

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

ULUSLARARASI

GIDA HUKUKU SEMPOZYUMU

*“Gıda Hukukunun Temel Dayanakları: Özel Hukuk, Kamu Hukuku ve
Avrupa Birliği Perspektifi”*

TAM METİN BİLDİRİ KİTABI

International Symposium on Food Law · Full Text Proceedings Book

12 Ekim 2026 · İstanbul

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Oswald JANSEN · Prof. Dr. Yücel OĞURLU
Prof. Dr. Canan KÜÇÜKALİ · Prof. Dr. Mustafa YASAN

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

ULUSLARARASI GIDA HUKUKU SEMPOZYUMU

*“Gıda Hukukunun Temel Dayanakları: Özel Hukuk, Kamu Hukuku ve
Avrupa Birliği Perspektifi”*

TAM METİN BİLDİRİ KİTABI

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON FOOD LAW

*“Foundations of Food Law: Private Law, Public Law and European Union
Perspectives”*

FULL TEXT PROCEEDINGS BOOK

12 Ekim 2026 · İstanbul

Editörler / Editors

Prof. Dr. Oswald JANSEN

Prof. Dr. Yücel OĞURLU

Prof. Dr. Canan KÜÇÜKALİ

Prof. Dr. Mustafa YASAN

Balıkesir · 2026

Balıkesir Üniversitesi Yayınları

e-ISBN: 978-975-6993-49-1

Uluslararası Gıda Hukuku Sempozyumu

Gıda Hukukunun Temel Dayanakları: Özel Hukuk, Kamu Hukuku ve Avrupa Birliği Perspektifi

Tam Metin Bildiri Kitabı

Editörler

Prof. Dr. Oswald JANSEN

Prof. Dr. Yücel OĞURLU

Prof. Dr. Canan KÜÇÜKALİ

Prof. Dr. Mustafa YASAN

Sempozyum, Balıkesir Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Hukuk Fakültesi tarafından 12 Ekim 2026 tarihinde İstanbul’da hibrit (yüz yüze ve çevrim içi) olarak ortaklaşa düzenlenmiştir.

Bu kitap, Balıkesir Üniversitesi Senatosu kararı ile yayımlanmıştır.

Yayın türü: Elektronik (PDF) · Yayın dili: Türkçe, İngilizce

Yayın tarihi: Ekim 2026

Erişim adresi: <https://hukuk.balikesir.edu.tr>

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23532476>

Kitapta yer alan bildirimlerin dil, bilim, içerik ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

The authors are solely responsible for the language, scientific content and legal liability of their papers.

© 2026 Balıkesir Üniversitesi. Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası (CC BY 4.0)

lisansı ile yayımlanmıştır; kaynak gösterilmek koşuluyla paylaşılabilir ve uyarlanabilir:

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.tr>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0).

Balıkesir Üniversitesi Yayınları

Çağış Yerleşkesi, Altıeylül / Balıkesir

Kurullar / Committees

Editörler

Prof. Dr. Oswald JANSEN

Prof. Dr. Yücel OĞURLU

Prof. Dr. Canan KÜÇÜKALİ

Prof. Dr. Mustafa YASAN

Sempozyum Bilim Kurulu

Prof. Dr. Oswald JANSEN — Balıkesir Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Amir ALIYEV — Azerbaycan Cumhuriyeti Barolar Birliği Eğitim Merkezi
(Başkan) — Azerbaycan

Prof. Dr. Yücel OĞURLU — Balıkesir Üniversitesi (Rektör)

Prof. Dr. Mustafa YASAN — Balıkesir Üniversitesi, Hukuk Fakültesi (Dekan)

Prof. Dr. Canan KÜÇÜKALİ — İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
(Dekan)

Prof. Dr. Serkan ÇINARLI — İzmir Bakırçay Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Anıl ÇAMYAMAÇ — İzmir Bakırçay Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Zaur ALIYEV — Bakü Devlet Üniversitesi, Hukuk Fakültesi (Dekan) —
Azerbaycan

Prof. Dr. Jordan DELEV — Uluslararası Vizyon Üniversitesi, Hukuk Fakültesi (Dekan) —
Kuzey Makedonya

Prof. Dr. Lyudmila Alexandrovna BUKALEROVA — RUDN Üniversitesi, Ceza Hukuku,
Ceza Muhakemesi ve Kriminoloji Bölümü (Bölüm Başkanı) — Rusya

Prof. Dr. Abdülmecit NUREDİN — Uluslararası Vizyon Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
(Rektör Yardımcısı) — Kuzey Makedonya

Prof. Dr. Alua IBRAYEVA — Al-Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Devlet
ve Hukuk Teorisi Tarihi Bölümü (Kazakistan Cumhuriyeti Ulusal Hukuk Akademisi
Akademisyeni) — Kazakistan

Doç. Dr. Ualikhan AKHATOV — Al-Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi, Hukuk Fakültesi,
Devlet ve Hukuk Teorisi Tarihi Bölümü (Dekan; Kazakistan Cumhuriyeti Ulusal Hukuk
Akademisi Akademisyeni) — Kazakistan

Doç. Dr. Karlygash USSEINOVA — Al-Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi, Hukuk Fakültesi,
İdare Hukuku Bölümü (Bölüm Başkanı) — Kazakistan

Doç. Dr. Dinara AZHINURINA — Kazak Milli Tarım Araştırma Üniversitesi, Hukuk
Fakültesi (Dekan) — Kazakistan

Doç. Dr. Maiya KULBAYEVA — H. Dosmukhamedov Atyrau Üniversitesi, Hukuk
Fakültesi, Ceza Hukuku Bölümü — Kazakistan

Doç. Dr. Meruyert MURATKHANOVA — L.N. Gumilyev Avrasya Ulusal Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Ceza Hukuku Bölümü — Kazakistan

Doç. Dr. Ulan ANDASHEV — J. Balasagyn Kırgız Ulusal Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Medeni ve İş Hukuku Bölümü — Kırgızistan

Doç. Dr. Baytik BUZURMANKULOV — J. Balasagyn Kırgız Ulusal Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Ceza Muhakemesi ve Adli Tıp Bölümü — Kırgızistan

Doç. Dr. Zokirjon ZIKRIYEV — Almalık Teknoloji Enstitüsü, Taşkent — Özbekistan

Doç. Dr. Meiramkul ISSAYEVA — Uluslararası Vizyon Üniversitesi, Hukuk Fakültesi — Kuzey Makedonya

Dr. Öğr. Üyesi Ena KAZIĆ-ÇAKAR — International University of Sarajevo, Hukuk Fakültesi (Dekan) — Bosna-Hersek

Sempozyum Düzenleme Kurulu

Dr. Esra GÜLTEKİN — Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

Dr. Beyza AKA — İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Dr. Cüneyt Şamil OĞURLU — İstanbul Ticaret Odası (Hukuk Müşaviri)

Dr. Bükre Şeyma DÖNDER — International University of Sarajevo — Bosna-Hersek

Arş. Gör. Ömer Fatih GÜRCAN — İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Berna Tuğçe KÜÇÜKALİ — McGill Üniversitesi (Doktora Öğrencisi) — Kanada

Arş. Gör. Sezen Dileğe KAYI — İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Arş. Gör. Nebile Nur ADALI — İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Gözde KUMAŞ — Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi

Önsöz

Gıda; kamu sağlığını, tüketicinin korunmasını, ticari hayatı, kültürel mirası ve uluslararası uyumu aynı anda ilgilendiren, hukuk düzeninin tek bir dalına sığmayan bir konudur. Türk hukukunda gıdaya ilişkin kurallar anayasal yükümlülüklerden 5996 sayılı Kanun’a, Türk Gıda Kodeksi’nden ceza hukukuna, fikrî mülkiyetten idari yaptırımlar hukukuna kadar geniş bir alana dağılmış durumdadır. Bu dağınıklık, gıda hukukunun bağımsız bir disiplin mi yoksa farklı hukuk dallarının kesiştiği bir alan mı olduğu sorusunu da beraberinde getirmektedir.

Balıkesir Üniversitesi Hukuk Fakültesi ile İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Hukuk Fakültesi tarafından 12 Ekim 2026 tarihinde ortaklaşa düzenlenen Uluslararası Gıda Hukuku Sempozyumu, “Gıda Hukukunun Temel Dayanakları: Özel Hukuk, Kamu Hukuku ve Avrupa Birliği Perspektifi” ana temasıyla bu soruyu tartışmaya açmayı amaçlamıştır. Hibrit olarak gerçekleştirilen sempozyumda yedi oturumda Türkçe ve İngilizce tebliğler sunulmuş; hukukçuların yanı sıra gastronomi ve turizm alanından araştırmacılar da tartışmalara katkı sağlamıştır.

Elinizdeki kitap, sempozyumda sunulan ve tam metni teslim edilen bildirileri bir araya getirmektedir. Bildiriler; gıda hukukunun temel dayanaklarından özel hukuk ve kamu hukuku boyutlarına, Avrupa Birliği gıda hukukundan tüketicinin korunmasına ve fikrî mülkiyete uzanan geniş bir yelpazede, sempozyum programındaki sıraya göre yer almaktadır.

Sempozyumun düzenlenmesine ve bu kitabın yayımlanmasına katkı sunan bildiri sahiplerine, oturum başkanlarına, bilim ve düzenleme kurullarının değerli üyelerine, iki üniversitenin yönetimlerine ve emeği geçen herkese teşekkür ederiz. Kitabın gıda hukuku alanındaki akademik çalışmalara ve uygulamaya katkı sağlamasını dileriz.

Editörler

Prof. Dr. Oswald JANSEN

Prof. Dr. Yücel OĞURLU

Prof. Dr. Canan KÜÇÜKALİ

Prof. Dr. Mustafa YASAN

Balıkesir, Ekim 2026

Sempozyum Programı / Symposium Programme

12 Ekim 2026, Pazartesi · İZÜ Abdullah Tivnikli Salonu ve çevrim içi · Türkiye saati (UTC+3)

09.00 – 09.30 Açılış Konuşmaları

Prof. Dr. İsmail KÜÇÜK (İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Rektörü), Prof. Dr. Yücel OĞURLU (Balıkesir Üniversitesi Rektörü), Prof. Dr. Canan KÜÇÜKALİ (İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı), Prof. Dr. Mustafa YASAN (Balıkesir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı)

09.30 – 10.00 Davetli Konuşma (Keynote)

Food Law in Türkiye at the Intersection of European and International Administrative Law — Prof. Dr. Oswald JANSEN

10.00 – 11.00 I. Oturum — Gıda Hukukunun Temel Dayanakları

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Mustafa YASAN

10.10 – 10.20 Gıdanın Hukuki Tanımı ile Toplumsal Karşılığı Arasındaki Uyumsuzluk — Dr. Öğr. Üyesi Gözde KUMAŞ, Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT, Prof. Dr. Mehmet SARIOĞLAN

10.20 – 10.30 Gıda Güvenliğinin Sağlanmasında 5996 Sayılı Kanun’un Rolü ve Etkisi — Dr. Zeynep ÇELİK GÜLSEVEN

10.30 – 10.40 5996 Sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu Kapsamında Gıdalara Dair İdari Para Cezalarında Takdir Yetkisi ve Ölçülülük İlkesi — Prof. Dr. Yücel OĞURLU

10.40 – 10.50 Gıda Güvenliğinin Sağlanmasında İdarenin Denetim Yetkisi ve İdari Yaptırımlar — Arş. Gör. Elif AKKAYA

10.50 – 11.00 *Müzakere ve Soru-Cevap*

11.00 – 11.10 *Ara*

11.10 – 12.20 II. Oturum — Gıda Hukukunun Özel Hukuk Boyutu

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hanife ÖZTÜRK AKKARTAL

11.20 – 11.30 Gıda Tedarik Zincirinde Genel İşlem Koşullarının Denetimi — Dr. Öğr. Üyesi Sinem CAMCI

11.30 – 11.40 Ayıplı Gıdadan Doğan Üreticinin Hukuki Sorumluluğu — Dr. Esra GÜLTEKİN

11.40 – 11.50 Türkiye’de Helal Sertifikasyonu — Prof. Dr. Mustafa YASAN

11.50 – 12.00 Gıda İnovasyonunda Klasik Formülasyonlar ve Hücresel Tarım Teknolojilerinin Patentlenebilirlik Esasları — Prof. Dr. Canan KÜÇÜKALİ, Doktora Öğrencisi Berna Tuğçe KÜÇÜKALİ

12.00 – 12.10 Gıda Ambalajlarında Ticari Görünümün Korunması — Dr. Bükre Şeyma DÖNDER

12.10 – 12.20	<i>Müzakere ve Soru-Cevap</i>
12.20 – 12.50	<i>Öğle Arası</i>
12.50 – 13.50	III. Oturum — Karşılaştırmalı Gıda Hukuku ve AB Uyumu (İngilizce)
	<i>Oturum Başkanı: Prof. Dr. Ayşe ODMAN BOZTOSUN</i>
13.00 – 13.10	Enforcement Capacity in Turkey’s Alignment with EU Food Law — Prof. Dr. Oswald JANSEN
13.10 – 13.20	Food Safety Regulation in Kyrgyzstan: Challenges and Prospects for Harmonisation with European Union Food Law — Elanura OMURZAKOVA
13.20 – 13.30	The Offence of Trading in Spoiled or Altered Food, the Constitutional Duty of the State to Protect in Food Safety — Eman OBAID
13.30 – 13.40	Digital Technologies in Food Regulation — Öğr. Gör. Munisa RAYIMOVA
13.40 – 13.50	<i>Müzakere ve Soru-Cevap</i>
13.50 – 14.00	<i>Ara</i>
14.00 – 15.00	IV. Oturum — Gıda Hukukunun Kamu Hukuku Boyutu
	<i>Oturum Başkanı: Prof. Dr. Aydın GÜLAN</i>
14.10 – 14.20	Gıda Güvenliğinde Devletin Anayasal Koruma Yükümlülüğü — Dr. Öğr. Üyesi Nurhan YAPRAK
14.20 – 14.30	The International Centre for Advanced Mediterranean Agronomic Studies — Prof. Dr. Anıl ÇAMYAMAÇ, Prof. Dr. Halide Gökçe TÜRKOĞLU, Dr. Öğr. Üyesi Fehmi Kerem BİLGİN
14.30 – 14.40	Türk Gıda Mevzuatında Risk Değerlendirmesi ve Yönetimi — Doç. Dr. Cenk Yaşar ŞAHİN
14.40 – 14.50	TCK Bakımından “Bozulmuş” veya “Değiştirilmiş” Gıda Ticareti Suçunda Tehlike unsuru — Dr. Cüneyt Şamil OĞURLU
14.50 – 15.00	<i>Müzakere ve Soru-Cevap</i>
15.00 – 15.10	<i>Ara</i>
15.10 – 16.10	V. Oturum — Tarım Politikası, Sürdürülebilirlik ve Ulusal Gıda Düzenlemeleri (İngilizce)
	<i>Oturum Başkanı: Dr. Zeynep KURTOĞLU YENİPİNAR</i>
15.20 – 15.30	Plant Variety Protection as a Food Security Instrument — Prof. Dr. Nadjiba BOUKEMIDJA
15.30 – 15.40	Kazakistan’da Gıda Mevzuatının Hukuki Düzenlemesi — Doç. Dr. Meiramkul ISSAYEVA
15.40 – 15.50	Legal Protection of Traditional Food Products as Geographical Indications: The Experience of Uzbekistan — Doç. Bobur MUQUMOV
15.50 – 16.00	Taxation of Sugar-Sweetened Beverages for the Protection of Public Health: A Proposal for a Legal Model for North Macedonia Based on

	European Union Practices — Prof. Dr. Jordan DELEV, Dr. Öğr. Üyesi Nazife JAKUPOVA DOMAZET
16.00 – 16.10	<i>Müzakere ve Soru-Cevap</i>
16.10 – 16.20	<i>Ara</i>
16.20 – 17.20	VI. Oturum — AB Gıda Hukuku, Tüketicinin Korunması ve Sürdürülebilirlik (İngilizce)
	<i>Oturum Başkanı: Prof. Dr. Mustafa TOPALOĞLU</i>
16.30 – 16.40	The Primary Responsibility of Food Business Operators in EU Food Law — Prof. Dr. Bernd VAN DER MEULEN
16.40 – 16.50	The Role of EU Food Law in Consumer Protection — Dr. Öğr. Üyesi Dijana GJORGJEVA
16.50 – 17.00	The Role of Food Labelling in Consumer Protection: Legal and Practical Perspectives — Zerina HAJDARI
17.00 – 17.10	The New Dimension of Sustainability in the EU Common Agricultural Policy after Regulation 2024/1143 — Dr. Andrea ZAPPALAGLIO
17.10 – 17.20	<i>Müzakere ve Soru-Cevap</i>
17.20 – 17.30	<i>Ara</i>
17.30 – 18.20	VII. Oturum — Fikrî Mülkiyet, Gıda Kimliği ve Uluslararası Gıda Tedarik Zinciri (İngilizce)
	<i>Oturum Başkanı: Prof. Dr. Aydın BAŞBUĞ</i>
17.40 – 17.50	Food Security and Social Protection: Legal Frameworks Governing Food Production and Imports in the Kyrgyz Republic and the European Union — Kıdemli Öğr. Gör. Gulzat BEKTASH
17.50 – 18.00	Intellectual Property Law and Culinary Creativity — Prof. Dr. Enrico BONADIO, Doktora Öğrencisi Jose CAMARENA
18.00 – 18.10	Protecting Food Identity Across Borders: Intellectual Property and the International Food Supply Chain — Shrouk ABDELAZIZ
18.10 – 18.20	<i>Müzakere ve Soru-Cevap</i>
18.20 – 18.30	Genel Değerlendirme, Kapanış ve Sonuç Bildirgesi Prof. Dr. Canan KÜÇÜKALİ

İçindekiler / Contents

Kurullar / Committees	iii
Önsöz.....	v
Sempozyum Programı / Symposium Programme	vi
Administrative Discretion and the Principle of Proportionality in Administrative Sanctions under Law No. 5996 on Veterinary Services, Plant Health, Food and Feed	1
Prof. Dr. Yücel OĞURLU	1
Gıdanın Hukuki Tanımı ile Toplumsal Karşılığı Arasındaki Uyumsuzluk.....	16
Dr. Öğr. Üyesi Gözde KUMAŞ, Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT, Prof. Dr. Mehmet SARIOĞLAN.....	16
Gıda Güvenilirliğinin Sağlanmasında 5996 Sayılı Kanun'un Rolü ve Etkisi	27
Dr. Zeynep ÇELİK GÜLSEVEN	27
Gıda Güvenliğinin Sağlanmasında İdarenin Denetim Yetkisi ve İdari Yaptırımlar	34
Arş. Gör. Elif AKKAYA.....	34
Gıda Tedarik Zincirinde Genel İşlem Koşullarının Denetimi	53
Dr. Öğr. Üyesi Sinem CAMCI	53
Ayıplı Gıdadan Doğan Üreticinin Hukuki Sorumluluğu	67
Dr. Esra GÜLTEKİN	67
Türkiye'de Helal Sertifikasyon Sisteminin Hukuki Çerçevesi ve Uygulamadaki Sorunlar	84
Prof. Dr. Mustafa YASAN.....	84
Gıda İnovasyonunda Klasik Formülasyonlar ve Hücresel Tarım Teknolojilerinin Patentlenebilirlik Esasları.....	102
Prof. Dr. Canan KÜÇÜKALİ, Berna Tuğçe KÜÇÜKALİ.....	102
The Offence of Trading in Spoiled or Altered Food, the Constitutional Duty of the State to Protect in Food Safety	116
Eman OBAID.....	116

TCK m. 186 Bağlamında Bozulmuş veya Değiştirilmiş Gıda Ticareti Suçunda Tehlike Unsuru	128
Dr. Cüneyt Şamil OĞURLU.....	128
Taxation of Sugar-Sweetened Beverages for the Protection of Public Health: A Proposal for a Legal Model for North Macedonia Based on European Union Practices.....	142
Assoc. Prof. Dr. Jordan DELEV, Asst. Prof. Dr. Nazife JAKUPOVA DOMAZET	142
Primary Responsibility	164
Prof. Dr. Bernd VAN DER MEULEN.....	164
The Role of EU Food Law in Consumer Protection.....	170
Asst. Prof. Dr. Dijana GJORGJIEVA	170
The Role of Food Labelling in Consumer Protection: Legal and Practical Perspectives	180
Zerina HAJDARI.....	180
Protecting Food Identity Across Borders: Intellectual Property and the International Food Supply Chain.....	197
Shrouk ABDELAZIZ	197
Yazarlar Hakkında / About the Authors.....	214

Administrative Discretion and the Principle of Proportionality in Administrative Sanctions under Law No. 5996 on Veterinary Services, Plant Health, Food and Feed

Prof. Dr. Yücel OĞURLU

Balıkesir University, Faculty of Law, Department of Administrative Law

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23532491>

Abstract

This paper examines the limits of administrative discretion in imposing sanctions under Law No. 5996 on Veterinary Services, Plant Health, Food and Feed through the principle of proportionality. It seeks to identify the legally required balance between effective public health protection and safeguarding the fundamental rights of those subject to sanctions. Adopting a qualitative approach, the study analyses legislation, legal scholarship and judicial decisions.

Distinguishing between mandatory powers and discretionary powers, the study evaluates the imposition, selection and scope of sanctions, alongside the determination of periods for remedying noncompliance. It finds that authorities exercise mandatory powers where legislation precisely prescribes the sanction's type and amount, while discretion arises in selecting alternative measures, assessing risks and determining the scope of intervention. For fixed fines, proportionality review should focus on correctly characterising the conduct and establishing whether statutory conditions are met, rather than adjusting the amount.

Proportionality is examined through suitability, necessity and proportionality in the strict sense. For severe interventions, including product destruction, suspension of operations and revocation of establishment approval, less restrictive but equally effective alternatives should be considered. Nevertheless, intervention must remain effective where serious and imminent health risks exist. Discretion must rest on concrete evidence, scientific risk assessment and explicit reasons, supported by defence rights and effective judicial review.

The study concludes that proportionality guides the selection of effective, minimally burdensome interventions within legally available options. Legality and individualised reasoning strengthen the lawfulness and legitimacy of sanctioning decisions, promoting predictability and ensuring that administrative choices remain subject to meaningful review.

Keywords: Administrative sanctions; Discretionary power; Principle of proportionality; Law No. 5996; Food safety

*5996 Sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu
Kapsamındaki İdari Yaptırımlarda Takdir Yetkisi ve Ölçülülük İlkesi*

Özet

Bu bildiri, 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu kapsamında uygulanan idari yaptırımlarda takdir yetkisinin sınırlarını ölçülülük ilkesi çerçevesinde incelemektedir. Çalışmanın amacı, kamu sağlığının etkili biçimde korunması ile yaptırım muhataplarının temel haklarının güvence altına alınması arasında hukuken kurulması gereken dengeyi ortaya koymaktır. Nitel araştırma yaklaşımıyla hazırlanan çalışmada, ilgili mevzuat, öğretilerdeki görüşler ve yargı kararları üzerinden hukuki değerlendirme yapılmaktadır.

İncelemede, bağlı yetki ile takdir yetkisi ayırımından hareketle yaptırımın uygulanması, türünün seçilmesi, kapsamının belirlenmesi ve düzeltme süresinin tayini aşamaları değerlendirilmektedir. Kanunun yaptırım türünü ve miktarını kesin olarak belirlediği durumlarda idarenin bağlı yetki içinde bulunduğu; alternatif tedbirlerin seçimi, risk değerlendirmesi ve müdahalenin kapsamı bakımından ise takdir alanının ortaya çıktığı belirlenmektedir. Maktu para cezalarında ölçülülük incelemesinin, ceza tutarının değiştirilmesinden ziyade fiilin doğru nitelendirilmesi ve kanuni şartların gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespiti üzerinde yoğunlaşması gerektiği vurgulanmaktadır.

Ölçülülük, elverişlilik, gereklilik ve dar anlamda orantılılık unsurlarıyla ele alınmaktadır. Ürünlerin imhası, faaliyetin durdurulması ve işletme onayının iptali gibi ağır müdahalelerde, daha hafif fakat aynı ölçüde etkili araçların değerlendirilmesi gerektiği savunulmaktadır. Bununla birlikte ciddi ve yakın sağlık tehlikesinin bulunduğu durumlarda müdahalenin etkinliğinden vazgeçilemeyeceği belirtilmektedir. Takdir yetkisinin somut delillere, bilimsel risk değerlendirmesine ve açık gerekçeye dayanması; savunma hakkı ve etkili yargısal denetimle desteklenmesi gerektiği ortaya konulmaktadır.

Sonuç olarak ölçülülük ilkesi, idarenin kanuni yaptırımları uygulamaktan kaçınmasını sağlayan bir serbesti değil, hukuken tanınan seçenekler arasında amacın gerektirdiğinden ağır külfet doğurmayan etkili müdahalenin belirlenmesini sağlayan bir denetim ölçütüdür. Çalışma, yaptırım kararlarının hukuka uygunluğunun ve meşruiyetinin, kanunilik ile bireyselleştirilmiş gerekçelendirmeyi birlikte gözeten bir uygulamayla güçlendirilebileceğini

göstermektedir. Bu yaklaşım, öngörülebilir ve denetlenebilir kararları desteklemektedir.

Anahtar Kelimeler: İdari yaptırımlar; Takdir yetkisi; Ölçülülük ilkesi; 5996 sayılı Kanun; Gıda güvenliği

Introduction

The power to impose sanctions is one of the administration's most effective means of protecting public order. Authorities must be able to respond promptly to infringements, particularly in areas directly affecting public health, such as human, animal and plant health and food and feed safety. Yet administrative sanctions can also have serious consequences for the right to property, freedom to work and freedom of contract, as well as commercial reputation. The administration's sanctioning powers cannot, therefore, be treated as unlimited or exempt from review. Decisions imposing administrative sanctions must have a statutory basis, be taken by the competent authority, rest on adequate investigation and reasoning, and be proportionate to the seriousness of the infringement.

Law No. 5996 on Veterinary Services, Plant Health, Food and Feed regulates a broad range of matters, including animal health and welfare, veterinary medicinal products, plant health, plant protection products, food, feed, hygiene and official controls. Articles 36 to 41 provide for administrative fines and various other sanctions for different infringements, including suspension of operations, suspension or revocation of approval, withdrawal of products from the market, seizure, transfer of ownership to the State and destruction. The powers and procedures for imposing these sanctions are governed primarily by Article 42 of the Law (5996 sayılı Kanun, m. 36-42).

This study does not seek to describe every sanction provided for in Law No. 5996. Instead, it examines the scope of administrative discretion in imposing sanctions and how the principle of proportionality should limit that discretion. It first explains the concepts of administrative sanctions and discretion, then identifies the areas of mandatory and discretionary powers under Law No. 5996, and finally considers how proportionality affects sanctioning decisions.

1. The concept and legal nature of administrative sanctions

An administrative sanction is a measure imposed by a competent administrative authority, without awaiting a judicial decision, in response to conduct defined by law as a misdemeanour or administrative infringement and producing adverse legal consequences for the person concerned. Administrative

sanctions are unilateral and enforceable administrative acts based on public authority. They are therefore subject to the same review as other administrative acts in respect of competence, form, factual and legal grounds, subject matter and purpose **(Kiremitci, 2023; Oğurlu, 2001b)**.

The classification of administrative sanctions as administrative acts does not remove their punitive character. Administrative fines, prohibitions on operating, revocation of establishment approval and transfer of ownership of products to the State can have serious legal and economic consequences for those concerned. Safeguards associated with criminal law must therefore also be taken into account, including legality, legal certainty, fault, personal responsibility, the right to a defence, reasoned decisions and proportionality **(Kurt, 2014; Oğurlu, 2001b)**.

Under Article 16 of Law No. 5326 on Misdemeanours, administrative sanctions for misdemeanours consist of administrative fines and administrative measures. The latter include transfer of ownership to the State and other measures provided for in the relevant legislation. Accordingly, suspension of operations, suspension or revocation of approval, withdrawal from the market and destruction under Law No. 5996 also constitute administrative sanctions or administrative measures in the broad sense.

Administrative sanctions serve purposes beyond responding to a past infringement. They also seek to prevent its continuation, remove threats to public health and deter similar conduct in the future. A preventive or protective purpose does not, however, justify disregarding the effects on the person concerned. Even an act described as a measure must be reviewed for proportionality if, in practice, it prevents a business from continuing to operate.

2. The distinction between discretionary and mandatory powers

Powers are mandatory where legislation precisely determines how the administration must act in a given situation. Once the statutory conditions are met, the administration must take the prescribed action; it has no choice as to whether to act or what the action should involve. Discretion exists, by contrast, where legislation allows the administration to choose, from several lawful options, the one that best serves the public interest.

Discretion does not mean that the administration is free to act arbitrarily. It must exercise its discretion in accordance with the purpose of the law, the public interest, the requirements of the public service, equality, legal certainty and proportionality. Judicial review of discretion does not involve the court substituting

a new decision for that of the administration. It concerns whether the power has been exercised within lawful limits.

The distinction between discretion and arbitrariness is particularly clear in the law of sanctions: where the administration chooses a sanction above the statutory minimum or selects the more severe of the available alternatives, it must explain the specific reasons for that choice and its connection with the public interest (Oğurlu, 2001b).

Discretion should be interpreted more narrowly in the field of administrative sanctions than in other areas of administrative action, because sanctioning decisions can have serious and punitive effects on individual rights. Under the principle of legality guaranteed by Article 38 of the Constitution, the conduct attracting a sanction and the basic type of sanction must be prescribed by statute. Article 4 of the Law on Misdemeanours allows the conduct constituting a misdemeanour either to be expressly defined by statute or to be specified through administrative regulations within a statutory framework that sets its scope and conditions. The sanction itself, however, including its type, duration and amount, may be prescribed only by statute.

Within this framework, a regulation cannot create a new misdemeanour or introduce a sanction not provided for by statute. It may lay down the technical details of a statutory obligation, but cannot extend the scope of a sanction beyond the statutory framework. Kiremitci argues that the nature of administrative sanctions as administrative acts requires the principle of lawful administration to apply in this field as well: the administration's regulatory and sanctioning powers must have an express statutory basis (Kiremitci, 2023).

3. The sanctioning system under Law No. 5996

The sanctioning provisions of Law No. 5996 are organised according to the legal interest protected. Article 36 concerns animal health, animal welfare and animal husbandry; Article 37, veterinary medicinal products; Article 38, plant health; Article 39, plant protection products; Article 40, food and feed; and Article 41, hygiene and official controls. Within this system, some infringements attract only an administrative fine, while others entail additional consequences, such as withdrawal or destruction of products, suspension of operations or revocation of approval (5996 sayılı Kanun, m. 36-41).

A substantial proportion of the administrative fines under the Law are fixed. Under Article 17(7) of the Law on Misdemeanours, the basic statutory amounts are increased at the beginning of each calendar year by the revaluation rate. For fixed

fines, the administration generally has no discretion to increase or reduce the amount once the conduct has been established. If, for example, the Law prescribes a particular fine for a particular act, the administration cannot depart from that amount on the grounds of the business's financial position or the minor nature of the infringement.

Where a fine is prescribed within a minimum and maximum range, Article 17(2) of the Law on Misdemeanours applies. The amount must then be determined by considering together the seriousness of the misdemeanour, the offender's fault and their economic circumstances. These three criteria set the statutory limits of discretion. In determining the amount, the administration must assess each criterion in relation to the particular case and explain in its decision why a fine above the minimum is justified (**Akbulut, 2022**).

Discretion under Law No. 5996 is not confined to the amount of a fine. Administrative assessment is also required when establishing an infringement, evaluating technical findings, determining whether a product poses a risk to human or animal health, allowing time to remedy deficiencies, deciding whether operations should be suspended wholly or partly, and choosing between several appropriate measures.

4. Discretion in deciding whether to impose a sanction

Where the law clearly defines an act and makes a particular sanction mandatory if that act occurs, the administration has no discretion over whether to impose the sanction. For example, if it has been conclusively established that a business is operating without legally required approval, and the Law prescribes both an administrative fine and a prohibition on operating, the administration cannot impose one while dispensing with the other.

Even where the administration has no discretion to refrain from imposing a penalty, the factual and legal characterisation of the conduct remains important. It must first identify the person subject to the obligation, the date of the conduct, whether the infringement is continuing, whether all elements of the statutory definition are present, and whether the conduct can be attributed to that person. The scope of a sanctioning provision cannot be extended by analogy or expansive interpretation.

For example, a deficiency at an establishment does not necessarily mean that its food or feed is dangerous to human health. Article 32 of Law No. 5996 also distinguishes between instances of noncompliance identified during official controls according to their level of risk. Products that endanger human, animal or

plant health may be subject to serious measures, such as a ban on placing them on the market, withdrawal, use for another purpose or destruction. Where deficiencies can be remedied and pose no health risk, however, products may be allowed onto the market provided that they are brought into compliance (5996 sayılı Kanun, m. 32).

This distinction shows the decisive role of the administration's risk assessment in determining the sanction. Authorities should not automatically equate a technical deficiency with a health hazard. They must consider laboratory results, the nature of the product, the likelihood that consumers will be exposed to the infringement and the possibility of corrective action. A failure to do so may undermine the factual and legal grounds of the sanction and breach the principle of proportionality.

5. Discretion in selecting the type of sanction

Some provisions of Law No. 5996 specify precisely which sanction must be imposed, while others allow the administration to select one or more measures. Provisions stating that the authority “may apply one or more of the measures”, in particular, confer a power to choose between alternatives. That choice must nevertheless reflect the nature of the infringement and the resulting risk.

A ban on placing a noncompliant product on the market and destruction of that product are not equally severe interventions. If the product can be brought into compliance, safely used for another purpose or dealt with through a less restrictive means of removing the risk, immediate destruction raises questions of necessity and proportionality. Because destruction eliminates the product's economic value entirely, it should generally be used where less restrictive measures cannot adequately address the risk.

The scope of a suspension of operations is equally important. Where noncompliance concerns only a particular production line, product group or part of an establishment, suspending all operations may be disproportionate. If the danger can be confined to a particular activity, the sanction should, as far as possible, be confined to that activity as well. Suspending the operations of the entire establishment may, however, be necessary if the noncompliance stems from its general hygiene conditions or extends to several production areas.

Economic consequences can never be the sole determining factor in selecting a sanction. Where there is a serious and imminent risk to human health, an ineffective measure cannot be justified by the business's potential economic loss. Proportionality does not require the public interest to be abandoned. It requires the

administration to choose, among the options capable of serving that interest, an effective measure that places the least burden on the person concerned.

In administrative sanctions, balancing the means used against the aim pursued requires consideration of less restrictive but effective measures first. If a severe sanction is chosen, that choice must be justified by the level of harm or danger in the particular case (Oğurlu, 2001a).

6. Discretion in allowing time for compliance and suspending or revoking approval

Law No. 5996 provides that, for certain forms of noncompliance, operators must be given time to remedy deficiencies. Provisions requiring “a period not exceeding six months” or “an appropriate period” leave the administration discretion over the length of that period. In exercising this discretion, it must consider the nature of the deficiency, the technical work needed to remedy it, the particular circumstances of the business and the health risk.

Allowing the same period for a simple documentary omission and for a deficiency requiring changes to a production facility’s technical infrastructure may be inconsistent with equality and proportionality. A period too short to permit corrective action in practice defeats the statutory purpose of allowing time for compliance. Conversely, allowing an unnecessarily long period where a serious health hazard exists undermines the public interest that the provision is intended to protect.

A settled administrative practice followed over a long period, or express assurances given to those concerned, may create legitimate expectations about how the sanctioning regime will be applied. Legal certainty requires changes in policy or practice to be foreseeable and those affected to have a reasonable opportunity to adapt. A legitimate expectation is not, however, an acquired right to continue unlawful activities or activities that endanger public health; nor do administrative sanctions generally give rise to acquired rights (Oğurlu, 2003).

A graduated approach to sanctions is also important when approval is suspended or revoked. Where a deficiency can be remedied and does not create an immediate and serious danger, less restrictive measures, such as a warning, a period for corrective action or temporary suspension, may be considered first. More severe sanctions may be justified, however, by the use of forged documents, the knowing marketing of unsafe products, systematic obstruction of inspections or the continuation of serious deficiencies previously notified to the operator.

If the law makes revocation of approval mandatory for a particular act, the administration cannot decline to apply an express statutory provision on grounds of proportionality. In such a case, the proportionality issue arises primarily at the level of the constitutionality of the statutory provision. The administrative authority's task is to assess, narrowly and carefully, whether the conduct actually meets the statutory conditions that make revocation mandatory.

7. The content of the principle of proportionality

Proportionality requires a fair balance between the means used to interfere with fundamental rights and the legitimate aim pursued. Article 13 of the Constitution expressly states that restrictions on fundamental rights and freedoms must not breach the principle of proportionality. Administrative sanctions are subject to proportionality review because they restrict the right to property, freedom to work and freedom of enterprise (Oğurlu, 2001a; Oğurlu, 2001b).

The principle of proportionality comprises three elements: suitability, necessity and proportionality in the strict sense.

7.1. Suitability

Suitability means that the chosen sanction must be capable of achieving the intended aim. Under Law No. 5996, the aims are to protect human, animal and plant health, prevent unsafe products from entering the market and ensure production in accordance with the law.

A sanction is unsuitable if it does nothing to reduce the identified risk or prevent the infringement from recurring. For example, where the danger comes from contamination in a particular product, addressing only an unrelated documentary omission will not adequately protect public health. Likewise, a sanction imposed on the wrong person, or on a business with no control over the infringement, serves neither deterrence nor prevention.

The suitability test asks whether the measure can objectively contribute to the intended result. There must therefore be an identifiable causal connection between the sanction and the specific risk (Oğurlu, 2001a).

7.2. Necessity

Necessity requires the choice of the measure that interferes least with individual rights among those capable of achieving the same aim. If a less restrictive measure can effectively remove the public health risk, a more severe sanction should not be imposed.

For example, destroying a product that could safely be reprocessed may fail the necessity test if the options of reprocessing or use outside the market have not been considered. Similarly, closing an entire establishment indefinitely because of a deficiency in one production area may be disproportionate where a partial suspension would suffice.

For necessity, the comparison is between measures capable of achieving the same legitimate aim to an equal degree. If the less restrictive measure would be ineffective, choosing the more severe one is not, in itself, disproportionate (Oğurlu, 2001a).

7.3. Proportionality in the strict sense

Proportionality in the strict sense requires a reasonable balance between the public benefit expected from the sanction and the burden it places on the individual. Even if a sanction contributes to the public interest, it may be disproportionate if it imposes an excessive and intolerable burden on the person concerned.

Kurt argues that an administrative sanction must be proportionate to the seriousness of the infringement and that proportionality requires the penalty to be tailored to the particular case (**Kurt, 2014; Oğurlu, 2001b**). Relevant considerations include the duration and extent of the infringement, the harm or danger caused, the offender's fault and previous infringements, their willingness to cooperate and whether they remedied the deficiency voluntarily.

8. Fixed administrative fines and proportionality

The fact that most fines under Law No. 5996 are fixed limits the administration's ability to tailor their amount to the individual case. A fixed fine may mean that a small business and a large company face the same amount for the same conduct. This can produce different outcomes, particularly in terms of the economic impact of the penalty (**Akbulut, 2022; Kiremitci, 2023; AYM, E. 2015/109, K. 2016/28, 7.4.2016**).

Since the administration has no power to alter a fixed fine, proportionality review focuses on the correct characterisation of the conduct rather than the amount. Authorities cannot interpret a sanctioning provision expansively to punish conduct outside the statutory definition. Whether separate fines can be imposed for each product, batch, document or day must also have an express statutory basis. Artificially dividing a single act into several infringements and imposing multiple

penalties without an express provision may breach legality and proportionality **(5326 sayılı Kanun, m. 15)**.

Where a provision that enters into force after the conduct is more favourable to the offender in respect of the type or amount of the sanction, the principle requiring application of the more favourable provision must also be observed (5326 sayılı Kanun, m. 5; Danıştay 10. Dairesi, E. 2002/1515, K. 2004/4414, 5.5.2004).

A continuing infringement must be distinguished from separate acts committed at different times through independent decisions. Where several findings made during the same inspection arise from breach of the same legal obligation, the decision must explain how many distinct misdemeanours they constitute and why. Otherwise, the accumulation of penalties may create a clear imbalance between the seriousness of the conduct and the sanction.

9. Increased sanctions for repeat infringements

Some provisions of Law No. 5996 require an increased penalty or suspension of establishment approval where the same conduct is repeated within a specified period. The existence of a previous sanction should not, on its own, be treated as sufficient to apply these provisions. The earlier and later conduct must constitute the same type of misdemeanour, the statutory time requirement must be met, and the earlier decision must be legally capable of being taken into account.

Breaches of different obligations cannot be treated as repetition merely because they were committed by the same business. For example, a breach of record-keeping obligations identified in one inspection and a hygiene breach identified in a later inspection cannot be regarded as repetition of the same act unless the law expressly provides otherwise. An expansive interpretation of the repeat-infringement provision would breach legality because it would increase the severity of the sanction.

Before the enhanced sanction for repetition is applied automatically, the authority must establish the date of the earlier decision, its notification and finality, and whether the new conduct is legally identical to the earlier infringement. These matters must be clearly addressed in the sanctioning decision.

10. Establishing infringements, evidence and the duty to give reasons

A sanctioning decision must contain adequate reasons if it is to be possible to review whether discretion has been exercised proportionately. Merely repeating the statutory provision is not enough. The decision must explain the specific

conduct constituting the infringement, the evidence relied on, why the particular sanction was chosen and why less restrictive measures were considered insufficient.

Article 25 of the Law on Misdemeanours requires the record of an administrative sanctioning decision to state clearly the identity and address of the person sanctioned, the conduct attracting the sanction, the supporting evidence, the date of the decision and the identity of the public officials who took it. The place and time of the conduct must also be stated (5326 sayılı Kanun, m. 25).

In technical inspections under Law No. 5996, evidence may include inspection records, photographs, sampling documents, laboratory results, temperature or production records, invoices, dispatch documents and statements by the establishment's representative. An administrative sanction cannot rest solely on an inspector's unsupported opinion. Where technical assessment is required, the authority must also explain the method used, the conditions under which samples were taken and preserved, and the reliability of the analytical results.

The duty to give reasons is particularly important where discretion is exercised. Authorities must explain why they allowed less than the full six-month maximum period, why they suspended all operations rather than only those of the relevant part of the establishment, or why they chose destruction instead of another use for the product. Without such explanations, judicial review of proportionality also loses its effectiveness.

A reasoned sanctioning decision enables the person concerned to exercise their rights of defence and challenge effectively. It also enables the court to examine whether the administration exercised its discretion in accordance with the statutory purpose (Oğurlu, 2001b).

11. Competence and intervention in emergencies

Under Article 42(2) of Law No. 5996, the provincial director of agriculture and forestry has the power to impose the administrative sanctions prescribed by the Law. The provincial director may delegate that power to district directors in writing. Where official controls reveal a danger to human health, food and feed safety, or plant or animal health that requires urgent measures, the control officer may impose sanctions other than administrative fines (5996 sayılı Kanun, m. 42/2).

The control officer's emergency powers are not unlimited either. There must first be a specific danger and a need for urgent action. A finding of noncompliance alone does not always justify the use of emergency powers. The scope of an urgent

measure must be limited by the nature and extent of the danger. If the danger concerns only a particular product group, suspending the entire establishment's operations requires separate justification.

It is also important that the control officer does not have the power to impose an administrative fine. The officer may establish the conduct and collect evidence, but the fine must be imposed by the competent authority designated in the Law. Since rules on competence are matters of public order, a sanction imposed by an authority lacking competence is unlawful.

12. The right to a defence and procedural proportionality

The Law on Misdemeanours contains no general provision requiring those concerned to be heard before a sanctioning decision is taken in every misdemeanour case. Legal scholars regard this as a significant omission. Kurt identifies the opportunity to learn the allegation, access information and documents, and present one's views before an administrative sanction is imposed as essential elements of fair administrative procedure (**Kurt, 2014; Oğurlu, 2001b**).

The person concerned should be heard particularly where a severe sanction is contemplated, such as prolonged suspension of operations, revocation of establishment approval or destruction of products causing substantial economic loss. In the presence of an urgent health risk, the administration may impose an interim measure without first hearing that person. Once the immediate danger has been removed, however, they must be given an opportunity to present their views and objections.

The right to a defence also contributes to the proportionality assessment. An operator can show that a deficiency has been remedied, that an infringement is confined to a particular product group, that a laboratory result may be wrong or that a less restrictive measure would suffice only if given an opportunity to explain. The right to a defence is therefore more than a formal safeguard: it helps ensure that decisions are substantively correct and proportionate.

13. Judicial review

Judicial review of administrative sanctions under Law No. 5996 may vary according to the type of sanction. Unless a special avenue of challenge is provided, administrative fines and decisions transferring ownership to the State may be challenged before the criminal judgeship of peace within fifteen days of notification or oral pronouncement, pursuant to Article 27 of the Law on

Misdemeanours. This avenue allows the administration's sanctioning decision to be reviewed on both factual and legal grounds (**Cin, 2024**).

Other measures, such as suspension of operations or suspension or revocation of approval, generally fall within the jurisdiction of the administrative courts, unlike administrative fines and transfers of ownership to the State. Where the same administrative action imposes both a fine and another administrative sanction, such as revocation of establishment approval, determining the competent court also requires consideration of the legal connection between the sanctions and the jurisdictional rules in the Law on Misdemeanours.

In judicial review, the court cannot substitute its own assessment of the merits for that of the administration. It may, however, examine whether discretion was exercised within statutory limits, whether the act rests on genuine and sufficient grounds, and whether it complies with equality, legal certainty and proportionality. Review of proportionality is part of review for lawfulness, rather than a review of administrative expediency.

Conclusion

Law No. 5996 gives the administration broad and effective sanctioning powers to protect human, animal and plant health. The breadth of those powers does not mean that they can be used without limits. Where the Law precisely prescribes the type and amount of a sanction, the administration exercises mandatory powers. Discretion arises, however, in assessing risk, determining the period for corrective action, choosing between alternative measures, deciding the extent of a suspension of operations and determining the scope of severe sanctions.

Discretion is limited above all by legality and legal certainty. A regulation or administrative instruction cannot create a misdemeanour or sanction not provided for by statute. Sanctioning provisions cannot be extended by analogy, and the person liable must be identified on the basis of concrete evidence.

Proportionality requires the administration's chosen measure to be suitable, necessary and proportionate to the aim of protecting public health. A more severe sanction should not be chosen where a less restrictive but equally effective measure is available. If noncompliance is confined to a particular activity or product, the sanction should, as far as possible, be confined to that area as well. Conversely, failing to intervene effectively where there is a serious and imminent health hazard is also inconsistent with proportionality.

In applying Law No. 5996, proportionality is not simply a means of reaching a compromise between public health and operators' rights. It is a legal requirement to identify a sanction that protects public health effectively without imposing a burden greater than the aim requires. The exercise of discretion on the basis of concrete evidence, scientific risk assessment and clear reasons will strengthen both public health protection and the lawfulness and legitimacy of sanctioning decisions.

References

- Akbulut, B. (2022). İdari para cezası ve idari para cezasının belirlenmesi. *Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (9), 87–99.
- Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, Kanun No. 6183. (1953, 28 Temmuz). *Resmî Gazete* (Sayı 8469).
- Anayasa Mahkemesi. (2016, 7 Nisan). *E. 2015/109, K. 2016/28 sayılı karar*. *Resmî Gazete* (3 Mayıs 2016, Sayı 29701).
- Cin, M. O. (2024). Kabahatler hukukunda başvuru kanun yolu. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 32(3), 1459–1491. <https://doi.org/10.15337/suhfd.1535988>
- Danıştay 10. Dairesi. (2004, 5 Mayıs). *E. 2002/1515, K. 2004/4414 sayılı karar*.
- İdari Yargılama Usulü Kanunu, Kanun No. 2577. (1982, 20 Ocak). *Resmî Gazete* (Sayı 17580).
- Kabahatler Kanunu, Kanun No. 5326. (2005, 31 Mart). *Resmî Gazete* (Sayı 25772, Mükerrer).
- Kiremitçi, O. (2023). İdari yaptırımlar ve idarenin yaptırım düzenleme yetkisi. *Ombudsman Akademik*, (18), 213–250. <https://izlik.org/JA38BC98PM>
- Kurt, H. (2014). İdari yaptırımlara karşı güvenceler. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(1), 131–178.
- Oğurlu, Y. (2001a). AİHM kararları ve Türk idare hukukunda temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasında bir yargısal denetim ölçütü olarak “ölçülülük ilkesi”. *İçinde Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce armağanı* (ss. 485–521).
- Oğurlu, Y. (2001b). *İdari yaptırımlar karşısında yargısal korunma: İdarî ceza hukuku ve idarî cezalara karşı yargısal başvuru yolları* (Gözden geçirilmiş 2. bs.). Seçkin Yayıncılık.
- Oğurlu, Y. (2003). *İdare hukukunda kazanılmış haklara saygı ve haklı beklentiler sorunu*. Seçkin Yayıncılık.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Kanun No. 2709. (1982, 9 Kasım). *Resmî Gazete* (Sayı 17863, Mükerrer).
- Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu, Kanun No. 5996. (2010, 13 Haziran). *Resmî Gazete* (Sayı 27610).

Gıdanın Hukuki Tanımı ile Toplumsal Karşılığı Arasındaki Uyumsuzluk

Dr. Öğr. Üyesi Gözde KUMAŞ, Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT, Prof. Dr. Mehmet SARIOĞLAN

Gözde KUMAŞ: Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi

Cevdet AVCIKURT: Balıkesir Üniversitesi

Mehmet SARIOĞLAN: Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23532493>

Özet

Gıda, yalnızca insanın yaşamını sürdürmesini sağlayan bir tüketim unsuru değil aynı zamanda kültürel kimlik, toplumsal ilişkiler, ekonomik faaliyetler ve temel insan haklarıyla ilişkili çok boyutlu bir olgudur. Bununla birlikte, gıdanın hukuki düzenlemelerdeki tanımı ile toplumdaki anlamı ve karşılığı arasında farklılıklar ortaya çıkabilmektedir. Bu çalışmanın amacı, gıdanın hukuki tanımı ile toplumsal karşılığı arasındaki uyumsuzluğu kavramsal açıdan incelemek ve bu farklılığın ortaya çıkış nedenlerini değerlendirmektir. Çalışma, gıdanın hukuki açıdan güvenlik, uygunluk, denetim ve tüketicinin korunması gibi ölçütler üzerinden ele alınması ile toplumsal açıdan kültürel miras, gelenek, aidiyet, inanç ve gündelik yaşam pratikleriyle ilişkilendirilmesi arasındaki farklılaşmayı ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Araştırmada nitel desen benimsenmiş ve ikincil kaynak taramasına dayalı doküman incelemesi yapılmıştır. Bu kapsamda gıda hukukuna ilişkin mevzuat, akademik çalışmalar ve konuya yönelik kavramsal tartışmalar incelenmiştir. Çalışmanın temel kısıtını, birincil veri toplanmaması ve değerlendirmelerin mevcut yazılı kaynaklarla sınırlı olması oluşturmaktadır. Kavramsal değerlendirme sonucunda, hukuki tanımların gıdanın güvenliğini ve piyasadaki dolaşımını düzenlemek açısından işlevsel olmakla birlikte, gıdanın toplumsal ve kültürel anlamlarını bütünüyle kapsamakta yetersiz kalabileceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda, gıdanın hukuki çerçevesinin oluşturulmasında güvenlik ve tüketicinin korunması ilkelerinin yanı sıra söz konusu uyumsuzluğa sebep olduğu tespit edilen kaynakların; kültürel çeşitlilik, toplumsal değerler ve geleneksel üretim pratiklerinin de dikkate alınmasıyla, gıda hukuku ile toplumsal gerçeklik arasındaki uyumun güçlendirilmesine katkı sağlanacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gıda, Gıda Hukuku, Gıdanın Toplumsal Karşılığı.

The Discrepancy between the Legal Definition of Food and Its Societal Equivalent

Abstract

Food is not merely an item of consumption that sustains human life; it is a multidimensional phenomenon linked to cultural identity, social relations, economic activities, and fundamental human rights. However, discrepancies can arise between the legal definition of food and its meaning and significance within society. This study aims to conceptually examine the misalignment between the legal definition of food and its societal significance, and to evaluate the reasons behind this divergence. The study is significant in that it highlights the distinction between the legal approach to food focused on criteria such as safety, compliance, regulation, and consumer protection and the societal perspective, which associates food with cultural heritage, tradition, belonging, belief, and everyday life practices. A qualitative research design was adopted, and a document analysis based on a review of secondary sources was conducted. In this context, food law legislation, academic studies, and relevant conceptual debates were examined. The study's primary limitation is the absence of primary data collection, meaning the analysis is confined to existing written sources. The conceptual evaluation suggests that while legal definitions are functional for regulating food safety and market circulation, they may fall short of fully encompassing the social and cultural meanings of food. In this context, it has been concluded that strengthening the alignment between food law and social reality can be achieved by incorporating alongside the principles of safety and consumer protection factors such as cultural diversity, societal values, and traditional production practices, which have been identified as sources of the aforementioned discrepancies.

Keywords: Food, Food Law, Societal Significance of Food.

Giriş

Canlıların yalnızca yaşam kaynağı olmaktan öte sosyal ve kültürel bir değeri de yansıtan gıdalar, hijyen ve kalite standartlarının korunması açısından oldukça önem arz eden çok boyutlu bir konuyu ifade etmektedir. Fiziksel, kimyasal ve biyolojik unsurlarıyla tüketime aykırı olmayan özellikleri içeren gıdalar ile gıda güvenliği sağlanabilmektedir. Bu noktada HACCP (Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktaları) ile gıda güvenliği prosedürleri izlenerek tüketicinin sağlığı ve kaliteli hizmetin standartları korunmuş ve sürdürülebilir hale gelebilmektedir (Karabal, 2019). Güvenilir gıdaya erişim, insan sağlığına katkı sunması, gıdanın üretim ve koruma koşullarının denetlenmesi, gıda ve tüketicinin adil bir sistem ile

buluşturulması ve gıda hijyeni gibi bir dizi konuda insanlık tarihi kadar eskiye dayanan gerekliliklere halen çeşitli kanun ve yönetmeliklerde yer verilmektedir. Ancak güvenilir gıdaya erişim ve tüketim konusuna tüketici hakkı veya rekabet hukuku açısından bakılmasından ziyade, gıda konusunun insan sağlığını etkileyen ciddi bir konu olarak ele alınıp gıda güvenliğinin insan hakları çerçevesinde değerlendirilmesine dikkat çekilmiştir (Okumuş, 2023). Gıda konusunda yürürlüğe konulmuş olan uluslararası hukukta geçerliliği olan anlaşmalar örf-adet hukuku kurallarını da içermelidir (Peerzada, 2019). Çünkü gıdaya erişim ve gıda tüketimi konularında uluslararası hukukta akdedilen anlaşmalar yalnızca taraf devletler için bağlayıcı olduğundan, anlaşmalara taraf olmayan ülkeler için herhangi bir yükümlülük içermemektedir. Dolayısıyla temel bir ihtiyaç olan gıdalar konusunda tüm toplumları bağlayan ve sınırları esnek olan bir anlaşma hayata geçirilmelidir.

Bu araştırmanın temel sorusu: “Gıdanın hukuki tanımı ile toplumsal karşılığı arasındaki uyumsuzluğun kaynakları nelerdir ?” şeklinde tasarlanmıştır. Bu sebeple çalışmanın amacı, gıdanın hukuki tanımı ile toplumsal karşılığı arasındaki uyumsuzluğu kavramsal açıdan incelemek ve bu farklılığın ortaya çıkış nedenlerini değerlendirmektir. Buradan hareketle, literatür taramasına dayalı betimleyici özellik taşıyan nitel desende bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında, gıdanın kanun ve yönetmeliklerde çeşitli açılardan yer almasıyla birlikte bunun yeterliliği ve toplumlar arasındaki kültürel farklılıkların doğurduğu ihtiyaçlardan kaynaklanan uyumsuzluk konusu ele alınmıştır. Gelişmiş toplumlarda güvenilir ve yeterli gıdaya erişim kolay ve pratik yollarla sağlanabilirken gelişmemiş toplumlarda açlık temel bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla mevcut kanun ve yönetmeliklerin toplumların değişken yapılarına göre daha spesifik ele alınmasında fayda görülmektedir. Genel bir yönetmelikten ziyade toplumsal farklılıkları esas alan detaylı hukuki düzenlemelere gidilmelidir.

Gıda Konusunun Kısa Tarihi ve Hukuki Çerçeve Gıda Kavramı

Gıda kalitesi ve gıda hijyeni gibi gıda temelli konulara verilen önem geçmişten günümüze süregelmektedir. Gıda, insan ve canlı sağlığıyla yakından ilgili olduğundan kalitesi ve denetimi yaşamın var olduğu günden bugüne önem taşımıştır. Anadolu’da gıda konusunun hukuki açıdan düzenlenmesine dair kanıtlar ilk çağlara kadar uzanmaktadır. Çünkü Anadolu medeniyetlerinde gıda konusunda yapılan düzenlemelere dair pek çok arkeolojik keşifler gerçekleştirilmiştir (Yalçın, 2008). Hem mitoloji temelinde mevcut olan değerler ve uygulamalar hem de rasyonel yöntemlere dayalı araştırmalar Yunan kültüründe gıda konusuna, gıda

güvenirliği ve gıda hijyeni açısından hassasiyet gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Hijyen konusu, bitkilerden ilaç üretilmesinde ve sağlıklı beslenme konularında çalışmaların temel gerekçesini oluşturmuştur. Antik Yunan'da hakim olan bitki kaynaklı ilaçların üretimi ve hijyen konusuna verilen önem, Roma medeniyetinin de etkilenmesine neden olmuştur. Bu doğrultuda Roma Cumhuriyeti'nde oyunların düzenlenmesi, güvenliğin sağlanması, yolların bakımı ve pazar alanlarının denetlenmesi gibi bir dizi görevler M.Ö. 494 tarihinde kurulmuş olan aedilis curulis'e ait olup pazar alanlarında kullanılan ağırlık ölçülerinin doğruluğunu ve satılan ürünlerin kalitesini denetleyerek kıtlık zamanlarında hazırlık olması için belirli miktardaki buğdayın muhafaza edilmesini sağlamaktaydı (Türkoğlu ve Bilgin, 2011). Benzer şekilde Hammurabi Yasaları gıda hukukuna dair gıda maddelerine hile karıştırılması halinde uygulanacak olan katı kuralları içermektedir (Mettke ve Orta, 1979).

Osmanlı Devleti'nde Sultan II. Beyazıt'ın hükümdarlığı döneminde 1481-1512 yılları arasında İstanbul, Bursa ve Edirne şehirlerinde gıda denetimine ilişkin yasal düzenlemeler uygulamaya koyulmuştur (Tayar, 2010). Osmanlı Devleti'nin yönetimine tabii olan genel denetim ağları aracılığıyla icra edilmiştir. Genel denetimden sorumlu olan ağaların; çarşı ve pazarlarda satılan malların fiyatlarının ve kalitesinin denetlenmesi, dükkanların temizliğinin sürdürülebilir olması, tartıların doğru ve güvenilir olmasını denetlemek gibi görevleri bulunmaktadır. Denetimi sağlayan ağalar ayrıca iyi malzemelerin arasına çürük veya tüketime uygun olmayan ürünlerin karışmasına taşış edilmesine ve satılmasına da engel olmuştukdılar (Yıldırım, 2012). Osmanlı İmparatorluğu'nda hijyen odaklı gıda kontrollerinin ve denetiminin yapılması modern sağlık uygulamalarının ve belediye teşkilatlarını kurmanın temel bir çabası olarak gelişmeye başlamıştır. Toplumla buluşan gıdaların, kamu sağlığının korunması gerekçesiyle denetlenmesi ve satışa sunulan gıdaların denetlenerek sınırlandırılması İstanbul'da 1831 ile 1895 yıllarında yaşanan kolera salgınlarının yaşandığı dönemlerde gelişim göstermiştir. Öyle ki 2020 yılında tüm dünyada yaşanan Covid-19 salgınının da gıda hijyeni ve muhafazası konusunda hassasiyetin önem kazanmasına sebep olan önemli bir parametredir.

Türk gıda hukukunun günümüzdeki yapısı Avrupa Birliği gıda hukuku ekseninde şekillenmiştir. Dolayısıyla Türk gıda hukuku içerik olarak Avrupa Birliği gıda hukuku ile benzerlikler gösterebilmektedir. Türk gıda kanunun temelini oluşturan 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu'nun amacı gıda kapsamında insan ve hayvan sağlığının korunmasıdır. Bu bağlamda gıda ve yem güvenilirliği, halk sağlığı, bitki ve hayvan sağlığı, hayvan

ıslahı ve refahı konuları kapsam alanına dahil edilmiştir. Ancak kişisel üretim amacıyla hazırlanan birincil üretim ürünleri ve kişisel tüketim amacıyla hazırlanan gıdalar bu kanun kapsamı dışında bırakılmıştır (Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu, 27610 sayılı Resmi Gazete, madde 2, 2010). Dolayısıyla söz konusu kanun ile gıda denetimlerinin standartları belirlenmektedir. Avrupa Birliği'nin 178/2002 sayılı Tüzüğü'nde ise gıda kapsamında; insanlar tarafından tüketilmesi amaçlanmış olan veya tüketimi makul olan gıda maddelerini içerirken ilaç, kozmetik ve tütün gibi kategorileri bu kapsamın dışında bırakmaktadır (Avrupa Birliği 178/2002 sayılı Tüzük, madde 2). Bu noktada dini açıdan farklı gıda tüketimleri farklı toplumlarda makul sayılmaktadır. Kanuni açıdan gıdalar tüketimi uygun görülse de din merkezinde farklılaşma söz konusu olabilmektedir. Türk Gıda Kodeksi Yeni Gıdalar Yönetmeliği'ne göre; gıdaların, insan sağlığını ve tüketici haklarını yüksek oranda koruyacak şekilde piyasaya arz edilmesi konusuna değinilmektedir. Bu bağlamda tüketicilerin ürünlerin içeriği ve kalitesi konusunda yanıltılmaması için önlemler alınmaktadır (Türk Gıda Kodeksi Yeni Gıdalar Yönetmeliği, 33259 sayılı Resmi Gazete, madde 1, 2026). Genel gıda hukuku gıda güvenliğini tanımlamamakla birlikte gıdanın güvenli olmayacağı durumlara vurgu yapmaktadır. Bu durumda gıda güvenliğinin sağlanma koşulları net bir şekilde belirlenmiş değildir. Gıda Kodeksi'nde geçen, zarara yol açmamak ibaresi ise bir bakımdan konuya açıklık getirmektedir (van der Meulen ve Szajkowska, 2020). Gıda konusunu içeren kanun ve yönetmeliklerde genel çerçevede, denetim, tüketici hakları ve standartlaştırma konuları ele alınmaktadır.

Yöntem

Bu çalışmanın amacı, gıdanın hukuki tanımı ile toplumsal karşılığı arasındaki uyumsuzluğu kavramsal açıdan incelemek ve bu farklılığın ortaya çıkış nedenlerini değerlendirmektir. Çalışma, gıdanın hukuki açıdan güvenlik, uygunluk, denetim ve tüketicinin korunması gibi ölçütler üzerinden ele alınması ile toplumsal açıdan kültürel miras, gelenek, aidiyet, inanç ve gündelik yaşam pratikleriyle ilişkilendirilmesi arasındaki farklılaşmayı ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Araştırmada nitel desen benimsenmiş ve ikincil kaynak taramasına dayalı doküman incelemesi yapılmıştır. Bu bağlamda araştırma betimleyici bir özellik taşımaktadır. Bu kapsamda gıda hukukuna ilişkin mevzuat, akademik çalışmalar ve konuya yönelik kavramsal tartışmalar incelenmiştir.

İkincil kaynak incelemesine dayalı literatür taraması sırasında, gıda kavramının hukuki boyutu ve toplumsal karşılığı arasındaki uyum ve uyumsuzluk noktaları sistematik olarak değerlendirilmiştir. Araştırma sorusu: "Gıdanın hukuki tanımı ile toplumsal karşılığı arasındaki uyumsuzluğun kaynakları nelerdir ?"

şeklinde tasarlanmıştır. Yani çalışmanın temel araştırma sorusu, gıdanın hukuki çerçevedeki anlamı ve halk arasındaki karşılığını karşılaştırmalı bir şekilde ortaya koymak üzerinedir. Araştırma sorusu ışığında, gıda kavramının öncelikle biyolojik, gastronomik, sosyolojik ve felsefi boyutları bağlamında toplumsal karşılığı irdelenmiştir.

Araştırmada kullanılan betimleyici yöntem kapsamında, literatürdeki gıda hukuku kavramına dair tanımlar ve ilgili kanunların temel içeriği açıklanmıştır. Araştırmanın analitik yöntemi kapsamında ise gıda kavramının toplum açısından tüketici sağlığı, halk sağlığı, piyasa güveni ve sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir.

Çalışmada disiplinlerarası bir yaklaşım benimsenmiş olup araştırma sorusunun analizinde, gıda bilimi ve tüketici davranışı, gastronomi, iletişim, işletme, tarım ekonomisi, gıda teknolojileri ve sürdürülebilirliğe değinilen akademik kaynaklar taranmıştır. Böylece, gıda sistemleri sadece teknik üretim süreçlerinden oluşan bir yapı olarak değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik, kültürel ve çevresel unsurların etkileşimde bulunduğu bütünsel bir sistem olarak ele alınmıştır.

Araştırma kapsamında gıdanın hukuki tanımının toplum için anlamının nasıl şekillendiğinin ortaya koyulmasının multidisipliner açıdan incelenmesi çalışmanın önemini artırmaktadır. Bu sayede gıdanın hukuki tanımı ve toplumsal karşılığı arasındaki uyumsuzlukta rol oynayan tüm boyutların ortaya konulmasıyla karar vericiler için aksiyon alma noktasında farkındalık sağlanabileceği düşünülmektedir. Böylece toplumsal farkındalık ve refah düzeyi artacağından sosyal bir katkı sağlanabileceği düşünülmektedir. Ayrıca işletmeler ve yerel yönetimler açısından düşünüldüğünde toplumsal faydanın önceliklendirilmesi ile ilişkisel pazarlama stratejilerinin katkısıyla ekonomik bir katkının elde edilebileceği düşünülmektedir.

Çalışmanın temel kısıtını, birincil veri toplanmaması ve değerlendirmelerin yalnızca mevcut yazılı kaynaklarla sınırlı olması oluşturmaktadır. Bu çalışmada saha araştırması, anket, görüşme, deney veya bağımsız istatistiksel analizler yer almamaktadır. Bu nedenle, araştırmada yöntem açısından yalnızca ikincil kaynakların incelenmesi metodolojik bir sınırlılığa neden olmuştur.

Gıda Kavramının Toplumdaki Yeri Üzerine Tartışma

Gıdalar canlıların yaşamının temel kaynağını ifade ettiğinden, toplumlar için büyük önem taşıyıp kültürel bir değer içermektedir. Literatürde gıda konusu

ekseninde oldukça fazla temada konu ele alınmıştır. Bu başlık altında söz konusu çalışmalar, gıda kavramının toplumdaki yeri ve önemi çerçevesinde değerlendirilecektir.

Gıda temelli kanun ve yönetmelikler her ne kadar tüketicilerin haklarını korusa da dini açıdan tüketim tercihleri farklılık gösterebilmektedir. Dolayısıyla gıda kanunları ortak olsa da her tüketici için uygulanabilir bir durumda değildir. Örneğin helal gıda sertifikaları tüketicilerin helal gıda seçimlerinde yarattığı güven ile etkili olurken piyasada bir rekabet unsuru olarak güveni ve itibarı sarsacak düzeyde yanıltıcı bilgilerle kullanımı da söz konusudur (Topçuoğlu ve Özkul, 2014). Gıda temalı reklamların içeriklerinde yanıltıcı ifadelerin yer alması tüketici iradesini yanıltarak kamu sağlığını tehlikeye düşürdüğünden tüketici koruma yolları geliştirilmelidir (Demirci, 2026). Piyasada etik ilkelere de riayetin önemi büyüktür. Gıdanın yalnızca piyasa bir talebi karşılayan hizmet unsuru olarak ele almaktan ziyade, bireylerin temel ihtiyacının karşılanması yönünde bir hak olarak görülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda gıdaya erişimde eşit haklar sunulmasının gerekliliği ve demokratik ve adil bir gıda egemenliğinin hakim olduğu sistemin kurulması gerekliliği vurgulanmıştır (Yalçın, 2026). Ayrıca gıda güvenliği konusu sürdürülebilir temalarla pekiştirilerek ekonomik, sosyal ve çevresel kalkınma hedefleriyle birleştirilmelidir (Soylu, 2022). Böylelikle üreticiler için ekonomik bir kazanç elde edilirken, toplumsal bir fayda sağlanmış olup çevresel zarar azaltılabilecektir. Aksi halde gıda güvenliğini ciddiye almaksızın, bozulmuş veya değiştirilmiş gıda içerikleri ile ürünleri piyasaya sunanlar için cezai işlemlerin yürürlüğe konulması önerilmektedir (Bulut, 2026). Güvenli gıdaya erişim tüm toplumlar ortak ve değişmez temel hakkı olmalıdır. Öyle ki gıda hakkına dair ihlallerin sona ermesi amacıyla yalnızca gıda hakkı üzerine odaklanılmış özel bir uluslararası anlaşmanın imzalanması çözüm için atılabilecek bir adım olarak görülmektedir (Teton, 2012). Bu önerilen uluslararası anlaşma, her ne kadar gıdaya erişimin eşitliği ve kolaylaştırılması yönünde olsa da, bu araştırma bağlamında güvenli ve insan sağlığına aykırı olmayan gıda içeriklerinin piyasada mevcudiyeti için de benzer bir anlaşmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin, arama ve el koyma, taklit malların imhası, para cezası gibi caydırıcı tedbirlerin alınması önerilmektedir (Özen, 2016). Gıda konusunda tüketicilerin bilgilendirilmesi ve etiket okuma bilincinin geliştirilmesi amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı ve Tarım ve Orman Bakanlığı sorumluluk alarak tüketicilerin farkındalıklarının artırılması mümkün olabilecektir (Tüzüner, 2020). Çünkü gıda etiketi; tüketicilerin satın alma sırasında ürünle ilgili doğru bilgiye erişimini kolaylaştırır. Bu sayede tüketiciler kendileri için uygun olan sağlıklı veya sağlıklısız yiyecekleri ayırt ederek seçim yapabilmektedirler (Sönmez, 2023).

Gıdaya erişim ve piyasada gıda içerikleri ile ilgili ihlaller farklı kültür ve inançlara sahip olmayan insanların küresel bir dünyada birlikte yaşamalarından kaynaklanmaktadır. Çünkü dini inançlara da bağlı olarak belirli toplumlarda bir gıda tüketilebilirken diğerinde tüketilmemektedir. Bu durumda satıcıların da yalnızca kar elde etme amacıyla sürdürdükleri pazarlama faaliyetleri sonucunda pazarda üretici ve tüketiciler arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkabilmektedir. Literatürdeki mevcut araştırmalar, gıda konusu ile bireyin rasyonel olmayan davranışlarının kesişiminde kalmaktadır. Her ne kadar kanunlar mevcut tüketici haklarının korunması için var olsa da tüketiciler satın alma kararlar verirken veya bir pazarlama faaliyetlerine maruz kalırken yanılabilmektedirler. Bireylerin rasyonel karar verememe durumlarına bir çözüm önerisi olarak kanun ve yönetmeliklerin bölgesel ve spesifik konular üzerinde çalışılarak geliştirilmesi doğru bir karar olabilecektir. Böylelikle gıda konusunda kanun ve yönetmeliklerin tüketici dostu olması, tüketicilerin sağlıklı ve güvenilir gıdalarla buluşmasını sağlayarak toplumsal refahın artmasına katkı sunacaktır. Etiket okuma alışkanlığı, gıdaya erişimde adalet, çarpan etki yaratan fayda sağlama anlayışı, haksız rekabeti önleyen ve yanıltıcı bilgiyi ortadan kaldıran caydırıcı önlemler gıda güvenliğinin sürdürülebilirliği sağlayacaktır.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma sorusu: “Gıdanın hukuki tanımı ile toplumsal karşılığı arasındaki uyumsuzluğun kaynakları nelerdir ?” şeklinde tasarlanmıştır. Gıdanın hukuki çerçevesinin oluşturulmasında güvenlik ve tüketicinin korunması ilkelerinin yanı sıra söz konusu uyumsuzluğa sebep olduğu tespit edilen kaynaklardan; kültürel çeşitlilik, toplumsal değerler ve geleneksel üretim pratiklerinin de dikkate alınmasıyla, gıda hukuku ile toplumsal gerçeklik arasındaki uyumun güçlendirilmesine katkı sağlanabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Çünkü bireylerin gıda güvenliğine dair tutumlarında etkili olan unsurlar gelir, yaş, cinsiyet gibi sosyo-ekonomik özellikler ve sosyal medya, aile, arkadaşlar gibi danışılan bilgi kaynakları açısından farklılık gösterebilmektedir (Aydın Eryılmaz ve Kılıç, 2020). Reklam gibi pazarlama çalışmalarındaki yanıltıcı ifadelerle riayet edilmesi veya işletmelerin rekabet kaygısı ile tüketicilerin satın alma kararlarına yön verme çabası gibi olumsuz deneyimlerin yaşanmasındaki temel sebebin, kanun ve yönetmelikler mevcut olsa da insanın her zaman rasyonel davranamaması şeklinde değerlendirmek mümkündür. Dolayısıyla bu araştırma kapsamında gerçekleştirilen kavramsal değerlendirme sonucunda, hukuki tanımların gıdanın güvenliğini ve piyasadaki dolaşımını düzenlemek açısından işlevsel olmakla birlikte, gıdanın toplumsal ve kültürel anlamlarını bütünüyle

kapsamakta yetersiz kalabileceği düşünülmektedir. Konu ile ilgili öneriler aşağıda sıralanmaktadır:

- Kentten köye göçün özendirilmesi ve desteklenmesiyle üretim artacaktır. Böylelikle sürdürülebilir şekilde kaliteli ve güvenilir gıdaya erişim sağlanacağından, piyasadaki sınırlı gıdalara erişim kaygısı olmadan en güvenilir gıdalar tercih edilebilecektir.
- Yerel üreticilerin desteklenmesiyle gıdanın üretim aşamasından, tüketiciye ulaşmasına kadar olan tüm süreçlerin profesyoneller tarafından takip edilmesi ve güvenilir gıdaya erişim mümkün olabilecektir.
- Tarım ve hayvancılığın ilgili politikalar aracılığıyla desteklenmesi halinde, meyve ve sebze üretimi artacaktır, et ve sütün arzı ise piyasadaki talebi karşılayabilecek düzeye erişerek uygun fiyatlama politikaları ile piyasada sunulabilecektir. Bu sayede daha uygun fiyatlarla gıdaya erişim çoklu kanallardan kolaylıkla ve güvenilir şekilde sağlanabilecektir.
- Halkın etiket okuma bilincinin artırılması, ürün içeriği farkındalığı yaratılması konusunda özendirici çalışmaların pazarlamacıların desteğiyle hayata geçirilmesinde fayda görülmektedir.
- Toplumsal beklentilerin ve kültürel farklılıkların bölgesel anlamda spesifik bir şekilde araştırılması ve elde edilen bulgular ışığında karar vericiler tarafından kanun ve yönetmeliklerin revize edilmesi veya kapsamının geliştirilmesi konusunda aksiyon alınmasında fayda görülmektedir.
- Beslenme ve gıda temalı konulara hukuk fakültesi müfredatlarında yer verilerek (İspir, 2025) gıda hukuku konusunda uygulamalar, kalite standartları ve cezai işlemler temelinde uzmanlaşma sağlanabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aydın Eryılmaz, G. ve Kılıç, O. (2020). Türkiye ve Avrupa Birliği'nde tüketicilerin gıda güvenliğiyle ilgili tutum ve davranışları. *Food and Health*, 6(1), 57–66.
- Avrupa Parlamentosu ve Konseyi. (2002). *Gıda mevzuatının genel ilke ve gereklerini belirleyen 178/2002 sayılı Tüzük*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32002R0178>

- Bulut, İ. (2026). Bozulmuş veya değiştirilmiş gıda veya ilaçların ticareti suçu (TCK m. 186). *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28(1), 215–263.
- Demirci, S. (2026). Reklam kavramı temelinde gıda ürünlerindeki aldatıcı reklamlara ilişkin güncel bir değerlendirme. *Çukurova Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 192–229. Erken görünüm.
- İspir, Z. (2025). Disipliner diyaloglar ve hukuk klinikleri: Tarım, gıda ve beslenme hakkı sorunları hukuk kliniği örneği. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 74(4), 2335–2372.
- Karabal, A. (2019). Gıda mevzuatı ve gıda güvenliği. *International Journal of Social and Humanities Sciences*, 3(1), 179–198.
- Mettke, T. ve Ortan, N. (1979). Gıda hukukunun gelişimi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 36(1).
- Okumuş, N. Y. (2023). *İnsan hakları perspektifinde gıda güvenliği ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda gıda suçları (TCK m. 185-186)* [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi].
- Özen, M. (2016). Gıdada sahtekârlık, cezai ve hukuki sorumluluk. *Ankara Barosu Dergisi*, (2).
- Peerzada, R. İ. (2019). *Uluslararası hukukta gıda hakkı* [Doktora tezi, Bilkent Üniversitesi].
- Sönmez, F. (2023). Obeziteyle mücadelede gıda etiketleri. *İzmir Bakırçay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(6), 303–328.
- Soylu, A. C. (2022). Sürdürülebilir kalkınma ve gıda güvenliği ilişkisi. *Paradigma: İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 100–111.
- Tayar, M. (2010). *Gıda güvenliği* (1. bs.). Marmara Belediyeler Birliği Yayınları.
- Teton, J. (2012). The armless hand: The call for anti-hunger law and the international food security treaty. *Yale Journal of International Affairs*, 7, 87.
- Topçuoğlu, M. ve Özkul, B. (2016). Rekabet hukuku özellikle haksız rekabet açısından helal gıda sertifikası. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(1), 1–26.
- Türk Gıda Kodeksi Yeni Gıdalar Yönetmeliği. (2026). *Resmî Gazete* (Sayı 33259). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2026/05/20260520-1.htm>
- Türkoğlu, H. G. (2011). Roma Cumhuriyet ve ilk imparatorluk dönemlerinin idari yapısı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(2), 251–256.

- Tüzüner, Ö. (2020). Türkiye Cumhuriyeti'nde radura (ışınlanmış gıda) logosu ve tüketicinin bilgilendirilmesi çerçevesinde idarenin faaliyetleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(1), 87–116.
- van der Meulen, B. ve Szajkowska, A. (2020). The general food law: General provisions of food law. B. van der Meulen ve B. Wernaart (Ed.), *EU food law handbook* içinde (ss. 167–203). Wageningen Academic Publishers.
<https://doi.org/10.3920/978-90-8686-903-9>
- Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu, Kanun No. 5996. (2010, 13 Haziran). *Resmî Gazete* (Sayı 27610).
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/06/20100613-12.htm>
- Yalçın, H. (2008). *AB ve Türkiye'de gıda mevzuatı ve Tokat ili gıda sanayi işletmelerinin yapısı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- Yalçın, P. K. (2026). Gıda güvencesi ilkesi ve gıda egemenliği hakkının insan hakları perspektifinden karşılaştırmalı analizi. *İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1), 371–408.
- Yıldırım, N. (2012). Osmanlı Devleti'nde gıda kontrolüne bakış. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, 68–73.

Gıda Güvenilirliğinin Sağlanmasında 5996 Sayılı Kanun'un Rolü ve Etkisi

Dr. Zeynep ÇELİK GÜLSEVEN

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23532495>

Özet

Bu çalışmada, 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu'nun gıda güvenilirliğinin sağlanmasındaki işlevi, idareye tanınan önleyici ve koruyucu müdahale yetkilerinin kapsamı ve bu yetkilerin yargısal denetimi ekseninde incelenmektedir. Öncelikle gıda hakkı, gıda güvencesi, gıda güvenilirliği ve gıda egemenliği kavramları birbirinden ayrılmakta; Kanun'un odağının gıda güvenilirliği olduğu ortaya konulmaktadır. Ardından risk analizi ve ihtiyati tedbir mekanizmaları ile gıda işletmelerinin faaliyete başlamadan önce kayıt ve onay sistemi aracılığıyla denetlenmesi, Danıştay ve Anayasa Mahkemesi kararları ışığında değerlendirilmektedir. Çalışmada, teknik mevzuata biçimsel uygunluğun gıdanın güvenilirliği için tek başına yeterli olmadığı, ihtiyati tedbirlerden doğan zararlar bakımından idarenin sorumluluğunun tümüyle dışlanamayacağı ve teknik düzenleme yetkisinin kanuni dayanağı bulunmayan idari yaptırım ihdasına imkân tanımadığı sonucuna varılmaktadır. Kanun'un etkinliği, müdahale yetkilerinin bilimsel verilere dayanılarak, denetlenebilir gerekçelerle ve ölçülülük ilkesine uygun biçimde kullanılmasına bağlıdır.

Anahtar Kelimeler: Gıda güvenilirliği, 5996 sayılı Kanun, Risk analizi, İhtiyati tedbir, İdari yaptırım

The Role and Impact of Law No. 5996 in Ensuring Food Safety

Abstract

This study examines the function of Law No. 5996 on Veterinary Services, Plant Health, Food and Feed in ensuring food safety, focusing on the scope of the preventive and protective powers of intervention granted to the administration and on the judicial review of those powers. It first distinguishes the concepts of the right to food, food security, food safety and food sovereignty, and shows that the Law is primarily concerned with food safety. It then evaluates risk analysis, precautionary measures and the prior control of food businesses through the registration and approval system in the light of decisions of the Council of State and the Constitutional Court. The study concludes that formal compliance with

technical legislation is not in itself sufficient to establish that a food is safe, that the administration's liability for damage caused by precautionary measures cannot be excluded altogether, and that the power to adopt technical rules does not permit the creation of administrative sanctions without a statutory basis. The effectiveness of the Law depends on the exercise of intervention powers on the basis of scientific evidence, with reviewable reasons and in accordance with the principle of proportionality.

Keywords: Food safety, Law No. 5996, Risk analysis, Precautionary measures, Administrative sanctions

Giriş

Gıda güvenilirliğinin sağlanmasında 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu, idarenin önleyici ve koruyucu müdahale yetkileri bakımından temel bir hukuki çerçeve oluşturmaktadır. Bu çalışmada, söz konusu Kanun'un gıda güvenilirliğinin korunmasındaki işlevi, idari müdahale yetkilerinin kapsamı ve bu yetkilerin yargısal denetimi ekseninde incelenmektedir.

Gıdaya ilişkin hukuki değerlendirmelerde gıda hakkı, gıda güvencesi, gıda güvenilirliği ve gıda egemenliği kavramlarının birbirinden ayrılması gerekmektedir. Gıda hakkı, bireylerin yeterli, erişilebilir ve insan sağlığına uygun gıdaya ulaşabilmesini; gıda güvencesi, yeterli ve besleyici gıdaya fiziksel ve ekonomik erişimi; gıda egemenliği ise toplumların ve üreticilerin gıda politikalarının belirlenmesine katılımını esas almaktadır. Birbirleriyle bağlantılı olmakla birlikte farklı hukuki boyutlar taşıyan bu kavramlardan çalışmanın odağını gıda güvenilirliği oluşturmaktadır (Karaman Yalçın, 2026; Koç ve Uzmay, 2022; Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu [TİHEK], 2026).

Gıda hakkı, Anayasa'da bağımsız bir temel hak olarak açıkça düzenlenmemiş olmakla birlikte yaşam hakkı, sağlığın korunması ve tüketicinin korunmasına ilişkin anayasal hükümlerle bağlantılıdır. 5996 sayılı Kanun, gıda hakkının bütün boyutlarını değil, öncelikle gıda güvenilirliğini konu edinmektedir. Bu bağlamda gıda güvenilirliği, tüketilen gıdanın insan sağlığı bakımından tehlike oluşturmamasını ifade etmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, m. 5, 17, 44, 45, 56, 172).

5996 sayılı Kanun, güvenilir olmayan gıdanın piyasaya arzını yasaklamanın yanı sıra gıda işletmecilerine çeşitli yükümlülükler getirmekte, işletmelerin faaliyete girişini idari denetime tabi tutmakta, faaliyet süresince resmî kontroller yapılmasını öngörmekte ve gerekli hâllerde idareye müdahale yetkileri tanımaktadır. Böylece gıda güvenilirliği; önleyici denetim, risk analizi, ihtiyati

tedbir ve idari yaptırımlardan oluşan kademeli bir hukuki rejim aracılığıyla korunmaktadır. Bu rejimin etkinliği, idari müdahale yetkilerinin hangi koşullarda ve hangi hukuki sınırlar içinde kullanılacağına bağlıdır (Soylu, 2023).

Risk kavramı, gıda işletmesinde üretilen bir süt ürününde insan sağlığına zarar verebilecek bir bakterinin tespit edilmesi ihtimali üzerinden somutlaştırılabilir. Böyle bir durumda bakteri, biyolojik bir tehlike unsurunu; risk ise söz konusu bakterinin tüketicilerde hastalığa yol açma olasılığı ile ortaya çıkabilecek sağlık sorunlarının ağırlığını ifade etmektedir. Dolayısıyla gıda güvenilirliğinin sağlanmasında yalnızca tehlikenin belirlenmesi yeterli olmayıp tehlikenin insan sağlığı üzerindeki muhtemel etkilerinin de değerlendirilmesi gerekmektedir.

5996 sayılı Kanun'un 26. maddesinde düzenlenen risk analizi, risk değerlendirmesi, risk yönetimi ve risk iletişimi olmak üzere üç bileşenden oluşmaktadır. Risk değerlendirmesinde bilimsel veriler esas alınarak tehlikenin niteliği ve muhtemel etkileri araştırılmaktadır. Risk yönetiminde idare, bu değerlendirmeler doğrultusunda alınacak önlemleri belirlemekte; risk iletişiminde ise riske ilişkin bilgiler ilgili taraflar arasında paylaşılmaktadır.

Bununla birlikte gıda güvenilirliği alanında her durumda kesin bilimsel sonuçlara ulaşılması mümkün değildir. Bir gıdada bulunan bakterinin insan sağlığı bakımından ciddi zararlar doğurabileceğine ilişkin bilimsel bulgular mevcut olmakla birlikte analizler henüz tamamlanmamış olabilir. Bu tür bilimsel belirsizlik hâllerinde ihtiyati tedbir mekanizması önem kazanmaktadır. İhtiyati tedbir, insan sağlığının korunması amacıyla alınan geçici ve koruyucu önlemleri ifade etmektedir. Kanuni koşulların gerçekleşmesi hâlinde idare, ürünün piyasaya arzını kısıtlayabilmekte veya piyasadaki toplatılmasını sağlayabilmektedir. Bu bakımdan müdahale için zararın kesin olarak gerçekleşmesinin beklenmesi zorunlu değildir. Bununla birlikte bilimsel belirsizlik, somut ve hukuken denetlenebilir dayanaklar bulunmaksızın müdahalede bulunulmasına imkân tanımamaktadır (5996 sayılı Kanun, 2010, m. 26).

Bu çerçevede 5996 sayılı Kanun'un uygulanmasında iki temel hukuki sorun ortaya çıkmaktadır: Riskin hangi bilimsel ve teknik veriler esas alınarak belirleneceği ve belirlenen risk karşısında idarenin müdahale yetkisinin hangi ölçüde kullanılabileceği. Bu sorunlar, yargı kararları ışığında değerlendirilmelidir.

1. Gıda Güvenilirliğinin Bilimsel ve Teknik Bakımdan Belirlenmesi

5996 sayılı Kanun'un 21. maddesi, güvenilir olmayan gıdanın piyasaya arzını yasaklamaktadır. Güvenilir olmayan gıda, insan sağlığı için tehlike oluşturan

veya insan tüketimine uygun olmayan gıdadır. Bununla birlikte Kanun, teknik mevzuata uygunluğu tek başına mutlak güvenilirlik güvencesi olarak kabul etmemektedir. Bir gıda belirlenen koşullara uygun olsa dahi güvenilir olmadığı yönünde yeterli şüphe veya sebep bulunması hâlinde idari müdahale gündeme gelebilmektedir.

Danıştayın bu konuya ilişkin bir kararında, bazı gazlı içeceklerin içeriğindeki maddelerin insan sağlığına zararlı olabileceği iddiasıyla açılan davada ilk derece mahkemesi, söz konusu maddelerin gıda kodeksi mevzuatında düzenlenmiş olmasını esas alarak davayı reddetmiştir. Danıştay ise maddelerin mevzuatta düzenlenmiş olmasını tek başına yeterli görmemiş; ilgili maddelerin ürünlerde bulunup bulunmadığının, kullanım miktarlarının Kodeks'e uygunluğunun ve insan sağlığı bakımından muhtemel etkilerinin bilirkişi incelemesiyle araştırılması gerektiğini belirtmiştir (Danıştay 10. Daire, 2021).

Bu karar, gıdanın biçimsel olarak mevzuata uygun görünmesinin insan sağlığı açısından herhangi bir risk taşımadığını kesin olarak ortaya koymadığını göstermektedir. Sağlık bakımından ciddi risk iddialarının mevcut olduğu hâllerde bilimsel ve teknik inceleme yapılması gerekmektedir. Bu nedenle gıda güvenilirliği alanındaki idari kararların yalnızca normatif dayanakları değil, dayandıkları bilimsel ve teknik değerlendirmeler de yargısal denetimin konusu olabilmektedir.

İdarenin belirli bir ürün hakkında müdahale kararı vermesi veya müdahale talebini reddetmesi, bilimsel ve teknik tespitlerle bağlantılıdır. Dolayısıyla bu tespitlerin gerekçelendirilebilir ve yargısal denetime elverişli olması önem taşımaktadır.

2. Gıda İşletmelerinin Faaliyete Başlamadan Önce Denetlenmesi

5996 sayılı Kanun'un 30. maddesinde gıda işletmelerinin kayıt ve onay sistemi düzenlenmektedir. Bu sistem kapsamında belirli işletmelerin faaliyete başlayabilmesi, önceden idari onay alınmasına bağlıdır. Böylece gıda güvenilirliği yalnızca piyasaya arz edilen ürünlerin denetlenmesiyle değil, üretim faaliyetinin başlangıcında uygulanan önleyici denetim yoluyla da korunmaktadır.

Bu hususa ilişkin bir uyuşmazlıkta, çiftlik domuzu eti işlemek üzere izin almış bir şirketin aynı tesiste yaban domuzu eti işleme talebi, ortaya çıkabilecek sağlık riskleri gerekçesiyle idarece reddedilmiştir. İlk derece mahkemesi, risklerin yeterince ortaya konulmadığı gerekçesiyle ret işlemini iptal etmiştir. Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu ise ilgili mevzuat hükümlerini ve sağlık risklerini

değerlendirerek idarenin ret işlemini hukuka uygun bulmuştur (Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu [İDDK], 2025).

Söz konusu karar, gıda güvenilirliğinin yalnızca üretim sonrasındaki denetimlerle değil, üretim faaliyetine izin verilmesi aşamasında da korunabildiğini göstermektedir. İdare, insan sağlığı bakımından zararlı bir sonucun gerçekleşmesini beklemeksizin mevzuatta öngörülen koşullar çerçevesinde önleyici müdahalede bulunabilmektedir (Danıştay İDDK, 2025).

3. İhtiyati Tedbirlerden Doğan İdari Sorumluluk

5996 sayılı Kanun'un 26. maddesi, bilimsel belirsizlik durumunda insan sağlığının korunması amacıyla idareye ihtiyati tedbir alma yetkisi tanımaktadır. Bununla birlikte bu tedbirlerin uygulanması, gıda işletmecileri bakımından ekonomik zararlara yol açabilmektedir. Anayasa Mahkemesinin 2 Mayıs 2018 tarihli kararına konu olayda, bir işyerinde satılan hazır gıdanın zehirlenmeye neden olduğu yönünde şikâyetle bulunulması üzerine idarece denetim gerçekleştirilmiş ve şüpheli gıdalardan analiz amacıyla numune alınmıştır (Anayasa Mahkemesi [AYM], 2018).

Analiz sonuçları henüz belirlenmeden işyeri tedbir amacıyla sekiz saat süreyle kapatılmıştır. Bu süreçte muhafaza altına alınan gıdaların tüketim süreleri dolmuş ve ürünler imha edilmiştir. Böylece gıdaların insan sağlığına zararlı olduğu kesin biçimde saptanmadan uygulanan tedbirler sonucunda işletmeciler ekonomik zarara uğramış ve zararın tazminini talep etmiştir.

Uyuşmazlık tarihinde yürürlükte bulunan kanuni düzenleme, ihtiyati tedbirlerin uygulanması nedeniyle Bakanlığın sorumlu tutulamayacağını ve Bakanlıktan tazminat talep edilemeyeceğini öngörmekteydi. Anayasa Mahkemesi, idarenin insan sağlığının korunması amacıyla ihtiyati tedbir alabilmesini değil, bu tedbirlerden doğan zararlar bakımından idarenin sorumluluğunu her durumda dışlayan hükmü Anayasa'ya aykırı bularak iptal etmiştir.

Karar, gıda güvenilirliğinin korunması amacıyla tanınan idari müdahale yetkileri ile bu müdahalelerden kaynaklanan zararların tazmini arasında hukuki bir denge kurulması gerektiğini ortaya koymaktadır. İdarenin müdahale yetkisinin bulunması ile müdahaleden doğan zararlar nedeniyle sorumlu tutulabilmesi birbirinden ayrı hukuki meselelerdir.

4. Teknik Düzenleme Yetkisi ile İdari Yaptırım Yetkisinin Sınırları

5996 sayılı Kanun, teknik niteliği ağır basan bir faaliyet alanını düzenlemektedir. Bilimsel gelişmelere ve değişen üretim koşullarına uyum sağlanabilmesi amacıyla idareye belirli düzenleme yetkileri tanınmıştır. Anayasa

Mahkemesi, gıda işletmelerinde çalıştırılması gereken mesleki personelin belirlenmesine ilişkin düzenlemeyi incelenmiştir (AYM, 2011). Kanun ekinde, işletme türlerine göre çalıştırılması gereken meslek mensuplarını gösteren bir listeye yer verilmiş ve Bakanlığa bu listede değişiklik yapma yetkisi tanınmıştır. Anayasa Mahkemesi, gıda sektörünün teknik özelliklerini dikkate alarak Bakanlığa bu tür bir düzenleme yetkisi verilmesini Anayasa'ya aykırı bulmamıştır.

Bununla birlikte teknik konularda düzenleme yapma yetkisi, idareye kanunda öngörülme-yen yeni yaptırımlar ihdas etme yetkisi vermemektedir. Nitekim Danıştay, ruhsatın yönetmelik hükümlerine dayanılarak iptal edilmesine ilişkin bir uyuşmazlıkta, yaptırımın kanuni dayanağının bulunması gerektiğini belirterek yalnızca yönetmelikle öngörülen yaptırımı hukuka aykırı bulmuştur. Dolayısıyla idare, kanuni yetki çerçevesinde teknik kurallar belirleyebilmekle birlikte bu kurallara aykırılık hâlinde uygulanacak yaptırımları kanuni dayanak olmaksızın oluşturamamaktadır (Danıştay 10. Daire, 2023). Bu ayırım, 5996 sayılı Kanun kapsamında idareye tanınan teknik düzenleme yetkisi ile idari yaptırım yetkisinin hukuki sınırlarının belirlenmesi bakımından önem taşımaktadır.

Sonuç

5996 sayılı Kanun, gıda güvenilirliğinin sağlanmasına yönelik kapsamlı bir hukuki çerçeve sunmaktadır. Kanun, güvenilir olmayan gıdanın piyasaya arzını yasaklamanın yanı sıra işletmecilerin sorumluluklarını, faaliyete girişte önleyici denetimi, resmî kontrolleri, risk analizini, ihtiyati tedbirleri ve idari yaptırımları birlikte düzenlemektedir.

Bununla birlikte Kanun'un yeterliliği, idareye tanınan müdahale yetkilerinin genişliği esas alınarak tek başına değerlendirilemez. Belirleyici olan, söz konusu yetkilerin bilimsel verilere dayanılarak, somut ve denetlenebilir gerekçelerle ve ölçülülük ilkesine uygun biçimde kullanılmasıdır.

Sonuç olarak 5996 sayılı Kanun, gıda güvenilirliğini üretim aşamasından piyasaya arza kadar uzanan kademeli bir idari kolluk rejimi içerisinde korumaktadır. Bu rejimin etkili biçimde işlemesi, idarenin gerektiğinde süratle müdahale edebilmesinin yanı sıra müdahalelerin bilimsel temellere dayanmasını, kanuni sınırlar içinde kalmasını ve yargısal denetime elverişli olmasını gerektirmektedir. Bununla birlikte Kanun'un gıda sektöründeki teknolojik gelişmeler ve değişen ihtiyaçlar karşısındaki yeterliliği tartışmaya açıktır. Teknik ayrıntıların büyük ölçüde ikincil düzenlemelere bırakılması sonucunda ortaya çıkan parçalı mevzuat yapısının da hukuki belirlilik ve uygulama birliği bakımından yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Anayasa Mahkemesi. (2011, 29 Aralık). E. 2010/80, K. 2011/178 sayılı karar.
- Anayasa Mahkemesi. (2018, 2 Mayıs). E. 2018/2, K. 2018/43 sayılı karar.
- Danıştay 10. Daire. (2021, 22 Haziran). E. 2016/1993, K. 2021/3532 sayılı karar.
- Danıştay 10. Daire. (2023, 8 Haziran). E. 2022/1876, K. 2023/3286 sayılı karar.
- Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu. (2025, 10 Nisan). E. 2024/3075, K. 2025/809 sayılı karar.
- Karaman Yalçın, P. (2026). Gıda güvencesi ilkesi ve gıda egemenliği hakkının insan hakları perspektifinden karşılaştırmalı analizi. *İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1), 371–408.
- Koç, G. ve Uzmay, A. (2022). Gıda güvencesi ve gıdayla ilgili diğer temel kavramlar, farklılıklar ve ilişkiler. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 28(2), 250–257.
- Soylu, A. C. (2023). *İdarenin gıda güvenliğine ilişkin faaliyetleri*. On İki Levha Yayıncılık.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Kanun No. 2709. (1982, 9 Kasım). *Resmî Gazete* (Sayı 17863, Mükerrer).
- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu. (2026). *Gıda hakkı ve gıda güvenliği raporu*. TİHEK Yayınları.
- Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu, Kanun No. 5996. (2010, 13 Haziran). *Resmî Gazete* (Sayı 27610).

Gıda Güvenliğinin Sağlanmasında İdarenin Denetim Yetkisi ve İdari Yaptırımlar

Arş. Gör. Elif AKKAYA

*İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku Ana Bilim Dalı ·
elif.akkaya@izu.edu.tr · ORCID: 0009-0004-0737-3210*

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23532497>

Özet

Gıda güvenliği, bireylerin yaşam ve sağlık haklarıyla doğrudan bağlantılı olup kamu düzeninin unsurlarından biri olan genel sağlığın korunması bakımından idarenin temel görevleri arasında yer almaktadır. Türk hukukunda bu alandaki temel düzenleme olan 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu, güvenilir gıdanın üretilmesi ve piyasaya arzı bakımından birincil sorumluluğu gıda işletmecilerine yüklemekle birlikte, bu yükümlülüklerle uyulup uyulmadığının denetlenmesi görevini Tarım ve Orman Bakanlığına vermiştir. Bu çalışmada idarenin gıda güvenliğine ilişkin denetim yetkisinin anayasal ve kanuni dayanakları, özel kolluk faaliyeti niteliği ile resmî kontroller, hızlı uyarı sistemi ve şikâyet-ihbar mekanizmaları incelenmektedir. Ardından 5326 sayılı Kabahatler Kanunu ve 5996 sayılı Kanun birlikte gözetilerek idari para cezası, mülkiyetin kamuya geçirilmesi, faaliyetten men, faaliyetin geçici olarak durdurulması, görev yetkisinin iptali, ihtiyati tedbirler, piyasadan toplatma ve kamuoyuna ifşa gibi yaptırım ve tedbirler değerlendirilmekte; bunları uygulamaya yetkili makamlar ile yaptırım kararlarına karşı başvurulacak yargı yolları ele alınmaktadır. Çalışmada, faaliyetin durdurulması ve toplatma gibi tedbirlerin cezalandırıcı olmaktan çok önleyici ve koruyucu nitelik taşıdığı; Anayasa Mahkemesinin ihtiyati tedbirlerden doğan zararlar bakımından Bakanlığın sorumluluğunu kaldıran hükmü iptal etmesinin, bu yetkilerin hukuki sorumluluk ve yargısal denetim dışında kalmadığını gösterdiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca idari para cezasının diğer tedbirlerle aynı işlem kapsamında uygulanması hâlinde Kabahatler Kanunu'nun 27/8. maddesi nedeniyle görevli yargı yerinin belirlenmesinde ortaya çıkan belirsizliğin kanuni bir düzenlemeyle giderilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gıda Güvenliği, İdari Denetim, İdari Yaptırım, İdari Kolluk, Yargı Yolu

*The Administration's Supervisory Power and Administrative Sanctions in
Ensuring Food Safety*

Abstract

Ensuring food safety, directly linked to the rights to life and health and to public health as an element of public order, is a fundamental duty of the administration. Law No. 5996 on Veterinary Services, Plant Health, Food and Feed, the principal Turkish legislation in this field, places primary responsibility for producing safe food and placing it on the market on food business operators, while entrusting the Ministry of Agriculture and Forestry with supervising compliance with these obligations. This paper examines the constitutional and statutory bases of this supervisory power, its nature as a special administrative police activity, and official controls, the rapid alert system and complaint mechanisms. It then evaluates, under Law No. 5326 on Misdemeanours and Law No. 5996, sanctions and measures such as administrative fines, confiscation, prohibition and suspension of activity, revocation of delegated authority, precautionary measures, recall and public disclosure, as well as the competent authorities and the judicial remedies against sanction decisions. It concludes that suspension of activity and recall are preventive and protective rather than punitive, and that the Constitutional Court's annulment of the provision exempting the Ministry from liability for damage caused by precautionary measures shows that these powers remain subject to legal liability and judicial review. It further argues that the uncertainty over the competent court under Article 27(8) of the Law on Misdemeanours, where a fine is imposed together with other measures in the same act, should be resolved by legislation.

Keywords: Food Safety, Administrative Supervision, Administrative Sanctions, Administrative Police, Judicial Remedies

Giriş

Gıda, insan yaşamının devamlılığı bakımından temel bir ihtiyaç olmasının yanı sıra doğrudan toplum sağlığını ilgilendiren bir alandır. Gıdanın üretiminden işlenmesine, depolanmasından taşınmasına ve nihai tüketiciye sunulmasına kadar geçen süreçte ortaya çıkabilecek riskler, yalnızca bireysel tüketicileri değil, geniş toplum kesimlerini etkileyebilecek sonuçlar doğurabilmektedir. Bu nedenle gıda güvenliğinin sağlanması, yalnızca üretici ve tüketici arasındaki özel hukuk ilişkileri çerçevesinde ele alınabilecek bir mesele olmayıp kamu sağlığının korunması bakımından idarenin düzenleme, denetleme ve gerektiğinde yaptırım uygulama faaliyetlerini de gerekli kılmaktadır.

Anayasa'nın 56. maddesinde devletin herkesin hayatını beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alacağı öngörülürken, 172. maddesinde ise devletin tüketicileri koruyucu ve aydınlatıcı tedbirler alacağı düzenlenmiştir. Bu anayasal çerçeve içerisinde güvenilir gıdaya erişimin sağlanması, kamu sağlığının ve tüketicinin korunmasına yönelik idari faaliyetlerin önemli bir görünümünü oluşturmaktadır. Gıda alanında idarenin görev ve yetkilerinin temel kanuni dayanaklarından birini ise 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu oluşturmaktadır.

5996 sayılı Kanun ile benimsenen sistemde, güvenilir gıdanın üretilmesi ve piyasaya arz edilmesi bakımından birincil sorumluluk gıda işletmecilerine ait olmakla birlikte, işletmecilerin mevzuattan kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğinin kontrol edilmesi idarenin denetim faaliyetinin konusunu oluşturmaktadır. İdare bu kapsamda resmî kontroller gerçekleştirebilmekte; işletmelerde inceleme yapabilmekte, kayıt ve belgeleri kontrol edebilmekte, numune alarak analiz yaptırabilmekte ve mevzuata aykırılık tespit edilmesi hâlinde çeşitli idari tedbir ve yaptırımlara başvurabilmektedir. Böylece idarenin denetim yetkisi, gıda güvenliğine ilişkin kuralların uygulamada işlerlik kazanmasının temel araçlarından biri hâline gelmektedir.

Bununla birlikte, kamu sağlığının korunması amacı idareye sınırsız bir müdahale yetkisi vermemektedir. Denetim faaliyetlerinin ve bu faaliyetler sonucunda uygulanan idari yaptırımların kanunilik, hukuki güvenlik, belirlilik ve ölçülülük gibi temel idare hukuku ilkelerine uygun olması gerekmektedir. Özellikle idari para cezaları, faaliyetin durdurulması, ürünlerin piyasadan çekilmesi veya toplatılması ve belirli ihlallerin kamuoyuna duyurulması gibi müdahaleler, kamu sağlığının korunması ile işletmelerin hak ve menfaatleri arasındaki dengenin gözetilmesini gerekli kılmaktadır.

Bu çalışma kapsamında, gıda güvenliğinin sağlanmasında idarenin sahip olduğu denetim yetkisinin hukuki dayanakları ve kapsamı incelenecek; resmî kontrollerin yürütülme biçimi ele alınacak ve denetimler sonucunda uygulanabilecek idari yaptırımlar değerlendirilecektir. Son olarak söz konusu yetkilerin idare hukukundan kaynaklanan sınırları üzerinde durularak, gıda güvenliğinin sağlanmasında etkili idari denetim ile bireylerin ve işletmelerin hukuki güvenceleri arasındaki ilişkinin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

I. Gıda Güvenliğinin Hukuki Çerçevesi

Gıda konusu farklı hukuk dallarıyla ilişkili olmakla birlikte, Anayasa hukuku açısından gıda hakkı; beslenme, sağlık ve devletin bireyleri koruma

yükümlülüğüyle bağlantılıdır. Anayasa’da doğrudan “gıda hakkı” adı altında bir hüküm bulunmasa da 5, 17 ve 56. maddeler, devletin güvenli gıdaya erişiminin sağlanmasına yönelik sorumluluğunun anayasal dayanakları arasında değerlendirilmektedir. Gıda güvenliği yalnızca sağlık veya tüketici meselesi değildir; devletin düzenleme, denetleme ve bireyleri koruma görevleri nedeniyle aynı zamanda önemli bir idare hukuku konusudur. Nitekim gıdadan kaynaklı sorunlar kamu düzeninin sağlanmasında esaslı unsur hâline gelmiştir (Günday, 2017). Öğretide de gıda ve gıda güvenliği hususu kamu düzeninin bir unsuru olan genel sağlık kapsamında değerlendirilmektedir (Akyılmaz vd., 2025). Gıda güvenliğinin sağlanması hususunda yapılan ihmaller sonucu devletin kişinin yaşam hakkını koruma yükümlülüğünü ihlal ettiğinden dahi söz edilebilir. Bu sebeple gıda güvenliğinin sağlanması kamu düzeninin korunması için oldukça önemlidir.

Kamu sağlığı, bireylerin sağlık durumlarının korunmasına yönelik faaliyetlerden farklı olarak, toplumun bütününe sağlığını güvence altına almayı amaçlayan koruyucu faaliyetleri ifade etmektedir. Nitekim kişilerin tüketilmesi uygun olmayan ve sağlık bakımından sakıncalı olan gıdaları tüketmesi sonucunda bireysel zararların yanı sıra toplumun sağlığını etkileyici sonuçlar da ortaya çıkacak ve genel sağlık bozulacaktır. Bu nedenle bireysel sağlığın korunması ve geliştirilmesine ilişkin hizmetler sağlık kamu hizmeti kapsamında değerlendirilirken, toplum sağlığını tehdit edebilecek durumların önlenmesine yönelik tedbirler idarenin kolluk faaliyeti içerisinde yer almaktadır. Bu çerçevede kolluk, kamu düzeninin unsurlarından biri olan kamu sağlığının korunmasını sağlayarak toplumun genel yararını gerçekleştirmeye yönelik temel idari faaliyetlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Yıldırım vd., 2026).

Gıdadan kaynaklanan sağlık sorunları kamu sağlığının korunmasını güçleştirmekte ve maliyetini önemli ölçüde artırmaktadır. Bu nedenle idare, gıda güvenliğini sağlayarak kamu sağlığının bozulmasını önlemeye yönelik faaliyetler yürütmektedir.

Gıda güvenliği ise biyolojik, fiziksel ve kimyasal tüm nitelikleriyle besin değerini koruyup tüketilebilir gıda üretme süreci olarak tanımlanmaktadır (Topuzoğlu vd., 2007). İdarenin gıda ve yem güvenilirliğini sağlama, piyasa gözetimi ve denetimi yapma ile kural koyma yetkisi temel olarak 5996 sayılı Kanun ile ilgili diğer özel kanunlara dayanmaktadır. Bununla birlikte Kanun’da benimsenen sistem, güvenilir gıdanın sağlanmasına ilişkin bütün sorumluluğun doğrudan idareye ait olduğu bir yapı öngörmemektedir. Gıda işletmecileri, kendi

faaliyet alanlarının her aşamasında mevzuatta belirlenen şartların sağlanmasından ve bu şartların devam ettirilmesinden sorumludur.

İdarenin rolü ise işletmecinin bu yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğinin gözetilmesi ve denetlenmesi noktasında ortaya çıkmaktadır. Böylelikle gıda güvenilirliğinin sağlanması, bir taraftan işletmecinin mevzuata uygun hareket etme yükümlülüğüne, diğer taraftan ise idarenin etkin bir denetim sistemi oluşturmaya dayanan iki yönlü bir yapı göstermektedir. İdarenin gıda alanındaki faaliyeti, meydana gelmiş bir zararın ardından yaptırım uygulanmasından ibaret olmayıp asıl olarak sağlık açısından tehlike oluşturabilecek durumların tüketiciye ulaşmadan tespit edilmesini ve önlenmesini amaçlamaktadır; bu nedenle önleyici ve koruyucu nitelikteki denetim faaliyeti özel bir önem taşımaktadır. İdarenin izin verme, uyarma, denetleme ve piyasadan toplama gibi tedbirlerle gıda güvenliğini sağlamaya yönelik faaliyetlerinin kamu hizmeti mi yoksa kolluk faaliyeti mi olduğu doktrinde tartışmalı olmakla birlikte genel kabul, bu faaliyetin genel idari kolluktan farklı olarak özel personelle yürütülen ve kendine özgü yönleri bulunan bir özel kolluk faaliyeti olduğu yönündedir (Günday, 2017).

5996 sayılı Kanun, gıda üzerindeki denetim ve kolluk faaliyetinin Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından gerçekleştirileceğini belirtmiştir. Nitekim Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunun 09.10.2025 tarihli ve E. 2024/2198, K. 2025/1878 sayılı kararında, Tarım ve Orman Bakanlığının gıda güvenliği alanındaki yetkilerine ilişkin olarak şu değerlendirme yapılmıştır:

5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu'nun yukarıda yer verilen hükümleriyle, Tarım ve Orman Bakanlığına, insan sağlığını göz önünde bulundurarak bazı madde ve ürünlerin gıda üretiminde kullanılmalarını kısıtlama, kullanımını belirli esaslara bağlama, tüketiciyi ve halk sağlığını korumak amacıyla, bazı ürünlerle ilgili olarak, (...) ürünlerin tüketicilerin sağlığı üzerinde olumsuz bir etkisi olup olmadığının kesin olarak ve tarafsız araştırmalarla ortaya konulmasına kadar, belli yerlerde belli kişilere satışı konusunda bazı kısıtlamalar getirme hususunda görev ve yetkiler verilmiştir.

Gıda güvenliğine ilişkin temel kanun 5996 sayılı Kanun olmakla birlikte, Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği, Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Yönetmelik ve Gıda ve Yemin Resmî Kontrollerine Dair Yönetmelik gibi birçok yönetmelikte de gıda güvenliğine ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. Gıda güvenliğinin Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenip düzenlenemeyeceği ise öğretilerde tartışmalıdır (Söyler, 2018). Anayasa'da gıda güvenliğine ilişkin

doğrudan bir düzenleme bulunmamakla birlikte, toprağın verimli şekilde işletilmesi konusunda devlete görevler yükleyen 44. madde ile 45, 48 ve 49. maddeler gıda güvenliği bakımından dolaylı bir hukuki dayanak oluşturmakta; sağlık hizmetleri ile çevrenin korunmasını düzenleyen 56. madde ise gıda güvenliğiyle yakından bağlantılı bulunmaktadır. Bu hükümlerin ortak özelliği, Anayasa'nın "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" başlıklı bölümünde düzenlenmiş olmalarıdır.

Anayasa md. 104/17 ise Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin düzenleme alanını belirler. Bu hükme göre Anayasa'nın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde düzenlenen temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemez. Buna karşılık sosyal ve ekonomik haklar bakımından aynı nitelikte genel bir yasak öngörülmemiştir. Bu nedenle, anayasal sınırlar içerisinde kalmak şartıyla gıda güvenliğine ilişkin bazı konuların Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenmesi mümkün kabul edilebilir.

II. Gıda Güvenliğinin Sağlanmasında İdarenin Denetim Yetkisi

İdare, kamu sağlığını koruma görevi kapsamında kullanıma sunulan veya sunulacak gıda maddelerinin insan sağlığı açısından güvenli olup olmadığını denetlemektedir. Söz konusu denetim, gıdaların biyolojik, kimyasal ve hijyenik koşullar ile ilgili mevzuatta belirlenen standartlara uygunluğunun kontrolünü kapsamaktadır. Böylece idare, denetim yetkisini kullanarak gıdalardan kaynaklanabilecek risklerin önüne geçmeyi ve kamu sağlığını korumayı amaçlamaktadır (Artık vd., 2024).

Gıda güvenliğinin sağlanmasına yönelik tedbirlerin tarihsel süreci incelendiğinde, 1960'lı yılların başında Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) tarafından uluslararası gıda standartlarını belirlemek, genel sağlığı korumak ve gıda ticaretini düzenlemek gibi amaçlarla Kodeks Alimentarius Komisyonu'nun kurulduğu görülmektedir. Komisyonun Kodeks sistemiyle belirlediği uluslararası geçerliliğe sahip standartlar, diğer ülkeler tarafından referans alınmıştır (Artık vd., 2024). Ardından ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanmaya başlanan Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktaları (Hazard Analysis and Critical Control Points [HACCP]) sistemi, 1993 yılında Kodeks Alimentarius Komisyonu'nun yayımladığı kılavuzla uluslararası gıda güvenliği sistemi olarak benimsenmiş ve ülkelerin iç hukuklarında bir gıda kontrol sistemi olarak uygulanması sağlanmıştır. Ülkemizde de HACCP uygulamaları 1997 yılında zorunlu hâle getirilmiştir.

HACCP uygulamaları, Türk hukukunda Gıda ve Yemin Resmî Kontrollerine Dair Yönetmelik kapsamında düzenlenerek iç hukuka dâhil edilmiştir. Böylece HACCP sisteminin öngördüğü gıda güvenliği esasları, gıdaya ilişkin resmî kontrol ve denetim süreçlerinde dikkate alınan düzenlemeler arasında yer almıştır. Nitekim Yönetmeliğin 2. maddesindeki “Bu Yönetmelik; resmi kontroller, izlenebilirlik, hızlı uyarı sistemi, acil durumlar, ihtiyati tedbirler, kriz yönetimi, kamuoyunun bilgilendirilmesi, resmi sertifikasyon, yıllık ve çok yıllık ulusal kontrol planları, sorumluluklar ve itirazlara ilişkin usul ve esasları kapsar” hükmü, HACCP uygulamalarından hareket edilerek kontrol yöntemlerinin belirlendiğini göstermektedir.

Ülkemizde de Kodeks Alimentarius standartları ve HACCP uygulamalarından hareketle gıdanın üretimi, tüketimi, ithalatı ve ihracatı gibi tüm süreçlerde gıda kontrollerinin yapılacağı düzenlenmiş ve kontrol sistemi diğer ülkelerde uygulanan sistemlerle uyumlu hâle getirilmiştir. Gıda kontrolünden sorumlu esas idari birim, Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesindeki Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğüdür. Genel Müdürlük, illerde kurduğu laboratuvarlar aracılığıyla kontrol ve denetim faaliyetini yürütmektedir (Artık vd., 2024).

İdarenin gıda güvenliğine ilişkin denetim yetkisi yalnızca rutin kontrol faaliyetleriyle sınırlı değildir. İdare, aynı zamanda gıda güvenliğine ilişkin uyarı, şikâyet ve ihbarlar üzerine de denetim faaliyetinde bulunmaktadır. Nitekim Avrupa Birliği tarafından, gıda ve yem kaynaklı risklere ilişkin bilgilerin üye ülkeler arasında hızlı bir şekilde paylaşılmasını sağlamak amacıyla oluşturulan Gıda ve Yem İçin Hızlı Uyarı Sistemi (Rapid Alert System for Food and Feed – RASFF) benzeri bir hızlı uyarı mekanizmasına Türk mevzuatında da yer verilmiştir.

Bu kapsamda, Gıda ve Yemin Resmî Kontrollerine Dair Yönetmeliğin 30. maddesinde, gıda ve yemden kaynaklanan doğrudan veya dolaylı risklerin bildirilmesini sağlayacak hızlı bir uyarı sisteminin Bakanlık tarafından kurulması öngörülmüştür. Bunun yanı sıra, Gıda Güvenliği Bilgi Sistemi (GGBS), ALO 174 Gıda Hattı ve e-Devlet Kapısı üzerinden sunulan şikâyet ve ihbar imkânları da gıda güvenliğine ilişkin risklerin yetkili idari makamlara bildirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu mekanizmalar, gıda güvenliği bakımından ortaya çıkabilecek risklerin idare tarafından daha hızlı tespit edilmesine ve gerekli denetim sürecinin başlatılmasına katkı sağlamaktadır.

III. Gıda Güvenliğinin Sağlanmasında İdari Yaptırımlar

Yaptırım, bir diğer ismi ile müeyyide; bir hukuk kuralını ihlal eden kişinin bu davranışına bağlanan hukuki sonuç ve ihlal nedeniyle hukuk düzeninde ortaya

çıkan aykırılığın giderilmesi olarak tanımlanmaktadır (Soylu, 2023). İdari yaptırım ise “kanunların açıkça yetki verdiği ya da yasaklamadığı durumlarda, araya yargısal bir karar girmeden, idarenin doğrudan doğruya bir işlemi ve İdare Hukukuna özgü usullerle vermiş olduğu cezalar” olarak tanımlanmaktadır. (Kalabalık, 2024)

İdari yaptırımlar, idarenin kolluk faaliyeti çerçevesinde idari teşkilat içerisinde yer alan mercilerin gerçekleştirdikleri idari işlem niteliğindeki kararları olarak değerlendirilmektedir (Yaşar, 2024). Bu nedenle idari işlem niteliğindeki idari yaptırımlar idare hukuku kurallarına ve kural olarak idari yargı denetimine tabidir. Gıda güvenliğinin sağlanması amacıyla uygulanabilecek idari yaptırımlar bakımından, idari yaptırımlara ilişkin genel hükümleri düzenleyen 5326 sayılı Kabahatler Kanunu ile 5996 sayılı Kanun birlikte değerlendirilmelidir. Kabahatler Kanunu, idari yaptırımların türleri ve uygulanmasına ilişkin genel esasları ortaya koyarken; 5996 sayılı Kanun, gıda güvenliğine ilişkin yükümlülükleri, bu yükümlülükler aykırılık teşkil eden fiilleri ve söz konusu fiiller karşılığında uygulanacak idari yaptırımları özel olarak düzenlemektedir. Bu nedenle aşağıda gıda güvenliği alanında uygulanabilecek idari yaptırım türleri, iki Kanun birlikte gözetilerek incelenecektir.

Kabahatler Kanunu’nun “İdari Yaptırımlar” başlıklı üçüncü bölümünde yer alan 16. maddeye göre kabahatler karşılığında uygulanacak olan idari yaptırımlar, idari para cezası ve idari tedbirlerden ibarettir. İdari tedbirler ise mülkiyetin kamuya geçirilmesi ve ilgili kanunlarda düzenlenen diğer tedbirler olarak belirtilmiştir.

A. İdari Para Cezaları

Gıda güvenliğinin sağlanmasına ilişkin temel mevzuat olan 5996 sayılı Kanun’un 40 ve 41. maddeleri yaptırımları düzenlemektedir. Bu maddelere göre gıda güvenliğine aykırılık teşkil eden fiillere yönelik yaptırımlardan biri idari para cezalarıdır. İdari para cezasının uygulanabilmesi için, diğer yaptırımlarda olduğu gibi, gerçekleştirilen eyleme karşı idari para cezası verilmesinin kanunla öngörülmüş ve yaptırımları uygulama yetkisinin de idareye tanınmış olması gerekmektedir. Nitekim idari para cezalarını diğer para cezalarından ayıran ve adli bir merciye gerek olmaksızın idare tarafından uygulanmalarını sağlayan da bu özelliklerdir (Oğurlu, 2001).

5996 sayılı Kanun’un idari para cezalarını düzenleyen maddelerinde ceza miktarları belirlenmiş olmakla birlikte bu miktarlar, Kabahatler Kanunu’nun 17/7. maddesi uyarınca her yıl yeniden değerlendirme oranında artırılmaktadır. Buna

karşın bu artırımın dahi yetersiz kaldığı ve miktarlarının düşüklüğü nedeniyle idari para cezalarının caydırıcı nitelik taşımadığı ileri sürülmektedir. Bu nedenle yasa koyucunun ceza miktarlarında ayrıca değişiklik yaptığı görülmektedir. Örneğin gıdalarda taklit ve tağşiş oranlarının artması üzerine yasa koyucu, taklit ve tağşiş eylemine karşı önceden on bin Türk lirası olarak belirlenmiş idari para cezasının caydırıcı olmadığını takdir ederek 2020 yılında 40. maddenin birinci fıkrasının (1) bendinde değişiklik yapmış ve cezayı elli bin Türk lirasına yükseltmiştir.

B. Mülkiyetin Kamuya Geçirilmesi

Mülkiyetin kamuya geçirilmesi yaptırımı, kanunlarda kabahat olarak tanımlanmış bir fiilin gerçekleştirilmesi neticesinde kabahatin konusunu oluşturan ya da kabahatin işlenmesi aracılığıyla elde edilen eşyanın kanunda açıkça düzenleme bulunan hâllerde idari karar alınarak mülkiyetinin kamuya geçirilmesi, bir başka anlatımla eşyanın devlete mal edilmesidir (Güçlü, 2025). Mülkiyetin kamuya geçirilmesi yaptırımı ceza hukukundaki müsadere yaptırımı ile benzerlik göstermektedir ancak aralarındaki önemli fark mülkiyetin kamuya geçirilmesi yaptırımının diğer idari yaptırımlar gibi kanunda açıkça düzenlenmesi gerekliliğidir. Müsadere yaptırımı ise Türk Ceza Kanunu'nda genel bir düzenleme ile düzenlenmiş ve her suç tipi için uygulanabilir niteliktedir.

İdari yaptırımlarda uygulanması gereken genel kuralları düzenleyen Kabahatler Kanunu'nun 18. maddesine göre mülkiyetin kamuya geçirilmesi yaptırımının uygulanabilmesi için kanunda açıkça hüküm bulunmalıdır. Aynı maddenin 2. fıkrasına göre mülkiyetin kamuya geçirilmesi kararı; eşyanın kullanılamaz hâle getirilmesi, niteliğinin değiştirilmesi veya ancak belli bir surette kullanılması şartlarından birine bağlı olarak, süresi idarenin takdirine bırakılmak üzere geciktirilebilir. Nitekim tüketime uygun olmayan bir gıda ürününün ilgili işletme tarafından başka bir amaca uygun hâle getirilmesi mümkünse, bu ürünün mülkiyetinin kamuya geçirilmesi şartın sağlanmasına kadar geciktirilebilir; ancak süre dolduğunda şart gerçekleşmemişse idare mülkiyetin kamuya geçirilmesine karar verecektir.

C. Faaliyetten Men Edilmesi

Kabahatler Kanunu'nun "Saklı tutulan hükümler" başlıklı 19. maddesinde, "Diğer kanunlarda kabahat karşılığında öngörülen belirli bir süre için; a- Bir meslek veya sanatın yerine getirilmemesi, b- İşyerinin kapatılması, c- Ruhsat veya ehliyetin geri alınması, d- Kara, deniz veya hava nakil aracının trafikten veya seyrüseferden alıkonulması gibi yaptırımlara ilişkin hükümlerin, ilgili kanunlarda Kabahatler Kanunu hükümlerine uygun değişiklik yapılmıncaya kadar saklı olduğu"

düzenlenmiştir. Bu düzenleme uyarınca, özel kanunlarda öngörülmesi hâlinde mülkiyetin kamuya geçirilmesi dışındaki bu tür idari tedbirlerin uygulanması da mümkündür. Bu kapsamda, özellikle kamu güvenliğinin ve genel sağlığın korunması amacıyla, mevzuata aykırı faaliyette bulunan kişi veya işletmelerin faaliyetlerinin geçici olarak durdurulması söz konusu olabilmektedir. İlgili mevzuatta öngörülen şartların gerçekleşmesi hâlinde uygulanan ve kişinin veya işletmenin belirli bir faaliyeti sürdürmesini engelleyen bu tür idari tedbirler, genel olarak faaliyetten men olarak ifade edilmektedir (Soylu, 2023).

D. Faaliyetin Geçici Olarak Durdurulması

Gıda güvenliğinin sağlanması için uygunsuz faaliyetlerde bulunanların faaliyetlerinin geçici olarak durdurulması da mümkündür. Bu tedbir de yasal dayanağını Kabahatler Kanunu'nun 19. maddesindeki saklı hükümlerden alır. Faaliyetin geçici olarak durdurulması kararının bir idari yaptırım mı yoksa idari ceza mı olduğu ise doktrinde tartışmalıdır. Bu kararın hukuki niteliği belirlenirken tedbirin amacı ve uygulanma süresi dikkate alınmalıdır. Durdurma kararının genel sağlık, genel güvenlik veya genel ahlak bakımından ortaya çıkabilecek bir tehlikenin ya da zararın önlenmesine yönelik olması, tedbirin cezalandırıcı olmaktan ziyade koruyucu ve önleyici nitelik taşıdığını göstermektedir. Buna karşılık, faaliyetin durdurulmasının on beş gün veya bir ay gibi önceden belirlenmiş bir süreye bağlanması, tedbirin cezalandırıcı niteliğini ön plana çıkararak idari ceza olarak değerlendirilmesine yol açabilir. Faaliyetin belirli bir süre için değil, mevzuata aykırılığın veya eksikliğin giderilmesine kadar durdurulması hâlinde ise önleyici nitelik ağır basmaktadır.

5996 sayılı Kanun'daki faaliyetten men ve faaliyetin durdurulmasına ilişkin hükümler de bu ölçütler çerçevesinde değerlendirilebilir. Nitekim Kanun'un 40/1-ö maddesinde, 27. maddenin birinci fıkrasında belirtilen ürünlere ilişkin hükümlere aykırı hareket eden işyerlerine idari para cezası uygulanmasının yanı sıra, Bakanlık veya Sağlık Bakanlığınca belirlenen şartlar yerine getirilinceye kadar faaliyetten men öngörülmektedir. Kanun'un 41/1-e maddesinde, resmî kontroller sırasında işyerinin tamamının veya bir bölümünün insan sağlığı, gıda güvenilirliği, hayvan sağlığı veya yem güvenilirliği bakımından tehlike oluşturduğunun ve acil tedbir gerektiğinin tespiti hâlinde, eksiklikler giderilinceye kadar üretimin tamamının veya ilgili bölümünün faaliyetinin durdurulacağı düzenlenmiştir. 41/1-h maddesinde de Bakanlıktan onay almış laboratuvarlarda tespit edilen aykırılıkların verilen süre içinde giderilmemesi hâlinde, uygunsuzluk ortadan kaldırılinceye kadar aykırılıkla bağlantılı faaliyetten men öngörülmüştür.

Söz konusu hükümler birlikte değerlendirildiğinde, faaliyetten men veya faaliyetin durdurulması tedbirlerinin kural olarak önceden belirlenmiş sabit bir süre için uygulanmadığı görülmektedir. Tedbirin devamı, mevzuata aykırılığın veya insan sağlığı ve gıda güvenilirliği bakımından tehlike oluşturan durumun giderilmesine bağlanmıştır. Bu yönüyle söz konusu tedbirlerin temel amacının işletmeyi cezalandırmaktan ziyade, mevzuata aykırılığın devamını engellemek ve başta insan sağlığı olmak üzere korunan kamu yararının zarar görmesini önlemek olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu düzenlemelerde öngörülen faaliyetten men ve faaliyetin durdurulması tedbirlerinin, idari ceza niteliğinden ziyade koruyucu ve önleyici nitelikteki idari yaptırım veya idari tedbirler olarak değerlendirileceği söylenebilir (Soylu, 2023).

E. Görev Yetkisinin İptali (md. 41/1-g)

Gıda güvenliğinin sağlanmasında denetim ve kontrol görevine sahip olan Tarım ve Orman Bakanlığı 5996 sayılı Kanun'un 31/10. maddesi uyarınca “Resmî kontrol görevinin tamamını ya da bir kısmını şartları sağlayan kamu kurum ve kuruluşları, gerçek kişiler, özel hukuk tüzel kişileri, birlikler, kooperatifler, vakıf ve üniversitelere devredebilir.” Bakanlık kontrol görevini devretmiş ise de görevini devrettiği kurum ve kuruluşları denetleme görevi devam etmektedir. Bakanlık yapmış olduğu denetimlerde devrettiği görevlerin eksik ve yetersiz yürütüldüğünü tespit ettiği takdirde bu eksikliklerin ve yetersizliklerin giderilmesini talep edebilir. Eksiklik ve yetersizliklerin gıda güvenliğini etkileyecek durumda olması ya da giderilemeyecek durumda olması hâlinde Bakanlık vermiş olduğu görev yetkisini iptal etme yetkisine sahiptir (Soylu, 2023).

F. Diğer Tedbirler

Gıda güvenliğinin sağlanması için uygulanan yaptırımların yanı sıra 5996 sayılı Kanun'da birtakım tedbirlerin de düzenlendiği görülmektedir. Bu tedbirlerden ihtiyati tedbirler, idarenin hızlı uyarı sistemi ve kriz yönetimi kapsamında gerçekleştirdiği kontroller sonucunda bir gıdanın insan sağlığı üzerindeki etkisinin zararlı olup olmadığı konusunda belirsizlikle karşılaşılması hâlinde gündeme gelmektedir. Kanun'un 26/5. maddesine göre:

Elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi sonucunda, herhangi bir gıda veya yemin insan ve hayvan sağlığı üzerinde zararlı bir etkisinin olması ihtimali belirmesine rağmen, bilimsel belirsizliklerin devam etmesi durumunda, kapsamlı bir risk değerlendirmesine imkân sağlayacak daha fazla bilimsel veri elde edilinceye kadar, Bakanlık geçici olarak üretimin durdurulması, piyasaya arz, tüketimi engelleme, toplatma ve benzeri ihtiyati tedbirlere

başvurabilir. İlgililerin, Bakanlığın belirlediği ihtiyati tedbirlere uyması zorunludur.

Bu tedbirlerin idari yaptırımlardan farkı, geçici nitelikte olmalarıdır. Bu noktada değinilmesi gereken bir diğer husus, 26. maddenin beşinci fıkrasında başlangıçta yer alan ve ihtiyati tedbirlerin uygulanması nedeniyle Bakanlığın sorumlu tutulamayacağını ve Bakanlıktan tazminat talep edilemeyeceğini öngören düzenlemenin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiş olmasıdır (Anayasa Mahkemesi, 02.05.2018, E. 2018/2, K. 2018/43). Uyuşmazlıkta, bir işyerinde satılan hazır gıdanın zehirlenmeye neden olduğu şikâyeti üzerine yapılan denetimde analiz sonuçları elde edilinceye kadar işyeri sekiz saat süreyle kapatılmış, yedimeine bırakılan gıdalar ise tüketim tarihleri geçtiği için imha edilmiş ve bu zararın giderilmesi amacıyla tam yargı davası açılmıştır. Anayasa Mahkemesi; üretimin geçici olarak durdurulması, piyasaya arzın veya tüketicinin engellenmesi ve toplatma gibi ihtiyati tedbirlerin idari işlem niteliğinde olduğunu, bunlardan doğan zararlar bakımından Bakanlığın her türlü sorumluluğunu ortadan kaldıran bir düzenlemenin bu işlemlerin yargısal denetimini önemli ölçüde etkisiz hâle getirdiğini belirtmiştir. Mahkeme, söz konusu tedbirlerin Anayasa’da yargı yolu kapatılmış işlemler arasında bulunmadığını gözeterek, idarenin işlem ve eylemlerine karşı yargı yolunu açık tutan ve idareyi kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararları ödemekle yükümlü kılan Anayasa’nın 125. maddesine aykırı bulduğu hükmü iptal etmiştir. Bu karar, idareye tanınan koruyucu ve önleyici tedbir yetkilerinin kullanılmasının, idarenin hukuki sorumluluğunu ve yargısal denetimi ortadan kaldırmadığını göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Bakanlığın alabileceği tedbirlerden biri piyasadan toplatma tedbiridir. 5996 sayılı Kanun’da gıdanın piyasadan toplatılmasını gerektirecek birçok duruma yer verilmiştir. Kanun’un 40. maddesine göre bir gıda ürünü insan hayatını ve sağlığını tehlikeye atıyorsa bu durumda masrafları sorumluya ait olmak üzere gıdanın piyasadan toplatılması gerekir.

Bir diğer tedbir niteliğindeki faaliyet ise kamuoyu bilgilendirmesidir. Nitekim 5996 sayılı Kanun’un 31. maddesi uyarınca Tarım ve Orman Bakanlığı, yürüttüğü resmî kontroller sonucunda elde ettiği belirli bilgileri kamuoyuna açıklama yetkisine sahiptir. Bu kapsamda yapılan bilgilendirmeler, Bakanlığın internet sitesi veya basın açıklamaları gibi çeşitli araçlarla kamuoyuna duyurulabilmektedir. Uygulamada söz konusu açıklamalar özellikle gıda mevzuatına aykırı biçimde taklit veya tağşiş yaptığı tespit edilen işletmeler ile bu işletmeler tarafından üretilen veya piyasaya arz edilen ürünlerin kamuoyuna duyurulması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Kamuoyuna açıklama veya diğer bir ifadeyle ifşa uygulaması, gerek 5996 sayılı Kanun'da gerekse Kabahatler Kanunu'nda açıkça bir idari yaptırım ya da idari tedbir türü olarak nitelendirilmemiştir. Bununla birlikte, işletmenin mevzuata aykırı fiilinin kamuoyuna duyurulması; işletmenin ticari itibarı, tüketiciler nezdindeki güvenilirliği ve ekonomik faaliyetleri üzerinde olumsuz sonuçlar meydana getirebilmektedir. Bu nedenle ifşa uygulamasının, kanunda açıkça idari yaptırım olarak adlandırılmamış olsa dahi, muhatabı üzerinde doğurduğu sonuçlar dikkate alındığında idari yaptırım niteliği taşıyıp taşımadığı tartışmaya açıktır. Özellikle uygulamanın caydırıcı ve olumsuz sonuç doğurucu niteliği, kamuoyuna ifşanın idari yaptırımlar kapsamında değerlendirilmesine dayanak oluşturabilecek niteliktedir.

IV. İdari Yaptırımları Uygulama Yetkisi

5996 sayılı Kanun'un 42. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca, gıda güvenliğine ilişkin idari yaptırımlara karar verme yetkisi kural olarak İl Tarım ve Orman Müdürüne aittir. İl müdürü, söz konusu yetkisini sınırlarını açıkça belirlemek ve yazılı olmak kaydıyla ilçe tarım ve orman müdürlerine devredebilir. Yetki devri, yetkiyi devreden makamın sorumluluğunu ortadan kaldırmadığından, il müdürünün devrettiği yetkiyi gerekli gördüğü durumlarda kullanabilmesi de mümkündür. Resmî kontrolün gerçekleştirildiği yer ile gıdanın üretildiği yerin farklı illerde bulunması hâlinde ise, muayene ve analizler sonucunda tespit edilen uygunsuzluğun üretim yerinden kaynaklandığı anlaşılırsa resmî kontrol sonuçları üretim yerinin bulunduğu ildeki il veya ilçe müdürlüğüne gönderilmekte; gerekli idari yaptırım bu müdürlükçe uygulanarak sonucu uygunsuzluğu bildiren müdürlüğe iletilmektedir.

Kanun, insan sağlığının ve gıda güvenliğinin derhâl korunmasını gerektiren hâller bakımından kontrol görevlilerine de belirli yetkiler tanımıştır. Resmî kontroller sırasında insan sağlığı veya gıda güvenliği açısından tehlike oluşturan ve acil müdahaleyi gerektiren bir durumun tespit edilmesi hâlinde kontrol görevlisi, idari para cezası dışındaki idari yaptırımları uygulayabilmektedir. Bununla birlikte, Kanun'da genel olarak "idari para cezaları dışındaki diğer idari yaptırımlar" ifadesine yer verilmiş olması, bu kapsamdaki bütün yaptırımların kontrol görevlisi tarafından uygulanabileceği anlamına gelmemektedir; özellikle mülkiyetin kamuya geçirilmesi gibi sonuçları bakımından daha ağır yaptırımlar açısından yetkinin kapsamının ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle kontrol görevlisince acilen uygulanabilecek tedbirlerin, ürüne el konulması veya faaliyetin geçici olarak

durdurulması gibi koruyucu ve önleyici nitelikteki tedbirleri kapsadığı söylenebilir.

Öte yandan, 5996 sayılı Kanun'un 27 ve 28. maddeleri kapsamında Sağlık Bakanlığının görev ve yetki alanına bırakılan ürünler bakımından yaptırım uygulama yetkisi İl Tarım ve Orman Müdürüne ait değildir. Herhangi bir madde ilave edilmemiş kaynak ve içme suları gibi Sağlık Bakanlığının denetimine tabi ürünler yönünden ilgili sağlık makamları, özel tıbbi amaçlı diyet gıdalar bakımından ise Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu ile mahallî mülkî amir yetkilidir; Kurum tarafından verilen idari yaptırım kararı ilgili sağlık müdürlüğüne bildirilmektedir. Son olarak, 5996 sayılı Kanun'da öngörülen hukuki sonuçlar idari yaptırımlarla sınırlı değildir. İnsan hayatını ve sağlığını tehlikeye düşürecek nitelikteki gıdaların üretilmesi, ithal edilmesi veya piyasaya arz edilmesi gibi fiiller bakımından, idari yaptırımların yanı sıra fiilin niteliğine göre adli merciler tarafından uygulanacak ceza hukuku yaptırımları da gündeme gelebilmektedir. Böylece gıda güvenilirliğinin ihlaline ilişkin fiiller, niteliklerine ve meydana getirdikleri tehlikeye göre hem idari yaptırım hem de ceza hukuku bakımından sonuç doğurabilmektedir.

V. İdari Yaptırım Kararlarına Karşı Yargı Yolu Başvuruları

İdari yaptırım kararlarına karşı başvurulacak yargı yolları 5996 sayılı Kanun'da düzenlenmemiştir; bu nedenle idari yaptırımlar konusunda genel kanun olan Kabahatler Kanunu, gıda güvenliği alanındaki idari yaptırım kararlarında da uygulanmalıdır. Kabahatler Kanunu'nun 27. maddesine göre idari para cezası ve mülkiyetin kamuya geçirilmesi kararlarına karşı, kararın tebliğ veya tefhiminden itibaren en geç on beş gün içinde sulh ceza hâkimliğine başvurulmalıdır; aksi hâlde karar kesinleşir. Anayasa Mahkemesi 01.03.2006 tarihli ve E. 2005/108, K. 2006/35 sayılı kararında bu düzenlemeyi incelemiş; Anayasa'da idari ve adli yargı ayrılığının kabul edildiğini, buna göre idarenin kamu hukuku alanındaki eylem ve işlemlerinin idari yargı, özel hukuk alanına giren işlemlerinin ise adli yargı denetimine tabi olduğunu belirtmekle birlikte, daha önce hafif hapis veya hafif para cezası olarak düzenlenen bazı yaptırımların zamanla idari para cezasına dönüştürüldüğüne ve bu dönüşümün fiillerin ceza hukuku ile bağlantısını bütünüyle ortadan kaldırmadığına dikkat çekmiştir. Bu doğrultuda Mahkeme, idari para cezası ve mülkiyetin kamuya geçirilmesi kararlarına karşı başvuruların adli yargıda incelenmesinin kanun koyucunun takdir yetkisi kapsamında olduğunu kabul ederek söz konusu düzenlemenin Anayasa'ya aykırı olmadığına karar vermiştir.

Kabahatler Kanunu'nun 3. maddesine göre de diğer kanunlarda aksine hüküm bulunmadıkça, idari yaptırım kararlarına karşı kanun yoluna ilişkin olarak Kabahatler Kanunu hükümleri uygulanır; ancak bu konuda birtakım sorunlarla karşılaşilmektedir. Bu sorunlardan ilki, idari para cezası veya mülkiyetin kamuya geçirilmesi yaptırımları dışında kalan faaliyetin durdurulması, piyasadan toplatma gibi idari tedbir kararlarına karşı hangi yargı yoluna başvurulacağıdır. Bir diğer sorun ise Kabahatler Kanunu'nun 27. maddesinin sekizinci fıkrasında yer alan "İdari yaptırım kararının verildiği işlem kapsamında aynı kişi ile ilgili olarak idarî yargının görev alanına giren kararların da verilmiş olması halinde; idarî yaptırım kararına ilişkin hukuka aykırılık iddiaları bu işlemin iptali talebiyle birlikte idarî yargı merciinde görülür" hükmüyle ilgilidir. Bu düzenlemenin uygulanması bakımından üzerinde durulması gereken temel sorun, hükümde geçen "idari yargının görev alanına giren kararlar" ifadesinden ne anlaşılması gerektiğidir.

Kural uyarınca, aynı işlem kapsamında kişi hakkında hem idari yaptırım kararı hem de idari yargının görev alanına giren başka bir karar verilmesi durumunda, uyuşmazlığın idari yargıda görülmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, hangi kararların bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiği Kanun'da açıkça belirtilmemiştir. Bu belirsizlik, özellikle idari para cezasının yanı sıra farklı idari tedbirlerin de aynı işlem kapsamında uygulandığı durumlarda görevli yargı merciinin belirlenmesini güçleştirmektedir.

Gıda güvenliği alanında bu durumla sıklıkla karşılaşılabilir. Örneğin idare, mevzuata aykırılık nedeniyle idari para cezası uygulanmasına karar verirken aynı zamanda ürünlerin piyasadan toplatılmasına da hükmedebilmektedir. Bu durumda, piyasadan toplatma kararının idari yargının görev alanına giren bir idari işlem olarak kabul edilip edilmeyeceği önem kazanmaktadır. Toplatma kararının bu nitelikte olduğu kabul edildiğinde, Kabahatler Kanunu'nun 27/8. maddesi gereğince aynı işlem kapsamında verilen idari para cezasına ilişkin uyuşmazlığın da idari yargıda görülmesi gündeme gelecektir. Buna karşılık toplatma işleminin, mülkiyetin kamuya geçirilmesi gibi Kabahatler Kanunu kapsamında adli yargıda denetlenen bir yaptırımın uygulanmasına yönelik bir tedbir olarak değerlendirilmesi hâlinde ise farklı bir sonuca ulaşılabilecektir.

Kabahatler Kanunu'nda idari para cezası ve mülkiyetin kamuya geçirilmesi dışındaki idari tedbirlere karşı başvurulacak yargı yolunun açık ve kapsamlı biçimde düzenlenmemiş olması nedeniyle, faaliyetin durdurulması, ürünlerin piyasadan toplatılması veya yedimeine alınması gibi tedbirlerin hukuki niteliğinin belirlenmesi, bu işlemlere karşı başvurulacak yargı merciinin tespiti bakımından da önem taşımaktadır.

Söz konusu belirsizlik yargı kararlarına da yansımıştır. Uyuşmazlık Mahkemesi bazı kararlarında, ürünlerin piyasadan toplatılmasına ilişkin kararlar birlikte uygulanan idari para cezalarından doğan uyuşmazlıkların idari yargıda görülmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır (Uyuşmazlık Mahkemesi, 11.11.2013, E. 2013/1424, K. 2013/1612). Buna karşılık Mahkemenin bazı kararlarında farklı bir yaklaşım benimsendiği görülmektedir. Bu kararlarda, toplatma işleminin mülkiyetin kamuya geçirilmesi kararının uygulanmasına yönelik olması veya yedime alma ve faaliyetin durdurulması gibi işlemlerin idari tedbir niteliği taşıması dikkate alınarak, bunlarla birlikte verilen idari para cezası veya mülkiyetin kamuya geçirilmesi kararlarına karşı başvuruların Kabahatler Kanunu hükümleri uyarınca adli yargıda görülmesi gerektiği kabul edilmiştir (Uyuşmazlık Mahkemesi, 05.12.2012, E. 2012/79, K. 2012/216).

Doktrinde ise genel olarak, Kabahatler Kanunu'nda adli yargının görev alanına bırakılan idari para cezası ve mülkiyetin kamuya geçirilmesi kararları dışında kalan idari yaptırım ve tedbirlerden doğan uyuşmazlıkların idari yargının görev alanında bulunduğu yönündeki görüş ağırlık taşımaktadır (Karaman, 2013). Bununla birlikte, özellikle birden fazla yaptırım veya tedbirin aynı işlem kapsamında uygulanması hâlinde Kabahatler Kanunu'nun 27/8. maddesinin nasıl uygulanacağı konusunda tam bir açıklığın bulunduğunu söylemek güçtür. Bu nedenle, gıda güvenliği alanında aynı fiil nedeniyle idari para cezası ile toplatma, faaliyetin durdurulması veya benzeri tedbirlerin birlikte uygulanması, görevli yargı yerinin belirlenmesi bakımından tartışmalı bir alan oluşturmaya devam etmektedir.

Sonuç

Gıda güvenliğinin sağlanması, bireylerin yaşam ve sağlık haklarının korunması ile doğrudan ilişkili olup kamu sağlığının korunması bakımından idarenin temel görevlerinden birini oluşturmaktadır. Gıdanın üretiminden tüketiciye ulaşmasına kadar geçen süreçte ortaya çıkabilecek risklerin önlenmesi, yalnızca gıda işletmecilerinin sorumluluğuna bırakılamayacak kadar önemli bir konudur. Bu nedenle idarenin düzenleme, denetleme ve gerektiğinde yaptırım uygulama yetkileri, gıda güvenliğinin sağlanmasında önemli bir yere sahiptir.

Türk hukukunda gıda güvenliğine ilişkin temel düzenleme olan 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu ile gıda güvenliğinin sağlanması hususunda hem gıda işletmecilerine çeşitli yükümlülükler getirilmiş hem de idareye bu yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediğinin denetlenmesi, kontrolü ve analizi konusunda geniş yetkiler ve görevler tanınmıştır. Bu kapsamda Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen resmî kontroller, numune

alma ve analiz işlemleri ile şikâyet ve ihbarlar üzerine yürütülen denetimler, gıda güvenliğinin sağlanmasına yönelik başlıca araçları oluşturmaktadır. Söz konusu denetimlerin temel amacı, gıda güvenliğine aykırılıkların yalnızca tespit edilmesi değil, insan sağlığını tehdit edebilecek risklerin mümkün olduğunca ortaya çıkmadan önlenmesidir.

Denetimler sonucunda mevzuata aykırılıkların tespit edilmesi hâlinde uygulanacak yaptırımlarda ise genel kanun olan 5326 Sayılı Kabahatler Kanunu esas alınmaktadır ve bu kanun kapsamında idari para cezaları, mülkiyetin kamuya geçirilmesi, faaliyetin durdurulması ve ürünlerin piyasadan toplatılması gibi çeşitli idari yaptırım ve tedbirler uygulanmaktadır. Bununla birlikte, bu yaptırım ve tedbirlerin her biri aynı hukuki niteliğe sahip değildir. Özellikle faaliyetin durdurulması ve ürünlerin piyasadan toplatılması gibi uygulamalarda, cezalandırma amacından ziyade kamu sağlığının korunmasına yönelik önleyici ve koruyucu nitelik ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla idari yaptırım ve tedbirlerin hukuki niteliğinin belirlenmesinde yalnızca uygulanma biçimlerinin değil, amaçlarının ve meydana getirdikleri sonuçların da dikkate alınması gerekmektedir.

Öte yandan, gıda güvenliğinin sağlanması amacıyla idareye tanınan yetkilerin sınırsız olmadığı açıktır. Kamu sağlığının korunması amacıyla gerçekleştirilen müdahalelerin kanunilik, hukuki güvenlik ve ölçülülük ilkelerine uygun olması gerekmektedir. Nitekim Anayasa Mahkemesinin, 5996 sayılı Kanun kapsamında uygulanan ihtiyati tedbirlerden kaynaklanan zararlar bakımından Bakanlığın sorumluluğunu ortadan kaldıran düzenlemeyi iptal etmesi, idarenin kamu sağlığını koruma amacıyla gerçekleştirdiği işlemlerin de yargısal denetime ve hukuki sorumluluğa tabi olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmada ele alınan bir diğer önemli husus ise idari yaptırım kararlarına karşı başvurulacak yargı yollarının belirlenmesinde karşılaşılan sorunlardır. Kabahatler Kanunu uyarınca idari para cezaları ve mülkiyetin kamuya geçirilmesi kararlarına karşı kural olarak sulh ceza hâkimliklerine başvurulması öngörülmüş olmakla birlikte, bu yaptırımların faaliyetin durdurulması veya ürünlerin piyasadan toplatılması gibi diğer idari tedbirlerle birlikte uygulanması hâlinde görevli yargı merciinin belirlenmesi güçleşmektedir. Bu konuda yargı kararlarında farklı yaklaşımların benimsenmesi de hukuki belirlilik bakımından sorun oluşturmaktadır. Bu nedenle özellikle birden fazla idari yaptırım ve tedbirin birlikte uygulandığı durumlarda görevli yargı yerinin açık biçimde belirlenmesine yönelik düzenlemelerin yapılması gerektiği değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, gıda güvenliğinin etkili biçimde sağlanabilmesi, yalnızca idari yaptırımların uygulanmasına değil, düzenli ve etkin bir denetim sisteminin

işletilmesine de bağlıdır. İdari yaptırımların caydırıcılığının sağlanması kadar, bu yaptırımların hukuka uygun biçimde uygulanması ve ilgililerin etkili yargısal korunmadan yararlanabilmesi de önem taşımaktadır. Bu doğrultuda gıda güvenliğinin sağlanmasında esas olan, kamu sağlığının korunması ile bireylerin ve işletmelerin hukuki güvenceleri arasında adil bir dengenin kurulmasıdır.

Etik Beyanlar

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma; insan veya hayvan katılımcı içermeyen ve mevzuat, yargı kararları ile doktrin incelemesine dayanan bir çalışma olduğundan etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Çıkar Çatışması: Yazar, herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir kurum veya kuruluştan finansal destek alınmamıştır.

Yazar Katkısı: Çalışma tek yazarlıdır.

Kaynakça

- Akyılmaz, B., Sezginer, M. ve Kaya, C. (2025). *Türk idare hukuku*. Seçkin Yayıncılık.
- Anayasa Mahkemesi. (2006, 1 Mart). E. 2005/108, K. 2006/35 sayılı karar.
- Anayasa Mahkemesi. (2018, 2 Mayıs). E. 2018/2, K. 2018/43 sayılı karar.
- Artık, N., Şanlıer, N. ve Ceyhun Sezgin, A. (2024). *Gıda güvenliği ve gıda mevzuatı*. Detay Yayıncılık.
- Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu. (2025, 9 Ekim). E. 2024/2198, K. 2025/1878 sayılı karar.
- Güçlü, Y. (2025). *İdari para cezaları ve diğer idari yaptırımlar*. Seçkin Yayıncılık.
- Günday, M. (2017). *İdare hukuku*. İmaj Yayınevi.
- Kalabalık, H. (2024). *İdare hukuku dersleri* (C. 2). Seçkin Yayıncılık.
- Karaman, E. (2013). *Türk idari yargısının görev alanının anayasal dayanağı (Fransız idari yargısı ile karşılaştırmalı)*. On İki Levha Yayıncılık.
- Oğurlu, Y. (2001). *İdari yaptırımlar karşısında yargısal korunma*. Seçkin Yayıncılık.
- Soylu, A. C. (2023). *İdarenin gıda güvenliğine ilişkin faaliyetleri*. On İki Levha Yayıncılık.
- Söyler, Y. (2018). *Yeni başkanlık sisteminde Cumhurbaşkanlığı kararnamesi*. Seçkin Yayıncılık.

- Topuzoğlu, A., Hıdıroğlu, S., Ay, P., Önsüz, M. F. ve İkişik, H. (2007). Tüketicilerin gıda ürünleri ile ilgili bilgi düzeyleri ve sağlık risklerine karşı tutumları. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 6(4), 253–258.
- Uyuşmazlık Mahkemesi. (2012, 5 Aralık). E. 2012/79, K. 2012/216 sayılı karar.
- Uyuşmazlık Mahkemesi. (2013, 11 Kasım). E. 2013/1424, K. 2013/1612 sayılı karar.
- Yaşar, H. N. (2024). *İdare hukuku genel esasları*. Der Yayınları.
- Yıldırım, T., Yasin, M., Kaman, N., Bozdemir, E., Üstün, G. ve Okay Tekinsoy, Ö. (2026). *İdare hukuku*. On İki Levha Yayıncılık.

Gıda Tedarik Zincirinde Genel İşlem Koşullarının Denetimi

Dr. Öğr. Üyesi Sinem CAMCI

Doğuş Üniversitesi, Hukuk Fakültesi · scamci@dogus.edu.tr · ORCID: 0000-0002-2177-5855

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23532499>

Özet

Tarımsal üretimden başlayarak nihai perakendeciye kadar uzanan çok aktörlü bir ticari yapıdan oluşan gıda tedarik zincirinde genel işlem koşullarının denetimi, sözleşme ilişkilerinde adil ve dengeli bir ticari düzenin sağlanması açısından önemlidir. Genel işlem koşulları, düzenleyen tarafından önceden hazırlanarak çok sayıda sözleşmede kullanılmak üzere sunulan standart sözleşme hükümleridir. Gıda Hukuku kapsamında özellikle ekonomik açıdan güçlü işletmelerin küçük üretici ve tedarikçilere dayattığı tek taraflı hükümler, ticari dengesizliklere yol açabilir. Bu nedenle genel işlem koşullarının denetimi, sözleşme hükümlerinin şeffaflık, dürüstlük kuralı ve hukuka uygunluk bakımından değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu çalışmada gıda tedarik zincirinde genel işlem koşullarının denetimi Türk Borçlar Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu hükümleri çerçevesinde incelenmiştir. Bunun dışında nihai tüketici ile yapılan sözleşmeler inceleme konusuna dahil edilmemiştir.

Anahtar Kelimeler

Gıda Tedarik Zinciri, Genel İşlem Koşulları, İçerik Denetimi, Haksız Ticari Uygulamalar, Sözleşme Özgürlüğü

Abstract

In the food supply chain a commercial structure involving multiple actors, ranging from agricultural production to the final retailer-the oversight of general terms and conditions is essential for ensuring a fair and balanced commercial order within contractual relationships. General terms and conditions are standart contractual provisions prepared in advance by one party for use in a multitude of

Agreements. Within the scope of food law, unilateral terms-often imposed by economically powerful enterprises upon smaller producers and suppliers can lead to commercial imbalances. Consequently, the oversight of such general terms and conditions necessitates an evaluation of contractual provisions based on transparency, the principle of good faith, and compliance with the law. This study examines the oversight of general terms and conditions within the food supply

chain, framed by the provisions of The Turkish Code of Obligations and The Turkish Commercial Code. Contracts concluded with end consumers, however, are excluded from the scope of this analysis.

Keywords

Food Supply Chain, General Terms and Conditions, Content Control, Unfair Commercial Practices, Freedom of Contract

I. Giriş

Genel işlem koşulları, bir sözleşme kurulurken düzenleyenin ileride çok sayıdaki benzer sözleşmede kullanmak amacıyla önceden tek başına hazırladığı sözleşme hükümleridir. Bu sözleşme hükümlerine gerek aynı konuda farklı sözleşmeler yapmanın yol açacağı çok sayıda farklı davaya muhatap olma riskinin asgari sayıya indirilmesi gerekse hukuki ilişkilerde zamandan tasarruf sağlanması gibi nedenlerle standart sözleşmelerde yer verilmekte ve bu durum önceden tek taraflı olarak hazırlanmış standart sözleşme hükümlerinin karşı taraf aleyhine haksız sonuç doğurup doğurmadığının inceleme konusu yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda gıda sektöründe, gıda tedarik zincirinde genel işlem koşullarının denetimi bu gerekliliğin bir yansıması olarak çalışma konusu olarak incelenmiştir.

Gıda tedarik zinciri; tarımsal üretimden başlayarak nihai perakendeciye kadar uzanan çok aktörlü bir ticari yapı meydana getirmektedir. Bu zincirde hukuki ilişkiler tek bir satış işleminden ibaret olmayıp, sürekli ve tekrarlanan mal tedariklerine yönelik olarak sürdürülmektedir. Bu noktada ekonomik açıdan daha güçlü tarafın şartlarının sözleşmeye dahil edilmesi ile içeriklerinin denetlenmesine ilişkin kanuni düzenlemeler, gıda tedarik zincirindeki işletmelerin standart sözleşmeleri üzerinden Türk Borçlar Kanunu (TBK) hükümleri çerçevesinde ele alınacak; Türk Ticaret Kanunu'nun ilgili hükümleri ise ticari sözleşmelerin niteliği bakımından tamamlayıcı olacaktır. Bununla birlikte inceleme nihai tüketici ile yapılan satışları konu almadığı için Tüketici Hukuku hükümlerine çalışmada yer verilmeyecektir.

Gıda tedarik zincirinde genel işlem koşullarının denetimi konusunda denetime konu olan gıda tedarik zinciri nedir diye baktığımızda üretici ile başlayan işleyici, toptancı, perakendeci ile devam eden ve tüketici ile son bulan çok aktörlü bir ticari yapı olduğunu söyleyebiliriz. Bu ticari yapıda taraflar; satım sözleşmesi, tedarik sözleşmesi, dağıtım sözleşmesi, çerçeve sözleşmeleri, lojistik ve depolama sözleşmeleri gibi tedarik zincirinin her aşamasında farklı sözleşmesel ilişkilerde

bulunmaktadır. Bu halde gıda tedarik zincirinde farklı sözleşmesel ilişkilerin varlığı sözleşme özgürlüğü ile adil risk dağılımı arasında bir denge kurulmasını gerekli kılmakta ve bu gereklilik gıda tedarik zincirinde genel işlem koşullarının denetiminin temel işlevini oluşturmaktadır. Şu hâlde gıda tedarik zincirinde denetimin nasıl yapılacağı sorusu Türk Borçlar Kanunu'nda düzenlenen genel işlem koşullarının denetlenmesine ilişkin hükümlerle çözüme kavuşacaktır. Bu kapsamda, gıda tedarik zincirinin standart sözleşmelerinde yer alan fiyat, ödeme, iade, cezai şart, teslimat, fire, bozulma veya fesih gibi önemli riskleri tek tarafa yükleyen genel işlem koşulları Türk Borçlar Kanunu'nda hüküm altına alınan yürürlük denetimi (TBK md.21), yorum denetimi (TBK md.23) ve içerik denetimi (TBK md.25) başlıkları altında üç aşamalı bir denetim mekanizmasından geçirilecektir.

Gıda sektörünün kendine özgü yapısı nedeniyle Türk Borçlar Kanunu hükümlerinin yanında Türk Ticaret Kanunu'nun ticari satış, haksız rekabet ve mal hizmet tedarikinde geç ödeme hükümlerinin birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Türk Ticaret Kanunu (TTK) md.18/f.2 tacirin basiretli davranmasını zorunlu kılmakla birlikte bu hüküm TBK md. 20-25'in tacirler bakımından uygulanmasını bertaraf etmemektedir. Zira tacir sözleşme imzalarken gerekli ticari özeni göstermeli, sözleşmenin hükümlerini incelemeli ve ticari sonuçlarını değerlendirmelidir. Dolayısıyla tarafların tacir sıfatına sahip olmaları somut olayın özelliklerinin daha dikkatli değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu itibarla TTK md.18/f.2, TTK md. 23. md. 55/1-f, md. 1530 hükümleri gıda tedarik zincirinde genel işlem koşullarının denetlenmesinde başvuracağımız hükümler olarak çalışmamıza dahil olmaktadır.

Şu hâlde gıda tedarik zincirinde tarafların tacir olması, genel işlem koşulları içeren sözleşmelerde yer alan her hükmün geçerli olduğu anlamına gelmemektedir. Buna karşılık ağır veya tek taraflı olarak hazırlanan hükümlerin de otomatik olarak geçersiz olduğu söylenemeyecektir. Bu nedenle hukuki değerlendirme, önce genel işlem koşullarının niteliğinin belirlenmesi ardından Türk Borçlar Kanunu'nda hüküm altına alınan yürürlük, yorum ve içerik denetiminin yapılması ve nihayetinde Türk Ticaret Kanunu md. 18/f.2, md. 23, m.55 ve md. 1530'un somut olay bakımından incelenmesi ile yapılacaktır.

II. Türk Borçlar Kanunu Kapsamında Genel İşlem Koşulları

A. Genel Olarak

Türk Borçlar Kanunu'nun 20.maddesinde hüküm altına alınan genel işlem koşulları, sözleşme yapılırken düzenleyenin ileride çok sayıdaki benzer

sözleşmede kullanmak amacıyla önceden ve tek başına hazırlayarak karşı tarafa sunduğu sözleşme hükümleri şeklinde tanımlanmıştır (Havutçu, 2003; Çınar, 2009). Örneğin, bir market zincirinin çok sayıda tedarikçisiyle yaptığı çerçeve sözleşmesinde yer alan hükümlerin genel işlem koşulu niteliğinde olup olmadığı, bütün tedarikçilerin sözleşme üzerinde gerçek bir pazarlık yapıp yapmadığı dikkate alınmak suretiyle belirlenecektir.

Genel işlem koşullarının sözleşme metninde veya ekinde bulunması, yazı türü ve şekli ya da kapsamı söz konusu koşulun nitelendirilmesinde önem arz etmemektedir. Bununla birlikte genel işlem koşullarının taraflarca tartışılarak kabul edildiğine ilişkin kayıtların varlığı da o koşulun genel işlem koşulu olduğunun kabulünü bertaraf etmeyecektir (Atamer, 2001). Diğer bir ifadeyle, düzenleyen tarafından tek taraflı olarak hazırlanan, sözleşmenin karşı tarafına sözleşmenin bir unsuru olarak sunulan ve karşı tarafın hükmün içeriğine gerçek anlamda etki edemediği hallerde bir koşulun genel işlem koşulları olarak kabulü gerekecek ve bunların sözleşmeye dahil edilmesi ile taraflar arasında menfaat dengesinde ortaya çıkan eşitsizlik genel işlem koşullarının denetlenmesini zorunlu kılacaktır.

Şu hâlde bir sözleşme hükmünün genel işlem koşulu niteliğinde olduğunun anlaşılması halinde, bu genel işlem koşulları Türk Borçlar Kanunu kapsamında üç aşamalı bir denetime tabi olacaktır. Söz konusu denetim aşamaları; yürürlük denetimi, yorum denetimi ve içerik denetimidir.

B. Yürürlük Denetimi (TBK md. 21)

Türk Borçlar Kanunu md. 21’de düzenlenen yürürlük denetiminde “Bu hüküm gerçekten sözleşmenin içeriğine dahil oldu mu? sorusuna yanıt aranmaktadır. Zira genel işlem koşullarının sözleşmeye dahil edilmesi o sözleşmenin otomatik olarak geçerli olduğu anlamına gelmemektedir. Karşı tarafın menfaatine aykırı bir genel işlem koşulunun sözleşmenin içeriğine dahil olabilmesi için düzenleyenin karşı tarafa bu koşulların varlığı hakkında açıkça bilgi vermesi, içeriğini öğrenme imkânı sağlaması ve karşı tarafında bunları kabul etmesi gerekmektedir. Bu itibarla yürürlük denetimi temel anlamıyla, güven kuramı çerçevesinde öneri-kabul beyanlarının kapsamının değerlendirmesini yapmaktadır (Atamer, 2011; Süzel, 2024). Yargıtay da 2017 tarihinde verdiği bir kararda “...Önceden müşteriye bildirilmemiş olan hükümler, genel işlem koşulu denetimine gerek kalmaksızın, sözleşmenin bir hükmü dahi sayılmamalıdır...” (Yarg. 11 HD., E. 2016/8679, K.2017/7560, T: 25.12.2017) demek suretiyle bu hususa açıkça dikkat çekmiştir. Nitekim tedarikçinin söz konusu şartın varlığından açıkça haberdar edilmediği ve

içeriğini öğrenme imkanına sahip olmadığı ispatlanırsa, bu şartın TBK md. 21 kapsamında sözleşmeye dahil olmadığı ileri sürülebilecektir. Örneğin, esas tedarik sözleşmesinde yer almayan “yıl sonu itibariyle raf ömrü sona eren ürünler”e ilişkin bir kayıta, web sitesinde yer alan bir belgeye gönderme yapılarak bunun tedarikçinin sorumluluğuna bırakılması, bu kayıtın TBK md. 21 kapsamında yürürlük denetimine takılmasına sebebiyet verecektir. Bu aşamada mahkeme, önüne gelen somut uyuşmazlıkta öncelikle söz konusu hükmün genel işlem koşulu niteliğinde olup olmadığını inceleyecektir. Ondan sonra ise karşı tarafa usulüne uygun şekilde bildirilip bildirilmediğini değerlendirecektir. Eğer bu kısımda bildirim yapılmadığı sonucuna varılırsa diğer denetim aşamalarına geçilmesine gerek kalmaksızın ilgili hüküm TBK md.22 kapsamında yazılmamış sayılma yaptırımına tabi olacaktır. Bu itibarla, düzenleyen taraf da bu hükümler olmasaydı sözleşmeyi yapmayacağını ileri sürerek sözleşmenin tamamının geçersizliğini talep edemeyecektir. Bu bağlamda örneğin üretici ile bir market zinciri arasında yapılan iki yıllık tedarik sözleşmesinde cezai şarta ilişkin kaydın tek taraflı olarak sadece tedarikçiden alınmasına ilişkin hükmün yazılmamış sayılması, kural olarak, tedarik sözleşmesinin tümüyle geçersiz olması sonucunu doğurmayacak ve dolayısıyla söz konusu sözleşme mal teslimi, fiyat, ödeme gibi sözleşmenin yazılmamış sayılma yaptırımına tabi olmayan diğer hükümleriyle geçerli olarak yürürlükte kalmaya devam edecektir.

C. Yorum Denetimi (TBK md. 23)

Türk Borçlar Kanunu md. 23 kapsamında genel işlem koşulları içinde yer alan bir hüküm açık ve anlaşılır değilse veya birden fazla anlama geliyorsa, düzenleyen aleyhine ve karşı taraf lehine yorumlanır (Atamer, 2011; Kaplan, 1991; Aydoğdu, 2014). Zira sözleşmeye konulan bir koşulun düzenleyen lehine genişletici yoruma tabi tutulması hukuka aykırılık arz edecektir (Kocayusufpaşaoğlu, 2017). Bu bağlamda, örneğin bozuk ürün nedeniyle doğacak tüm zararlardan tedarikçiyi sorumlu tutan bir hükmün sözleşmeye konulması halinde, zararların kapsamına ilişkin bir belirlemenin yapılmamış olması dolayısıyla söz konusu hüküm yürürlük denetimini geçerek sözleşmeye dahil olmuş olsa bile yorum denetiminden geçemeyecektir.

Burada önemle belirtmemiz gerekir ki genel işlem koşullarının denetimi ile gıda mevzuatına uygunluk denetimi aynı şey değildir. Diğer bir ifadeyle, bu başlık altında verdiğimiz örnek bakımından bir değerlendirme yapıldığında, bozuk ürün nedeniyle tedarikçiden doğabilecek tüm zararlar yalnızca genel işlem koşulları bakımından değil; ürünün teslim anındaki durumu, depolama koşulları, soğuk zincirin hangi tarafça yönetildiği ve tarafların kusuru bakımından da

değerlendirilmelidir. Bu anlamda gıda tedarik zinciri sözleşmesinde riskin hangi aşamada kime geçtiği de inceleme konusuna dahil edilmelidir.

Bunun dışında düzenleyene karşı taraf aleyhine genel işlem koşulları içeren bir sözleşme hükmünü tek taraflı olarak değiştirme veya yeni düzenleme getirme yetkisi veren kayıtlar bakımından da Kanunumuz tek taraflı değişiklik yasağı başlığı altında TBK md. 24 hükmünü düzenlemiş ve bu kapsamda söz konusu kayıtlar için yazılmamış sayılma yaptırımını öngörmüştür. Buna göre gıda sözleşmelerinde herhangi bir konuda “dilediği zaman” değişiklik yapılabileceğine dair kayıtlar TBK md. 24 kapsamında hukuki denetime tabi tutulacaktır.

D. İçerik Denetimi (TBK md.25)

Türk Borçlar Kanunu md. 25 kapsamında bir hükmün sözleşmeye dahil edilip edilmediği değil, içeriğinin adil olup olmadığı incelenmektedir. Diğer bir ifadeyle, genel işlem koşullarının dürüstlük kurallarına aykırı biçimde karşı tarafın aleyhine veya onun durumunu ağırlaştırıcı nitelikte olması TBK md.25 uyarınca yasaklanmıştır. Bu yasaklama kaynağını kamu düzeninden almaktadır (Atasoy, 2020; Baysal, 2012; Ayrıca bkz. Yarg. 3. HD, E. 2014/4023, K. 2014/9743, T:17.06.2014). Şu hâlde, sözleşmesel dengenin sözleşmenin doğasından kaynaklanan hak ve borç dağılımını bozmuş olması, sözleşmesel dengenin dürüstlük kuralına aykırı biçimde bozulması, korunması gereken hukuki değerlerin önemini bertaraf edilmesi gibi durumlarda genel işlem koşullarının sözleşmenin içeriğine dahil olmuş olmasına rağmen içerdiği bazı hükümler dolayısıyla geçersiz olduğuna içerik denetimi sonucunda hükmedilecektir. Örneğin gıda tedarik sözleşmelerinde; satılmayan ürünlerin her durumda tedarikçiye iade edilmesi, tedarikçinin kusuru aranmaksızın bütün fire ve bozulmalardan sorumlu tutulması, tek taraflı ve yüksek miktarlı cezai şartlar, tek taraflı fiyat değişikliği, alıcının sözleşme şartlarında dilediği gibi tek taraflı değişiklik yapabilmesi vb. hükümler içerik denetimine konu olacaktır.

Şu hâlde genel işlem koşullarında içerik denetimi sözleşmede, yürürlük ve yorum denetiminden geçmiş sözleşme hükümleri bakımından denetimin TBK kapsamında son aşaması olarak nitelendirilebilecektir. Yargıtay 2018 tarihinde verdiği bir kararda, “... Sözleşmede, yürürlük denetiminin aşılması ve yorumu gerektirecek bir belirsizliğin bulunmaması veya bulunsa bile düzenleyen aleyhine yorum yapılmış olmasından sonra, sözleşmenin bir de “içerik” denetimine tabi tutulması gerekmektedir.” şeklindeki ifadesiyle yürürlük ve yorum denetimini sorunsuz olarak geçen genel işlem koşullarının içerik denetiminden de geçirilerek

sözleşmenin kapsamına dahil olacağını vurgulamıştır (Yarg. 11. HD, E.2016/13461, K. 2018/ 4893, T:27.06.2018).

Bu başlık altında bir noktaya daha temas etmek isteriz ki TBK md. 25 hükmünün ihlali için sadece ekonomik olarak ağır hükümlerin varlığı aranmamaktadır. Hükmün genel işlem koşulları niteliği, sözleşmenin niteliği ve hükmün sözleşme dengesi üzerindeki etkisi birlikte değerlendirme konusu yapılmaktadır.

III. Türk Ticaret Kanunu Kapsamında Genel İşlem Koşulları

A. Genel Olarak

Gıda sektörünün kendine özgü yapısı nedeniyle Türk Borçlar Kanunu hükümlerinin yanında Türk Ticaret Kanunu’nun ticari satış, haksız rekabet ve mal-hizmet tedarikinde geç ödeme hükümlerinin birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. TTK md. 18/f.2’de tacirin basiretli davranmasını zorunlu kılmakla birlikte bu hüküm TBK md. 20-25’in tacirler bakımından uygulanmasını bertaraf etmemektedir. Zira tacir sözleşmeyi imzalarken gerekli ticari özeni göstermeli, sözleşmenin hükümlerini incelemeli ve ticari sonuçlarını değerlendirmelidir. Dolayısıyla tarafların tacir sıfatına sahip olmaları somut olayın özelliklerinin daha dikkati değerlendirilmesini gerektirmektedir.

B. Türk Ticaret Kanunu md. 18/f.2 Kapsamında Basiretli Tacir İlkesi

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu md.18/f.2’de tacirin ticaretine ilişkin faaliyetlerinde basiretli iş insanı gibi davranması gerektiğini hüküm altına almıştır. Gıda tedarik zincirinde yer alan sözleşmelerin önemli bir kısmı tacirler arasında kurulduğu için TTK md. 18/f.2 hükmü çalışma konumuz bakımından önem taşımaktadır. Zira tacir ticaretine ilişkin faaliyetlerinde herhangi bir kişiye kıyasla daha titiz, dikkatli, tedbirli, öngörülü ve yaptığı işin inceliklerine uygun biçimde hareket etmekle yükümlüdür. Şu hâlde tacir, sözleşme imzalarken gerekli ticari özeni göstermeli, sözleşmenin hükümlerini incelemeli ve ticari sonuçlarını da değerlendirebilmelidir. TTK md. 12/f.1 ve TTK md. 16/f.1 gereğince tacirin hem gerçek kişi hem de tüzel kişi olması mümkündür.

Tacirin ticari faaliyetlerine ilişkin olarak basiretli iş insanı gibi davranma yükümlülüğü basiretli tacir ilkesinin TBK md. 20-25 hükümlerinin tacirler bakımından uygulanmasını ortadan kaldırmamaktadır (Yelmen, 2014). Yargıtay 2018 tarihinde verdiği bir kararda, “...Bir sözleşmedeki genel işlem koşulunun niteliğinin, objektif unsurlara göre belirlenmesi gerekmekte olup, bu hususta tarafların icra ettikleri meslekleri ve sıfatları, tacir veya tüketici olup olmadıkları

önem taşımaz...” şeklinde karar vermiştir (Yarg. 11.HD, E.2016/13088, K.2018/563, T: 23.01.2018). Nitekim TBK’da genel işlem şartlarının kimlere uygulanabilir olduğuna ilişkin bir ayırım yapılmamıştır. Bununla birlikte Yargıtay bazı kararlarında tarafların tacir sıfatına sahip olması nedeniyle söz konusu somut olayın özelliklerinin daha dikkatli değerlendirilmesine önem vermektedir. Yargıtay 2018 tarihinde verdiği bir kararda “...Her ne kadar 6098 sayılı TBK’nun 20 ila 25. Maddeleri arasında düzenlenmiş olan genel işlem koşullarına ilişkin hükümler tacirler yönünden de uygulanabilirse de, TTK 18/2. Maddesi hükmü karşısında tacirler bakımından genel işlem koşullarının uygulanıp değerlendirilmesinde her somut olayın özelliğine göre daha dikkatli davranılması gerekmektedir...” şeklinde bu hususu ifade etmiştir (Yarg. 17. HD, E.2017/1825, K.2018/6690, T: 03.07.2018).

Şu hâlde bir standart sözleşmede tarafların tacir sıfatına sahip olması, o sözleşmenin genel işlem koşulu niteliğindeki sözleşme hükümlerinin genel işlem koşullarına özgü denetimlerden muaf olacağı anlamına gelmemektedir (Aydoğdu, 2013). Ancak bununla birlikte tacirin profesyonelliği, sözleşmeler hakkında yorum yapabilme kabiliyetinin kapasitesi, pazarlık gücüne yatkınlığı ve hükümlerin ekonomik etkilerini değerlendirmedeki yetkinliği genel işlem koşullarının bu tür sözleşmeler açısından denetiminde önem arz edecektir.

C. Türk Ticaret Kanunu md. 55/f.1-f Kapsamında Haksız Rekabet

TTK md. 55/f.1-f bendinde dürüstlük kuralına aykırı genel işlem şartlarının kullanılması belirli koşullarda haksız rekabet kapsamında değerlendirilmektedir (Yılmaz, 2015). Bu maddeye göre kanuni düzenlemeden önemli ölçüde ayrılan veya sözleşmenin niteliğine önemli ölçüde aykırı hak ve borç dağılımı öngören önceden yazılmış genel işlem koşullarının yanıltıcı biçimde kullanılması dürüstlüğe aykırı davranış olarak kabul edilmektedir.

Bu hüküm tedarikçi ile alıcı arasında yapılan gıda tedarik sözleşmelerinde ekonomik açıdan güçlü alıcının tedarikçiye kabul ettirdiği standart sözleşmeler bakımından önem arz etmektedir. Örneğin, bir market zincirinin standart gıda tedarik sözleşmesinde; sözleşmenin niteliğine aykırı olarak bütün riskleri tedarikçiye yüklemesi, tedarikçinin hiçbir kusuru olmasa dahi bütün ticari riskleri üstlenmesi veya alıcının tek taraflı kararıyla fiyatları değiştirmesi gibi hükümlere yer vermesi halinde, söz konusu bu hükümler TBK md. 25’te düzenlenen içerik denetimi yanında TTK md. 55/f.1-f kapsamında haksız rekabet kurumunu da gündeme getirecek ve sorun bu kapsamda değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Bu

itibarla, gıda tedarik zincirindeki standart sözleşmeler TBK hükümleri yanında TTK hükümleri bakımından da inceleme konusu yapılmaktadır.

Burada şu hususu da önemle belirtmemiz gerekir ki TTK md. 55/f.1-f’de genel işlem şartlarına ilişkin denetim yapılırken taraflar arasındaki dengenin sağlanması amacına yönelik bir değerlendirme değil, haksız rekabetin bulunup bulunmadığına ilişkin bir inceleme yapılmakta ve bu nedenle de söz konusu düzenleme kapsamında TBK’da yer alan düzenlemeden farklı olarak yürürlük ve içerik denetimine bu hüküm kapsamında yer verilmemektedir (Uzunallı, 2013). Zira haksız rekabet hukukunda bozulmamış rekabetin korunması adına hareket edilmekte ve bu yönüyle sözleşme hukukundan farklı olarak taraflar arasındaki somut ilişki dikkate alınmamaktadır (Uzunallı, 2013). Bu gerekçeyle TTK md. 55/f.1-f hükümüne göre yapılan incelemede haksız rekabete ilişkin şartlar mevcut ise haksız rekabete ilişkin TTK md. 56 vd. düzenlenen cezai ve hukuki sonuçların uygulanması söz konusu olacaktır (Antalya & Doğancı, 2018).

D. Türk Ticaret Kanunu md. 23 Kapsamında Ticari Satış ve Mal Değişimi

TTK md. 23 hükmünde, tacirler arasında yapılan ticari satış ve mal değişimlerinde TTK’daki özel hükümler saklı kalmak üzere TBK’nın satış ve mal değişimine ilişkin hükümlerin uygulama alanı bulacağı düzenlenmiştir. Bu hükmün uygulanabilmesi için somut olayda sözleşmenin her iki tarafının da tacir olması ve her iki tarafın da ticari işletmesi ile ilgili olması bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu düzenleme ticari satışın mevcut olduğu sözleşmeler bakımından inceleme konusu yapılmaktadır.

Bu düzenleme ile TBK’nın satış hükümlerinin birlikte uygulanması nedeniyle, standart tedarik sözleşmesinde yer alan genel işlem koşulları niteliğindeki hükümler değerlendirilirken sadece genel işlem koşullarının denetimi yapılmamalı, bunun yanında ürünün ayıplı olup olmadığı, ayıp ihbarının süresi, teslim şartları ve tarafların ticari özen yükümlülükleri ayrıca inceleme konusu yapılmalıdır. Nitekim gıda tedarik sözleşmelerinde yalnızca genel işlem koşulları değil, aynı zamanda gıda ürünlerinde raf ömrü, ambalaj bütünlüğü, son tüketim tarihi, mevzuata uygunluk ve soğuk zincir gibi teknik unsurlar da sözleşmenin asli unsurunu oluşturmaktadır. Şu hâlde ticari satışlarda açık ayıp ve ayıp ihbarı bakımından TTK md. 23 ve TBK’nın md.223 hükümleri somut olay bakımından birlikte değerlendirilmelidir (Arıkan, 2012)

E. Türk Ticaret Kanunu md.1530 Kapsamında Gıda Tedarik Zincirinde Ödeme Şartları

Türk Hukukunda borçların ifa edilmesi ve temerrüde ilişkin temel düzenlemeler TBK’da yer almaktadır. Bununla birlikte TTK’da mal ve hizmet tedarikinde bulunan işletmeleri, para alacaklarının geç ödenmesi riskine karşı korumak amacıyla, para borçlarının ifa süresi ve temerrüdün şartlarının oluşması TTK md. 1530 kapsamında hüküm altına alınmıştır. Kanun koyucu, geç ödemelerin önüne geçebilmek ve güçlü işletmeler karşısında, mal ve hizmet tedarikinde bulunan küçük ve orta ölçekli işletmeleri korumak amacıyla, TTK md. 1530 ile borcunu zamanında ödemeyen borçlunun ihtara gerek olmaksızın temerrüde düşmesi ve faize hak kazanması öngörülmüştür (Ayan, 2010).

TTK md. 1530/f.2 uyarınca alacaklı borcunu yerine getirdiği halde borçlu sözleşmede belirlenen tarihte veya ödeme süresinde borcunu ödemezse, gecikmeden sorumlu tutulamayacağı haller dışında ihtara gerek olmaksızın temerrüde düşmektedir.

TTK md. 1530 düzenlemesi ayrıca geç ödeme halinde faiz bakımından da özel hükümler öngörmektedir. Nitekim Yargıtay da 2017 tarihinde verdiği bir kararda, mal ve hizmet tedarikinde ihtar koşulunun TTK md. 1530 hükmü uyarınca farklı değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Bkz. Yarg.11 HD., E.2016/3422, K.2017/2120, T: 13.04.2017).

Sonuç olarak bir gıda tedarik sözleşmesinde genel işlem koşulları niteliğindeki bir hüküm geç ödeme halinde faiz ödenmeyeceğine veya ağır derecede haksız sayılabilecek kadar düşük faiz ödeneceğine ilişkin bir içeriğe sahip ise bu taktirde bu sözleşme hükmünün TTK md. 1530/f.6 kapsamında geçersizliğine hükmedilecektir. Dolayısıyla bu madde kapsamında gıda tedarik sözleşmelerinde genel işlem koşulu niteliğine haiz hükümler sadece TBK md. 25’te düzenlenen içerik denetimi bakımından değil, aynı zamanda TTK md. 1530 kapsamında da değerlendirmeye alınacaktır.

IV. Sonuç

Bir sözleşme yapılırken düzenleyenin, ileride çok sayıdaki benzer sözleşmede kullanmak amacıyla önceden, tek başına hazırlayarak karşı tarafa sunduğu sözleşme hükümleri şeklinde tanımlanan genel işlem koşulları Türk Borçlar Kanunu’nun 20-25 maddelerinde düzenlenmiştir. Standart sözleşmelerde uygulama sahası bulan genel işlem koşulları, gıda sektöründe akdedilen sözleşmelerde üreticiden başlayıp tüketiciye kadar uzanan çok aktörlü bir yapıda, satım sözleşmesi, tedarik sözleşmesi, dağıtım sözleşmesi gibi birçok sözleşmede

yer almakta ve bu koşulların karşı taraf aleyhine haksız sonuç doğurup doğurmadığının incelenmesi önem arz etmektedir.

Gıda tedarik zincirindeki sözleşmeler bakımından genel işlem koşullarının hukuki denetimi, bu sözleşme taraflarının tacir sıfatına sahip olmalarından dolayı TBK md. 20-25 hükümleri yanında TTK md. 18/f.2, TTK md. 23, TTK md. 55 ve TTK md.1530 düzenlemelerinin birlikte değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Zira gıda tedarik zincirinde tarafların tacir olması genel işlem koşulları içeren sözleşmelerde yer alan her hükmün geçerli olduğu anlamına gelmemektedir. Buna karşılık ağır veya tek taraflı olarak hazırlanan hükümlerin de doğrudan geçersiz olduğu söylenemeyecektir. Bu itibarla çalışma konumuzu oluşturan gıda tedarik zincirinde genel işlem koşulları denetiminde hukuki değerlendirme, bu tür sözleşmelerde yer alan hükümlerin genel işlem koşulları niteliğinin belirlenmesi, ardından TBK’da hüküm altına alınan yürürlük denetimi, yorum denetimi ve içerik denetiminin yapılması ve nihayetinde TTK’nın ilgili hükümlerinin bir sistematik içinde incelenmesi ile yapılmıştır.

Gıda tedarik zincirindeki sözleşmeler bakımından ilk olarak bir sözleşme hükmünün genel işlem koşulu niteliğinde olup olmadığı belirlenmelidir. Nitekim söz konusu hükmün standart sözleşmede yer alması o hükmün standart sözleşmede genel işlem koşulu olarak nitelendirilmesi için tek başına yeterli kabul edilmemekte; bu hükmün önceden, çok sayıda benzer sözleşmede kullanılmak üzere hazırlanmış olması ve karşı tarafın bu hükme gerçek anlamda etki edememesi de o hükme genel işlem koşulu niteliğini verebilmemiz için gerekli olmaktadır.

Gıda tedarik zincirindeki bir sözleşmede yer alan hükmün genel işlem koşulu olarak kabulünden sonra TBK md. 21 kapsamında yürürlük denetimi yapılmalıdır. Burada öncelikle söz konusu hükmün gerçekten sözleşmeye dahil olup olmadığı incelenecektir. Karşı tarafın açıkça veya fiilen kabul etmediği, kendisine yeterli şekilde bilgi verilmeyen ya da sözleşmenin niteliğine yabancı standart hükümler bakımından yazılmamış sayılma yaptırımı karşımıza çıkacaktır. Bu durum özellikle esas sözleşmede yer verilmeyen, sözleşmenin eki niteliğindeki belgelerde tedarikçinin bilgisine sunulmayan “satın alma genel şartları” gibi hususlarda önem taşımaktadır.

Gıda tedarik zinciri sözleşmelerinde bir diğer denetime muhtaç alan bu sözleşmelerdeki belirsiz hükümler bakımından kendisini göstermektedir. Zira bu sözleşmelerin taşıdıkları önem dolayısıyla fiyat, iade, cezai şart ve sorumluluk gibi teknik hükümlerin açık olarak düzenlenmesi gereklidir. Aksi taktirde, belirsiz

hükümler, TBK md. 23 uyarınca yorum denetimi kapsamında, düzenleyen aleyhine yorumlanacaktır.

Gıda sektörü alanındaki genel işlem koşulları içeren sözleşmelerde dikkat edilmesi gereken bir başka nokta sözleşmede tek taraflı değişiklik yetkisi verilmesine ilişkin kayıtlardır. Düzenleyen lehine ve karşı taraf aleyhine sözleşmenin bir hükmünü değiştirme ya da yeni düzenleme yapma yetkisi tanıyan böyle bir kaydın varlığı halinde söz konusu hüküm TBK md.24te düzenlenen değiştirme yasağı engelini aşamayacak ve yazılmamış sayılma yaptırımına tabi olacaktır.

Gıda tedarik zinciri sözleşmelerinde bir hükmün genel işlem koşulu olduğunun tespit edilmesinin ardından yapılan yürürlük ve yorum denetiminden sonra o hükme ilişkin olarak TBK md. 25 kapsamında içerik denetimi yapılmalıdır. Genel işlem koşulu niteliğine sahip hükmün kanuna, dürüstlük kuralına ve sözleşmenin niteliğine uygunluğunun değerlendirildiği bu aşamada gıda tedarik zincirindeki sözleşmede söz konusu hükmün dürüstlük kuralına aykırı biçimde tedarikçinin durumunu ağırlaştırıp ağırlaştırmadığı incelenmelidir. Bu incelemede, tarafların pazarlık imkânı, ekonomik güçleri, ticari teamüller gibi hususlara dikkat edilmelidir.

Gıda tedarik zinciri sözleşmelerinde tarafların tacir sıfatına sahip olmaları, değerlendirmeye konu sözleşme koşulları bakımından TBK'nın genel işlem koşullarına ilişkin düzenlemeleri yanında TTK'nın ilgili hükümlerinin de incelenmesini gerektirmektedir. Bu kapsamda, TTK mad.18/f.2 hükmü tacirin basiretli davranmasını zorunlu kılmakta ancak bu hüküm TBK md. 20-25 düzenlemelerinin tacirler bakımından uygulanmasını bertaraf etmemektedir. Zira tacirler de yaptıkları sözleşmelerde ekonomik bakımdan kendilerinden daha güçlü tacirlerle sözleşme yapmak zorunda kalabilmektedirler. Bununla birlikte tacir olan taraflara uygulanacak denetimin dayanağı, kapsamı ve somut olayda değerlendirme ölçütleri tacir olmayan kişilerin yaptığı sözleşmelerden farklılık arz edecektir.

Ekonomik açıdan güçlü alıcıların tedarikçileri ile yaptığı gıda tedarik zincirine ilişkin sözleşmelerde genel işlem koşulu niteliğindeki hükümler sadece sözleşmenin geçerliliği bakımından değil, TTK md. 55/f.1-f bendi kapsamında haksız rekabet hukuku açısından da değerlendirilecektir. Bu itibarla dürüstlük kurallarına aykırı genel işlem koşulları haksız rekabet hükümleri çerçevesinde incelenecektir.

Ticari satışlarda açık ayıp ve ihbarlar bakımından ise TTK md. 23 düzenlemesi kapsamında tacirler arasındaki ticari satış ve mal değişimlerine ilişkin hüküm dikkate alınacak ancak bu husus tek başına değil; TBK md.223 hükmü ile değerlendirilecektir.

Gıda tedarik zinciri sözleşmelerinde geç ödeme faizinden tamamen feraget ettiren veya ağır derecede haksız olarak düşük faiz öngören genel işlem koşulu niteliğindeki hükümler bakımından TTK md. 1530 düzenlemesi incelenecektir.

Sonuç olarak standart gıda tedarik zinciri sözleşmelerinde taraflar arasındaki ekonomik güç farklılığı dikkate alındığında sözleşme hükümlerinin şekil bakımından taraflarca müzakere edilmiş olması tek başına o hükümlerin genel işlem koşulu niteliğini bertaraf etmemektedir. Burada tedarikçinin sözleşme koşullarına gerçekten etki edip etmediği meselesi, yargılama sürecinde somut olay değerlendirmesi bakımından belirleyici olacaktır.

Kaynakça

- Antalya, O. G. ve Doğancı, E. D. (2018). Genel işlem koşullarında saydamlık kuralının, bunun TBK m. 20 vd.'daki görünümünün ve TTK m. 55 f. 1 ile TBK m. 20 vd.'nın birlikte uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 24(2), 823–860.
- Arıkan, M. (2012). Ticari satım sözleşmelerinde satıcının ayıba karşı tekeffül borcu ve bu bağlamda 6102 sayılı TTK m. 18/III hükmünün değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 18(2), 11–18.
- Atamer, Y. M. (2001). *Sözleşme özgürlüğünün sınırlandırılması sorunu çerçevesinde genel işlem şartlarının denetlenmesi*. Beta Yayıncılık.
- Atamer, Y. M. (2011). Yeni Türk Borçlar Kanunu hükümleri uyarınca genel işlem koşullarının denetlenmesi: TKHK m. 6 ve TTK m. 55, f. 1, (f) ile karşılaştırmalı olarak. *Türk Hukukunda Genel İşlem Şartları Sempozyumu* (ss. 9–73) içinde. Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.
- Atasoy, K. (2020). *Sözleşme özgürlüğü ilkesinin kamu düzeni gerekçesiyle sınırlandırılması*. On İki Levha Yayıncılık.
- Ayan, S. (2010). 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 1530. maddesi gereğince borçlunun temerrüdü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12, 717–793.
- Aydoğdu, M. (2013). 6098 sayılı Türk Borçlar Kanununda düzenlenen genel işlem koşullarının kişi bakımından uygulama alanı. *Yaşar Üniversitesi*

- Elektronik Dergisi*, 8(Özel Sayı: Prof. Dr. Aydın Zevkliler'e Armağan), 571–621.
- Aydoğdu, M. (2014). *Türk Borçlar Hukuku'nda genel işlem koşullarının ve Tüketici Hukuku'nda haksız şartların denetimi*. Seçkin Yayıncılık.
- Baysal, B. (2012). Türk Borçlar Kanunu'nun yürürlüğü. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 70(1), 221–244.
- Çınar, Ö. (2009). *Tüketici hukukunda haksız şartlar*. On İki Levha Yayıncılık.
- Havutçu, A. (2003). *Açık içerik denetimi yoluyla tüketicinin genel işlem şartlarına karşı korunması*. Güncel Hukuk Yayınları.
- Kaplan, İ. (1991). Banka standart sözleşmeleri ve banka genel işlem şartları. *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, 16(2), 51–89.
- Kocayusufpaşaoğlu, N. (2017). *Borçlar hukukuna giriş: Hukuki işlem ve sözleşme*. Filiz Kitabevi.
- Süzel, E. B. (2024). Banka teminat sözleşmelerinde genel işlem koşulu denetimi. *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi (BATİDER)*, 40(2), 239–273.
- Uzunallı, S. (2013). Genel işlem şartlarının haksız rekabet hükümleriyle denetlenmesi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71(2), 383–420.
- Yargıtay 3. Hukuk Dairesi. (2014, 17 Haziran). E. 2014/4023, K. 2014/9743 sayılı karar.
- Yargıtay 11. Hukuk Dairesi. (2017, 13 Nisan). E. 2016/3422, K. 2017/2120 sayılı karar.
- Yargıtay 11. Hukuk Dairesi. (2017, 25 Aralık). E. 2016/8679, K. 2017/7560 sayılı karar.
- Yargıtay 11. Hukuk Dairesi. (2018, 23 Ocak). E. 2016/13088, K. 2018/563 sayılı karar.
- Yargıtay 11. Hukuk Dairesi. (2018, 27 Haziran). E. 2016/13461, K. 2018/4893 sayılı karar.
- Yargıtay 17. Hukuk Dairesi. (2018, 3 Temmuz). E. 2017/1825, K. 2018/6690 sayılı karar.
- Yelmen, A. (2014). *Türk Borçlar Kanunu'na göre genel işlem koşulları*. Yetkin Yayınları.
- Yılmaz, A. (2015). *Haksız rekabet hukukunda genel işlem şartı kullanımı*. Seçkin Yayıncılık.

Ayıplı Gıdadan Doğan Üreticinin Hukuki Sorumluluğu

Dr. Esra GÜLTEKİN

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23532501>

Özet

Gıda ürünlerinin insan sağlığıyla doğrudan ilişkisi, bu ürünlerden doğan özel hukuk sorumluluğunu klasik satım hukuku sınırlarını aşan çok katmanlı bir mesele hâline getirmektedir. Bu çalışmada ayıplı gıdadan doğan üretici sorumluluğu; 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu, 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu ve 7223 sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu arasındaki ilişki esas alınarak incelenmektedir. Çalışmanın temel tezi, gıda mevzuatındaki güvenilirlik ve uygunluk ölçütlerinin özel hukuk bakımından ayıp, hukuka aykırılık ve özen yükümlülüğünün somutlaştırılmasında önemli bir normatif işlev gördüğü; ancak kamu hukuku ihlalinin tek başına tazminat sorumluluğunun bütün unsurlarını oluşturmadığıdır. Ayıplı gıda ile ürün sorumluluğu arasındaki ayrım, tüketicinin sözleşmesel beklentilerinin korunması ile ayıplı veya güvenli olmayan ürünün kişiye ya da başka bir mala verdiği zararın giderilmesi ekseninde ortaya konulmaktadır. Avrupa Birliği Genel Gıda Hukuku ve 2024/2853 sayılı yeni Ürün Sorumluluğu Direktifi de Türk hukukunun gelişim alanları bakımından karşılaştırmalı bir ölçüt olarak ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: ayıplı gıda, üreticinin sorumluluğu, ürün sorumluluğu, gıda güvenilirliği, tüketicinin korunması, nedensellik bağı.

The Producer's Legal Liability Arising from Defective Food

Abstract

Because food products bear directly on human health, private law liability arising from them has become a multi-layered issue that extends beyond the boundaries of classical sales law. This study examines the producer's liability arising from defective food on the basis of the relationship between Turkish Code of Obligations No. 6098, Law No. 6502 on Consumer Protection, Law No. 5996 on Veterinary Services, Plant Health, Food and Feed, and Law No. 7223 on Product Safety and Technical Regulations. Its central thesis is that the safety and conformity criteria of food legislation perform an important normative function in

giving concrete content to defect, unlawfulness and the duty of care for private law purposes, but that a breach of public law does not by itself establish all the elements of liability for damages. The distinction between defective food and product liability is drawn by reference to the protection of the consumer's contractual expectations, on the one hand, and the compensation of damage caused by a defective or unsafe product to a person or to other property, on the other. The EU General Food Law and the new Product Liability Directive (EU) 2024/2853 are also considered as comparative benchmarks for the development of Turkish law.

Keywords: defective food, producer's liability, product liability, food safety, consumer protection, causation

1. Giriş

Gıda, insan yaşamının sürdürülmesi bakımından zorunlu olmasının yanında, doğrudan doğruya beden bütünlüğü ve sağlık üzerinde etkide bulunan bir ürün grubudur. Bu nedenle gıda hukukunda korunan menfaat, yalnızca satın alınan malın ekonomik değerinin veya tüketicinin sözleşmeden beklediği faydanın korunmasına indirgenemez. Gıda hakkı, yaşam hakkı, sağlık hakkı ve insan onuruna uygun yaşamla bağlantılı bir hak alanı oluşturur. Uluslararası hukukta yeterli gıdaya erişim hakkına yüklenen anlam da devletin yalnızca kişilerin gıdaya erişimine müdahale etmemesini değil, aynı zamanda üçüncü kişilerin davranışlarından kaynaklanabilecek tehlikelere karşı etkili bir koruma düzeni kurmasını gerekli kılar (Akbulut Peerzada, 2021; Elver, 2021; TİHEK, 2026). Türk hukukunda gıda hakkı Anayasa'da bağımsız bir başlık altında düzenlenmemiş olmakla birlikte, Anayasa'nın 17. maddesindeki yaşam ve maddi-manevi varlığın korunması hakkı ile 56. maddesindeki sağlık ve çevre hakkı, güvenilir gıdaya erişimin anayasal değer temelini oluşturmaktadır.

Bu özellik, gıda alanında hukukî müdahalenin klasik özel hukuk modelinden farklılaşmasına neden olur. Sözleşme hukukunda kural olarak tarafların özerkliği ve sonradan tazmin yoluyla giderim ön plandayken, gıda hukukunda riskin gerçekleşmesinden önce önlenmesi esas alınır. Bir gıda ürününün üretim, işleme, depolama, taşıma, dağıtım ve tüketiciye sunum aşamalarında güvenilirliğini kaybetme ihtimali bulunduğundan, hukuk düzeni zincirin her halkasına önleyici yükümlülükler yüklemektedir. Bu nedenle gıda hukukunun sistematığı, “zarar doğduktan sonra tazmin” düşüncesinden önce “tehlikeyi belirle, kontrol et, izle ve gerektiğinde ürünü piyasadan çek” yaklaşımına dayanır. Gıda işletmelerinin mevzuata uyum yükümlülüğü de yalnızca soyut bir kanuna uygun davranma borcu değil; kayıt, izlenebilirlik, hijyen, analiz, tedarikçi kontrolü, geri çağırma ve doğru

bilgilendirme gibi somut organizasyon yükümlülüklerinden meydana gelen bir bütünlük arz eder (Aydoğdu, 2023; van der Meulen, 2011).

Ne var ki önleyici kamu hukuku düzenlemelerinin varlığı, zarar doğduğunda özel hukuk sorumluluğu sorununu ortadan kaldırmaz. Güvenilir olmayan, etiketi gerçeği yansıtmayan, alerjen bilgisi eksik olan, tağşiş edilmiş veya tüketim için uygunluğunu kaybetmiş bir ürün bakımından aynı olay birden çok hukukî rejimi harekete geçirebilir. İdare, mevzuata aykırılık nedeniyle ürünü piyasadan çektirebilir veya idarî yaptırım uygulayabilir; tüketici satıcıya karşı ayıptan doğan seçimlik haklarını ileri sürebilir; kişi veya başka bir mal üzerinde zarar doğmuşsa üretici veya ithalatçıya karşı ürün sorumluluğu gündeme gelebilir. Bu çok katmanlı yapı, gıda hukukunun kamu hukuku ve özel hukuk arasında keskin biçimde bölünemeyeceğini, fakat her iki alanın farklı amaç ve koşullara sahip olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmanın odak noktası, söz konusu çok katmanlı yapı içinde “ayıplı gıda” ile “üreticinin hukuki sorumluluğu” arasındaki bağlantıdır. Ayıp kavramı esas itibarıyla sözleşmeye uygunluk sorununa ilişkindir; üretici sorumluluğu ise ayıplı veya güvenli olmayan ürünün kişiye ya da başka bir mala verdiği zararın kime yükletileceği sorusuna cevap verir. Dolayısıyla her ayıplı gıda mutlaka bedensel zarar doğurmayabileceği gibi, ürün sorumluluğu bakımından esas olan da yalnızca malın sözleşmeye aykırı olması değil, korunan bir menfaatin zararın ve nedensellik bağının bulunmasıdır. Buna karşılık gıda mevzuatındaki güvenilirlik ve teknik standartlar, hem ayıbın belirlenmesinde hem de üreticinin sorumluluğunun sınırlarının çizilmesinde önemli bir normatif ölçüt oluşturur. Çalışmada bu ilişki Türk hukuku temelinde ele alınacak; Avrupa Birliği hukukundaki gelişmeler ise Türk hukukunun mevcut ve muhtemel gelişim çizgisini değerlendirmek için karşılaştırmalı bir referans olarak kullanılacaktır.

2. Türk Hukukunda Ayıplı Gıda ve Üretici Sorumluluğunun Normatif Çerçevesi

Türk hukukunda gıda ürünlerinden doğan özel hukuk sorumluluğu tek bir kanunda toplanmış değildir. Sözleşme ilişkileri ve haksız fiil sorumluluğunun genel rejimi bakımından 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu (TBK), tüketici işlemleri bakımından 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun (TKHK), ürün güvenliği ve ürün sorumluluğu bakımından 7223 sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu, gıda güvenilirliği ile gıda işletmecilerinin özel yükümlülükleri bakımından ise 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu başlıca kaynaklardır. Bu kanunlara

Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği ile hijyen, mikrobiyolojik kriterler, gıda ile temas eden maddeler, etiketleme ve tüketiciyi bilgilendirme alanındaki ikincil mevzuat da eklenmektedir. Dolayısıyla bir gıda uyuşmazlığı, olayın niteliğine göre borçlar hukuku, tüketici hukuku, ürün sorumluluğu ve özel gıda mevzuatının birlikte değerlendirilmesini gerektirebilir (Karabal, 2019; Mettke & Ortan, 1979; Türkoğlu & Bilgin, 2022).

TBK bakımından satıcının ayıptan sorumluluğunun temel hükmü m. 219'dur. Hüküm, satıcının bildirdiği niteliklerin satılarda bulunmamasını ve malın değerini veya alıcının kullanım amacından beklediği faydayı ortadan kaldıran yahut önemli ölçüde azaltan maddi, hukuki veya ekonomik eksiklikleri ayıp sorumluluğunun kapsamına alır. Bu düzenleme, ayıbın yalnızca fiziksel bir bozukluk olmadığını; vaat edilen veya objektif olarak beklenen niteliğin bulunmamasının da ayıp oluşturabileceğini gösterir. Gıda bakımından bu ayırım son derece işlevseldir. Bozulmuş bir gıda fiziksel ve güvenlik yönünden ayıplı olabilirken, gerçekte organik olmayan bir ürünün organik olarak satılması veya etikette vaat edilen beslenme özelliğinin bulunmaması, ürün tüketilebilir olsa dahi nitelik vaadine aykırılık nedeniyle ayıp oluşturabilir.

Tüketici işlemlerinde TKHK m. 8, ayıplı malı teslim anında sözleşmeye uygun olmayan, kararlaştırılmış örnek veya modele uymayan yahut objektif olarak taşınması gereken özelliklerden yoksun mal olarak tanımlar. Hükümün ikinci fıkrası, ambalajda, etikette, reklamda, internet portalında veya tanıtım materyallerinde yer alan özelliklerden birini taşımayan malları da açıkça ayıplı saymaktadır. Bu düzenleme gıda ürünleri bakımından özellikle önemlidir; zira tüketici çoğu kez ürünün içeriğini doğrudan inceleyemez ve satın alma kararını ambalaj, etiket, menşe, beslenme beyanı, alerjen bildirimi veya “organik”, “glütensiz”, “şekersiz” gibi nitelik açıklamalarına göre verir. Bu nedenle gıda etiketindeki bilgi, yalnızca kamu hukuku bakımından bir bilgilendirme yükümlülüğü değil, aynı zamanda sözleşmenin konusu olan malın beklenen ve vaat edilen niteliklerinin belirlenmesinde işlev gören özel hukuk beyanıdır. Aldatıcı reklam ile ayıp hükümleri arasındaki bağlantı da bu noktada ortaya çıkar (Gültekin, 2021).

5996 sayılı Kanun ise ayıp kavramını değil, öncelikle “güvenilir gıda” ölçütünü kurar. Kanun'un 21. maddesine göre insan sağlığı için tehlike oluşturan veya tüketime uygun olmayan gıda güvenilir değildir ve piyasaya arz edilemez. Güvenilirlik değerlendirmesinde üretim, işleme ve dağıtım aşamaları; etiket ve sağlık uyarıları; normal kullanım koşulları; kısa ve uzun vadeli sağlık etkileri; kümülatif toksik etkiler ve özel tüketici gruplarının sağlık hassasiyetleri dikkate alınır. Böylece gıda güvenilirliği, yalnızca ürünün satış anındaki fiziksel

görünümüne değil, bütün yaşam döngüsüne ve tüketici üzerindeki muhtemel etkilerine bağlanmıştır. Kanun'un 22. maddesi işletmeciye kendi faaliyet alanında mevzuata uygunluğu sağlama ve doğrulama yükümlülüğü yükler; ürünün güvenilir olmadığını değerlendirilmesi hâlinde toplama, Bakanlığı bilgilendirme ve gerektiğinde tüketiciye iade çağrısında bulunma sorumluluğu öngörür.

5996 sayılı Kanun'un 24. maddesi de özel hukuk değerlendirmesi bakımından dikkate değerdir. İzlenebilirlik sisteminin kurulması, ürünün uygun şekilde tanımlanması, etiketleme ve reklâmın tüketiciyi yanıltmaması ve taklit-tağşiş yasağı aynı maddede düzenlenmiştir. Bu hükümler, gıdanın mevzuata uygunluğunun yalnızca kimyasal veya mikrobiyolojik güvenlikle sınırlı olmadığını; bilginin doğruluğunun ve ürünün ticari sunumunun da hukukî uygunluğun parçası olduğunu gösterir. Aydoğdu'nun da vurguladığı üzere gıda kodeksleri, piyasaya arz edilen gıdalar bakımından kamusal standartları somutlaştırır ve işletmelerin hukuka uygunluk programlarının merkezinde yer alır (Aydoğdu, 2023). Bu standartların özel hukuk bakımından önemi, tüketicinin bir gıdadan objektif olarak bekleyebileceği asgari niteliklerin belirlenmesine katkı sağlamalarından kaynaklanır.

7223 sayılı Kanun ise bütün ürünleri kapsayan genel ürün güvenliği ve ürün sorumluluğu rejimini kurar. Kanun m. 2/3 uyarınca bir ürüne ilişkin özel kanun bulunması hâlinde 7223 sayılı Kanun, özel kanunda hüküm bulunmayan konularda uygulanır. Gıda ürünleri bakımından 5996 sayılı Kanun özel düzenleme niteliğinde olduğundan, güvenilirlilik, izlenebilirlik, geri çağırma ve gıda işletmecisinin sektörel yükümlülükleri öncelikle 5996 sayılı Kanun çerçevesinde belirlenmelidir. Buna karşılık 5996 sayılı Kanun, zarar görene özel hukuk anlamında kapsamlı bir ürün sorumluluğu tazminatı rejimi kurmadığından, tazminat bakımından 7223 sayılı Kanun ve tamamlayıcı olarak TBK hükümleri önem kazanmaktadır. Bu özel kanun-genel kanun ilişkisi, gıda güvenilirliliği standartları ile tazminat hukukunun birbirine bağlandığı temel noktadır.

7223 sayılı Kanun m. 6'ya göre bir ürünün kişiye veya mala zarar vermesi hâlinde imalatçı veya ithalatçı zararı gidermekle yükümlüdür. Kanun, zarar görenin uğradığı zararı ve uygunsuzluk ile zarar arasındaki nedensellik bağıını ispat etmesini arar; birden fazla imalatçı veya ithalatçının sorumlu olması hâlinde müteselsil sorumluluk öngörür ve sorumluluğu kaldırır ya da azaltan sözleşme kayıtlarını hükümsüz kabul eder. Dağıtıcı ise m. 6'da otomatik olarak asıl tazminat borçlusu sayılmamıştır. Bununla birlikte m. 11, ürünü kendi adı veya markası altında piyasaya sunan ya da ürünün uygunluğunu etkileyen biçimde değiştiren dağıtıcının imalatçı sayılmasını; ayrıca imalatçı veya ithalatçının kimliğinin zarar

görene bildirilmediği belirli hâllerde dağıtıcının imalatçı gibi sorumlu tutulmasını düzenler. Bu nedenle gıda zincirindeki sorumluluk, aktörlerin sıfatları tek tek incelenmeden genel bir “zincirdeki herkes müteselsilen sorumludur” formülüyle açıklanmamalıdır. Çalışkan’ın üretici sorumluluğu incelemesi de sorumlu kişilerin ve zincir içi ilişkilerin ayrı ayrı değerlendirilmesi gereğine işaret etmektedir (Çalışkan, 2024).

3. Avrupa Birliği Gıda Hukukunun Türk Hukukuna Etkisi

Türk gıda hukukunun mevcut yapısı Avrupa Birliği hukukundan bağımsız değerlendirilemez. Bununla birlikte iki sistem arasındaki ilişki, Türk hukukunun yalnızca AB metinlerini tercüme etmesi şeklinde basit bir aktarım ilişkisi değildir. Codex Alimentarius ve HACCP gibi uluslararası gıda güvenliği standartları hem AB’nin hem Türkiye’nin düzenleyici gelişiminde ortak referanslar oluşturmuştur. Daha sonra Türkiye’nin AB’ye adaylık süreci ve özellikle 12 No.lu “Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Politikası” faslı, AB gıda müktesebatına yaklaşmayı sistematik bir hukuk politikası hâline getirmiştir. Bu nedenle Türk gıda hukukundaki birçok kavramın ve kurumsal mekanizmanın gelişiminde uluslararası standartlaşma ile AB’ye uyum süreçlerinin birbirini tamamlayan etkileri bulunmaktadır (Çakmak, Sancak, & Tuncay, 2023; Türkoğlu, 2013).

AB gıda hukukunun temelini oluşturan Regulation (EC) No 178/2002, gıda güvenilirliğini “tarladan sofraya” uzanan bütüncül bir zincir mantığıyla düzenler. Tüzük m. 14’e göre güvenli olmayan gıda piyasaya arz edilemez; gıdanın sağlığa zararlı veya insan tüketimine uygun olmaması güvensizliğin temel ölçütleridir. Tüzük m. 17, gıda işletmecilerini kendi kontrollerindeki üretim, işleme ve dağıtım aşamalarında gıda hukukuna uygunluğu sağlamak ve doğrulamakla yükümlü kılar. Kamu otoritelerinin işlevi, işletmecinin yerine geçmek değil, bu yükümlülüklerin yerine getirilmesini izlemek ve doğrulamaktır. Tüzük m. 18’deki izlenebilirlik ilkesi de ürünün kaynağı ile dağıtım kanalının geriye ve ileriye doğru takip edilebilmesini gerektirir. Bu yapı, 5996 sayılı Kanun’un 21, 22 ve 24. maddelerinde büyük ölçüde karşılık bulmuştur.

Bu paralellik özel hukuk bakımından da önem taşır. İzlenebilirlik, ilk bakışta bir idarî kayıt ve denetim aracı olmakla birlikte, zarar doğduğunda sorumlunun belirlenmesini sağlayan bir delil mekanizmasına dönüşür. Hangi hammaddenin hangi partide kullanıldığı, ürünün kimden temin edildiği, hangi dağıtım kanalına gönderildiği ve hangi tarihlerde piyasada bulunduğu bilgileri, özellikle gıda zehirlenmesi ve kontaminasyon davalarında nedensellik tartışmasının merkezinde yer alır. Bu nedenle gıda hukukunda kamu hukukuna ait görünen birçok

organizasyon yükümlülüğü, özel hukuk uyumsuzluğunda ispat fonksiyonu kazanır. Van der Meulen'in özel gıda hukuku analizinde de kamusal ve özel standartların iç içe geçen yapısı, gıda zincirinin yalnızca devlet denetimiyle değil, sözleşmeler, özel standartlar, denetim ve sertifikasyon mekanizmalarıyla birlikte yönetildiğini göstermektedir (van der Meulen, 2011).

AB'nin hijyen mevzuatı ve HACCP yaklaşımı da üretici sorumluluğu bakımından dolaylı fakat güçlü bir etkiye sahiptir. Regulation (EC) No 852/2004, gıda işletmecilerinin HACCP ilkelerine dayalı sürekli prosedürler kurmasını öngörür. Türkiye'de de HACCP, zaman içinde gönüllü bir kalite tercihi olmaktan çıkarak, gıda işletmesinin organizasyonuna ilişkin hukukî bir özen standardına dönüşmüştür. Bir üreticinin mevzuatta öngörülen risk analizi, sıcaklık kontrolü, hijyen, çapraz bulaşmanın önlenmesi veya kritik kontrol noktalarının izlenmesi yükümlülüklerini yerine getirmemesi, özel hukuk bakımından doğrudan otomatik tazminat sonucunu yaratmasa da kusur, özen yükümlülüğü ve ürün uygunsuzluğunun değerlendirilmesinde önem taşıyabilir. Böylece önleyici gıda güvenliği düzenlemeleri ile zarar sonrası sorumluluk hukuku arasında işlevsel bir bağ kurulmaktadır.

Etiketleme ve tüketicinin bilgilendirilmesi alanında da AB hukuku ile Türk hukuku arasındaki etkileşim açıktır. Regulation (EU) No 1169/2011, gıdanın adı, içerik listesi, alerjenlerin vurgulanması, miktar, dayanıklılık tarihi, muhafaza şartları ve beslenme bildirimi gibi bilgilerin tüketiciye sunulmasını düzenlemektedir. Türk Gıda Kodeksi Gıda Etiketleme ve Tüketicileri Bilgilendirme Yönetmeliği aynı koruma mantığını benimser. Bu alanın özel hukuk bakımından önemi, bilgi yükümlülüğünün sözleşmenin konusu olan malın niteliğini de şekillendirmesidir. Örneğin alerjenin etikette gösterilmemesi, hem gıda mevzuatı ihlali hem de tüketici açısından objektif olarak beklenen güvenlik niteliğinin bulunmaması anlamına gelebilir. Benzer şekilde, ürünün “organik”, “glütensiz” veya belirli bir beslenme özelliğine sahip olduğunun gerçeğe aykırı biçimde belirtilmesi, ürünün sağlık bakımından güvenli olup olmamasından bağımsız olarak sözleşmesel ayıp oluşturabilir.

AB ile Türk hukukunun ilişkisi ürün sorumluluğunda da devam etmektedir. 2024/2853 sayılı yeni Ürün Sorumluluğu Direktifi, 9 Aralık 2026'dan sonra piyasaya arz edilen veya hizmete sunulan ürünler bakımından uygulanacak yeni rejimi kurmaktadır. Direktif, ürünün sunumu, etiketlenmesi, bileşimi ve güvenlik gerekleri dâhil bütün koşulları dikkate alan bir ayıplılık değerlendirmesi benimser; ayrıca delillerin açıklanması ve ispat yükünün hafifletilmesi bakımından önceki rejime göre daha ayrıntılı kurallar getirir. Türkiye AB üyesi olmadığından bu

Direktif Türk hukukunda doğrudan uygulanmaz. Bununla birlikte 7223 sayılı Kanun'un AB uyum sürecindeki konumu dikkate alındığında, Direktif Türk ürün sorumluluğu hukukunun gelecekteki gelişimi bakımından güçlü bir karşılaştırma ölçütüdür.

4. Ayıplı Gıda Kavramının Özel Hukuk Bakımından Belirlenmesi

Ayıplı gıda kavramının doğru belirlenebilmesi için öncelikle “ayıp”, “uygunsuzluk” ve “güvenilir olmayan gıda” kavramlarının aynı anlama gelmediği kabul edilmelidir. Ayıp, sözleşme hukukunda malın kararlaştırılan veya objektif olarak taşıması gereken özelliklere sahip olmamasını ifade eder. 7223 sayılı Kanundaki uygunsuzluk, ürünün Kanun'a, teknik düzenlemeye veya genel ürün güvenliği gereklerine uygun olmamasına ilişkindir. 5996 sayılı Kanundaki güvenilir olmayan gıda ise ağırlıklı olarak insan sağlığı ve tüketim uygunluğu merkezli bir kavramdır. Bu kavramlar somut olayda çoğu kez kesişebilir; fakat kapsamaları tamamen özdeş değildir. Örneğin etikette “organik” olarak sunulan fakat organik üretim koşullarını taşımayan bir ürün, sağlık bakımından zararlı olmasa dahi ayıplı ve mevzuata aykırı olabilir. Buna karşılık mikrobiyolojik olarak tehlikeli bir gıda, tüketiciye vaat edilen nitelikler ayrıca tartışılmasa bile objektif güvenlik niteliğinden yoksun olduğu için ayıplı sayılmaya elverişlidir.

Gıda ürününün ayıplı sayılmasında birinci ölçüt, vaat edilen niteliktir. Satıcı veya üretici tarafından ürünün içeriği, menşei, üretim yöntemi, beslenme özelliği ya da sağlıkla ilgili izin verilmiş bir beyan açıkça belirtilmişse, ürünün bu açıklamaya uygun olması gerekir. TKHK m. 8'in ambalaj, etiket, internet portalı ve reklam açıklamalarını ayıp değerlendirmesine dâhil etmesi, gıda gibi bilgi asimetrisinin yoğun olduğu ürünler bakımından özel önem taşır. Tüketici ürünün laboratuvar içeriğini, tarımsal üretim yöntemini veya kullanılan alerjenleri kendi imkânıyla denetleyemez; bu nedenle hukuk düzeni üretici ve satıcının bilgi beyanlarını ürünün hukukî niteliğinin parçası hâline getirir. Bu yönüyle gıda etiketleri, salt idari formalite değil, sözleşme içeriğinin belirlenmesine katkıda bulunan güven beyanlarıdır.

İkinci ölçüt, ürünün objektif olarak sahip olması gereken niteliklerdir. Gıda bakımından tüketilebilirlik ve insan sağlığına uygunluk bu objektif beklentinin asgari çekirdeğini oluşturur. Bozulmuş, kokuşmuş, kontamine olmuş, yabancı madde içeren veya mevzuatta öngörülen mikrobiyolojik limitleri aşan bir ürün, tüketiciye ayrıca “güvenlidir” şeklinde bir taahhüt verilmesine gerek olmaksızın objektif beklentiyi ihlal eder. Kamu otoritelerinin belirlediği kodeks ve güvenilirlik standartları burada özel hukuk hâkimine teknik bir referans sunar. Bununla birlikte

gıda kodeksine aykırılık ile ayıp arasında mekanik bir özdeşlik kurulması doğru değildir. Özel hukuk uyuşmazlığında ayıbın sözleşme ve tüketici beklentisi bağlamında ayrıca değerlendirilmesi gerekir; ancak mevzuat ihlali, objektif niteliğin eksikliğini gösteren güçlü bir emare teşkil eder (Özen, 2015; Aydoğdu, 2023).

Üçüncü olarak, gıdanın sunumu ve tüketiciye verilen bilgi ayıp değerlendirmesinin ayrılmaz parçasıdır. Alerjen bilgisinin hiç verilmemesi veya yanlış verilmesi bunun en tipik örneğidir. Bir ürün genel nüfus bakımından güvenli olsa dahi, hedef tüketici grubu açısından ciddi sağlık riski yaratabilecek bir bileşenin gizlenmesi, hem 5996 sayılı Kanun’un özel sağlık hassasiyetlerini dikkate alan güvenilirlik ölçütleriyle hem de TKHK’nın objektif nitelik ve bilgilendirme anlayışıyla bağdaşmaz. Aynı şekilde ürünün içeriğini olduğundan farklı gösteren görsel sunum, yanıltıcı menşe açıklaması veya gerçeğe aykırı “şekersiz”, “vegan” ya da “glütensiz” beyanı, tüketicinin makul satın alma kararını etkileyen ve malın sözleşmesel niteliğini belirleyen unsurlardır.

Taklit ve tağşiş de ayıplı gıda tartışmasının önemli bir görünümüdür. 5996 sayılı Kanun m. 24/4 gıda ve yemde taklit ve tağşişi yasaklamakta; taklit ve tağşiş edilmiş ürünlerin işleme tabi tutulmasını ve piyasaya arzını engellemektedir. Taklit veya tağşiş edilmiş gıdanın her durumda sağlık zararı doğurması şart değildir. Ancak ürün, tüketiciye bildirilen gerçek kimliğinden veya bileşiminden saptığı için tüketici hukuku bakımından nitelik ayıbı söz konusu olabilir. Böylece kamu hukukundaki dürüst ve güvenilir gıda piyasası amacı ile özel hukuktaki sözleşmeye uygun ifa amacı aynı olayda birleşmektedir. Gıdada sahtekârlığın ceza hukuku, idare hukuku ve özel hukukta eş zamanlı sonuçlar doğurabilmesi de bu çok boyutlu niteliğin sonucudur (Özen, 2016).

Tüketicinin ayıplı gıda nedeniyle kullanabileceği seçimlik haklar TKHK m. 11’de düzenlenmiştir. Tüketici sözleşmeden dönme, bedelden indirim, ücretsiz onarım veya ayıpsız misliyle değişim haklarından birini seçebilir. Gıda ürünlerinin niteliği nedeniyle ücretsiz onarım çoğu kez anlamlı değildir; tüketim süresi kısa olan veya bir kez tüketildiğinde eski hâline getirilemeyecek ürünlerde dönme, bedel indirimi ve ayıpsız misliyle değişim daha işlevseldir. Ücretsiz onarım ve ayıpsız misliyle değişim hakları, Kanun’daki koşullarla üretici veya ithalatçıya karşı da ileri sürülebilir. Ayrıca tüketici seçimlik haklarından biriyle birlikte TBK hükümlerine göre tazminat talep edebilir. Bu son husus, ayıp hukukundan zarar hukukuna geçiş bakımından kritik önemdedir.

Ayıplı gıda nedeniyle zarar gören kişinin satış sözleşmesinin tarafı olup olmaması da sorumluluk türünün belirlenmesinde etkili olur. Ürünü satın alan

tüketici, satıcıya karşı sözleşmeden doğan ayıp haklarına sahiptir. Buna karşılık aynı ürünü tüketen eş, çocuk, misafir veya işyeri çalışanı satış sözleşmesinin tarafı değilse, satıcıya karşı klasik ayıp haklarından yararlanması mümkün olmayabilir; fakat uğradığı bedensel zarar bakımından üretici sorumluluğu veya haksız fiil hükümlerine başvurabilir. Bu ayrım, ayıplı mal rejiminin sözleşmesel karakteri ile ürün sorumluluğunun zarar gören kişiyi sözleşme bağından bağımsız koruma işlevi arasındaki farkı ortaya koymaktadır.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun E. 2009/4-234, K. 2009/260 sayılı kararında kapalı bir rakı şişesinde sinek bulunması bu bağlantının somut bir örneğini oluşturur. Şişenin kapak sistemi ve birirkişi incelemesi dikkate alınarak yabancı maddenin üretim veya dolum aşamasında ürüne girdiği kabul edilmiş; ürünü bir miktar tüketen kişinin beden ve ruh bütünlüğünde meydana gelen olumsuzluk nedeniyle manevi tazminata hükmedilmiştir. Karar, gıdadaki fiziksel ayıbın yalnızca sözleşmesel seçimlik hak doğurmadığını, kişilik değerlerine zarar verdiği ölçüde tazminat sorumluluğuna da dönüşebileceğini göstermektedir. Ayrıca gıda ürünündeki ayıbın ispatında üretim tekniği, ambalaj bütünlüğü ve uzman bilirkişi incelemesinin önemini ortaya koymaktadır.

Konya Bölge Adliye Mahkemesi 6. Hukuk Dairesinin E. 2023/376, K. 2024/233 sayılı kararına konu uyuşmazlıkta ise yağ ürünlerinin vaat edilen peroksit değerini taşıyıp taşımadığı tartışılmış; ayıbın varlığı ve gizli ayıp niteliği bakımından gıda ve kimya mühendislerinden oluşan uzman bilirkişi heyetinin incelemesi gerekli görülmüştür. Bu yaklaşım, nitelik vaadi ile teknik gıda standardının özel hukukta nasıl birleştiğini gösterir. İstanbul 16. Asliye Ticaret Mahkemesinin E. 2020/754, K. 2024/126 sayılı kararında son tüketim tarihine ilişkin görünür bilginin ticari satım bakımından açık ayıp değerlendirmesine konu edilmesi de, gıda ürününün zaman unsurunun ayıp sınıflandırmasında ayrıca dikkate alınabileceğini göstermektedir.

5. Gıda Üreticisinin Ürün Sorumluluğu

Ayıplı gıdanın kişiye veya başka bir mala zarar vermesi hâlinde uyuşmazlığın merkezine üreticinin ürün sorumluluğu yerleşir. Bu noktada satıcının ayıptan sorumluluğu ile üreticinin ürün sorumluluğu birbirinden ayrılmalıdır. Satıcının ayıptan sorumluluğu, kural olarak satış sözleşmesinin gereği gibi ifa edilmemesine dayanır ve tüketiciye veya alıcıya sözleşmesel seçimlik haklar sağlar. Ürün sorumluluğu ise üretim ve piyasa organizasyonu içerisinde güvenli olmayan veya uygunsuz ürünün yarattığı zararı, ürünü piyasaya süren ekonomik aktöre yükleyen bir zarar sorumluluğu rejimidir. Bu nedenle ürün sorumluluğunun koruma alanı

sözleşmenin taraflarıyla sınırlı değildir. Çalışkan'ın da ortaya koyduğu üzere gıda üreticisinin sorumluluğu, gıdanın özel risk karakteri nedeniyle klasik sözleşme sorumluluğundan ayrı bir önem taşımaktadır (Çalışkan, 2024).

7223 sayılı Kanun m. 5, ürünün güvenli olmasını zorunlu tutar ve insan sağlığı ile güvenliğine ilişkin teknik düzenleme hükümlerine uygun ürünü, aksi ispatlanıncaya kadar güvenli kabul eder. Bu karine, teknik düzenlemeye uygunluğun mutlak bir sorumsuzluk sebebi olmadığı anlamına gelir. Bir ürün ilgili standarda şeklen uygun olmakla birlikte somut olayda güvenli olmayabilir; özellikle gıda alanında yeni bilimsel bulgular, üretim partisindeki kontaminasyon veya depolama zincirindeki bozulma, teknik kâğıt üzerinde uygun görünen ürünün fiilen tehlikeli hâle gelmesine yol açabilir. Bu nedenle ürün güvenliği değerlendirmesinin yalnızca sertifika veya standart kontrolüne indirgenmesi doğru değildir.

Kanun m. 6'nın sorumluluk yapısı kusurdan bağımsız, objektif bir ürün sorumluluğu karakteri taşır. Zarar gören kişinin imalatçının üretim sürecindeki bireysel kusurunu ispatlaması aranmaz; uyuşmazlığın merkezi ürünün uygunsuzluğu, zarar ve bunlar arasındaki nedensellik bağıdır. Ancak kusurun ispatlanmaması, ispat yükünün tamamen ortadan kalktığı anlamına gelmez. Özellikle gıda uyuşmazlıklarında zarar gören, tükettiği ürün ile meydana gelen hastalık veya bedensel zarar arasındaki ilişkiyi ortaya koymak zorundadır. Bu durum seri üretim, uzun tedarik zinciri ve biyolojik etkilerin çok nedene bağlı olabilmesi nedeniyle uygulamada ciddi güçlükler yaratabilir.

Sorumlu kişiler bakımından Kanun'un sistematığına dikkat edilmelidir. M. 6'da asıl tazminat sorumluları imalatçı ve ithalatçıdır. Birden fazla imalatçı veya ithalatçı aynı zarardan sorumlu ise müteselsil sorumluluk gündeme gelir. Dağıtıcılar ise her durumda m. 6 kapsamında doğrudan asıl sorumlu sayılmaz. Bununla birlikte m. 11 uyarınca ürünü kendi adı veya markası altında piyasaya sunan, ürünün uygunluğunu etkileyen şekilde değiştiren veya belirli durumlarda imalatçı/ithalatçı bilgilerini zarar görene vermeyen dağıtıcı imalatçı gibi sorumlu tutulabilir. Ayrıca dağıtıcının depolama veya taşıma sürecinde gıdayı bozması hâlinde kendi sözleşmesel veya haksız fiil sorumluluğu da doğabilir. Gıda zincirinin çok aktörlü yapısı bu nedenle her somut olayda zararın hangi kontrol alanında doğduğunun belirlenmesini gerektirir.

Gıda üreticisinin sorumluluğunda “uygunsuzluk” kavramı, 5996 ve 7223 sayılı kanunların birlikte okunmasını zorunlu kılar. 7223 sayılı Kanun genel ürün güvenliği çerçevesini kurarken, gıdanın insan sağlığına uygunluğu, etiketleme, izlenebilirlik, taklit-tağış ve geri çağırma yükümlülükleri 5996 sayılı Kanunda

ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir. Dolayısıyla bir gıdanın ürün sorumluluğu bakımından uygunsuz olup olmadığı değerlendirilirken Türk Gıda Kodeksi, mikrobiyolojik kriterler, kalıntı limitleri, hijyen kuralları ve ilgili özel mevzuat somut normatif standartlar olarak dikkate alınmalıdır. Bununla birlikte özel gıda mevzuatına uygunluk, ürünün her koşulda güvenli olduğu sonucunu mutlak biçimde doğurmaz; 7223 sayılı Kanundaki güvenlik karinesinin aksi ispat edilebilir.

Zarar unsuru bakımından 7223 sayılı Kanun, kişiye veya mala verilen zararı esas alır ve maddi-manevi tazminatın miktarının belirlenmesinde TBK hükümlerine yollama yapar. Gıda ürünlerinde en tipik zararlar gıda zehirlenmesi, enfeksiyon, alerjik reaksiyon, kalıcı organ hasarı veya uzun vadeli toksik etkilerdir. Bunun yanında güvenli olmayan ürünün başka mallara zarar vermesi de mümkündür. Buna karşılık yalnızca ürünün kendi değerindeki kayıp veya sözleşmeye uygun olmama hâli, ürün sorumluluğundan önce ayıp hukukunun alanına girebilir. Bu ayrım, ürün sorumluluğunun sözleşmesel beklentiye değil, ürünün sebep olduğu daha ileri zararları giderme işlevini açıklar.

Nedensellik bağı, gıda ürünleri bakımından sorumluluğun en sorunlu unsurudur. Tüketicinin aynı gün birden fazla gıda tüketmiş olması, semptomların gecikmeli ortaya çıkması, kişisel sağlık özellikleri, yanlış saklama veya tüketim davranışı ve mikrobiyolojik etkenlerin çevresel kaynakları nedensellik incelemesini güçleştirir. Bu nedenle mahkemenin salt “ürün tüketildi, sonra hastalık ortaya çıktı” şeklinde zamansal bir ardışıklıkla yetinmemesi; tıbbi kayıtları, laboratuvar analizlerini, aynı partiyi tüketen diğer kişilerin durumunu, inkübasyon süresini, ürünün saklama ve dağıtım koşullarını ve alternatif nedenleri birlikte değerlendirmesi gerekir. Gıda uyuşmazlığında uygun illiyet, teknik ve tıbbi verilerle hukukî değerlendirmeyi birleştiren çok disiplinli bir inceleme gerektirir.

İstanbul 20. Asliye Ticaret Mahkemesinin E. 2022/631, K. 2024/361 sayılı kararına konu toplu gıda zehirlenmesi olayı, bu yöntemi açıklayıcı niteliktedir. Dosyada bazı ürün örnekleri Türk Gıda Kodeksi limitleri yönünden değerlendirilmiş; işçilerin önemli bölümünün aynı yemek sonrasında rahatsızlanması, hastane kayıtları, semptomların ortaya çıkma zamanı, sevk ve dağıtım süresi ile B. cereus bakterisinin çoğalma özellikleri birlikte incelenmiştir. Mahkemenin değerlendirmesi, nedensellik bağının tek bir delille değil, birbirini tamamlayan epidemiyolojik ve teknik göstergeler aracılığıyla kurulabileceğini göstermektedir. Bu yaklaşım, gıda davalarında ispatın doğası bakımından önemlidir.

İzlenebilirlik bu noktada özel hukuk sorumluluğunun ispat altyapısını oluşturur. 5996 sayılı Kanun m. 24 uyarınca işletmecinin ürünün üretim, işleme ve dağıtım aşamalarını izleyebilecek bir sistem kurması gerekir. Parti numarası, tedarikçi kaydı, üretim tarihi, laboratuvar sonucu, sevk bilgisi, sıcaklık kaydı ve geri çağırma dokümanları, zarar ortaya çıktığında olayın kaynağını belirlemeye yarar. Dolayısıyla izlenebilirlik yükümlülüğü yalnızca Bakanlığın kontrolünü kolaylaştıran idarî bir görev olarak görülmemelidir; aynı zamanda üretici, ithalatçı, dağıtıcı ve satıcı arasındaki rücu ilişkilerini ve zarar görenin ispat imkânını etkileyen özel hukuk fonksiyonu vardır.

İspat araçlarının büyük bölümünün üretici veya tedarik zincirindeki işletmelerin kontrolünde bulunması, taraflar arasındaki bilgi asimetrisini derinleştirir. Tüketici bir ürünün hangi üretim hattında işlendiğini, hangi hammaddenin kullanıldığını veya soğuk zincirin nerede kırıldığını çoğu kez bilmez. Bu nedenle ispat yükünün klasik biçimde zarar görene bırakılması, maddi hakkın fiilen kullanılamaması riskini doğurabilir. Türk hukukunda hâkimin delilleri değerlendirme yetkisi, bilirkişi incelemesi, resmî analiz sonuçları ve işletme kayıtlarının celbi bu güçlüğü azaltabilir; ancak gıda ürünlerinden doğan zararlar için özel bir ispat kolaylığı sistemi mevcut değildir. Bu nokta, AB'nin yeni ürün sorumluluğu rejimiyle karşılaştırıldığında Türk hukukunun gelişime açık alanlarından biridir.

6. AB'nin 2024/2853 Sayılı Ürün Sorumluluğu Direktifi ve Türk Hukuku Bakımından Değerlendirme

Directive (EU) 2024/2853, ürün sorumluluğunu dijitalleşme ve karmaşık üretim süreçleri karşısında güncellemek amacıyla kabul edilmiştir. Direktifin gıda bakımından önemi, gıdaya özel bir sorumluluk rejimi kurmasından değil, genel ürün sorumluluğunda ayıplılık ve ispat meselelerine getirdiği yeni yaklaşımın gıda zararlarına da uygulanabilir olmasından kaynaklanır. Direktif m. 7, ürünün kişinin beklemeye hak kazandığı veya Birlik ya da ulusal hukuk tarafından zorunlu tutulan güvenliği sağlamaması hâlinde ayıplı olduğunu kabul eder. Değerlendirmede ürünün sunumu, etiketlemesi, bileşimi ve ambalajı da dikkate alınır. Bu ölçütler, gıda ürünlerinde etiket, bileşim ve güvenlik standartlarının ürün sorumluluğuyla doğrudan ilişkilendirilmesine elverişlidir.

Direktifin Türk hukuku bakımından en dikkat çekici yönü delile erişim ve ispat yüküne ilişkin m. 9 ve 10'dur. Zarar gören kişi iddiasının makul görünülüğünü sağlayan olgu ve delilleri sunduğunda, davalının kontrolündeki ilgili delilleri açıklaması mahkeme tarafından istenebilir. Ayrıca ürünün zorunlu güvenlik

gereklerine aykırı olduğunun gösterilmesi, belirli koşullarda ayıplılık karinesi doğurur. Ürünün ayıplı olduğu sabit ve ortaya çıkan zarar bu tür bir ayıpla tipik olarak uyumlu ise nedensellik bağı da karine olarak kabul edilebilir. Teknik veya bilimsel karmaşıklık nedeniyle aşırı ispat güçlüğü bulunan hâllerde mahkeme ayıplılığı, nedenselliği veya her ikisini belirli şartlarla varsayabilir.

Bu araçlar, gıda uyuşmazlıklarının tipik ispat sorunlarıyla doğrudan bağlantılıdır. Örneğin aynı üretim partisinden ürün tüketen çok sayıda kişinin benzer semptomlarla hastaneye başvurması, ürünün resmî analizinde patojen tespit edilmesi veya ürünün aynı risk nedeniyle geri çağırılmış olması, Türk hukukunda bugün de hâkimin delil değerlendirmesinde güçlü göstergelerdir; ancak bunlar genel ve açık bir kanunî karine sistemine bağlanmış değildir. AB modelinin Türk hukukuna aktarılması hâlinde, gıda zararlarında ispat yükünün tamamen ters çevrilmesi yerine, somut güvenlik ihlali veya tipik zarar bağlantısı bulunan hâllerde ölçülü karineler oluşturulması düşünülebilir.

Bununla birlikte AB modelinin aktarılması otomatik veya aynen yapılacak bir işlem olarak görülmemelidir. Türkiye'nin mevcut ürün sorumluluğu rejimi 7223 sayılı Kanunla kurulmuş ve gıda ürünleri bakımından 5996 sayılı özel mevzuatla birlikte işlemektedir. Yeni bir uyum düzenlemesi yapılacaksa, ürün güvenliği ve gıda güvenilirliği kavramlarının terminolojik ilişkisi açıklanmalı; hangi ekonomik işletmecilerin hangi koşullarda tazminat borçlusu olacağı belirginleştirilmeli; idari analiz, geri çağırma ve izlenebilirlik kayıtlarının özel hukuk yargılamasındaki delil değeri düzenlenmelidir. Böylece kamu hukukunda zaten mevcut olan güçlü kayıt ve kontrol altyapısı, zarar görenin özel hukuk hakkını etkili biçimde kullanmasına da hizmet edebilir.

Türk hukukunda yapılabilecek bir diğer iyileştirme, sorumluluk rejimlerinin birbirleriyle ilişkisini daha görünür hâle getirmektir. Uygulamada zarar gören tüketici, ayıplı mal hükümleri, TBK'nın sözleşmeye aykırılık ve haksız fiil hükümleri ile 7223 sayılı Kanun arasında hangi hukukî sebebe dayanacağını belirlemekte güçlük yaşayabilir. Oysa bu rejimler birbirini dışlayan değil, farklı koruma amaçlarına sahip tamamlayıcı yollardır. Ayıplı mal rejimi sözleşmesel uygunluğu ve tüketicinin seçimlik haklarını; ürün sorumluluğu kişiye veya başka mala verilen zararı; haksız fiil hükümleri ise şartları varsa genel hukuka aykırı zarar verme durumunu düzenler. Mevzuatta bu ilişkinin daha açık kurulması, yargısal uygulamada öngörülebilirliği artıracaktır.

7. Sonuç

Ayıplı gıdadan doğan üretici sorumluluğu, gıda hukukunun kamu hukuku ile özel hukuk arasındaki kesişim alanını en açık biçimde gösteren konulardan biridir. Gıda mevzuatı, üretim ve dağıtım zincirinin her aşamasında riskin önlenmesini ve güvenilir ürünün piyasaya sunulmasını amaçlar. Özel hukuk ise bu önleyici sistemin başarısız olduğu ve ürünün sözleşmeye aykırı olduğu veya zarar doğurduğu noktada devreye girer. Bu nedenle 5996 sayılı Kanun ve Türk Gıda Kodeksi ile belirlenen güvenilirlik standartları, yalnızca idarî denetimin ölçütleri değildir; ayıp, uygunsuzluk, özen yükümlülüğü ve nedensellik değerlendirmesinde özel hukuk bakımından da normatif önem taşır.

Bununla birlikte “gıda mevzuatına aykırılık = tazminat sorumluluğu” şeklinde otomatik bir denklem kurulamaz. Tazminat sorumluluğu için ilgili özel hukuk rejiminin koşulları ayrıca gerçekleşmelidir. Tüketici hukukunda malın sözleşmeye aykırılığı ve ayıp, üretici sorumluluğunda ise uygunsuz ürün, zarar ve nedensellik bağı ayrı ayrı incelenmelidir. Aynı nedenle satıcı, üretici, ithalatçı ve dağıtıcının hukuki konumları birbirine karıştırılmamalıdır. 7223 sayılı Kanun doğrudan tazminat sorumluluğunu esasen imalatçı ve ithalatçıya yüklemekte; dağıtıcının imalatçı gibi sorumlu tutulacağı hâlleri ayrıca düzenlemektedir. Bu ayrım, özellikle uzun gıda tedarik zincirlerinde sorumluluğun doğru kişiye yöneltmesi bakımından önemlidir.

Türk hukukundaki en belirgin uygulama sorunu ispat alanında ortaya çıkmaktadır. Gıda zehirlenmesi, alerjen eksikliği, kontaminasyon veya uzun vadeli toksik etkiler bakımından zarar görenin ürünün hangi aşamada uygunsuz hâle geldiğini ve bu uygunsuzluğun zarara neden olduğunu ispatlaması çoğu kez teknik bilgi gerektirir. İzlenebilirlik, laboratuvar analizleri, üretim ve sıcaklık kayıtları bu nedenle yalnızca idarî yükümlülük değil, özel hukukta adil sorumluluk dağılımının araçlarıdır. AB’nin 2024/2853 sayılı Direktifinde yer alan delillerin açıklanması ve belirli durumlarda ayıplılık ile nedenselliğe ilişkin karineler, Türk hukukunda gıda zararlarına özgü ispat güçlüklerinin azaltılması bakımından değerlendirmeye değer örneklerdir.

Sonuç olarak Türk gıda hukuku, güvenilirlik ve önleyici denetim bakımından güçlü ve büyük ölçüde AB yaklaşımıyla paralel bir normatif altyapıya sahip olmakla birlikte, bu altyapının özel hukuk tazminat rejimiyle bağlantısının daha sistematik hâle getirilmesine ihtiyaç vardır. Gıda güvenliği ihlallerinin özel hukuk sonuçlarının açıklanması, işletme kayıtlarına erişimin güçlendirilmesi, resmî analiz ve geri çağırma kararlarının delil değerinin belirginleştirilmesi ve teknik karmaşıklık bulunan gıda zararlarında ölçülü ispat kolaylıklarının kabul edilmesi,

hem tüketicinin etkin korunmasına hem de gıda zincirinde riskin daha adil dağıtılmasına hizmet edecektir.

Kaynakça

- Adanacıoğlu, H., Adanacıoğlu, G., & Ağır, G. B. (2018). Sürdürülebilir gıda değer zinciri yaklaşımı. *KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi*, 21(Özel Sayı), 221-226.
- Akbulut Peerzada, R. İ. (2021). Uluslararası hukukta gıda hakkı. On İki Levha Yayıncılık.
- Aydoğdu, Y. (2023). Kamu sağlığı bağlamında gıda işletmelerinin hukuka uygun davranma (compliance) yükümlülüğü: Gıda kodeksleri üzerine bir değerlendirme. *Periodicum Iuris*, 1(1), 49-64. <https://izlik.org/JA39ZX47FF>
- Çakmak, T., Sancak, Y. C., & Tuncay, R. M. (2023). Gıda güvenliğinde ulusal ve uluslararası yasal sistemler. H. Yalçın (Ed.), *Gıda güvenliği içinde*. Akademisyen Kitabevi.
- Çalışkan, A. (2024). Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu. On İki Levha Yayıncılık.
- Çelte, G. (2004). Avrupa Birliği'nde gıda güvenliği. *Gıda Mühendisliği Dergisi*, 17-24.
- Elver, H. (2021). Dünyada ve Türkiye'de gıda hakkı ve gıda güvencesi (TESEV Değerlendirme Notları 2021/13). TESEV.
- Gültekin, E. (2021). Aldatıcı reklamlara karşı 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun kapsamında ayıp hükümlerine başvurulması. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1177-1198.
- Karabal, A. (2019). Gıda mevzuatı ve gıda güvenliği. *International Journal of Social and Humanities Sciences*, 3(1), 179-198.
- Maden, M. (2019). Gıda ceza hukukunun bazı temel kavramları ve genel yapısı üzerine mukayeseli bir inceleme. *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, 7(1), 67-102.
- Mettke, T., & Ortan, N. (1979). Gıda hukukunun gelişimi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 36(1), 227-247.
- Özen, M. (2015). *Gıda hukuku*. Adalet Yayınevi.
- Özen, M. (2016). Gıdada sahtekârlık, cezai ve hukuki sorumluluk. *Ankara Barosu Dergisi*, (2), 331-341.
- Sezgin, A. C., & Arık, N. (2023). Gıda güvenliğinin önemi ve gıda güvenliğinin uygulamaları. B. Kent, Y. Söyler, & M. Çıraklıoğlu (Ed.), *Gıda hukuku içinde*. Adalet Yayınevi.
- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu. (2026). Gıda hakkı ve gıda güvenliği raporu. <https://www.tihek.gov.tr/public/editor/uploads/tsvMM7HN.pdf>
- Türkoğlu, H. G. (2013). Avrupa Birliği gıda hukukunun temel ilkelerine dair kısa bir değerlendirme. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 8(Özel Sayı), 2785-2810.
- Türkoğlu, H. G., & Bilgin, F. K. (2022). Türk gıda hukuku hakkında kısa bir değerlendirme. *İzmir Bakırçay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(6), 227-240.

van der Meulen, B. M. J. (2011). The anatomy of private food law. In B. M. J. van der Meulen (Ed.), Private food law: Governing food chains through contract law, self-regulation, private standards, audits and certification schemes (pp. 75-111). Wageningen Academic Publishers.

Mevzuat ve Yargı Kararları

6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu.

6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun.

5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu.

7223 sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu.

Regulation (EC) No 178/2002 of the European Parliament and of the Council laying down the general principles and requirements of food law.

Regulation (EC) No 852/2004 on the hygiene of foodstuffs.

Regulation (EU) No 1169/2011 on the provision of food information to consumers.

Directive (EU) 2024/2853 on liability for defective products.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E. 2009/4-234, K. 2009/260, 17.06.2009.

Konya Bölge Adliye Mahkemesi 6. Hukuk Dairesi, E. 2023/376, K. 2024/233, 26.01.2024.

İstanbul 16. Asliye Ticaret Mahkemesi, E. 2020/754, K. 2024/126, 28.02.2024.

İstanbul 20. Asliye Ticaret Mahkemesi, E. 2022/631, K. 2024/361, 10.05.2024.

Türkiye’de Helal Sertifikasyon Sisteminin Hukuki Çerçevesi ve Uygulamadaki Sorunlar

The Legal Framework and Implementation Problems of the Halal Certification System in Türkiye

Prof. Dr. Mustafa YASAN

Balıkesir Üniversitesi, Hukuk Fakültesi · mustafa.yasan@balikesir.edu.tr · ORCID: 0000-0003-0741-9720

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23532503>

Özet

Helal sertifikasyonu, yaklaşık 1,8 milyarlık Müslüman nüfusun beklentilerini karşılamak üzere geliştirilmiş; hukuki, ekonomik, teolojik ve sosyolojik boyutları bulunan bir kalite güvencesi sistemidir. Piyasaya sunulan mal ve hizmet şeklindeki ürünlerin İslam inancına ilişkin hassasiyetleri benimseyenler tarafından rahatlıkla tüketilebilmesi için bir referans olarak ortaya çıkan helal sertifikasyonu, çok geniş bir yelpazede uygulanabilse de dünyadaki örnekleri ile uyumlu olarak Türkiye’de de en yaygın şekilde gıda sektöründe etkisini hissettirmektedir. Türkiye’de helal sertifikasyonu ile ilgili gelişim süreci sivil toplum kuruluşlarının girişimleri ile başlamış ve daha sonra kamu kurumları helal sertifikasyon sistemi ile ilgili süreçlere dâhil olmuştur. Bugün ise Türkiye, sadece ulusal bir sertifikasyon sistemi için değil, küresel anlamda kurumsallaşmasını tamamlamış, standartları belirlenmiş ve sürdürülebilir bir helal sertifikasyonu için inisiyatif almaya gayret göstermektedir.

Anahtar Kelimeler

Helal sertifikası, Helal Akreditasyon Kurumu, helal gıda, helal badanalama, İslam Ülkeleri Standartlar ve Metroloji Enstitüsü

Abstract

Halal certification is a system with legal, economic, theological, and sociological foundations that has gained validity as a quality standard and assurance to meet the expectations of the Muslim population, which numbers approximately 1,8 billion. Emerging as a reference for ensuring that goods and services offered on the market can be consumed safely by those who adhere to Islamic beliefs, halal certification can be applied across a wide range of sectors,

but in line with examples worldwide, it is most widely felt in the food sector in Türkiye. The development process regarding halal certification in Türkiye began with the initiatives of civil society organizations, and later public institutions became involved in the processes related to the halal certification system. Today, Türkiye is striving to take initiative not only for a national certification system but also for a globally institutionalized, standardized, and sustainable halal certification system.

Keywords

Halal certification, Halal Accreditation Agency, halal food, halal whitewashing, Islamic Countries Standards and Metrology Institute

Giriş

Bugün itibarıyla 7 milyar nüfuslu dünyada İslam inancına bağlı insan sayısının yaklaşık 1,8 milyar olduğu düşünülmektedir. Bu yoğun nüfusun mal ve hizmet şeklinde yararlandığı, yararlanmak için bedel ödediği ürünlerin helal kriterlerini karşıladığını bilmesi, bu sayede inancına dair değerlerin ihlal edilmediğinden emin olması son derece doğal ve kabul edilebilir bir beklenti olarak ortaya çıkmaktadır. Bu beklenti doğrudan kalite standartları ile de yakından ilgilidir. Nitekim bireyin sahip olduğu inanca dair hassasiyetlere uygun ürünleri tercih edebilmesi bu hassasiyetlere uygunluk kriterlerinin ortaya konması ve bu kriterlere uygunluğun denetlenebilmesi bir başka deyişle, kalite kontrol zinciri sayesinde mümkün olabilmektedir. Çizilen bu çerçeve, helal sertifikasyonuna neden ihtiyaç duyulduğunu da bizlere göstermektedir. Bu noktada helal sertifikasyon sisteminin gerekliliği ve yerindeliliğinin Türkiye’de akademik ve sektörel çevrelerde halen tartışılıyor olması da olumsuz manada dikkat çekmektedir. Dünya üzerinde Yahudilik inancını benimsemiş nüfusun 20-25 milyon olduğu düşünüldüğünde ve bu nüfusun son derece haklı olarak kendi inançlarına uygun şekildeki ürünler için Koşer sertifikasyonu sistemine 1920’li yıllarda geçerlik kazandırdığı ve neredeyse dünyanın her yerinde Koşer sertifikasyonunun akredite edildiği göz önünde bulundurulduğunda, helal sertifikasyonu sistemine ulusal ve uluslararası alanda hukuki, ekonomik ve sosyolojik gerekçelerle duyulan ihtiyaç artık tartışılmamalıdır (Batu, 2022). Nüfusunun çoğunluğu Müslüman olmayan ülkeler dahi 2000’li yıllardan önce regüle edilmiş bir alan olduğu ve devletin helal sertifikasyonu ile ilk müdahalesini Türk Standartları Enstitüsü aracılığıyla 2011’de yaptığı dikkate alındığında, helal sertifikasyon sisteminin gündeme alınmasında Türk kanun koyucusunun ve düzenleme yapma gücüne sahip kamu otoritesinin çok geç kaldığı itiraf edilmelidir. Uygulamadan kaynaklanan sorunlar özellikle

helal sertifikasyonunda yetkili kurum ve kuruluşların denetimlerinde, helal sertifikasının düzenlenebilmesi için gerekli kriterlerin standart dışı belirlenmesi ve uygulanmasında, sertifikasyon sürecinin yürütülmesinde ulusal ve uluslararası akreditasyon sisteminin çok başlılığında ve helal sertifikasyonuna dair kuralların ihlal edilmesi halinde uygulanacak olan yaptırımların belirsizliğinde karşımıza çıksa da özellikle Türkiye'nin inisiyatifleri ile küresel ölçekte bir helal akreditasyon ve sertifikasyonu sisteminin kurulmaya çalışıldığı da görülmektedir. Bu çalışmaların sonuç vermesi zaman alabilse de Türkiye'nin jeopolitik konumu, Avrupa Birliği ve diğer uluslararası organizasyonlarla organik bağı, Türk Devletleri İşbirliği Teşkilatı ve İslam İşbirliği Teşkilatındaki kurucu rolü, medeniyetler arasındaki köprü fonksiyonu sebebiyle Türkiye'nin aldığı inisiyatifin önemi tartışılmamalıdır. Çalışmamızın konusunun belirlenmesinde işaret ettiğimiz inisiyatif belirleyici olmuştur. Nitekim çalışmamızda, Türkiye'de helal sertifikasyon sistemi hukuki açıdan incelenmiş, ancak ulusal ölçekte kurulacak ideal bir helal sertifikasyon sisteminin başarılı bir örnek olarak uluslararası çerçevede küresel anlamda rol model olabilmesi için giderilmesi gereken eksikliklere ve ortadan kaldırılması gereken handikaplara da işaret edilmiş ve olması gereken hukuk açısından değerlendirmeler ve çözüm önerileri sunulmuştur.

I. Helal Sertifikasyonunun Türkiye'deki Gelişimi

Helal sertifikasyonu her ne kadar gıda ürünleri için öne çıkan bir belgelendirme sistemi olarak kabul edilse de aslında kozmetikten eczacılığa, finanstan tekstile, lojistikten turizm ve sağlığa kadar geniş bir yelpazede hem mal hem de hizmet şeklinde ortaya çıkan, tüketicilere sunulan ürünlere dair garanti sağlayan bir kalite kontrol yöntemidir (Rahman, Asrarhaghighi ve Ab Rahman, 2015; Ercan ve Öztürk, 2022; Astiwara, 2023; Güzel ve Kartal, 2017). Bu kontrol mekanizmasının özünde, ürünlerin dini kurallara aykırı içerik ve yöntemleri barındırıp barındırmadığının denetimi yer almaktadır (Batu, 2022).

Nüfusunun büyük çoğunluğunun resmi kayıtlarda İslam inancına bağlı olduğu Türkiye'de helal sertifikasyonu sistemine uzun bir süre geçerlik kazandırılmaması dikkat çekmektedir. Bunun sebepleri arasında toplumda ürünlerin helal olup olmadığı hakkında bir kaygının yerleşmemesi ve dolayısıyla helal sertifikasına ihtiyaç duyulmaması yer alabilir. Nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan Endonezya, Pakistan ve Malezya gibi ülkelerle Müslüman toplumunun azınlıkta olduğu gelişmiş ülkelerde 1980'li yıllarda uygulanmaya başlanan helal sertifikasyonunun Türkiye'de kabulünün ancak sivil toplumun talepleri ile 2000'li yıllara kadar beklenmesinde kanun koyucu ve düzenleme yapma yetkisini haiz kamu otoriteleri açısından farkındalık eksikliğinin de rolü büyüktür (Fındık, 2019;

Çeker, 2021). Nitekim, Türk hukuku özelinde tarihsel olarak helal sertifikasyonu süreçleri önce sivil toplum tarafından inisiyatif alınarak başlamış ve devletin regülasyon mekanizmaları daha sonra devreye girmiştir.

Türkiye’de sivil toplum kuruluşları arasında Helal sertifikasyonu süreçlerinde öne çıkan ilk örgüt Gıda ve İhtiyaç Maddeleri Denetleme ve Sertifikalandırma Araştırmaları Derneği’dir (GİMDES) (Çöp, Çakmak ve Köklü, 2021). 2000’li yılların başında ortaya çıkan bu inisiyatif tamamen gönüllülük esasına dayanmaktaydı. Devletin regüle etmekten imtina ettiği bu dönemde helal sertifikasyonu için gerekli kriterler standarttan yoksun şekilde her bir sivil toplum kuruluşu tarafından münferiden tespit edilmekteydi. Sertifikasyon için fıkıh kurallarının ve teknik gerekliliklerin sağlanıp sağlanmadığı hususunda ise bir denetim mekanizması bulunmamakta ve bu durum uygulama açısından çok başlılığa yol açmaktaydı.

İşaret ettiğimiz handikapların ortadan kaldırılabilmesi, hukuki boşluğun doldurulabilmesi, uluslararası ticarette Türk üreticilerin rekabet gücünün korunması amacıyla devletin kurumsal düzeyde helal sertifikasyon sürecine dâhil olması kaçınılmaz bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştı. Nitekim bu müdahale ilk olarak Türk Standartları Enstitüsü (TSE) ile 2011’de gerçekleştirildi. TSE helal sertifikasyonunu gerçekleştiren, belgelendirme faaliyetlerini yürüten ilk devlet kurumu olarak öne çıktı (Özer ve Öztürk, 2021). Helal sertifikasyonunun özünde dini hassasiyetlerin yer alması sebebiyle belgelendirme süreçlerinde teolojik meşruiyetin de sağlanması müesseseye duyulan güvenin artması için olmazsa olmazdır. Bu sebeple TSE sertifikasyon süreçlerinde Diyanet İşleri Başkanlığı ile stratejik bir işbirliği kurdu ve bu işbirliğinin sonucunda, helal kriterlerinin sağlanabilmesi için incelemeleri yapabilmesi ve denetlemeleri gerçekleştirebilmesi için teşkil edilen komisyonlarda Diyanet İşleri Başkanlığından uzmanlar da yer aldı (Çöp, Çakmak ve Köklü, 2021). Bu sayede, helal sertifikasyonu için olmazsa olmaz olan teknik gereklilikler ve dini hassasiyetlerin entegrasyonu sağlanmış oldu (Çeker, 2021).

TSE’nin helal sertifikasyon sürecinde yer alması önemli bir adımdı ancak küresel pazarlarda ortaya çıkan akreditasyon rekabeti, Türkiye’de kurulmuş olan sertifikasyon süreçlerini yürüten kuruluşların uluslararası alanda tanınırlığı ve kabul edilebilirliği açısından devletin daha üst düzey seviyede etkin bir şekilde ve helal sertifikasyonunun akreditasyonuna özgü yetkilerle donatılmış bir kamu otoritesi sürece dâhil olmasını gerekli kıldı. Nitekim bu gereklilik, 2017 yılında 7060 sayılı Kanunla Ticaret Bakanlığı’na bağlı, idari ve mali özerkliğe sahip Helal Akreditasyon Kurumu’nun (HAK) kurulması ile yerine getirildi (Varlı ve Şimşek,

2023). HAK helal sertifikası düzenleyen, helal sertifikası kullanmak isteyen ticaret erbabının taleplerini değerlendiren veya denetleyen bir kurum değildir. Kurum, helal uygunluk değerlendirme kuruluşlarının gerçekleştirdikleri faaliyetleri yerine getiremez, verdikleri hizmetleri sunamaz, bir helal uygunluk değerlendirme kuruluşunda hissedar olamaz ve bu kuruluşlara danışmanlık hizmeti veremez (Çöp, Çakmak ve Köklü, 2021). Nitekim tek kanuni otorite olan HAK'ın en önemli fonksiyonu helal sertifikalarını veren ulusal ve uluslararası uygunluk değerlendirme kuruluşlarını denetlemek ve yetkilendirmektir. Buna ilaveten, özel hukuk hükümlerine tabi olan HAK'ın diğer görev tanımları arasında yurt içinde ve dışında helal akreditasyon alanında faaliyette bulunmak, uluslararası platformlardaki helal akreditasyon çalışmalarında ülkemizi temsil etmek, helal akreditasyon ile ilgili kıstas ve tedbirleri belirlemek ve bunları uygulamak ve yürütülen çalışmaların öncülüğünü üstlenmek de yer almaktadır.

II. Türk Hukukunda Helal Sertifikasyonun Esasları

1. Helal Sertifikasının İsteğe Bağlı ve Helal Akreditasyonunun Zorunlu Oluşu

Helal sertifikasyonu ve akreditasyonuna özgü 7060 sayılı Kanun'da 2022 yılında 7408 sayılı Kanunla yapılan değişiklik ile Türkiye'de helal sertifikasyon süreçlerinde yer almak, ithal edilmiş de olsa iç piyasaya arz edilecek ürünlerde helal ibaresine, logosuna yer vermek ürünleri piyasaya arz edecekler açısından isteğe bağlı tutulmuştur. Ancak, 7408 sayılı Kanunun 04 Haziran 2023 yılında yürürlüğe giren 10. maddesi ile Türkiye'de helal sertifikasyon işlemlerini gerçekleştirecek tüm kuruluşların HAK tarafından akredite edilmiş olması zorunluluğu getirilmiştir. Buna göre, piyasaya arz edilecek ve HAK'ın akreditasyon hizmeti verdiği uygunluk değerlendirme alanlarına konu ürünlere ve hizmetlere yönelik helal uygunluk değerlendirmesi yapacak kuruluşların, HAK tarafından akredite edilmeleri bir zorunluluktur. Buna ilaveten HAK'a alternatif olarak, HAK'ın taraf olduğu ikili veya çok taraflı karşılıklı tanıma anlaşmaları kapsamında diğer ülkelerce yetkili kılınmış kurumlar tarafından akredite edilmiş kuruluşların da Türkiye'de arz edilecek ürünler için helal sertifikasyonu süreçlerini yürütebilmeleri mümkündür (Varlı ve Şimşek, 2023). HAK akreditasyonunun zorunlu olması yetkisiz kuruluşların helal sertifikasyon süreçlerinde yer almasının önüne geçebilmek için önemli bir tedbirdir.

2. HAK Tarafından Akredite Edilmiş Kuruluşların Profili

HAK resmi web sayfasında 16.10.2026 tarihi itibarıyla yer alan bilgiye göre şimdiye kadar gıda alanında helal sertifikasyonunda yetkili olarak 73 kuruluş

akredite edilmiştir. Bunlardan 5'inin akreditasyonu iptal edilmiş, 1'inin akreditasyonu ise askıya alınmıştır. Geri kalan ve akreditasyonu aktif olan kuruluşlardan 20'sinin merkezi Türkiye'de, yabancı menşeli 47'sinin ise yurt dışındadır. Merkezi yurt dışında bulunan kuruluşların ekseriyeti Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu Endonezya, Malezya, Azerbaycan, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri menşeli iken Müslüman nüfusun azınlıkta olduğu İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, İspanya, Çin Halk Cumhuriyeti, Almanya ve Hollanda gibi ülkelerde merkezi olan kuruluşlar da HAK tarafından akredite edilmiş bulunmaktadır. Kozmetik alanında 11, yemek sunumu alanında 3, turizm alanında 4 kuruluş aktif olarak akredite edilmiştir ve bu kuruluşlar arasında da merkezi Türkiye'de olanların yanında yabancı menşeli kuruluşlar da yer almaktadır. Nakliye ve depolama hizmetleri alanında ise sadece 1 kuruluş akredite edilmesine rağmen bu kuruluşun akreditasyonu süresi sona ermeden iptal edilmiştir (<https://www.hak.gov.tr/akredite-kuruluslar>). HAK tarafından akredite edilmiş kuruluşların menşelerinin çeşitliliği ve bunlar arasında Müslüman nüfusu azınlıkta olan ülkelerin sayısının çokluğu dikkat çekmektedir. Bu durum helal sertifikasyonunun küresel ölçekte ekonomik etki alanının ne kadar geniş olduğunu ve sadece ulusal nitelikte değil, uluslararası nitelikte bir hukuki rejimin gerekli olduğunu göstermektedir.

3. Helal Sertifikasyonuna İlişkin Hükümlerin İhlali Halinde Uygulanacak Yaptırımlar

Helal sertifikasyonuna ilişkin hükümlerin ihlali halinde uygulanacak yaptırımlara ilişkin doğrudan tek hüküm 7408 sayılı Kanun ile 7060 sayılı Kanuna eklenen Ek Madde 1'de yer almaktadır. Buna göre, HAK'ın dışında akreditasyon faaliyetlerinin yürütülmesi veya akredite olmaksızın helal uygunluk değerlendirme hizmetinin verilmesi halinde HAK yönetim kurulu tarafından idari para cezası uygulanır. İdari para cezasının miktarı 100.000 TL'den az ve 1.000.000 TL'den fazla olamaz. HAK yönetim kurulu tarafından verilen idari para cezalarına karşı 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu hükümlerine göre idari yargı yoluna başvurulabilir (7408 sayılı Kanun m.11, 7060 sayılı Kanun Ek Madde 1).

Bunun dışında helal sertifikasyonuna ilişkin hukuki rejimde yer alan hükümlerin ihlaline farklı mevzuat kaynaklarında yer alan yaptırımların uygulanması da mümkündür. Sertifikalandırılmamalarına rağmen ürünlerde helal logosuna yer verilmesi, reklam faaliyetlerinde helal sertifikasına sahip gibi bir algı yaratılması halinde uygulanabilecek bir yaptırım türü dolaylı da olsa 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun m.61'e dayanmaktadır (Varlı ve Şimşek, 2023). Bu hükme göre, ticari reklamların Reklam Kurulu'nca belirlenen ilkelere,

genel ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına uygun, dürüst ve doğru olması esastır (Topçuoğlu, Özkul ve Tekelioğlu, 2017). Ticaret Bakanlığı bünyesindeki Reklam Kurulu bilimsel olarak kanıtlanamayan veya akredite olmayan "helal" beyanlarını "aldatıcı reklam" ve "haksız ticari uygulama" olarak nitelendirdiği takdirde Ticari Reklam ve Haksız Ticari Uygulamalar Yönetmeliği çerçevesinde reklam ve ticari uygulamaların durdurulması ve düzeltilmesi gibi tedbirleri uygulayabilmektedir.

Helal sertifikasyonunda kullanılan logolar, amblemler ve işaretler 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu m.31 anlamında garanti markası olarak nitelendirilebilir. Bu durumda garanti markasının tescili için markanın kullanımına ilişkin usul ve esasları gösteren ve başvuruya birlikte sunulması zorunlu olan teknik şartnamede markanın garanti ettiği mal veya hizmetlerin ortak özellikleri, markanın kullanılma usulleri, markayı kullanım hakkının verilmesinden sonra denetimlerin nasıl ve hangi sıklıkta yapılacağına yanında bu teknik şartnameye aykırı kullanma hâlinde uygulanacak yaptırımların da belirlenmesi gerekir (Sınai Mülkiyet Kanunu m.32 f.1, 2). Buna ilaveten garanti markası olarak kabul edilebilen helal sertifikalarının kullanım hakkına Sınai Mülkiyet Kanunu çerçevesinde gerçekleşen tecavüz hallerinde açılacak davalar ve ileri sürülebilecek talepler, Kanunun 149 vd. maddelerinde, fiilin tecavüz olup olmadığının tespiti, muhtemel tecavüzün önlenmesi, tecavüz fiillerinin durdurulması, tecavüzün kaldırılması ile maddi ve manevi zararın tazmini, tecavüz oluşturan veya cezayı gerektiren ürünler ile bunların üretiminde münhasıran kullanılan cihaz, makine gibi araçlara, tecavüze konu ürünler dışındaki diğer ürünlerin üretimini engellemeyecek şekilde elkonulması, elkonulan ürün, cihaz ve makineler üzerinde hak sahibine mülkiyet hakkının tanınması, tecavüzün devamını önlemek üzere tedbirlerin alınması, özellikle masraflar tecavüz edene ait olmak üzere elkonulan ürünler ile cihaz ve makine gibi araçların şekillerinin değiştirilmesi, üzerlerindeki markaların silinmesi veya sınai mülkiyet haklarına tecavüzün önlenmesi için kaçınılmaz ise imhası, haklı bir sebebin veya menfaatinin bulunması hâlinde, masrafları karşı tarafa ait olmak üzere kesinleşmiş kararın günlük gazete veya benzeri vasıtalarla tamamen veya özet olarak ilan edilmesi veya ilgililere tebliğ edilmesi şeklinde sayılmıştır.

Helal sertifikasyonu uygulamalarının haksız rekabete yol açması da ihtimal dâhilindedir. Piyasada, helal sertifikası almamasına rağmen, açıkça helal sertifikasyon kuruluşlarının logolarını kullanan, helal sertifikası logosu olmasa da renk, şekil, karakter ve dizayn açısından yeşil renkte dini motiflere ve İslami ibareler ile dolaylı da olsa helal ürün algısı yaratan ticaret erbabının bu uygulamaları TTK m.54 vd. haksız rekabet olarak nitelendirilebilir (Varlı ve

Şimşek, 2023). Bu durumda haksız rekabetin önlenmesi, tespiti ve sonuçların ortadan kaldırılması davaları müşteriler, rakipler ve mesleki ve ekonomik birlikler açılabilir. Buna ilaveten haksız rekabet teşkil eden bu uygulamalar kusurla işlendiğinde ve maddi ve/veya zarar ortaya çıkardığında ise tazminat davaları ile karşılaşılabılır. Helal sertifikasyonuna ilişkin haksız rekabet fiillerinin bir diğer yaptırımı ise cezai sorumluluk olabilir. TTK m.55'te kendisi, ürünleri hakkında gerçeğe ve dürüstlük kuralına aykırı beyanda bulunmak açıkça haksız rekabet olarak tanımlandığı için TTK m.62 gereğince şikayete tabi bir suç olarak da nitelendirilebilir ve failer açısından cezai müeyyidelere yol açabilir.

Helal sertifikasyonu ile tüketici hukuku arasında da yakın bir ilişki bulunmaktadır (Mohamed, Shamsudin ve Rezai, 2013; Güzel ve Kartal, 2017; Topçuoğlu, Özkul ve Tekelioğlu, 2017). [6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun](#) kapsamına giren tüketici işlemi niteliğindeki sözleşmelerde bir malın ya da hizmetin vaat edilen nitelikleri taşımaması ayıp olarak nitelendirilmektedir. Helal sertifikası kullanılmasına, ürünlerde helal logolarına yer verilmesine rağmen ürünlerde sertifika kriterlerine aykırı bir katkı maddesinin tespiti halinde bu durum da tüketici hukuku açısından bir ayıp olarak kabul edilmektedir (Topçuoğlu, Özkul ve Tekelioğlu, 2017). Bu ihtimalde tüketici açısından maddi tazminat talebinin yanında manevi tazminat talebi de ortaya çıkabilmektedir. Maddi tazminatın miktarının tespiti hesaplanması göreceli olarak kolaydır. Buna karşın, helal sertifikasına rağmen ortaya çıkan ayıbın tüketici açısından dini inancı ile yakın ilişkisi manevi tazminatın hesaplanması ve tespitini güçleştirmektedir. Nitekim tüketicinin dini inançlarına aykırı beslenmiş olmasının 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu anlamında manevi tazminatın şartı olan kişilik haklarının ağır ihlali kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği, inanç hassasiyetlerinin zedelenmesinden kaynaklanan manevi zararların hesaplanmasında hangi kriterlerin esas alınacağı cevaplandırılması gereken soru işaretleridir.

III. Helal Sertifikasyonuna İlişkin Mevcut Duruma Dair Eleştiriler

1. Teoloji ile Modernite Arasındaki Çelişkiler

Modern gıda kimyasında ve endüstriyel üretim tekniklerinde meydana gelen gelişmeler, fıkıh literatüründe yer almayan pek çok yeni kavramı ve gri alanı beraberinde getirmiştir (Aydın, Arslan ve Türker, 2021). Bunlara örnek olarak gıda üretiminde kullanılan katkı maddeleri, endüstriyel kesim yöntemleri ve kimyasal dönüşümler gösterilebilir. Fıkıhta bir haramın helale dönüşmesi ya da kimyasal yapısının tamamen değişmesi olarak ifade edilen istihale müessesesinin modern

gıda teknolojileri ne ölçüde uyum arz ettiği tartışmalıdır (Şimşek, 2019). Nitekim modern gıda sanayiinde, domuz veya helal usulle kesilmemiş sığırlardan elde edilen jelatin, fıkıh açısından istihale kapsamında değerlendirilebilir mi? Bu soruya verilecek cevap jelatinin içeriğinde yer aldığı gıda ürününün helal olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği açısından belirleyici olacaktır. Nitekim bu konuda teolojik açıdan ılımlı olarak nitelendirilebilecek fıkhi görüş sahipleri kimyasal işlemler sonucu hammaddenin özgün niteliğinin tamamen kaybolduğunu bu sebeple istihalenin kabul edilmesi gerektiğini ileri sürmekte iken fıkıh alanında muhafazakâr görüş sahipleri kaynağı domuz olan hiçbir bileşenin hangi kimyasal süreçlerden geçerse geçsin temiz olamayacağını savunmaktadırlar (Özer ve Öztürk, 2021; Çeker, 2021; Şimşek, 2019). İşaret edilen bu farklı yaklaşımlar ve çatışmalar teoloji ve modernite arasındaki çelişkiler için sadece bir örnektir. Benzer çelişkiler ve soru işaretleri alkolden üretilen gıda, kozmetik ve ilaç ürünleri için de söz konusu olabilmektedir (Rahman, Asrarhaghighi ve Ab Rahman, 2015; Astiwara, 2023).

2. Mezhepsel Farklılıkların Standartlara Yansıması

Türkiye’de İslam inancını benimsemiş nüfus açısından sosyolojik olarak ortaya çıkan Sünni ve Şii inançları arasındaki farklılıklar, yine İslam’ın Sünni yorumunu benimseyen nüfus içinde baskın konumdaki Hanefi mezhebi ile yine Türkiye’nin Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde yaygın olan Şafi mezhebinin fıkhi yorumlarındaki farklılıklar helal sertifikasyon süreçlerinde standartların ve kriterlerin belirlenmesinde yeknesaklığın sağlanamaması gibi bir handikabı ortaya çıkarmaktadır. Örnek olarak deniz ürünlerinin helal sayılıp sayılmaması açısından ortaya çıkan soru işaretlerini gösterebiliriz. Hanefi fıkına göre balığın dışındaki deniz canlılarının (karides, kalamar, istakoz, midye) tüketimi caiz görülmezken ve dolayısıyla helal olarak nitelendirilmezken Şafi fıkında "denizden çıkan her şeyin helal olduğu" prensibi geçerlidir ve dolayısıyla helal dairesi daha geniştir. Helal değerlendirmesinde belirleyici olan fıkhi esaslardaki bu farklı yorumlar, akredite edilmiş farklı belgelendirme kuruluşlarının değerlendirmelerine de farklı yönlerde yansımaktadır ve bu durum Türkiye’de düzenlenen bir helal sertifikasının hem Türkiye içerisinde hem de küresel ölçekte güvenilirliğini ve kabul edilebilirliğini sarsmaktadır. Teolojik açıdan ortaya çıkan farklı fıkhi yorumlar, görüşler, ekoller küresel ölçekte de helal sertifikasyonu süreçlerinde standarttan yoksun değerlendirmelere sebep olmaktadır. Örnek vermek gerekirse, gıda renklendiricilerinden biri olan ve böcek türlerinden elde edilen karmin maddesi Maliki fıkında belirli şartlarla helal olarak kabul görse de Hanefi ve Şafi fıkında helal olarak kabul edilmemektedir en azından helallğine

şüpheyile yaklaşılmaktadır. İslam inancını benimseyen 1,8 milyar nüfus açısından ortaya çıkan bu standart dışı uygulamalar helal sertifikasyon süreçlerinin küresel ölçekte geçerliliği ve güvenilirliği açısından şüphesiz handicap meydana getirmektedir. Nitekim bugün itibarıyla küresel ölçekte helal sertifikasyonu ile ilgili olarak İslam dünyasında kabul görmüş tek bir standart, tek bir otorite bulunmamaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden biri de helal sertifikasyonunda öne çıkan Malezya, Endonezya ve Katar gibi ülkelerin helal sertifikasyonuna ilişkin kurumsallaşmaya ve regülasyon çalışmalarına daha erken başlamalarının bir sonucu olarak ortaya çıkan hâkim durumlarını bir avantaja ve ranta dönüştürmeye çalışmalarıdır (Fındık, 2019).

Küresel düzeyde kabul görececek bir helal sertifikasyon sisteminin oluşturulması, helal standartlarının bütünsel açıdan ortaya çıkartılması, ekonomik ve hukuki olduğu kadar sosyolojik yönü de bulunan helal ürünlerin belgelendirilmesi hakkında ayrışmaların ortadan kaldırılması için Türkiye HAK marifetiyle inisiyatif almaktadır. Bu inisiyatif meyvelerini vermiş ve HAK'ın da katkısıyla İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) çatısı altında İslam Ülkeleri Standartlar ve Metroloji Enstitüsü (SMIIC) kurulmuştur. Sekreteryası Türkiye'de bulunan ve tür uyum ve kuralları yeknesak hale getiren organizasyonu olan Enstitü'nün görev tanımlarından biri de uluslararası alanda geçerli bir helal sertifikasyon sisteminin oluşturulmasıdır.

3. Endüstriyel Kesim ve Modern Teknolojilerin Takibindeki Soru İşaretleri

Hayvan refahı ve endüstriyel hız gereksinimleri doğrultusunda uygulanan sersemleterek kesim, elektro-şok veya gazla bayılma yöntemleri uzun bir zamandır teolojik tartışmaların merkezindedir. İslam fıkıhı, hayvanın kesim esnasında canlı olmasını ve ölümün doğrudan kanın akıtılması suretiyle gerçekleşmesini şart koşar. Bu durum, hayvanların acı çekmesi sebebiyle modern endüstriyel kesim yöntemlerinde benimsenmemektedir (Akbulut, 2023). Buna ilaveten, İslam fıkıhı kurallarına sıkı sıkı riayetinin zaman açısından kayba yol açacağı da ileri sürülmektedir. Endüstriyel kesim yöntemleri ile İslam fıkıhı kurallarının uyumlu hale gelebilmesi için başvuru olan bir tercih hayvanın ölmeyecek şekilde bayılması, sersemletilmesi ve ondan sonra canlılığını korurken acı çekmeksizin kesilerek kanının akıtılarak öldürülmesidir (Akbulut, 2023). Ancak uygulamada helal sertifikasyonunda akredite edilmiş kuruluşlar, hayvanın bayılması esnasında ölme riski sebebiyle bu yöneme şüpheyile yaklaşmaktadır. Nitekim, HAK tarafından akredite edilmiş sertifikasyon kuruluşları arasında dahi bayılma yönteminin helal kriterlerini karşılayıp

karşılamaması ile ilgili olarak farklı değerlendirmelerin yapıldığı görülmektedir. Bu durum ulusal ölçekte dahi helal kriterlerinin belirlenmesinde standardın sağlanamadığını gösteren bir örnektir.

4. Helal ve Tayyib Dengesi Hakkındaki Soru İşaretleri

Helal sertifikasına duyulan ihtiyacın sebebi dini hassasiyetler olduğu dikkate alındığında Kuran-ı Kerim’de gıdalar için helal kavramı ile birlikte kullanılan tayyib koşullarının da helal değerlendirmeleri için esas alınmasının gerekli olup olmadığı tartışılmaktadır. Helali fıkhen izin verilmiş olarak tanımlarken tayyibi ise temiz, hoş, sağlıklı ve kaliteli özellikleri ile açıklayabiliriz. Bu durumda, bir ürünün içerisinde yasaklı bir maddenin bulunmaması tek başına o ürünün helal olarak nitelendirilebilmesi için yeterli midir? Bir ürünün mikrobiyolojik ve kimyasal olarak yasaklı bir madde içermemesi o ürünü helal haline getirebilir mi? Yasaklı bir madde içermemesine rağmen bir üründe GDO’ya yer verilmesi, aşırı miktarda koruyucu kimyasal kullanılması, insan sağlığına uzun vadede zararlı bir katkı malzemesinden yararlanılması, karbon ayak izinin gözetilmemesi sebebiyle tayyib olmaktan çıkan bir ürün yine de helal olarak kabul edilmeli midir? Helal sertifikasyon sistemine çağdaş bir bakış açısı ile yaklaşıldığında helal kriterlerinin sürdürülebilirlik ilkesi ile de bağlantı kurması gerektiği ileri sürülmektedir. Dolayısıyla bir ürünün helal olabilmesi için yapılacak değerlendirmelerin, esas alınacak kriterlerin çağdaş şekilde yorumlanması fıkıh kurallarında yer alan tayyib koşullarının da göz ardı edilmemesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

5. Helal Badanalama (Halal-Washing) Riskinin Varlığı

Literatürde "Greenwashing" kavramından esinlenilerek ortaya konan **Halal-washing**, bir işletmenin veya ürünün özünde İslami hassasiyetleri, etik değerleri, İslam inancının gerekli kıldığı ahlaki çerçeveyi taşımadığı halde, sadece daha fazla pazar payı elde etmek ve muhafazakâr tüketici kitlesini cezbetmek amacıyla helal sertifikasyon sürecinden geçmiş olsa da yapay bir helal imajı çizmesini ifade eder. Sadece tabelasına veya ambalajına helal logosu iliştiren ancak işçi haklarına riayet etmeyen, çevreye zarar veren veya fahiş fiyat politikası uygulayan firmalar, tüketici nezdinde helal sertifikasyonunun gerçekliği ve güvenilirliği zeminini de aşındırmaktadırlar. Bunun sonucunda, uzun vadede helal sertifikasyonuna ilişkin toplumsal güvenin ve gerekliliğine yönelik olumlu yaklaşımın ortadan kalkması dahi söz konusu olabilmektedir (Ahmed, Najmi, Faizan ve Ahmed, 2018).

6. Laiklik İlkesine Aykırılığına Yönelik Soru İşaretleri

Helal sertifikasyonu sisteminin fıkıh kuralları ile yakın ilişkisi, sertifikasyon sistemini düzenleyen pozitif hukuk kaynaklarında din kurallarını referans alan

helal kavramının kullanılması ve devletin kurumları aracılığı ile fıkıh kuralları ile dizayn edilen bir alanı denetlemesi sebebiyle helal sertifikasyonuna ilişkin hukuki rejimin Anayasa’da yer alan laiklik ilkesine aykırı olduğu yönünde soru işaretlerine yol açabilmektedir. Laiklik ilkesinin dini toplumsal alanın tamamen dışında bırakmak şeklindeki yorumu dikkate alındığında bu soru işaretlerinde haklılık payı olabilir. Buna karşın, laiklik ilkesinin bireylerin inanç hürriyetlerini, yaşam tarzlarını, inancının gereği olan sosyal ve ekonomik koşulları sağlayabilmek şeklinde yorumlanması halinde ise helal sertifikasyon sisteminin regüle edilmesi ile bizzat devlet eliyle laiklik ilkesinin gereklerinin yerine getirildiği sonucu ortaya çıkabilmektedir. Buna karşın, helal sertifikasyon sistemi hakkında yetkilendirilmiş devlet kurumları tarafından farklı fıkhi yorumlar arasında hangisinin esas alınacağına karar verilirken devletin inançlar karşısındaki tarafsız konumuna zarar verilebileceği de düşünülebilir. Bu noktada kanaatimiz, Anayasal bir kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığının yorum ve kabullerinin Devletin tarafsızlığı ile ilgili şüpheleri ortadan kaldırmaya yeterli olacağı yönündedir.

IV. Değerlendirmelerimiz ve Çözüm Önerilerimiz

İtiraf edilmesi gerekir ki, Türkiye helal sertifikasyonu ve akreditasyonu ile ilgili olarak inisiyatif almakta Malezya, Endonezya, Katar gibi nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan devletler ile Müslüman toplumunun azınlıkta kaldığı İngiltere ve Avustralya gibi ülkelerle karşılaştırdığında çok geç kalmıştır (Fındık, 2019). Ancak 2000’li yılların başından itibaren toplumun talepleri ile önce sivil toplum kuruluşları ve daha sonra Devletin helal sertifikasyon süreçlerine doğrudan müdahil olması, sertifikasyon süreçlerinde kısa zaman içerisinde karşılaştırmalı hukuk sistemlerindeki süreçleri yakalayabilmek için hızlı adımlar atılması, helal sertifikasyonunu gerçekleştirecek kuruluşlara akreditasyon şartının getirilmesi, akreditasyon koşulunun kanuni bir düzenleme tabi tutulması ve her ne kadar Ticaret Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösterse de mali ve idari özerkliğe sahip Helal Akreditasyon Kurumunun teşkili ulusal anlamda helal sertifikasyonu ile ilgili olarak yaşanan olumlu gelişmelerdir. Buna karşın, mevcut helal sertifikasyon sistemine çalışmamızın içeriğinde işaret ettiğimiz eleştiriler de görmezden gelinemez. Bu eleştirilere yol açan eksiklikler karşılaştırmalı hukuk sistemlerinin 50 yılda kat ettiği mesafenin Türkiye örneğinde 20 yıl içerisinde yakalanması gayretinden kaynaklanmaktadır.

Helal ürünlerinin piyasa hacmi, sağlık ve kalite standartlarının tüketiciler lehine kurulmasında helal denetiminin sağladığı faydalar dikkate alındığında helal sertifikasyon sisteminin kapsamının daha da genişletilmesi gerekmektedir. Buna

ilaveten Türk müteşebbisler açısından da küresel çapta rekabette öne geçebilmeleri için, uluslararası alanda tanınırlığı olan, saygınlığı ve itibarı bulunan kalite odaklı bir helal sertifikasyon sisteminin kurulması da faydalar sağlayacaktır. Küresel anlamda farklı fıkhi yorumlar sebebiyle ortaya çıkan standart dışı helal sertifikasyon uygulamalarının önüne geçebilmek için Türkiye'nin girişimleri ile İİT bünyesinde İslam Ülkeleri Standartlar ve Metroloji Enstitüsünde gerçekleştirilen yeknesaklık odaklı faaliyetler tabii ki olumlu sonuçlar yaratabilme potansiyeline sahiptir. Ancak pratikte, Ramazan ayının ne zaman başlayacağı ile ilgili olarak bile ortaya çıkan tartışmaları sona erdiremeyen bir İslam toplumunun olduğu dikkate alındığında, helal sertifikasyon süreçlerinde yeknesaklık odaklı çalışmaların ortaya çıkaracağı olumlu sonuçların yeterliliği hakkında ciddi anlamda şüpheler bulunmaktadır.

Helal sertifikasyonunun sadece inanç ekseninde ele alınmaması, kimyasal bileşenler çerçevesinde teknik bir değerlendirme yapmakla yetinilmemesi, helal kavramının sosyoloji ve ahlak ile de bağlantı kurularak açıklanması gerekmektedir. Bu sebeple, örnek vermek gerekirse, işçilerin ücretlerini eksik ödeyen, çevreyi kirleten, vergi ödemekten imtina eden ticaret erbabının ürünlerinin hangi kimyasal bileşenlere sahip olursa olsun helal olarak nitelendirilmesi mümkün olmamalıdır. Helal gibi insanların saf manevi duygularından beslenen bir kavramın iktisadi ve ticari bir pazarlama aracı olarak kullanılmaması için dikkat edilmelidir. Din ve iktisat sosyolojisi bağlamında helal sertifikasyon süreçlerinin “kutsal olanın metalaştırılmasına” veya “kapitalist piyasa rasyonalitesinin dini sembolleri araçsallaştırılmasına” sebep olmaması gerekir. Ulusal ve uluslararası helal sertifikasyon süreçlerinde sistemin gerçek manada olgunlaşabilmesi için, fıkhi asgari şartların ötesine geçilmesinde, organik tarım, adil ticaret, sürdürülebilirlik ve hayvan refahı gibi evrensel etik ilkelerin de öne çıkarılmasında, bir başka deyişle ürünlerin hem helal hem de tayyib koşulunu karşılama ısında ısrar edilmelidir (Akbulut, 2023). Bu sayede helal ürünlerin sadece Müslümanlar için değil, sağlıklı ve etik tüketimi önemseyen gayrimüslim kitleler için de bir kalite güvencesi olması sağlanacaktır (Aziz ve Chok, 2013; İçer ve Karadağ, 2023).

Sonuç

Helal sertifikasyonu, günümüzde yalnızca İslam dininin öngördüğü tüketim kurallarına uygunluğun belirlenmesini sağlayan bir belgelendirme faaliyeti olmaktan çıkmış; tüketicinin korunması, kalite güvencesi, uluslararası ticaret, rekabet ve sürdürülebilir kalkınma gibi farklı alanlarla ilişkili çok boyutlu bir sisteme dönüşmüştür. Bireylerin din ve vicdan özgürlüğü kapsamında şekillenen tüketim tercihlerinin korunması, piyasaya sunulan ürünlerin belirli kriterler

çerçevesinde denetlenmesi ve işletmelerin ulusal ve uluslararası pazarlarda güvenilirlik kazanması, helal sertifikasyonunun önemini artırmaktadır. Bu nedenle helal sertifikasyonu, dinî hassasiyetlerin ötesinde hukuki, ekonomik ve sosyolojik boyutları bulunan bir kalite güvencesi mekanizması olarak değerlendirilmelidir.

Türkiye’de helal sertifikasyon sisteminin gelişimi, başlangıçta sivil toplum kuruluşlarının girişimleriyle şekillenmiş, daha sonra Türk Standartları Enstitüsü’nün belgelendirme faaliyetleri ve Helal Akreditasyon Kurumunun kurulmasıyla kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. Özellikle 7060 sayılı Kanun ve bu Kanunda 7408 sayılı Kanun ile gerçekleştirilen değişiklikler, helal akreditasyonunun hukuki temelini oluşturulması bakımından önemli bir aşamayı ifade etmektedir. Helal sertifikası edinmenin isteğe bağlı olması ile ilgili kuruluşların akreditasyonuna ilişkin zorunlulukların birbirinden ayrılması, sistemin hukuki niteliğinin anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Bununla birlikte, akreditasyon şartının getirilmesi tek başına bütün ürünlerin sürekli olarak helal kriterlerine uygunluğunu güvence altına almamaktadır. Bu sebeple üretimden depolamaya, nakliyeden piyasaya arz aşamasına kadar devam eden etkin ve süreklilik gösteren denetim mekanizmalarına ihtiyaç bulunmaktadır.

Mevcut sistemin geliştirilmesi gereken yönlerinden biri, helal sertifikasyonuna ilişkin hukuki kuralların ve yaptırımların bütünsel biçimde uygulanmasıdır. Yetkisiz kuruluşların faaliyetlerinin önlenmesinin yanında yanıltıcı helal beyanlarının, sertifika ve logoların hukuka aykırı kullanımının da etkili biçimde engellenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda tüketici hukuku, haksız rekabet hukuku ve sınai mülkiyet hukuku hükümleri, helal sertifikasyon sisteminin güvenilirliğini destekleyen tamamlayıcı araçlar olarak önem taşımaktadır. Bununla birlikte, sertifikasyon kriterlerine aykırılık nedeniyle tüketicilerin uğradıkları maddi ve manevi zararların hangi şartlarda tazmin edilebileceği hususu, özellikle kişilik haklarının ihlali ve manevi zararın belirlenmesi bakımından daha ayrıntılı hukuki değerlendirmelere ihtiyaç göstermektedir.

Helal sertifikasyonunun karşı karşıya bulunduğu temel sorunlardan biri, fıkhi yorumlar ile modern üretim teknolojileri arasında ortaya çıkan farklılıklardır. Jelatin üretiminde kullanılan hammaddeler, alkol içeren ürünler, hayvanların bayıltılarak kesilmesi ve yeni gıda teknolojileri hakkındaki görüş ayrılıkları, aynı ürünün farklı sertifikasyon kuruluşlarınca farklı biçimlerde değerlendirilmesine yol açabilmektedir. Mezhepsel farklılıklar da bu sorunu derinleştirmektedir. Bu nedenle ilahiyat, hukuk, gıda mühendisliği, kimya ve veterinerlik alanlarındaki uzmanların birlikte çalıştığı, bilimsel gelişmeleri takip eden ve kararlarını gerekçelendiren değerlendirme mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

Amaç, farklı fıkhi yaklaşımları bütünüyle ortadan kaldırmak değil, bu farklılıkları şeffaf biçimde ortaya koyarak tüketicilerin bilinçli tercihlerde bulunmasını ve sertifikasyon süreçlerinde hukuki güvenliğin sağlanmasını mümkün kılmak olmalıdır.

Uluslararası düzeyde ise farklı ülkelerin ve sertifikasyon kuruluşlarının benimsediği standartlar arasındaki uyumsuzluk, helal sertifikalarının karşılıklı tanınmasını güçleştirmekte ve işletmeler açısından ilave maliyetler doğurmaktadır. Türkiye'nin Helal Akreditasyon Kurumu aracılığıyla yürüttüğü çalışmalar ile İslam İşbirliği Teşkilatı bünyesindeki İslam Ülkeleri Standartlar ve Metroloji Enstitüsünün faaliyetleri, ortak standartların geliştirilmesi bakımından önemli bir potansiyel taşımaktadır. Ancak uluslararası uyumun sağlanması, yalnızca ortak teknik kuralların oluşturulmasına değil, bunların tarafsız, tutarlı ve güvenilir biçimde uygulanmasına da bağlıdır. Türkiye'nin bu süreçteki başarısı, uluslararası iş birliğini geliştirmesi ve farklı fıkhi yaklaşımları dikkate alan bilimsel bir standartlaştırma anlayışını benimsemesiyle yakından ilişkilidir.

Helal sertifikasyon sisteminin geleceği bakımından helal ve tayyib kavramlarının ilişkisi de önemlidir. Bir ürünün yasaklanmış bir bileşen içermemesi, onun sağlık, çevre ve etik bakımından bütün beklentileri karşıladığı anlamına gelmemektedir. Bununla birlikte çevresel sürdürülebilirlik, hayvan refahı, adil ticaret ve çalışan haklarının sertifikasyon sistemine dâhil edilmesi, ölçütlerin kapsamı ve uygulanabilirliği bakımından ayrıca değerlendirilmelidir. Bu nedenle fıkhi uygunluk kriterleri ile gıda güvenliği ve kalite standartlarının açıkça belirlenmesi; daha geniş etik ve sürdürülebilirlik ölçütlerinin ise uygun tamamlayıcı standartlarla ilişkilendirilmesi isabetli olacaktır. Ayrıca *halal-washing* olarak ifade edilen, helal imajının ticari kazanç amacıyla yanıltıcı biçimde kullanılması riskine karşı şeffaflık, bağımsız denetim ve hesap verebilirlik ilkeleri güçlendirilmelidir.

Son olarak helal sertifikasyon sisteminin anayasal meşruiyeti bakımından laiklik, din ve vicdan özgürlüğü, eşitlik ve hukuki belirlilik ilkeleri birlikte gözetilmelidir. Devletin görevi, belirli bir fıkhi yorumu dayatmak değil, sertifikasyon faaliyetlerinin güvenilir, tarafsız ve denetlenebilir biçimde yürütülmesini sağlamaktır. Sonuç itibarıyla Türkiye'nin hedefi, yalnızca ulusal ihtiyaçları karşılayan bir sistem kurmak değil, uluslararası ölçekte tanınan ve güven duyulan bir helal sertifikasyon modelinin gelişimine katkıda bulunmak olmalıdır. Bu hedefe ulaşılması; etkin denetim, açık hukuki kurallar, bilimsel temellendirme, tüketicinin korunması ve uluslararası iş birliğinin güçlendirilmesiyle mümkündür. Böylece helal sertifikasyonu, salt ticari bir işaret

olmaktan çıkarak hukuki güvenlik, kalite, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerine dayanan sürdürülebilir bir kurumsal yapıya kavuşabilecektir.

Kaynakça

- Abd Rahman, A., Asrarhaghighi, E. ve Ab Rahman, S. (2015). Consumers and Halal Cosmetic Products: Knowledge, Religiosity, Attitude and Intention. *Journal of Islamic Marketing*, 6(1), 148-163. Doi: <https://doi.org/10.1108/JIMA-09-2013-0068>
- Ahmed, W., Najmi, A., Faizan, M. ve Ahmed, S. (2019). Consumer Behaviour Towards Willingness to Pay for Halal Products: An assessment of Demand for Halal Certification in a Muslim Country. *British Food Journal*, 121(2), 492–504. Doi: <https://doi.org/10.1108/BFJ-02-2018-0085>
- Akbulut, Ö. (2023). Çiftlik Hayvanları Yetiştiriciliğinde Kastrasyon ve Suni Tohumlama Teknikleri ve Hayvan Hakları/Hayvan Refahı. *Helal ve Etik Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 24-31. Doi: 10.51973/head.1282593
- Astiwar, E. M. (2023). Halal Certification Regulation on Health Products: A Global Comparative Study. *International Journal of Science and Society*, 5(3), 470-483.
- Aydın, M., Arslan, D. ve Türker, S. (2021). Gıda Teknolojisinde Yenilikçi Yaklaşımlar. *Helal ve Etik Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 19-36. Doi: 10.51973/head.925628
- Aziz, Y. A., ve Chok, N. V. (2013). The Role of Halal Awareness, Halal Certification, and Marketing Components in Determining Halal Purchase Intention Among Non-Muslims in Malaysia: A Structural Equation Modeling Approach. *Journal of International Food & Agribusiness Marketing*, 25(1), 1–23. Doi: <https://doi.org/10.1080/08974438.2013.723997>
- Batu, A. (2022). Helal Gastronomi ve Helal Sertifikalı Gıda (Beslenme) Kültürü. *Helal ve Etik Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 44-61.
- Çeker, O. (2021). Helal Gıda Anlayışımız. *Helal ve Etik Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 1-10. Doi: 10.51973/head.1005218
- Çöp, S., Çakmak, M. ve Köklü, O. (2021). Helal Gıda Sertifikalarına Yönelik Bir Araştırma. *Helal ve Etik Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 47-65. Doi: 10.51973/head.956072
- Ercan, B. ve Öztürk, Y. (2022). Helal Otel Misafirleri Deneyimlerinin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 57(1), 312-335. Doi: 10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.22.02.1745
- Fındık, M. A. (2019). Malezya'nın Helal Gıda Sertifikasyonundaki Rolü. *Helal ve Etik Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 82-104.
- Güzel, Y. ve Kartal, C. (2017). Helal Gıda Sertifikası ve Tüketici. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(4), 299-309. Doi: 10.21325/jotags.2017.151
- İçer, M. A. ve Karadağ, M. G. (2023). Tüketicilerin Helal Gıdaya Yönelik Bilgi, Tutum ve Tercihleri: Gözlemsel Tanımlayıcı Bir Çalışma. *Beslenme ve Diyetetik Dergisi*, 51(1), 39-49. Doi: 10.33076/2023.BDD.1733
- Mohamed, Z., Shamsudin, M. N., ve Rezai, G. (2013). The Effect of Possessing Information About Halal Logo on Consumer Confidence in Malaysia. *Journal of*

- International Food & Agribusiness Marketing*, 25(1), 73–86. Doi: <https://doi.org/10.1080/08974438.2013.800008>
- Özer, T. ve Öztürk, A. İ. (2021). Fiziksel ve Kimyasal Değişim Çerçevesinde Helal-Haram Konusu. *Helal ve Etik Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 43-49. Doi: 10.51973/head.917285
- Şimşek, M. (2019). Helal Gıda Araştırmalarında Günümüz Fıkıh Problemi Olarak İstihâle ve İstihlâk. *Helal ve Etik Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-17.
- Topçuoğlu, M., Özkul, B. ve Tekelioğlu, N. (2017). Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Açısından Helal Ürün Sorunu ve Sonuçları. *TAAD*, 7(30), 19-55.
- Varlı, E. B. ve Şimşek, S. (2023). Helal Gıda Sertifikasyonunun İdari Boyutu ve Rekabet Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28(4), 475-513. Doi: 10.34246/ahbvuhfd.1318533

Gıda İnovasyonunda Klasik Formülasyonlar ve Hücresel Tarım Teknolojilerinin Patentlenebilirlik Esasları

Prof. Dr. Canan KÜÇÜKALİ, Berna Tuğçe KÜÇÜKALİ

Canan KÜÇÜKALİ: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Hukuk Fakültesi (Dekan) ·
canan.kucukali@izu.edu.tr · ORCID: 0000-0002-0403-4588

Berna Tuğçe KÜÇÜKALİ: McGill Üniversitesi, Hukuk Fakültesi (Doktora Öğrencisi) ·
tucekucukali@gmail.com · ORCID: 0009-0004-0639-7974

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23532505>

Özet

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) 'nun 2050 öngörülerini, mevcut gıda üretim modellerinin artan dünya nüfusunun ihtiyacını karşılamakta yetersiz kalacağını göstermektedir. Bu durum patent ve faydalı model sistemlerinin gıda inovasyonunu koruma kapasitesini güncel bir tartışma konusu haline getirmektedir. Bu bildiri, gıda sektöründeki teknik yeniliklerin fikri mülkiyet korumasını klasik formülasyonlardan hücresel tarım teknolojilerine uzanan bir yelpazede incelemektedir. Çalışma, 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu (SMK) çerçevesinde patent ve faydalı model şartlarını, SMK m. 142/3'ün kimyasal/biyoteknolojik buluşları faydalı model korumasının dışında bırakmasının gıda sektörü için doğurduğu sonuçları, Paris Sözleşmesi/PCT/EPC gibi uluslararası koruma mekanizmalarını ve 1879 tarihli İhtira Berati Kanunu'ndan TRIPS'e uzanan tarihsel çizgiyi ele almaktadır. Ayrıca patent ile ticari sır arasındaki stratejik tercih, formülasyonun tersine mühendislikle çözülme kolaylığı ekseninde tartışılmaktadır.

Bildirinin ana eksenini, Amerikan içtihadından Procter & Gamble v. Nabisco Brands ve Ex parte Kretchman kararları ışığında karşılaştırmalı analizdir. İlk karar somut bir bilimsel mekanizmaya dayanan formülasyonun yenilik sınavını nasıl geçemediğini, ikincisi ise geleneksel bir mutfak tekniğinin yeni bir bağlamda aşikâr sayıldığını göstermektedir. Çalışma bu bulguları, hücresel tarım ve hassas fermantasyon alanındaki güncel patent verileriyle genişleterek, bu yeni nesil biyoteknolojik üretim yöntemlerinin SMK m. 142/3 nedeniyle yalnızca patent sistemi üzerinden korunabildiğini ve düzenleyici onay süreciyle de iç içe geçtiğini ortaya koymaktadır. Sonuçta, patent sisteminin gıda inovasyonunu teşvik kapasitesinin buluşun niteliğine göre değiştiği tespit edilmekte ve KOBİ ölçeğindeki basit formülasyon iyileştirmeleri için sınırlı kapsamlı bir ara koruma mekanizması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Patent Hukuku, Faydalı Model, Gıda İnovasyonu, Sınai Mülkiyet Kanunu, Hücresel Tarım, Ticari Sır

Abstract

The Food and Agriculture Organisation of the United Nations (FAO)'s projections for 2050 indicate that current food production models will be insufficient to meet the needs of a growing world population, making the capacity of patent and utility model systems to protect food innovation a pressing contemporary issue. This paper examines intellectual property protection for technical innovations in the food sector across a spectrum ranging from classic formulations to cellular agriculture technologies. The study addresses patent and utility model requirements under Turkey's Industrial Property Law No. 6769, the consequences for the food sector of Article 142/3's exclusion of chemical and biotechnological inventions from utility model protection, international protection mechanisms such as the Paris Convention, PCT, and EPC, and the historical trajectory from the 1879 Patent of Invention Law to TRIPS. It further discusses the strategic choice between patent and trade secret protection, framed around how easily a formulation can be reverse-engineered.

The paper's central axis is a comparative analysis of two U.S. cases, *Procter & Gamble Co. v. Nabisco Brands* and *Ex parte Kretchman*: the former shows how a formulation resting on a concrete scientific mechanism failed the novelty test, while the latter shows a traditional culinary technique being deemed obvious in a new context. The study extends these findings with current patent data from the cellular agriculture and precision fermentation sector, showing that these next-generation biotechnological production methods can only be protected through the patent system under Article 142/3, and that this intersects with novel-food regulatory approval. The paper concludes that patent law's capacity to incentivize food innovation varies with the nature of the invention, and proposes a limited intermediate protection mechanism for simple formulation improvements by SMEs.

Keywords: Patent Law, Utility Model, Food Innovation, Industrial Property Law, Cellular Agriculture, Trade Secret

1. Introduction

The Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) projects that the world population will reach approximately 9.7 billion by 2050, and that if current agricultural production models are maintained at the same level of

productivity, global food supply will be insufficient to meet the growing demand (Food and Agriculture Organization of the United Nations [FAO], n.d.; Gökırmaklı & Bayram, 2018). Climate change, biodiversity loss, the depletion of water and soil resources, and the supply chain fragility exposed by pandemics further aggravate this picture. Resolving this crisis is expected to require an acceleration in the pace of technological innovation in the agriculture and food sector. Functional foods, alternative protein sources, precision fermentation, and cellular agriculture technologies are examples of this wave of innovation.

The development of such technologies requires lengthy research and development (R&D) processes, costly laboratory infrastructure, and substantial venture capital. Whether an invention can be converted into economic value depends largely on whether the technical solution developed is legally protectable; an innovation that is not protected by registration can easily be imitated by competitors, which may in practice make it impossible to recoup the R&D investment (Brown et al., 2019; Çolak, 2022; Oğuzman & Barlas, 2017). In this respect, intellectual property law, and particularly the patent and utility model system, emerges as one of the fundamental legal safeguards ensuring the sustainability of food innovation.

The topicality of the subject stems not only from the rising number of patent applications but also from the nature of food technology itself, which challenges the classical categories of intellectual property law. On the one hand, the scaling up of culinary practices known for centuries to industrial production tests the “novelty” and “non-obviousness” thresholds of patent law; on the other, an entirely new biotechnological paradigm such as cellular agriculture is compelling patent examination authorities to develop assessment criteria specific to this field.

The aim of this paper is to examine, along two axes, the extent to which technical innovations in the food sector can benefit from patent and utility model protection. The first axis addresses the concrete application, in U.S. case law, of the novelty and inventive step thresholds to classical food formulation and production method patents; the second addresses the distinctive position of current biotechnological production methods, such as cellular agriculture and precision fermentation, within the patent system. Between these two axes, the strategic choice that owners of food formulations face between patent protection and trade secrecy, together with the historical and current framework of Turkish law in this field, is examined under a separate heading. By evaluating all of these elements within the framework of the Industrial Property Code No. 6769 (IPC), the study

seeks to reach a comprehensive conclusion on the capacity and limits of the patent system in promoting food innovation.

2. General Framework of the Patent and Utility Model System in the Food Sector

The patent system is a protection mechanism that grants exclusive rights, for a limited period, to technical solutions that are new, involve an inventive step, and are industrially applicable (Ayiter, 1981; Brown et al., 2019; Tekinalp, 2012). Through this protection, the patent holder acquires monopoly-like powers to manufacture, use, sell, import, and license the invention, and may prevent unauthorized use by third parties. In return, the technical information is disclosed to the public upon publication of the application and, once the twenty-year term of protection running from the filing date expires, becomes freely available to society (Kaya, 1997). The patent system thus performs a dual function: it rewards the innovator while ensuring the dissemination of technical knowledge throughout society. In the food context, the industrial property rights protected under Law No. 6769 cover edible food products, their production methods, formulations, and technical processing operations. Under Turkish law, for a food product or recipe to be patentable, it must constitute an invention that provides a solution to a technical problem.

Under Turkish law, the conditions of patentability are set out in Article 82 of the IPC No. 6769 (Industrial Property Code No. 6769, 2017, Art. 82). The elements that may be the subject of patent protection in the food sector cover a very broad spectrum. These include production methods comprising the processing and preservation steps of food, formulations based on original proportions of ingredients, new additives or probiotic blends, enzyme technologies, and smart packaging systems. The international patent classification system reflects this growing importance through a dedicated class entitled “A23 – Foods or Foodstuffs,” under which a wide range of subclasses is found, extending from milk and dairy products to confectionery and chocolate (A23G3). Türkiye-based companies such as Kervan Gıda, Şölen Çikolata, and Eti Gıda have filed patent applications in this field relating to, among other things, soft confectionery compositions, coating systems, caramel production methods, and fruit powder production techniques (Turkish Patent and Trademark Office, n.d.).

Alongside the patent system, the utility model system constitutes another form of protection for some of the technical innovations in the food sector. A utility model allows technical solutions that meet only the requirements of novelty and

industrial applicability to be protected through a faster and less costly examination, without requiring an inventive step at the high level demanded for patents (Çolak, 2022). Owing to this feature, the utility model forms an important part of the innovation ecosystem, particularly with respect to the production machinery, packaging systems, and mechanical improvements developed by small and medium-sized enterprises (SMEs). However, a critical limitation for food innovation arises under Article 142(3) of the IPC, which excludes from the scope of utility model protection chemical and biological substances and processes in which they are used, pharmaceutical substances and processes, and biotechnological inventions (“Sınai Mülkiyet Kanununun,” 2024).

The practical consequence of this exclusion for the food sector is as follows: a food formulation, additive composition, or fermentation process, whatever its level of novelty, cannot be protected as a utility model and may only be the subject of a patent application. In practice, utility model protection in the food sector remains confined to production equipment, packaging design, and mechanical process improvements. As a result, the protection of innovations at the level of formulations and processes, which generally require more costly R&D, becomes entirely dependent on the high inventive step threshold of the patent system.

Looking at the historical development of Turkish law, Article 3 of the 1879 Patent Law (*İhtira Beratı Kanunu*) expressly provided that no patents would be granted for medicines. This strict approach was further reinforced in the 1960s, when even the process patent applications of multinational pharmaceutical companies were annulled by the National Unity Committee (Eczacının Sesi, n.d.; *İhtira Beratı Kanunu*, 1879, Art. 3). With Türkiye’s accession to the World Trade Organization in 1995 and its acceptance of the minimum protection standards of the Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS), Decree-Law No. 551 on the Protection of Patent Rights entered into force and the prohibition on product patents was lifted (Decree-Law No. 551, 1995; World Trade Organization [WTO], 1994). This historical experience is also instructive for the food sector. Today, the chemical/biotechnological exclusion found in the IPC’s utility model regime may be read as a contemporary reflection of the tradition in which patent law has historically approached basic consumer goods, such as medicines and food, with greater caution.

At the international level, the instruments that make cross-border protection of inventions possible are, in turn, as follows. The right of priority recognized by the Paris Convention preserves priority for applications filed in other member countries for a period of twelve months from the date on which the first application

for an invention was filed. The Patent Cooperation Treaty (PCT) greatly simplifies the application process by allowing protection to be sought in more than one hundred member countries through a single international application. Finally, the European Patent Convention (EPC) enables a patent valid in member states to be obtained through a single search and examination procedure conducted by the European Patent Office (Bently et al., 2018; Çolak, 2022; Schechter & Thomas, 2019; Torremans, 2019). The patent strategies of multinational companies in the food sector rely largely on the combined use of these three instruments.

3. Patent or Trade Secret? Choosing a Protection Strategy for Food Formulations

The disclosure requirement and limited term of patent protection lead many owners of formulations in the food sector toward an alternative protection strategy: the trade secret regime. Within the framework of the minimum standards laid down in Article 39 of the TRIPS Agreement, a trade secret refers to the protection of information that is kept secret, has commercial value, and has been subject to reasonable steps by its holder to keep it secret, against its acquisition through non-contractual means. Trade secret protection is advantageous compared with patents because it has no time limit: as long as the information remains secret, protection may in theory continue indefinitely. Certain beverage and spice blend formulas frequently cited in public discourse are referred to in the literature as examples of food formulations whose secrecy has been maintained for more than a century, thereby providing a de facto monopoly far longer than the twenty-year term offered by a patent (Bently et al., 2018; Torremans, 2019). Article 39(2) of TRIPS frames the protection as being against disclosure, acquisition, or use “in a manner contrary to honest commercial practices,” rather than “non-contractual means” (WTO, 1994).

The risk in a trade secret strategy, however, is that, unlike a patent, it offers no protection against a third party who independently develops the same formulation or uncovers it through reverse engineering. Once the secret is exposed through unauthorized disclosure, employee turnover, or supply chain vulnerabilities, it is irreversibly lost. For this reason, the choice of protection strategy by businesses in the food sector varies according to how easily the formulation can be reverse-engineered, the market lifespan of the product, and the scale of the R&D investment. While additives and production methods that can be readily analyzed through laboratory testing are generally protected by patents, complex, multi-component recipes are at times kept as trade secrets. In new technologies such as cellular agriculture and precision fermentation, the composition of the growth

medium or certain process parameters are frequently kept as trade secrets, while only the general process for obtaining the product is protected by a patent. In this way, a hybrid strategy is applied in which the two regimes are used together in a complementary manner.

4. The Problem of Patentability in Food Formulations

The patentability of food formulations and recipes is an instructive field that shows how difficult it can be to satisfy the patentability requirements in concrete cases. The main reason for this difficulty is that food production, unlike many other fields of technology, is built upon a culinary culture and a tradition of trial and error stretching back thousands of years. Consequently, in patent examination, the “state of the art” encompasses an extremely broad and scattered range of sources, from scientific literature to cookbooks, and from traditional recipes to industrial practices. Two decisions selected from U.S. patent practice illustrate this difficulty from different angles.

In 1984, Procter & Gamble brought an action before the U.S. District Court for the District of Delaware against Nabisco Brands, Keebler Company, and Frito-Lay, Inc., alleging infringement of U.S. Patent No. 4,455,333 (the “333 Patent”) relating to cookie products with a crisp exterior and a chewy interior (Procter & Gamble Co. v. Nabisco Brands, Inc., 1989). The patent, filed on March 3, 1981 and issued on June 19, 1984, concerned a production method that enabled a cookie to retain its textural contrast during storage by combining crystallizable sucrose and crystallization-resistant fructose in a layered structure (Procter & Gamble Company, 1984). The commercial value of the invention lay in its ability to capture the textural characteristics of fresh homemade cookies in commercial products with a long shelf life.

In its decision of April 4, 1989, the court assessed the validity of the patent with respect to the requirement of novelty and examined the prior art evidence submitted by the defendants. The defendants argued that a similar texture-differentiation technique had been described in a previously published cookbook, and the court held that the patent lacked novelty and was therefore invalid, on the ground that this prior publication had largely anticipated the technical solution claimed in the patent (Procter & Gamble Co. v. Nabisco Brands, Inc., 1989). This decision is significant in that it shows that, for food formulation patents, the concept of “prior art” is not limited to technical literature; widely accessible recipe books and culinary practices may also be taken into account in assessing novelty. For a food invention to be patentable, mere commercial success or an improvement

in quality noticeable to consumers is not sufficient; rather, the technical solution must possess a character that was neither previously known to nor foreseeable by persons skilled in the art.

Another example relating to food is the patent history of the crustless peanut butter and jelly sandwich. The method for producing a crustless sandwich sealed by bonding/crimping its edges, developed by inventors Len C. Kretchman and David Geske, was filed on December 8, 1997 and issued on December 21, 1999 as U.S. Patent No. 6,004,596 (“Sealed Crustless Sandwich”). The patent was assigned first to Menusaver, Inc. and subsequently to the J.M. Smucker Company, which commercialized it under the “Uncrustables” brand (Kretchman & Geske, 1999). In order to broaden the scope of the patent, the company filed several additional applications under the same title between 2001 and 2004; however, in *Ex parte Kretchman*, the Board of Patent Appeals and Interferences of the United States Patent and Trademark Office rejected one of these broader applications on the ground that it constituted an obvious solution for persons skilled in the art (*Ex parte Kretchman*, 2003). The Board emphasized that the technique of sealing the edges of a sandwich by crimping was essentially the same as edge-sealing methods long known in the making of ravioli and pie crusts, and that this technique therefore constituted an obvious solution for a person of ordinary skill in the field of food engineering. Upon Smucker’s appeal, the dispute was brought before the U.S. Court of Appeals for the Federal Circuit, which, in its decision of April 6, 2005, affirmed the rejection of the broadened application (NBC News, 2005; Patently-O, 2005).

When these decisions are considered together, the fundamental difficulty encountered in patent applications in the food sector becomes clear. Many techniques relating to the production and preparation of food have long been known as part of culinary culture and traditional food processing practices. For this reason, even the application of such techniques in a new, food-specific context often fails to clear the threshold of non-obviousness. By contrast, solutions of the kind claimed in the ‘333 Patent, which rest on a concrete scientific mechanism such as achieving textural stability through the controlled manipulation of the crystallization behavior of two different types of sugar, are in principle more likely to qualify for patent protection, provided that the mechanism has not already been disclosed. Under Turkish law as well, the novelty and inventive step criteria set out in Articles 83 and 84 of the IPC perform the same function, and the concept of the “state of the art” covers not only patents and scientific publications but any information made available to the public by any means, including cookbooks and

traditional recipes (Saunders & Flugge, 2021). In this respect, Turkish practice should likewise not confine the prior art search for food formulation applications to patent databases, but should extend it to cover gastronomic literature and traditional culinary practices.

5. Patentability of Next-Generation Biotechnological Food Production

Methods: Cellular Agriculture and Precision Fermentation

The most current and rapidly growing field of food innovation consists of cellular agriculture and precision fermentation technologies, which offer biotechnological alternatives to animal-derived foods. Cell cultures constitute an important field of study owing to the variety of advantages they offer (Polat, 2020; Ravi et al., 2015). Cell cultures are models that enable cells to be grown in the laboratory in order to investigate a particular biological mechanism or process under different test conditions. Cellular agriculture refers to obtaining meat-like products by multiplying muscle and fat cells in bioreactors in a laboratory setting, without the need for animal slaughter, whereas precision fermentation refers to the production, through fermentation, of specific biomolecules such as milk or egg proteins using genetically modified microorganisms (Muslu, 2022). In the cellular agriculture sector, for instance, it has been observed that more than one hundred fifty companies operate in twenty-six countries, and that their patent filings have increased following the first regulatory approvals (American Bar Association, 2024). For example, Upside Foods holds more than thirty-seven granted patents and over one hundred pending applications, Eat Just holds twenty-six granted patents, and Mosa Meat holds thirteen granted patents; the patent portfolios of these companies cover cell line development, growth medium (culture medium) composition, three-dimensional scaffold structures, hydrogel-based cell carriers, and industrial-scale tissue production methods (American Bar Association, 2024).

Unlike classical food formulation patents, patent applications in this field face additional requirements specific to biotechnology patents. In particular, the requirement of “sufficient disclosure” gains special importance where living cell lines and complex growth medium formulations are concerned, since the applicant is expected to provide a description detailed enough to enable a person skilled in the art to reproduce the invention and, where necessary, to deposit the cell line itself with a culture collection. As regards the assessment of non-obviousness, whether transferring classical animal cell culture techniques to the context of food production should be regarded, as with the sandwich edge-sealing technique, as a predictable application of a known technique remains a contested issue. By contrast, concrete technical improvements such as ammonia-free cell culture

media or the substitution of certain growth factors are more readily accepted by patent offices (“Intellectual Property Rights,” 2025).

From the perspective of Turkish law, an important feature of this technological field is that cellular agriculture and precision fermentation methods cannot benefit from utility model protection, since they qualify as biotechnological inventions and processes for producing biological substances. Investors in this field must therefore build their protection solely through the patent system, and thus subject to a full examination of novelty and inventive step. This means that, in a sector such as cellular agriculture, which is still at the commercialization stage and also faces regulatory uncertainty, the patent protection strategy plays a more decisive role in companies’ R&D investment decisions, owing to the absence of a faster and less costly utility model alternative.

Before being placed on the market, cellular agriculture products must undergo a separate approval process by food safety authorities under the status of “novel food.” Although this process is generally conducted independently of the patent application, the safety data submitted by applicants in the regulatory dossier at times overlap with the technical disclosure in the patent application, and this overlap carries the risk that process information intended to be kept as a trade secret may be disclosed to the public. In this respect, the intellectual property strategy of cellular agriculture companies turns into a multi-layered planning process that requires consideration not only of patent law but also of food safety legislation.

6. The Capacity and Limits of the Patent System in Promoting Food Innovation

The foregoing assessments show that the capacity of the patent system to promote food innovation varies considerably depending on the nature of the invention. On the one hand, food formulations based on a concrete scientific mechanism can effectively benefit from patent protection; on the other, simple adaptations of traditional culinary practices fail to clear the threshold of non-obviousness. This distinction serves a positive function in that it shows that the patent system, in keeping with its purpose, rewards only inventions that make a genuine technical contribution, while excluding imitations and obvious adaptations.

On the other hand, the exclusion of chemical, biological, and biotechnological inventions from utility model protection under Article 142(3) of the IPC creates an asymmetry in the innovation ecosystem of the food sector. While SMEs developing production machinery and packaging equipment can benefit from fast

and low-cost protection, entrepreneurs developing formulations or biotechnological processes, who generally bear higher R&D costs, remain dependent solely on the high-threshold and lengthy examination procedure of the patent system. This asymmetry also explains why the trade secret strategy discussed in Section 3 has become such a widespread alternative in the food sector. Lacking an intermediate protection option such as the utility model, formulation owners either accept the disclosure cost of a patent or choose to keep the information entirely secret. For technologies still in their infancy, such as cellular agriculture and precision fermentation, this situation may make it more difficult for early-stage investors to determine a protection strategy.

In conclusion, for the technological transformation of the food sector to be supported in harmony with the patent system, applicants need to broaden their prior art searches to include gastronomic literature and traditional practices, and patent examination authorities need to clarify sufficient disclosure standards specific to biotechnological food inventions. In light of the FAO's projections for 2050, the extent to which the patent system can effectively fulfill this function is not merely a technical legal matter but also one of direct importance for the sustainability of global food security.

In this context, a concrete proposal for Turkish law may also be put forward. The strict approach of Article 142(3) of the IPC, which entirely excludes chemical/biological substances and processes from utility model protection, could be reconsidered. In particular, a limited-scope, short-term intermediate protection mechanism could be envisaged for simple formulation improvements developed by SME-scale food producers that do not involve a high inventive step but nonetheless make a technical contribution (for example, extending shelf life by changing the proportion of an additive). Such a provision could partially fill the existing gap for formulations that cannot meet the high threshold of patent protection but are also unsuitable for being kept as trade secrets (for example, because they can easily be uncovered by analyzing the final product), and could in particular encourage the innovation activities of small-scale food entrepreneurs.

7. Conclusion

This paper has examined the protection of technical innovations in the food sector through the patent and utility model systems, showing how difficult it is in practice to meet the novelty and non-obviousness thresholds for food formulation patents, while solutions based on a concrete technical mechanism are able to benefit from protection. The strategic choice between patent and trade secret is

shaped by how easily the formulation can be reverse-engineered, and in new technologies such as cellular agriculture this choice evolves into a hybrid protection strategy. The rapid increase in patent applications in the fields of cellular agriculture and precision fermentation, meanwhile, indicates that the center of gravity of food innovation is shifting from classical formulations to biotechnological production methods.

From the perspective of Turkish law, when the historical line extending from the 1879 Patent Law (*İhtira Beratı Kanunu*) to the present day is considered together with the current exclusion introduced by Article 142(3) of the IPC, it becomes apparent that patent policy toward basic consumer goods such as food and medicines carries a persistent tradition of caution, yet this tradition is today confined to the utility model regime. As a result, next-generation technologies such as cellular agriculture and precision fermentation can be protected only through the patent system, which makes it necessary for intellectual property strategies in the food sector to be shaped around patents. For this technological transformation, which is directly linked to the goal of sustainable food security, to be properly supported, it is of great importance that the patent system's food-specific assessment criteria continue to be updated, particularly with regard to the scope of prior art searches and the disclosure standards specific to biotechnological inventions.

References

- American Bar Association. (2024, Spring). Meat the future: The patent landscape of cultivated meat. *Landslide*.
https://www.americanbar.org/groups/intellectual_property_law/resources/landslide/2024-spring/meat-future-patent-landscape-cultivated-meat/
- Ayiter, N. (1981). *Hukukta fikir ve sanat ürünleri*. Sevinç Matbaası.
- Bently, L., Sherman, B., Gangjee, D., & Johnson, P. (2018). *Intellectual property law* (5th ed.). Oxford University Press.
- Brown, A., Kheria, S., Cornwell, J., & Iglesias, M. (2019). *Contemporary intellectual property: Law and policy* (5th ed.). Oxford University Press.
- Çolak, U. (2022). *Türk patent hukuku* [Turkish patent law]. On İki Levha Yayıncılık.
- Decree-Law No. 551 on the Protection of Patent Rights. (1995). *Official Gazette of the Republic of Türkiye*, No. 22326 (repealed).

- Eczacının Sesi. (n.d.). *Patentler ve eczacılar – I* [Patents and pharmacists – I]. Retrieved September 22, 2026, from <https://eczacininsesi.com/dosya-detay.php?id=652>
- Ex parte Kretchman, No. 2003-1754, 2003 WL 23507730 (B.P.A.I. 2003).
- Food and Agriculture Organization of the United Nations. (n.d.). *2050: A third more mouths to feed* [Data portal].
- Gökırmaklı, Ç., & Bayram, M. (2018). *Dünyada ve Türkiye’de gıda güvenliği ve nüfus artışı* [Food security and population growth in the world and in Turkey] (pp. 351–360).
- İhtira Beratı Kanunu [Patent Law of 1879]. (1879).
- Industrial Property Code No. 6769. (2017). *Official Gazette of the Republic of Türkiye*, No. 29944.
- Intellectual property rights in the cultivated meat industry: Opportunities and challenges. (2025). *Nature Biotechnology*.
<https://www.nature.com/articles/s41587-025-02798-3>
- Kaya, A. (1997). Türk hukukunda patentten doğan haklar. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 55(4), 175–178.
- Kretchman, L. C., & Geske, D. (1999). *Sealed crustless sandwich* (U.S. Patent No. 6,004,596). U.S. Patent and Trademark Office.
<https://patents.justia.com/inventor/len-c-kretchman>
- Muslu, M. (2022). Sürdürülebilir beslenme ve protein ihtiyacı için alternatif bir kaynak: Sentetik et (kültür eti) [An alternative source for sustainable nutrition and protein needs: Synthetic meat (cultured meat)]. *Akademik Gıda*, 20(2), 189–193. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2561638>
- NBC News. (2005). *Court rejects patent for PB&J*.
<https://www.nbcnews.com/news/amp/wbna7432980>
- Oğuzman, M. K., & Barlas, N. (2017). *Medenî hukuk: Giriş, kaynaklar, temel kavramlar*. Vedat Kitapçılık.
- Patently-O. (2005). *Federal Circuit to decide patentability of crustless sandwich*.
https://patentlyo.com/patent/2005/04/federal_circuit_1-3.html
- Polat, E. (2020). Üç boyutlu hücre kültürü sistemlerine güncel yaklaşımlar [Current approaches to three-dimensional cell culture systems]. *Namık Kemal Tıp Dergisi*, 8(1), 84–92.
- Procter & Gamble Co. v. Nabisco Brands, Inc., 711 F. Supp. 759 (D. Del. 1989).

- Procter & Gamble Company. (1984). *Doughs and cookies providing storage-stable texture variability* (U.S. Patent No. 4,455,333). U.S. Patent and Trademark Office. <https://patents.google.com/patent/US4455333A/en>
- Ravi, M., Paramesh, V., Kaviya, S., Anuradha, E., & Solomon, F. P. (2015). 3D cell culture systems: Advantages and applications. *Journal of Cellular Physiology*, 230(1), 16–26.
- Saunders, K. M., & Flugge, V. (2021). Food for thought: Intellectual property protection for recipes and food designs. *Duke Law & Technology Review*, 19, 159–197. <https://scholarship.law.duke.edu/dltr/vol19/iss1/9>
- Schechter, R. E., & Thomas, J. R. (2019). *Intellectual property: The law of copyrights, patents and trademarks*. West Academic Publishing.
- Sınai Mülkiyet Kanununun (SMK) 142. maddesi faydalı model korumasının kapsamı [Article 142 of the Industrial Property Code: Scope of utility model protection]. (2024, February 16). Retrieved September 22, 2026, from <https://www.emrekurt.av.tr/blogs/2024/02/16/smk142-faydalimodel/>
- Tekinalp, Ü. (2012). *Fikri mülkiyet hukuku* (5th ed.). Vedat Kitapçılık.
- Torremans, P. (2019). *Holyoak and Torremans intellectual property law* (8th ed.). Oxford University Press.
- Turkish Patent and Trademark Office. (n.d.). *Patent search*. <https://www.turkpatent.gov.tr/arastirma-yap?form=patent>
- World Trade Organization. (1994). *Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights* (Annex 1C to the Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization).

The Offence of Trading in Spoiled or Altered Food, the Constitutional Duty of the State to Protect in Food Safety

Eman OBAID

Master's Student, Global Affairs, Bahçeşehir University

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23532507>

Abstract

Food has been considered a fundamental concern for the public of Türkiye, particularly with in the context of Istanbul. This study examines the legal framework of the offence of trading in spoiled or altered food as set out the Turkish Constitution. It analyzes the intersection between constitutional obligations and criminal responsibility. The study will explore Article 56, and 17 of the Turkish Constitution assert that every individual has the right to the protection and enhancement of their physical well-being, and the responsibility for improving the natural environment, protecting environmental health and preventing environmental pollution rests with the state and its citizens.

The study will examine the reasons behind the rise in the number of food-related complaints, focusing on the variety of criminal offences relating to the sale and handling of spoiled food, including instances of non-compliance with administrative regulations. Non-compliance can manifest in various ways, including the use of incorrect labelling on products or the sale of goods that have passed their use-by date. This study explores the legal and constitutional framework governing the handling of spoiled or adulterated foodstuffs sold via e-commerce platforms and third-party delivery apps.

In conclusion, study will examine the constitutional duty in the context of operational challenges and the way the constitution will compel the administration authority to implement it. The study will pay particular attention to the role of the public administration and inspection within the face of stringent criminal sanctions, as set out in the Penal Code and the constitution.

Key word: Food safety, constitutional duty, spoiled food, altered food, Health.

Bozulmuş veya Tahrif Edilmiş Gıda Ticareti Suçu ve Devletin Gıda Güvenliğini Koruma Konusundaki Anayasal Yükümlülüğü

Özet

Gıda, özellikle İstanbul bağlamında, Türkiye halkı için temel bir mesele olarak kabul edilmektedir. Bu çalışma, Türkiye Anayasası'nda belirtilen bozulmuş veya tahrif edilmiş gıda ticareti suçunun yasal çerçevesini incelemektedir. Çalışma, anayasal yükümlülükler ile cezai sorumluluk arasındaki kesişim noktasını analiz etmektedir. Çalışma, Türkiye Anayasası'nın 56. ve 17. maddelerini ele alacaktır; bu maddelere göre her bireyin bedensel sağlığının korunması ve geliştirilmesi hakkı vardır; doğal çevrenin iyileştirilmesi, çevre sağlığının korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi sorumluluğu ise devlete ve vatandaşlara aittir.

Çalışma, gıda ile ilgili şikayet sayısındaki artışın ardındaki nedenleri inceleyecek ve idari düzenlemelere uyulmaması durumları da dahil olmak üzere, bozulmuş gıdaların satışı ve elleçlenmesiyle ilgili çeşitli suçlara odaklanacaktır. Yönetmeliklere uyulmaması, ürünlerde yanlış etiketleme yapılması veya son kullanma tarihi geçmiş ürünlerin satılması gibi çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir. Bu çalışma, e-ticaret platformları ve üçüncü taraf teslimat uygulamaları aracılığıyla satılan bozulmuş veya sahte gıda maddelerinin işlenmesine ilişkin yasal ve anayasal çerçeveyi incelemektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma anayasal yükümlülüğü operasyonel zorluklar bağlamında inceleyecek ve anayasanın idari makamları bu yükümlülüğü yerine getirmeye nasıl zorlayacağını ele alacaktır. Çalışma, Ceza Kanunu ve anayasada belirtildiği üzere, katı cezai yaptırımlar karşısında kamu idaresinin ve denetimin rolüne özellikle odaklanacaktır.

Anahtar kelimeler: Gıda güvenliği, anayasal yükümlülük, bozulmuş gıda, tahrif edilmiş gıda, Sağlık.

Introduction

The right to food is recognized as a fundamental human right according to the international law and legislation. for instance, the Universal Declaration of Human Rights states that “Everyone has the right to a standard of living adequate for the health and well-being of himself and of his family, including food”. Nevertheless, there has been a declining in living standards over by years. This situation has been a matter of concern in Turkey, due to alterations in food production and the presence of spoiled food. This has led to questions regarding food safety and the

role of the state in implementing regulations. The Turkish Constitution also assigns responsibility to citizens, specifically those involved in the food industry.

The purpose of this study is to examine the role of the state in ensuring the constitutional duty to protect individuals right to obtain safe food, especially in the context of an increase in demand for food through third parties. This study will also analyze offences through the lens of criminal law and the state absence in implementing regulations.

This study examines whether the existing Turkish legal framework provides effective protection against the trade in spoiled or adulterated food, particularly in the context of digital food commerce. It hypothesizes that, although Articles 17, 56 and 172 of the Turkish Constitution establish a constitutional foundation for protecting public health and consumers, the application of criminal and administrative regulations to digital food platforms may present challenges concerning the allocation of legal responsibility, inspection mechanisms and enforcement. The study therefore evaluates whether the existing legislation adequately addresses these challenges or whether further regulatory clarification is necessary.

The study employs a qualitative, normative, and legal research methodology supported by a multidisciplinary legal framework to analyze the extent to which administrative and criminal mechanisms in Türkiye align with the State's constitutional obligations to safeguard public health.

The Legal Framework for Food Safety in Türkiye

The Turkish constitution gave an important to food safety because it's considered as mater of concern, affect the physical integrity and life of individuals. establishes several principles that provide a constitutional basis for Food safety that connected to the protection of health and consumer interests. The legal regulation of food in Türkiye operates across a administrative enforcement is governed by sectoral legislation, and criminal prosecution is governed by the Turkish Penal Code. Overseeing this system is the constitutional framework, which places positive obligations on the state to safeguard life, bodily integrity, and public health.

Furthermore, the study will be governed by three articles of the Turkish Constitution, namely Articles 17, 56 and 172. Article 17, entitled Protection of Physical and Mental Integrity, asserts that *“Everyone has the right to life and the right to protect and improve his/her corporeal and spiritual existence”*. Article 56: The Health Services and Environmental Protection Department asserts that *“everyone has the right to live in a healthy and balanced environment”*. The

responsibility for enhancing the natural environment, safeguarding its health, and preventing pollution is both incumbent upon the State and upon citizens. In addition, Article 172 must be taken into consideration.

Moreover, this study will be governed by Law No. 5996 and Food Safety. The purpose of the regulation is to ensure the safety of services, health, food and feed, and related official controls. The legislation establishes obligations for food businesses and provides mechanisms through which authorities can inspect establishments and intervene when food safety requirements are violated. is therefore not limited to regulating commercial activity. It also functions as an instrument through which the State fulfils its broader responsibility to protect public health. The legal framework of this study addresses administrative authorities and their responsibilities, which include conducting official controls, inspections, and sampling; monitoring food establishments; and taking administrative measures when violations are detected. The effectiveness of this administrative system is particularly significant given that food-related violations can occur at various stages of the food chain spanning production, transport, storage, and wholesale and retail activities.

Food Safety

The definition of safety food requires scientific and legal explanations to determine whether food is safe. This means that the food does not pose a danger to human health, is ready for consumption and complies with legislation (Enver Kaşlı, 2023). The Turkish food safety system is comprised of a series of legislative provisions that govern various aspects of the food production, processing, distribution, sale, inspection, labelling, hygiene, and traceability of food products. These legislative measures are designed to ensure the safety of food throughout its production and distribution chain, and the implementation of these measures at each stage is mandatory. The primary legislation in this regard is Law No. 5996 on Veterinary Services, Plant Health, Food and Feed, which establishes significant regulations pertaining to food safety and official controls.

Certain criteria are taken into account to determine safe food. In determining whether the food is safe; production stages, label information and health warning information, and daily normal usage conditions by people are taken into consideration (Erkmen, 2010). According to VETERINARY SERVICES, PLANT HEALTH, FOOD AND FEED Law No. 5996, the safety of food is determined by a comprehensive evaluation of its potential risks. The assessment considers the immediate, short-term, and long-term possible effects on the health of the

consumer, including the potential impact on future generations, the possible cumulative toxic effects, and the special health sensitivities of particular consumer groups.

The system of food safety in the Republic of Turkey is thus founded on a combination of preventive regulation, administrative supervision, and criminal enforcement (Enver Kaşlı, 2023). The enforcement of food laws is an activity that requires technical knowledge and expertise. The enforcement of food legislation demands a sophisticated understanding of technical and specialized knowledge, with a core emphasis on the principles and practices of food engineering science. It can thus be concluded that the fundamental principles of food law enforcement are unique to the specific field of activity in which they are employed. (Enver Kaşlı, 2023).

The Offence of Trading in Spoiled or Altered Food

Food safety is a matter concerning In Türkiye, the protection of individuals, health, and fundamental rights. Consequently, ensuring safety food is a constitutional obligation that extends beyond the mere establishment of administrative and technical regulations regarding food production and distribution. The commitment to ensuring food safety is viewed through a constitutional framework that mandates the State to protect public health, safeguard consumer rights, and take necessary measures against practices that could threaten societal safety and the health of citizens. The Constitution is the supreme legal framework that governs the protection of fundamental rights and freedoms, as well as the relationship between the state and its citizens. Article 17 mandates the protection of the right to life and the physical and spiritual integrity of the individual. Constitutional protection regarding food safety extends beyond the right to health to encompass consumer protection. Article 172 is indeed dedicated to consumer protection, stipulating that the State shall take the necessary measures to protect consumers and promote their rights.

In order to explain the offence of trading in spoiled or altered food, it is first necessary to distinguish between spoiled and altered food, and to define each. According to VETERINARY SERVICES, PLANT HEALTH, FOOD AND FEED LAW No. 5996, both spoiled and altered food are considered to be unsafe food. The placing of unsafe food, food contact materials and substances on the market is prohibited. Food that poses a danger to human health and is not suitable for consumption is considered unsafe. However, the definition of spoiled food is referred to as “food involves any change which renders food unacceptable for human

consumption and may result from a variety of causes. It is often difficult to decide when a food is spoiled” (S. J. Forsythe & P. R. Hayes , 1998). In addition, the altered or adulterated term food refers to human-made intervention in the first place, which has been define in simple terms “food which has been interfered with and which bears characteristics beyond its specification limits as opposed to authentic food which is genuine and is what it purports to be. In all cases, adulteration problems involve debasing the food stuff in some way to produce a cheaper imitation product, which differs from that specified or implied” (S. Sumar; H. Ismail, 1995). spoiled or altered food went through several processes, such as production, possession for sale, supply, sale, marketing or placing on the market, storage, transportation, and mislabeling or alteration. Legal interest is not solely focused on the economic interests of individual consumers. Instead, the provision primarily aims to safeguard human life and health by protecting against dangerous food products. However, Article 186 does not criminalize every violation of food regulations, or require food to be spoiled or altered in a way that could endanger human life or health.

Furthermore, the constitution, administrative law and criminal law are interdependent and aim to protect food safety as a multifaceted responsibility. The constitution provides the basis for protecting public health and consumer rights. The administrative and supervisory authority is responsible for inspecting and supervising products, withdrawing unsafe products and taking the necessary measures to prevent them from reaching consumers. Criminal law is an important tool for addressing the most serious offences, imposing responsibility and issuing penalties when the elements of a crime are present.

Moreover, criminal acts that infringe the fundamental rights of individuals as set out in the Constitution, there is an interdependent relationship between the Constitution and criminal law. To illustrate this, consider the context of trafficking spoiled or adulterated food. In such cases, criminal law cannot be considered to operate in isolation from the values and interests protected by the Constitution. When an individual produces, sells, distributes or markets spoiled or adulterated food while knowing it is unfit for consumption or does not comply with legal standards, this may be more than an administrative violation. Depending on the nature of the act, the resulting harm, and the legal circumstances, the act may be considered an infringement on the interests that the State seeks to safeguard. The state's primary interests to be safeguarded are, in order of importance, human health, safety and consumer protection.

Elements of the Offence

To understand the criminal nature of trading spoiled or altered food, the *actus reus* and *mens rea* elements of the crime must be clarified, as must the causal relationship. According to panel law, the crime must fall within the scope of the legal text relating to food. Secondly, the product in question must be spoiled or altered. Thirdly, the condition of the product must endanger life or health. Finally, the accused must have engaged in one of the specific behaviors set out in the text, namely supply, sale or possession. The elements of the offence refer to the prohibited external behavior that constitutes the criminal act. Article 186 explicitly criminalizes the sale, supply or possession of spoiled or altered food or drink if the specified health risk is met.

as a result, for the "men's *rea*" (mental element) of the crime, there is a distinction between the offense of trading in spoiled food and the offense of trading in altered food. In the former case, food may become spoiled unintentionally, whereas the act of adulteration cannot be considered unintentional. Since the "men's *rea*" differs, the two offenses are distinct in terms of their constituent elements. It follows that the Turkish legislator ought to have addressed these two crimes in separate articles within the Penal Code.

However, production requires more precise analysis since this term is not included in the list of prohibited actions in Article 186. Nevertheless, a person who manufactures or prepares unsafe food with the intention of selling it and then sells, supplies or possesses it may fall under this law. However, the legal responsibility for food safety is distributed across the food supply chain. Producers, importers, distributors, retailers, and other food businesses have different responsibilities depending on their position and activities. While the criminal responsibility for such offences lies with the producers, retailers and wholesalers. The producers in particular play a pivotal role due to their control over the initial production process, including the ingredients, hygiene standards, storage, processing and labelling of the product. The legal responsibility for compliance with these regulations also lies with the sellers and retailers. In instances where a retailer sells or possesses food that falls under the provisions of Article 186, the retailer may be subject to the penal code.

State Protection for Digital Food Commerce under Constitutional Obligation

The Constitution of the Republic of Turkey states that the state is responsible for implementing the legal framework for the production, distribution and sale of

food products. Article 17 protects individual rights, while Article 56 establishes the state's responsibility to ensure public health. At the same time, Article 172 emphasizes consumer protection. However, the constitution clarifies the state's general responsibility in the food sector, and its legislation determines the practical obligations. Consequently, the constitutional obligations are implemented through Law No. 5996, the Penal Code and administrative control. Consequently, the development of digital food commerce raises additional questions about the practical implementation of legislation. However, from a constitutional perspective, since the legislation provides a legal framework for traditional trade processes through administrative mechanisms, the central question is whether the legislation and traditional administrative mechanisms can be applicable to digital food commerce.

Moreover, the process of industrialization has been characterized by a dual approach, encompassing the pursuit of economic efficiency and the establishment of a social order. This has been accompanied by a demand for rational measures, particularly in agriculture. Clearly, the platforms in question are both commercial and digital. Furthermore, the transactions in question are both financial and gastronomic. It is also evident that these transactions are both commercial and digital, or alternatively, habitual and direct. While these techniques provide consumers with increased satisfaction and access to a wider range of products in the domestic market, they also present additional challenges and constraints.

However, one of the primary challenges in this matter is the determination of the optimal distribution of assets across a diverse range of entities. In the context of the commercial sector, this is a relatively straightforward task. However, it is important to note that the process of determining the distribution of assets among multiple entities can be challenging, particularly in cases where the entities in question are not well-known or have a limited customer base. In the context of online transactions, the number of transactions conducted through e-commerce platforms is of particular interest. This number is indicative of the extent to which consumers are adopting digital payments, as well as the popularity of e-commerce among consumers. It also provides insights into the effectiveness of promotional strategies employed by e-commerce platforms. This process of categorization engages difficulties in terms of the identification of the appropriate authority for the management of the subject in question, due to the absence of a uniform system of classification. It is evident that the female subjects in this study have demonstrated a lack of physical activity, as evidenced by their failure to achieve the recommended levels of physical activity. This is further compounded by their

suboptimal nutrition, as evidenced by their low intake of fruits and vegetables. It is noteworthy that the female subjects in this study have not achieved the recommended levels of physical activity, and their low intake of fruits and vegetables is a contributing factor.

Moreover, the necessity of establishing a foundation for the production of goods and services that is not subject to the influence of market forces. In order to achieve this objective, it is essential to consider the potential of establishing a platform for the facilitation of trade, with the aim of ensuring the availability of goods and services to consumers at a reasonable price. As previously stated, the effectiveness of the drugs, the accuracy of the images, and the reliability of the measurements may be questionable. Additionally, the claims pertaining to health may be unfounded. It is imperative to priorities the safety of the female population in the context of the digital environment. Consequently, Food products can be at risk during delivery due to factors such as temperature control, transit time, packaging methods and hygiene standards. Since different types of food require specific temperatures, food safety obligations must extend beyond the kitchen or production facility and cover the entire process that food undergoes before reaching consumers.

thus, traditional inspections usually look at specific places like restaurants, supermarkets, and food production facilities. But the digital world is changing, which creates new problems for official inspection and regulatory processes. Online platforms can host thousands of food-related businesses. Some of these don't have a big physical presence that consumers or regulatory bodies can see. So, the right people need to set up good digital systems to check companies selling food online and make sure they meet the right safety rules.

However, the digital environment also creates challenges for official inspection and enforcement. Traditional inspections generally focus on identifiable physical establishments such as restaurants, supermarkets, and food production facilities. Online platforms can, however, bring together thousands of food businesses, some of which may operate with limited physical visibility to consumers and regulators. Authorities therefore need effective digital monitoring mechanisms capable of identifying businesses offering food products online and ensuring that those businesses comply with applicable food safety requirements.

Furthermore, from a legal perspective, the expansion of digital food commerce raises an important question concerning the responsibility of platform operators. A platform may argue that it merely provides technological infrastructure connecting restaurants with consumers and therefore should not be considered responsible for

the safety of food sold through its service. Nevertheless, where a platform exercises significant control over listings, advertising, ordering, payment, delivery, or consumer information, questions may arise concerning the extent of its obligations to prevent unlawful or dangerous food practices. This issue requires a careful distinction between the liability of the food business that produces or sells the food and the responsibilities of an intermediary platform.

Additionally, the emergence of online food commerce does not eliminate existing food safety obligations; rather, it creates new circumstances in which those obligations must be effectively implemented. The criminal provisions concerning dangerous food, including Article 186 of the Turkish Penal Code, may also become relevant where the statutory elements of the offence are satisfied. The development of food distribution via digital platforms has raised legal questions and debates concerning the ability of these platforms to prevent the sale of illegal or hazardous food products, and their obligations regarding the trading safety food. This situation necessitates precise legal definitions of responsibilities between food establishments, where food originates or is produced, and digital platforms acting as intermediaries. This consequently highlights the need to define the state role in consumer protection, as mandated by the constitution, and the mechanisms employed by the state to verify and inspect food safety. This highlights the importance of ensuring that technological innovation does not create regulatory gap that allow unsafe foods to reach consumers more rapidly than they can be effectively monitored. Therefore, while the regulatory framework must continue to adapt to the diversity of the digital food sector, it must also remain steadfast in its core objective of protecting public health.

Conclusion

Turkish legislation was developed around traditional food, while digital platforms have created a more complex environment. This legislation did not provide a framework for digital food processing, and the absence of analysis for digital processes will result in insufficient legislation to be included under the panel code. The action of authority must be in accordance with the regulations that organize the food legislation. However, in the absence of legislation that obliges the state to implement such regulations, there will be an increase in the offence of trading in spoiled or altered food. Moreover, the absence of adequate analysis and regulation will engender a discrepancy between the authority responsible for implementing roles and modern society.

Furthermore, the Turkish legislator should revive the governed of the regulation on the new era of food supply in the food industry, The development of online food delivery services requires careful examination of the responsibilities of restaurants, food producers, digital platforms, and delivery providers. the legal framework should distinguish between the responsibilities of food businesses, intermediary platforms, and delivery providers, while ensuring that no relevant stage of the supply chain escapes appropriate supervision. Moreover, The Turkish legislator ought to have addressed these two crimes. The trade in spoiled and altered food must be covered by separate articles within the Penal Code.

References

- Akdoğan, S. E., & Ersoy, R. (2025). A comparison of the official controls framework of EU and Turkish food laws. *European Food and Feed Law Review*. <https://edepot.wur.nl/688573>
- Codex Alimentarius Commission. (n.d.). *International food standards*. FAO & WHO. <https://codex.fao.org/home>
- Erkmen, O. (2010). Gıda kaynaklı tehlikeler ve güvenli gıda üretimi [Foodborne hazards and safe food production]. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 53, 220–235.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations. (n.d.). *Basic knowledge for food technology: Food spoilage and hygiene*. <https://www.fao.org/4/ad379e/ad379e02.htm>
- Forsythe, S. J., & Hayes, P. R. (1998). *Food hygiene, microbiology and HACCP* (3rd ed.). Aspen Publishers.
- Kaşlı, E. (2023). Food safety and law enforcement in Türkiye. *Akademik Gıda*, 21(2), 198–201. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3367645>
- Ministry of Agriculture and Forestry of Türkiye. (n.d.). *Official food-safety information, legislation, inspection activities and announcements concerning adulterated food*. <https://www.tarimorman.gov.tr>
- Republic of Türkiye. (1982). *Constitution of the Republic of Türkiye*. https://www.anayasa.gov.tr/media/7258/anayasa_eng.pdf
- Republic of Türkiye. (2004). Turkish Penal Code, Law No. 5237. *Official Gazette*, No. 25611.
- Republic of Türkiye. (2011). Regulation on Official Control of Food and Feed. *Official Gazette*, No. 28145.
- Republic of Türkiye. (2013). *Law No. 6502 on the Protection of Consumers*. Ministry of Trade. <https://ticaret.gov.tr>

Sumar, S., & Ismail, H. (1995). Adulteration of foods – past and present. *Nutrition & Food Science*, 95(4), 11–14.

United Nations. (1948). *Universal Declaration of Human Rights*.

<https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

TCK m. 186 Bağlamında Bozulmuş veya Değiştirilmiş Gıda Ticareti Suçunda Tehlike Unsuru

The Element of Danger in the Offence of Trading in Deteriorated or Adulterated Food under Article 186 of the Turkish Penal Code

Dr. Cüneyt Şamil OĞURLU

İstanbul Ticaret Odası

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23532509>

Özet

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun (TCK) 186. maddesi, kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokacak biçimde bozulmuş veya değiştirilmiş yenilecek ya da içilecek şeylerin satılmasını, tedarik edilmesini ve bulundurulmasını cezalandırmaktadır. Öğretide suç somut tehlike suçu olarak nitelendiren görüşler bulunmakla birlikte son dönem çalışmalar elverişlilik suçu nitelendirmesine yönelmiştir. Yargıtay ise tipolojik bir tercih açıklamaksızın mevzuattaki sınır değer aşılmasını yeterli görmemekte, ürünün tehlikeliliğinin uzman raporuyla ayrıca belirlenmesini aramaktadır. Çalışma, doktriner analiz ve Yargıtay kararlarının nitel incelemesi yoluyla tehlike unsurunun niteliğini ve bu unsurun hangi parametrelerle kurulacağını incelemektedir. Bulgular, somut tehlike görüşünün içerik itibarıyla suç konusunun tehlikeliliğini esas aldığını, Yargıtay’a atfedilen somut tehlike nitelendirmesinin Ceza Genel Kurulu kararlarında karşı oy gerekçelerine ait olduğunu ve uzman raporunun aranmasında istikrar bulunmakla birlikte raporun yeterliliğine ilişkin standardın kararlar arasında farklılaştığını göstermektedir. Çalışma, suçun soyut tehlike suçlarının nitelikli bir alt türü olan elverişlilik suçu olduğunu ve elverişliliğin bilimsel verilere dayanan, ancak hakim tarafından kurulan normatif bir yargı olduğunu savunmaktadır. Buna göre tehlikelilik ortalama dayanıklılıktaki tüketici esas alınarak belirlenmeli, sınır değerin aşılması tek başına mahkumiyete yetmemeli ve 5996 sayılı Kanun’daki idari karineler ceza muhakemesine taşınmamalıdır.

Anahtar Kelimeler: TCK m. 186, elverişlilik suçu, tehlikelilik, bilirkşi, 5996 sayılı Kanun, gıda ceza hukuku

Abstract

Article 186 of Turkish Penal Code No. 5237 criminalises selling, supplying or possessing food or drink that has deteriorated or been adulterated in a manner

endangering human life and health. While part of the legal literature classifies the offence as a concrete endangerment offence, recent studies have turned towards classifying it as a suitability offence (*Eignungsdelikt*). The Court of Cassation, without expressing a typological preference, does not regard the mere exceedance of a regulatory limit value as sufficient and requires the dangerousness of the product to be established separately by an expert report. Through doctrinal analysis and a qualitative examination of Court of Cassation decisions, this study investigates the nature of the danger element and the parameters by which it is to be established. The findings show that the concrete endangerment view in substance relies on the dangerousness of the object of the offence; that the concrete endangerment classification attributed to the Court of Cassation derives from dissenting opinions in decisions of its Criminal General Assembly; and that, although expert reports are consistently required, the standard for their sufficiency varies between decisions. The study argues that the offence is a suitability offence, a qualified subtype of abstract endangerment offences, and that suitability is a normative judgement based on scientific data but made by the judge. Accordingly, dangerousness should be assessed by reference to the consumer of average resilience, the exceedance of a limit value should not on its own suffice for conviction, and the administrative presumptions of Law No. 5996 should not be transposed into criminal proceedings.

Keywords: Article 186 of the Turkish Penal Code, suitability offence, dangerousness, expert witness, Law No. 5996, food criminal law

Giriş

Gıda güvenliği, uluslararası insan hakları hukukunda gıda hakkından tam yararlanmanın ön koşulu olarak kabul edilmektedir (Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu [TİHEK], 2026). İç hukukta bu korumanın anayasal dayanağı, sağlık hakkını düzenleyen Anayasa m. 56 ile tüketicinin korunmasını düzenleyen Anayasa m. 172'dir. Ceza hukuku bu korumada son başvuru araçtır, zira gıda hukukuna ilişkin aykırılıkların büyük bölümü idari yaptırıma bağlanmıştır (Boz, 2023). Türk Ceza Kanunu (TCK) m. 186 ve 5996 sayılı Kanun m. 40/1-a, ceza normunun uygulanma sınırını gıdanın kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokacak nitelik taşıması üzerinden kurmaktadır (Türk Ceza Kanunu [TCK], 2004, m. 186; Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu [5996 sayılı Kanun], 2010, m. 40/1-a; Gıda, Tarım ve Orman Alanında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun [7255 sayılı Kanun], 2020, m. 30). Tehlike unsuru böylece idari aykırılık ile suç arasındaki ayrımı belirler. Bir suç tipinin tehlike

suçları içinde hangi kategoriye yerleştirildiği de tipikliğin şartlarını ve hakimın araştırma yükümlülüğünün içeriğini etkiler (Bulut, 2025).

Bu unsurun niteliği konusunda öğretide uzlaşa bulunmamaktadır. Bir grup yazar suçu somut tehlike suçu olarak nitelendirmektedir (Özbek, 2019; Özen, 2008). Buna karşılık bir grup yazar elverişlilik suçu nitelendirmesini savunmaktadır (Maden, 2019; Bulut, 2025; Bulut, 2026; Yoldaş, 2023). Yargıtay ise suçu genel olarak bir tehlike suçu saymakla yetinmekte, uygulamada ürünün tehlikeli olup olmadığını uzman kurum raporuna sormaktadır. Nitelendirme soyutlaştıkça ispat yükü hafiflemekte ve ceza normunun uygulama alanı idari aykırılığa yaklaşmaktadır. Normatif yargı teknik rapora bırakıldığında ise hukuki nitelendirme fiilen bilirkişiye devredilmektedir.

Bu belirsizlik karşısında çalışma iki araştırma sorusuna cevap aramaktadır.

1. “Kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokacak biçimde” ibaresi fiili mi, yoksa suçun konusunu mu niteler ve bu tercih tehlike suçları tipolojisinde neye karşılık gelir?
2. Elverişlilik yargısı hangi parametrelerle kurulur ve mevzuattaki sınır değerin aşılması bu yargıda hangi ağırlığa sahiptir?

Çalışmanın katkısı, Yargıtay'a atfedilen somut tehlike nitelendirmesinin kaynağının tespitinde, 5996 sayılı Kanun'daki tehlike, risk ve güvenilir olmayan gıda kavramlarının ceza normunun yorumuna etkisinde ve elverişlilik yargısında hakim ile bilirkişi arasındaki iş bölümünün belirlenmesinde aranmalıdır. Çalışmada önce normatif çerçeve ve içtihat bulguları sistematik şekilde ele alınmakta, ardından bu bulgular tartışma içinde değerlendirmeye tabi tutulmaktadır.

1. Tehlike Unsuruna İlişkin Normatif Çerçeve ve Bulgular

1.1. TCK m. 186'nın Maddi Unsuru ve İdari Yaptırım Alanından Ayrılması

TCK m. 186/1, “Kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokacak biçimde bozulmuş, değiştirilmiş her tür yenilecek veya içilecek şeyleri veya ilaçları satan, tedarik eden, bulunduran kimseye” hapis ve adli para cezası öngörmektedir. İbareden sonra virgül bulunmaması ve ibarenin fiilleri değil “bozulmuş, değiştirilmiş” sıfatlarını izlemesi, tehlikeye sokma niteliğinin suçun konusuna ait olduğuna işaret eder (Maden, 2019; Yoldaş, 2023). Madde gerekçesi de yenilecek veya içilecek şeylerin ya da ilaçların bu biçimde bozulmuş veya muhteviyatının değiştirilmiş olmasını aramaktadır (gerekçe metni için bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu [CGK], 2018, E. 2015/1190, K. 2018/274). Yargıtay da bu nitelikteki

yenilecek şeylerin suçun konusunu oluşturduğunu açıkça belirtmektedir (Yargıtay 20. Ceza Dairesi [CD], 2020, E. 2019/3504, K. 2020/3876). Mülga 765 sayılı Kanun döneminde suç, satıcının müşteriye tehlikeyi haber vermeksizin satış yapmasına bağlanmıştı. 5237 sayılı Kanun bu şarta yer vermemiş, alıcının bilgisini önemsiz hale getirmiştir. Tipiklik bakımından belirleyici olan böylece alıcı ile satıcı arasındaki ilişki değil, ürünün kendisidir (Özen, 2008).

TCK'nın aynı bölümünde yer alan m. 185 ile karşılaştırma bu yorumu desteklemektedir. Madde 185/1, yenilecek veya içilecek şeylere zehir katarak veya başka suretlerle bunları bozarak kişilerin hayatını ve sağlığını “tehlikeye düşüren” kimseyi cezalandırır (Özbek, 2019). Bu hükümde tehlike, konuya müdahale eden hareketin neticesi olarak formüle edilmiştir ve öğretide suç somut tehlike suçu kabul edilmektedir (Özbek, 2019; Demircan, 2020). Madde 186'da ise hareket konuya müdahale değil, konunun dolaşıma sokulmasıdır ve tehlike, hareketin neticesi olarak değil konunun niteliği olarak tanımlanmıştır (Bulut, 2026). İki suç birbirinden ayıran şey bu nedenle tehlikelilik şartının kendisi değil, hareketin türü ve tehlikenin bağlandığı unsurdur. Doğal nedenlerle bozulmada m. 185'in değil, koşulları varsa m. 186'nın uygulanacağını kabul edilmesi de bu ayrımın sonucudur (Özbek, 2019).

Suçun konusu, her tür yenilecek veya içilecek şey ile ilahtır ve madde başlığındaki “gıda” ifadesi lafzın dışına çıkılmasına imkan vermez (Maden, 2019). Ceza Genel Kurulu'na göre bozulmanın kendiliğinden veya dışarıdan müdahaleyle meydana gelmesi arasında fark yoktur, kişilerin hayatını veya sağlığını tehlikeye düşürmeyen üründe ise suç oluşmaz (Yargıtay CGK, 2018, E. 2016/1096, K. 2018/123). Tehlikelilik şartının işlevi m. 185'ten ayırmak değil, süte su katılması veya başka bir hayvan etinin karıştırılması gibi sağlığa zararlı olmayabilen halleri, başka bir ifadeyle idari aykırılık ve dolandırıcılık alanını tipiklikten ayıklamaktır (Bulut, 2026). Satma, tedarik etme ve bulundurma seçimlik hareketlerdir. Resmi izne dayalı meslek ve sanatın icrasına ilişkin nitelikli hal (m. 186/2) ise dar yorumlanmaktadır (Yargıtay CGK, 2018, E. 2016/1096, K. 2018/123; Yargıtay 20. CD, 2018, E. 2017/2178, K. 2018/2244; Bulut, 2026).

Kamu sağlığının korunması tehlikenin nüfusun tamamına yönelmesini gerektirmez; belirsizlik tehlikeye maruz kalan kişilerin sayısına değil kimliğine ilişkindir. Öğretide tehlikeliliğin ortalama dayanıklılıktaki birey esas alınarak belirleneceği, ürün belirli bir gruba özgülenmişse o grubun ortalamasının esas alınacağı kabul edilmektedir (Demircan, 2020; Bulut, 2026). Bebek mamaları veya yaşlılara yönelik ürünler bu nedenle o grubun özellikleri bakımından değerlendirilir. Tüketicinin bünyesinden kaynaklanan bireysel hassasiyet tek

başına tipikliği kurmaz. Ürünün belirli kişilere yöneltilmesi halinde ise kamu sağlığına değil belirli kişilere karşı bir fiil söz konusu olur.

Son tüketim tarihi bakımından Etiketleme Yönetmeliği bu tarihi mikrobiyolojik açıdan kolay bozulabilen gıdalara özgülemekte, diğer gıdalar için tavsiye edilen tüketim tarihini öngörmektedir (Türk Gıda Kodeksi Gıda Etiketleme ve Tüketicileri Bilgilendirme Yönetmeliği [Etiketleme Yönetmeliği], 2017, m. 4/2-v, bb, m. 27/1). Yargıtay, son tüketim tarihi geçmiş sütün tüketilmesiyle iki yaşındaki çocuğun yaralandığı olayda m. 186'nın değerlendirilmemesini bozma nedeni saymıştır (Yargıtay 12. CD, 2014, E. 2013/18698, K. 2014/9759). Öğretide bu ürünlerin satışa sunulmasının kural olarak somut tehlike oluşturacağı da ileri sürülmüştür (Demircan, 2020).

Ceza normu, 5996 sayılı Kanun'un kademeli yaptırım sistemi içinde konumlanmaktadır. Gıda kodeksine aykırılık idari para cezasına bağlanmış, ürünün insan sağlığı için risk oluşturması halinde toplatma öngörülmüştür (5996 sayılı Kanun, 2010, m. 21/5, m. 40/1-d). Taklit ve taşışte idari para cezası esastır, fiilin üç yıl içinde ikinci kez tekrarı halinde ise adli para cezası ve sektörden men devreye girer (5996 sayılı Kanun, 2010, m. 40/1-l). Kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokacak gıdaları üreten, ithal eden veya kendi adına piyasaya arz eden gıda işletmecileri ise hapis ve adli para cezasıyla cezalandırılır. Hükmün değişiklikten önceki metni TCK'ya yollama yapmaktaydı (Özbek, 2019). Suça geçiş böylece iki ayrı mantığa dayanmaktadır. Madde 40/1-l'de geçişi aykırılığın tekrarı, m. 40/1-a ve TCK m. 186'da ise gıdanın tehlikeliliği belirlemektedir. Madde 40/1-a “bozulmuş, değiştirilmiş” şartını aramaz ve faili gıda işletmecisiyle sınırlar. Öğretide gıda işletmecileri bakımından bu hükmün, diğer failer bakımından m. 186'nın uygulanacağı belirtilmektedir (Bulut, 2026). Bakanlık prosedürü ise m. 40/1-a'yı tehlikeye düşürecek şekilde bozulmuş ve değiştirilmiş gıdalara ilişkin bir hüküm olarak aktarmakta ve iki normun formülünü birbirine karıştırmaktadır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2023, md. 5/j-2). Suçtan dolayı yaptırım uygulanamayan hallerde kabahat yaptırımı devreye girer (Kabahatler Kanunu, 2005, m. 15/3; Maden, 2019). Yargıtay da insan sağlığına zararlı olduğu belirlenen et bakımından m. 186'nın, zararsız olduğu belirlenen et bakımından ise 5996 sayılı Kanun m. 21/5 ve m. 40/1-d'nin uygulanması gerektiğini belirtmektedir (Yargıtay 10. CD, 2021, E. 2021/1971, K. 2021/10415; Yargıtay 20. CD, 2020, E. 2019/5270, K. 2020/2256).

1.2. Yargıtay Uygulamasında Tehlike Unsurunun Ele Alınışı

Ceza Genel Kurulu'nun çoğunluk gerekçeleri tipolojik bir tercih içermemektedir. Kurul suçu “bir tehlike suçu” olarak nitelendirmekte, kişilerin hayatı veya sağlığının tehlikeye düşmüş olmasını yeterli görmektedir (Yargıtay CGK, 2018, E. 2016/1096, K. 2018/123). Doktrinde Yargıtay'ın suçu somut tehlike suçu olarak kabul ettiği belirtilmekte ve dayanak olarak Kurul'un 2018/328 sayılı kararı gösterilmektedir (Bulut, 2025). Kararın tam metninde ilgili pasaj, çoğunluğun ret kararına katılmayan üyenin karşı oy yazısında yer almaktadır (Yargıtay CGK, 2018, E. 2015/1191, K. 2018/328, karşı oy). Aynı ifade 2018/274 sayılı kararda da karşı oy gerekçesinde geçmektedir. Kabakta kodeks sınırlarının üzerinde pestisit kalıntısı saptanan bu olayda çoğunluk yalnızca idarenin davaya katılma hakkını incelemiştir (Yargıtay CGK, 2018, E. 2015/1190, K. 2018/274, karşı oy). Bu nitelendirme her iki kararda da çoğunluk gerekçesinde yer almamaktadır.

Daireler iki aşamalı bir denetim uygulamaktadır. İlk aşamada analiz raporuyla bozulma veya mevzuata aykırılık saptanmakta, ikinci aşamada ürünün kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokacak nitelikte olup olmadığı uzman kişi veya kurumdan ayrıca sorulmaktadır. Kuru incir ve kayısıda yasal limitlerin üzerinde hidrojen peroksit saptanması, hazır yemeğin yağ asitleri kompozisyonu bakımından kodekse aykırılığı ve alkollü içkinin mevzuat limitlerini aşması, ikinci aşama tamamlanmadan mahkumiyet için yeterli görülmemiştir (Yargıtay 20. CD, 2017, E. 2016/2692, K. 2017/4974; Yargıtay 20. CD, 2018, E. 2017/6187, K. 2018/1567; Yargıtay 20. CD, 2020, E. 2019/3504, K. 2020/3876; Yargıtay 10. CD, 2020, E. 2019/7178, K. 2020/909; Yargıtay 20. CD, 2017, E. 2016/2442, K. 2017/4678; Yargıtay 20. CD, 2017, E. 2015/14333, K. 2017/4407). Yetersiz bilirkişi raporuna dayanılması da bozma nedeni sayılmış, Adli Tıp Kurumu veya uzman bir kurumdan rapor alınması istenmiştir (Yargıtay 10. CD, 2022, E. 2021/9992, K. 2022/6033; Yargıtay 10. CD, 2020, E. 2019/6610, K. 2020/2830; Yargıtay 10. CD, 2023, E. 2023/1661, K. 2023/2753).

Raporun içeriğine ilişkin standart ise kararlar arasında farklılaşmaktadır. Pestisit kalıntılı portakallara ilişkin kararda bilirkişi, ürünün tüketiminin insan sağlığını olumsuz etkileyebilme potansiyeline sahip olduğunu belirtmiş, Daire bu tespiti yeterli görmeyerek ürünün tespit edilen miktarlar itibarıyla tehlikeli olup olmadığı konusunda yeni rapor alınmasını istemiştir (Yargıtay 20. CD, 2017, E. 2017/6095, K. 2017/7218). Hidrojen peroksit saptanan başka bir olayda ise Adli Tıp Kurumu, ürünün tüketilmesi halinde bireysel farklılıklara göre değişen bir hastalığa yol açmasının bekleneceğini ve tüketecek kişilerin sağlığını tehlikeye

sokacağını belirtmiştir. Daire, miktara ilişkin bir değerlendirme aramaksızın bu ifadeyi suçun sübutu için yeterli saymıştır (Yargıtay 10. CD, 2021, E. 2021/5089, K. 2021/7674). İlk kararda tehlikelilik yargısı miktara dayalı veriye bağlanmış, ikincisinde ise uzman kurumun sonuca ilişkin ifadesi yeterli sayılmıştır.

Tehlikelilik saptanamadığında fiil başka normlara yönlendirilmektedir. Başka bitkisel yağlar karıştırılarak zeytinyağı olarak satılan üründe sağlık tehlikesi bulunmadığından fiil dolandırıcılık sayılmıştır (Yargıtay 10. CD, 2019, E. 2016/3208, K. 2019/7433). Tehlikelilik saptandığında ise içtima sorunu doğmaktadır. Sahte damacana su satışında dolandırıcılık ile m. 186 arasında gerçek içtima kabul edilmiş, kaçak içki ve kaçak çay olaylarında kaçakçılık suçlarıyla, toplu zehirlenme olayında ise taksirle yaralama ile ayrı ayrı hüküm kurulmuştur (Yargıtay 15. CD, 2017, E. 2014/22919, K. 2017/7476; Yargıtay 7. CD, 2021, E. 2019/1984, K. 2021/6300; Yargıtay 10. CD, 2020, E. 2019/6610, K. 2020/2830; Yargıtay 10. CD, 2023, E. 2023/1661, K. 2023/2753; fiilin tekliği gerekçesiyle eleştiri için bkz. Bulut, 2026). Bitkisel macunda sildenafil saptanan olayda Adli Tıp Kurumu raporu maddenin varlığını belirtmiş, sağlığa zarar verici etkiyi mahkeme değerlendirmiş, Daire de suç vasfını isabetli bulmuştur (Yargıtay 10. CD, 2023, E. 2023/5792, K. 2023/10937). Metanol zehirlenmesine ilişkin güncel bir kararda ise Adli Tıp Kurumu raporunun numuneleri doğrudan “186. madde kapsamında” olan ve olmayan şeklinde nitelendirdiği görülmektedir (Yargıtay 12. CD, 2026, E. 2026/2418, K. 2026/3020).

Bulgular, Yargıtay'ın terminolojide belirsiz olduğunu, uzman raporu aranması bakımından ise istikrarlı bir uygulama sergilediğini göstermektedir. Daireler belirli bir kişinin tehlikeye girdiğini aramamakta, mevzuata aykırılığı da yeterli saymamaktadır. Buna karşılık raporun miktara dayalı veri mi, yoksa yalnızca sonuca ilişkin bir ifade mi içermesi gerektiği konusunda kararlar arasında bir ayrılık bulunmaktadır.

2. Tehlike Unsurunun Dogmatik Niteliği ve İspatına İlişkin Tartışma

2.1. Tipolojik Nitelendirme

Somut tehlike suçlarında suçun konusu veya korunan hukuki değer fiilen bir tehlike durumuna girmelidir ve bu tehlike, netice olarak kastın kapsamına dahildir (Bulut, 2025). Soyut tehlike suçlarında ise kanun koyucu belirli bir tehlike durumunun gerçekleşmesini aramaz. Elverişlilik suçu bu ikili tasnifin yanında bağımsız üçüncü bir kategori değil, soyut tehlike suçlarının nitelikli bir alt türü olarak kavranmalıdır. Bu kategori, saf soyut tehlike suçlarının cezalandırma alanını aşırı genişleten yapısını sınırlamak amacıyla gelişmiştir (Bulut, 2025;

Aygörmez, 2021; Demirtaş, 2023; Maden, 2019). Kanun koyucu burada da somut bir tehlike neticesi aramaz, ancak hakimî fiilin tehlike doğurmaya elverişli olup olmadığını denetlemekle yükümlü kılar. Saf soyut tehlike suçunda hakim tehlikeyi araştırmas ve tipik hareketin gerçekleştiğini tespitle yetinir. Elverişlilik suçunda ise hareketin veya konunun tehlike potansiyelinin denetimi tipikliğin parçasıdır. Elverişlilik suçlarını soyut ile somut tehlike arasında ara bir kategori veya risk suçu olarak gören görüşler de bulunmaktadır (Balan, 2024; Maden, 2019, dn. 108; tipolojinin genel çerçevesi için bkz. Ersoy, 2020). Ne var ki elverişlilik denetimi bir tehlike neticesi aramadığından, kategorinin soyut tehlike içinde konumlandırılması neticenin yokluğunu daha tutarlı biçimde açıklamaktadır.

TCK m. 186 bakımından belirleyici ayırım, konunun tehlikeliliği ile tehlikeli bir konunun satılmasının doğurduğu tehlike durumu arasındadır. Mahkeme, satış, tedarik veya bulundurma ile ayrıca bir tehlike durumunun doğup doğmadığını araştırmas. Tespit edeceği şey, yenilecek veya içilecek şeyin kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokacak nitelikte olup olmadığıdır (Maden, 2019). Elverişlilik denetimi m. 186'da hareketin değil konunun niteliği üzerinden yürür. Satma hareketinin tehlike potansiyeli, satılan şeyin tehlikeliliğinden türer. Lafız ve gerekçe ibareyi konuya bağlamakta, Yargıtay bu nitelikteki şeyleri suçun konusu olarak görmekte ve daireler belirli bir tüketicinin değil ürünün tehlikeliliğini araştırmaktadır. Bu dayanaklar, m. 186/1'in elverişlilik suçu olduğu sonucuna götürmektedir.

Somit tehlike görüşü çerçevesindeki açıklamalar da içerik itibarıyla bu sonuçla çelişmemektedir. Bu görüşte suç somut tehlike suçu sayılmakla birlikte tipe uygunluk, konunun tehlikeye sokacak biçimde bozulmuş olmasına bağlanmaktadır (Özbek, 2019). Suçun satışla tamamlandığı ve tüketecek kişilerin sağlığında zarar meydana gelme tehlikesinin bulunmasının yeterli olduğu da ifade edilmektedir (Özen, 2008). Bireylerin bilfiil tehlike altında bulunmasının gerekmediğini belirten bir başka açıklama ise suçun neticesini ürünlerin insan sağlığına zarar verecek kapasitede olması olarak tanımlamaktadır (Demircan, 2020; Özen, 2015). Bu metinlerde hakimî tespit edeceği olgu, ürünün tehlikeliliğidir. Somut olarak tespit edilen tehlikelilik ile somut tehlike suçu ise birbirinden farklıdır. Tartışma bu yönüyle kanaatimizce büyük ölçüde terminolojiktir ve bu nitelendirmenin Yargıtay içtihadındaki tek dayanağının karşı oy gerekçeleri olması bu sonucu desteklemektedir. Bu nitelendirme yine de pratik sonuçtan yoksun değildir. Bazı yazarlar satışa sunulan ürün müşteri girmeden raftan çekilirse tehlikenin doğmayacağını da savunmaktadır (Demircan, 2020).

Oysa bulundurma da kanuni bir seçimlik harekettir ve somut tehlike nitelendirmesi bu hareketin işlevini daraltmaktadır.

2.2. Elverişlilik Yargısının Standardı ve Hakim ile Bilirkişi Arasındaki İş Bölümü

Elverişlilik dört aşamalı bir yargıyla kurulabilir. İlk aşamada bozulma veya değişme laboratuvar analiziyle saptanır. Bu tespitin delil değeri numunenin partiyi temsil etmesine, şahit numune ayrılmasına ve ölçüm belirsizliğinin hesaba katılmasına bağlıdır. Resmi kontrole ilişkin kodeks tebliğleri de bu güvenceleri öngörmektedir (Gıda ve Yemin Resmi Kontrollerine Dair Yönetmelik, 2011, m. 12/2, 7; Mikotoksin Tebliği, 2025, Ek-1, Ek-2; Bitki Toksinleri Tebliği, 2025, Ek-1, Ek-2; Perfloroalkil Tebliği, 2025, Ek-1, Ek-2). Sınır değerın aşılması bu aşamada yeterli şüphe oluşturabilir, ancak mahkumiyet için tek başına yetmez. İkinci aşamada tehlike kaynağı ve olası etki mekanizması belirlenir. Üçüncü aşamada ürünün tespit edilen miktar, olağan tüketim koşulları ve makul maruziyet itibarıyla zarar doğurmaya bilimsel olarak uygun olup olmadığı değerlendirilir. Günlük normal kullanım koşulları, kısa ve uzun vadeli etkiler, birikerek artan toksik etkiler ve ürünün özgülendiği tüketici grubunun özellikleri bu aşamada bağlayıcı olmayan yorum araçlarıdır (5996 sayılı Kanun, 2010, m. 21/1-b, c). Dördüncü aşamada hakim, teknik verilerden elverişlilik sonucunu çıkarır.

Bu yapı 5996 sayılı Kanun'daki kavramsal ayrımla uyumludur. Kanun'a göre tehlike, sağlık bakımından olumsuz etki yaratma potansiyeli bulunan etmendir. Risk bu tehlike ile şiddeti arasındaki fonksiyonel ilişkiyi ifade eder. Risk değerlendirmesi ise tehlikeye maruz kalmanın değerlendirilmesini de kapsar (5996 sayılı Kanun, 2010, m. 3/54, 56, 67). Ceza normundaki tehlikelilik, idari anlamdaki potansiyelden fazlasını, maruziyeti de hesaba katan bir değerlendirmeyi gerektirir. Portakal kararında “potansiyel” saptamasının yetersiz bulunması bu farkı yansıtmaktadır. İdari düzenleme ayrıca karinelere dayanır. Son tüketim tarihi geçmiş gıda güvenilir olmayan gıda sayılır. Bir partinin bir bölümü güvenilir değilse, aksi ispat edilmedikçe partinin tamamı da güvenilir olmayan gıda kabul edilir (Etiketleme Yönetmeliği, 2017, m. 27/1; 5996 sayılı Kanun, 2010, m. 21/1-d). Bu karineler ispat yükünü işletmeciyeye yükler ve ceza muhakemesine taşınmamalıdır. Tavsiye edilen tüketim tarihinin aşılması ise idari düzeyde dahi böyle bir karine doğurmaz.

Saf soyut tehlike modelinde tehlikeliliğin idari standarda bağlanması bu nedenle m. 186 bakımından savunulması güçtür. Böyle bir model, suç ile kabahat arasındaki tercihin tehlikenin türüne göre yapılabilmesi sebebiyle belirlilik

bakımından cazip görünebilir (Boz, 2023; Maden, 2019). Bununla birlikte idari standart bir ihtiyat payı taşır. Kanun şartlara uygun gıdanın dahi yeterli şüphe halinde kısıtlanmasına izin vermektedir. Bakanlık prosedürü de bilimsel belirsizlik devam ederken zararlı etki ihtimaline dayanarak ihtiyati tedbir alınmasını öngörmektedir (5996 sayılı Kanun, 2010, m. 21/1-e; Tarım ve Orman Bakanlığı, 2023, md. 10/a, c). Bu yapı idari tedbiri haklı kılabılır, fakat ceza mahkumiyetini haklı kılmaz, çünkü ceza muhakemesinde bilimsel belirsizlik sanık yararına sonuç doğurur. Öğretideki eleştirel bir analiz de risk değerlendirmesinin ceza hukukunda tehlikenin içeriğini belirlediğini ve belirsizliğin genişleyebileceğini göstermektedir (Balan, 2024).

Bilirkişi raporu uzmanlık gerektiren hususlarla sınırlıdır ve hukuki değerlendirme içeremez (Ceza Muhakemesi Kanunu [CMK], 2004, m. 67/3; Bilirkişilik Kanunu, 2016, m. 3/2). Öğretide potansiyel tehlikenin varlığının bilirkişilerce, doğa bilimlerinden elde edilen veri ve tecrübeye dayanılarak tespit edileceği belirtilmektedir (Aygörmez, 2021; Bulut, 2025). Teknik verilerin tespiti bakımından bu görüş isabetlidir. Ancak elverişlilik sonucu teknik değil hukuki bir yargıdır ve somut tehlike görüşünü savunan yazarlar da bu değerlendirmenin hakime ait olduğunu kabul etmektedir (Özen, 2008; Özbek, 2019). Rapor bu nedenle tehlike kaynağını, miktarı, maruziyet senaryosunu ve ürünün özgülendiği tüketici grubunu içermeli, mahkemenin soruları da bu parametrelere göre düzenlenmelidir. Sildenafil kararında mahkemenin maddenin varlığına ilişkin rapordan tehlikelilik sonucunu kendisinin çıkarması muhakemeye uygundur. Numunenin “186. madde kapsamında” nitelendirildiği metanol dosyasındaki Adli Tıp Kurumu raporu ve ilk derece hükmü ile uzman kurumun sonuca ilişkin ifadesinin sübut için yeterli sayıldığı hidrojen peroksit kararı ise iş bölümünü tersine çevirmektedir. Bu son karar, portakal kararında aranan miktara dayalı standartla da bağdaşmamaktadır.

2.3. Nitelendirmenin Kast ve İctima Bakımından Sonuçları

Kast, ürünün yalnızca bozulmuş olduğunu değil, hayat ve sağlık için tehlikeli olduğunu da kapsamalıdır (Bulut, 2026). Failden her zaman teknik bilgi beklenemeyeceğinden, kanaatimizce ürünün insanları hasta edebileceğine ilişkin sosyal anlamın kavranması yeterlidir. Öğretide, büyük alışveriş yerlerinde binlerce ürünün tek tek denetiminin güçlüğü karşısında bu işletmelerde kastın yokluğunun kabul edilmesi gerektiği savunulmaktadır (Özen, 2008). Stok takip teknolojileri nedeniyle bu kabulün zayıfladığı da ileri sürülmektedir (Bulut, 2026). Ceza Genel Kurulu'nun incelediği pestisit olayında ilk derece mahkemesi, ilacı bayinin tarif ettiği şekilde kullandığını savunan üretici hakkında suçun unsurlarının oluşmadığı

gerekçesiyle beraat kararı vermiştir (Yargıtay CGK, 2018, E. 2015/1190, K. 2018/274).

Madde 185'in aksine m. 186'nın taksirli hali bulunmamaktadır (Özbek, 2019; Özen, 2008). Kastın ispatlanamadığı hallerde m. 186 uygulanamaz. Netice gerçekleşmişse taksirle yaralama veya öldürme hükümleri, her durumda ise Kabahatler Kanunu m. 15/3 uyarınca 5996 sayılı Kanun'daki idari yaptırımlar uygulama alanı bulur. İçtimada da tehlike unsuru ayırıcı işlev görür. Tehlikelilik saptanamazsa fiil dolandırıcılık veya idari yaptırım alanında kalır, saptandığında ise içtima kuralları devreye girer.

Sonuç

Giriş'te yöneltlen birinci araştırma sorusu bakımından çalışma, “kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokacak biçimde” ibaresinin fiili değil suçun konusunu nitelediği sonucuna ulaşmıştır. Bu tercih, tehlike suçları tipolojisinde somut tehlike suçuna değil, soyut tehlike suçlarının bir alt türü olan elverişlilik suçuna karşılık gelmektedir. İkinci araştırma sorusu bakımından elverişlilik yargısı, analizle saptanan bozulmaya, tehlike kaynağı ile etki mekanizmasına, tespit edilen miktara, olağan tüketim koşullarına ve makul maruziyete dayanılarak kurulur. Bu yargıda ortalama dayanıklılıktaki tüketici, ürün belirli bir gruba özgülenmişse o grubun ortalaması esas alınır. Mevzuattaki sınır değerlerin aşılması ise yargının başlangıç olgusu niteliğinde yeterli şüphe oluşturur, mahkumiyet için tek başına yeterli değildir.

TCK m. 186/1'deki “kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokacak biçimde” ibaresi, lafzı, gerekçesi ve aynı bölümdeki m. 185 ile karşılaştırmalı konumu itibarıyla fiile değil suçun konusuna bağlanmaktadır. Hakimın tespit edeceği olgu, yenilecek veya içilecek şeyin tehlikeliliğidir. Suç bu nedenle soyut tehlike suçlarının nitelikli bir alt türü olan elverişlilik suçudur. Somut tehlike görüşü de içerik itibarıyla aynı olguyu esas alır. Yargıtay'a atfedilen somut tehlike nitelendirmesi ise Ceza Genel Kurulu kararlarında karşı oy gerekçelerine aittir. Dairelerin uzman raporu arama pratiği istikrarlıdır, ancak raporun miktara dayalı veri mi yoksa sonuca ilişkin bir ifade mi içermesi gerektiği konusunda kararlar ayrılmaktadır.

5996 sayılı Kanun'daki kademelenme bu sonucu desteklemektedir. Mevzuata aykırılık ve tüketime uygunsuzluk idari yaptırımın, potansiyel tehlike ve risk idari tedbirin alanında kalır. Ceza normu ancak ürünün tehlikeliliği saptandığında devreye girer ve idari düzenlemenin şüpheyne ve karinelere dayanan araçları ceza muhakemesine taşınmamalıdır. Aynı formülü taşıyan m. 40/1-a bakımından da

tehlikeliliğin aynı standartla kurulması, iki norm arasındaki sistematik bütünlüğün gereğidir.

Bu tespitler uyarınca adli uygulamada belirli bir kişinin tehlikeye girdiğinin ispatı aranmaz ve tehlikelilik, ortalama dayanıklılıktaki tüketici, ürün belirli bir gruba özgülenmişse o grubun ortalaması esas alınarak belirlenir. Sınır değerin veya son tüketim tarihinin aşılması tek başına mahkumiyete yetmez ve uzman raporu alınmadan kurulan hüküm eksik araştırma nedeniyle bozulmalıdır. Rapor tehlike kaynağını, tespit edilen miktarı, olağan tüketim koşullarını, maruziyeti ve ürünün özgüldüğü tüketici grubunu içermelidir. Potansiyele ilişkin genel bir saptama da, uzman kurumun yalnızca sonuca ilişkin ifadesi de bu içeriği karşılamaz ve hakimi bağlamaz. Elverişlilik sonucu, gerekçede teknik verilere dayanılarak hakim tarafından kurulmalıdır. Kast ürünün tehlikeliliğini de kapsamalıdır ve suçun taksirli hali bulunmadığından kastın ispatlanamadığı hallerde m. 186 uygulanamaz. Tehlikeliliğin saptanamadığı hallerde fiil, niteliğine göre 5996 sayılı Kanun'daki idari yaptırımlar veya dolandırıcılık kapsamında değerlendirilmelidir.

Kaynakça

- Aygörmez, G. A. (2021). *Çevre ceza hukuku genel hükümler* (C. 1). On İki Levha.
- Balan, A. (2024). *Ceza hukuku teorisinde “meta” morfoz: “Tehlike” suçları* [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Bilirkişilik Kanunu, 6754 sayılı Kanun. (2016, 24 Kasım). *Resmî Gazete* (Sayı: 29898).
- Boz, B. (2023). Onaylı veteriner sağlık ürünlerini, onaylı bitki koruma ürünlerini ve ziraî mücadele alet ve makinelerini taklit etme suçları. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 29(1), 188–204. <https://doi.org/10.33433/maruhad.1269202>
- Bulut, İ. (2025). Elverişlilik suçları. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(2), 573–596. <https://doi.org/10.54699/andhd.1683388>
- Bulut, İ. (2026). Bozulmuş veya değiştirilmiş gıda veya ilaçların ticareti suçu (TCK m. 186). *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28(1), 215–263. <https://doi.org/10.33717/deuhfd.1866691>
- Ceza Muhakemesi Kanunu, 5271 sayılı Kanun. (2004, 17 Aralık). *Resmî Gazete* (Sayı: 25673).
- Demircan, T. (2020). *Türk Ceza Kanununda gıda suçları (Madde 185-186)* [Doktora tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Demirtaş, S. (2023). *Tehlike suçları*. Adalet.
- Ersoy, U. (2020). Ceza hukukunun gri alanı: Tehlike suçları. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 11(41), 27–64.

- Gıda ve Yemin Resmi Kontrollerine Dair Yönetmelik. (2011, 17 Aralık). *Resmî Gazete* (Sayı: 28145).
- Gıda, Tarım ve Orman Alanında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun, 7255 sayılı Kanun. (2020, 4 Kasım). *Resmî Gazete* (Sayı: 31294).
- Kabahatler Kanunu, 5326 sayılı Kanun. (2005, 31 Mart). *Resmî Gazete* (Sayı: 25772).
- Maden, M. (2019). Gıda ceza hukukunun bazı temel kavramları ve genel yapısı üzerine mukayeseli bir inceleme. *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, 7(1), 67–102. <https://doi.org/10.26650/JPLC587072>
- Özbek, V. Ö. (2019). Zehirli madde katma ve bozulmuş veya değiştirilmiş gıdaların ticareti suçları (TCK m. 185 ve m. 186). *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21(Özel Sayı), 95–119.
- Özen, M. (2008). Kamu sağlığına karşı işlenen suçlar (TCK m. 185, 186, 187). *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 66(2), 163–190.
- Özen, M. (2015). *Gıda hukuku*. Adalet.
- Tarım ve Orman Bakanlığı. (2023). *Gıdanın resmi kontrolü ve idari yaptırımlar prosedürü* (No. 11915489; son değişiklik 11.03.2026). <https://www.tarimorman.gov.tr/GKGM/Menu/90/Gida-Ve-Yem-Kontrol>
- Türk Ceza Kanunu, 5237 sayılı Kanun. (2004, 12 Ekim). *Resmî Gazete* (Sayı: 25611).
- Türk Gıda Kodeksi Belirli Gıdalardaki Perfloroalkil Bileşenlerinin Resmî Kontrolü İçin Numune Alma ve Analiz Metodu Kriterleri Tebliği [Perfloroalkil Tebliği], Tebliğ No. 2025/28. (2025, 21 Ekim). *Resmî Gazete* (Sayı: 33054).
- Türk Gıda Kodeksi Gıda Etiketleme ve Tüketicileri Bilgilendirme Yönetmeliği [Etiketleme Yönetmeliği]. (2017, 26 Ocak). *Resmî Gazete* (Sayı: 29960 Mükerrer).
- Türk Gıda Kodeksi Gıdalardaki Bitki Toksinleri Seviyelerinin Resmî Kontrolü İçin Numune Alma ve Analiz Metodu Kriterleri Tebliği [Bitki Toksinleri Tebliği], Tebliğ No. 2025/8. (2025, 18 Temmuz). *Resmî Gazete* (Sayı: 32959).
- Türk Gıda Kodeksi Gıdalardaki Mikotoksin Seviyelerinin Resmî Kontrolü İçin Numune Alma ve Analiz Metodu Kriterleri Tebliği [Mikotoksin Tebliği], Tebliğ No. 2025/7. (2025, 26 Mart). *Resmî Gazete* (Sayı: 32853).
- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu. (2026). *Gıda hakkı ve gıda güvenliği raporu*. TİHEK Yayınları.
- Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu, 5996 sayılı Kanun. (2010, 13 Haziran). *Resmî Gazete* (Sayı: 27610).
- Yargıtay 10. Ceza Dairesi. (2019, 27 Kasım). E. 2016/3208, K. 2019/7433. Lexpera.
- Yargıtay 10. Ceza Dairesi. (2020, 12 Şubat). E. 2019/7178, K. 2020/909. Lexpera.
- Yargıtay 10. Ceza Dairesi. (2020, 3 Temmuz). E. 2019/6610, K. 2020/2830. Lexpera.
- Yargıtay 10. Ceza Dairesi. (2021, 16 Haziran). E. 2021/5089, K. 2021/7674. Lexpera.
- Yargıtay 10. Ceza Dairesi. (2021, 20 Ekim). E. 2021/1971, K. 2021/10415. Lexpera.
- Yargıtay 10. Ceza Dairesi. (2022, 10 Mayıs). E. 2021/9992, K. 2022/6033. Lexpera.

- Yargıtay 10. Ceza Dairesi. (2023, 12 Aralık). E. 2023/5792, K. 2023/10937. Lexpera.
- Yargıtay 10. Ceza Dairesi. (2023, 28 Mart). E. 2023/1661, K. 2023/2753. Lexpera.
- Yargıtay 12. Ceza Dairesi. (2014, 22 Nisan). E. 2013/18698, K. 2014/9759. Lexpera.
- Yargıtay 12. Ceza Dairesi. (2026, 30 Mart). E. 2026/2418, K. 2026/3020. Lexpera.
- Yargıtay 15. Ceza Dairesi. (2017, 14 Mart). E. 2014/22919, K. 2017/7476. Lexpera.
- Yargıtay 20. Ceza Dairesi. (2017, 12 Eylül). E. 2015/14333, K. 2017/4407. Lexpera.
- Yargıtay 20. Ceza Dairesi. (2017, 25 Aralık). E. 2017/6095, K. 2017/7218. Lexpera.
- Yargıtay 20. Ceza Dairesi. (2017, 25 Eylül). E. 2016/2442, K. 2017/4678. Lexpera.
- Yargıtay 20. Ceza Dairesi. (2017, 9 Ekim). E. 2016/2692, K. 2017/4974. Yargıtay Karar Arama.
- Yargıtay 20. Ceza Dairesi. (2018, 14 Mayıs). E. 2017/2178, K. 2018/2244. Lexpera.
- Yargıtay 20. Ceza Dairesi. (2018, 22 Mart). E. 2017/6187, K. 2018/1567. Lexpera.
- Yargıtay 20. Ceza Dairesi. (2020, 1 Haziran). E. 2019/5270, K. 2020/2256. Lexpera.
- Yargıtay 20. Ceza Dairesi. (2020, 6 Temmuz). E. 2019/3504, K. 2020/3876. Lexpera.
- Yargıtay 7. Ceza Dairesi. (2021, 20 Mayıs). E. 2019/1984, K. 2021/6300. Lexpera.
- Yargıtay Ceza Genel Kurulu. (2018, 12 Haziran). E. 2015/1190, K. 2018/274. Lexpera.
- Yargıtay Ceza Genel Kurulu. (2018, 27 Mart). E. 2016/1096, K. 2018/123. Lexpera.
- Yargıtay Ceza Genel Kurulu. (2018, 3 Temmuz). E. 2015/1191, K. 2018/328. Lexpera.
- Yoldaş, D. (2023). *Zehirli madde katma suçları (TCK m. 185)* [Yüksek lisans tezi, Trabzon Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Taxation of Sugar-Sweetened Beverages for the Protection of Public Health: A Proposal for a Legal Model for North Macedonia Based on European Union Practices

**Assoc. Prof. Dr. Jordan DELEV, Asst. Prof. Dr. Nazife JAKUPOVA
DOMAZET**

Jordan DELEV: Associate Professor, International Vision University, Faculty of Law, Gostivar, Republic of North Macedonia, jordan.delev@vision.edu.mk, ORCID: 0000-0003-3852-0565

Nazife JAKUPOVA DOMAZET: Assistant Professor, International Vision University, Faculty of Law, Gostivar, Republic of North Macedonia, nazife.yakup@vision.edu.mk, ORCID: 0009-0002-5106-535X

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23532511>

Abstract

The growing consumption of sugar-sweetened beverages (SSBs), together with their association with obesity, diabetes, and other diet-related non-communicable diseases, has increased interest in fiscal measures that may influence consumer behaviour and encourage producers to reformulate their products. In this context, SSB taxation represents a regulatory instrument linking tax policy with public health objectives. This study examines the legal foundations, objectives, and limits of such taxation, focusing particularly on the relationship between the State's power to tax and its responsibility to protect public health.

The central hypothesis is that a proportionate SSB tax based on sugar content, if designed in accordance with fundamental principles of tax law and relevant European Union requirements, may constitute a legally legitimate preventive public health instrument for North Macedonia. Through doctrinal and comparative legal analysis, selected European taxation models are examined against the principles of legality, equality, proportionality, legal certainty, and tax neutrality.

As SSBs are not covered by a harmonised EU excise duty regime, Member States retain scope to introduce national fiscal measures, provided that these measures comply with applicable EU law, particularly the requirements concerning non-discrimination, the free movement of goods, and State aid. Drawing on these legal considerations and comparative practices, the study develops a possible legal model for North Macedonia based on objectively defined product categories, differentiated tax rates according to sugar content, equal treatment of domestic and imported products, and effective administrative

supervision. The analysis suggests that the legal legitimacy and practical effectiveness of such taxation depend primarily on transparent statutory criteria, proportionate tax rates, effective enforcement, and consistency with North Macedonia's EU integration process.

Keywords: *sugar-sweetened beverage tax, public health, tax law, food law, European Union, North Macedonia.*

*Halk Sağlığının Korunması Amacıyla Şekerli İçeceklerin Vergilendirilmesi:
Avrupa Birliği Uygulamalarına Dayalı Olarak Kuzey Makedonya İçin Bir
Hukuki Model Önerisi*

Özet

Şekerli içecek tüketiminin artması ve bu içeceklerin obezite, diyabet ve beslenmeyle ilişkili diğer bulaşıcı olmayan hastalıklarla bağlantısı, tüketici davranışını etkileyebilecek ve üreticileri ürünlerini yeniden formüle etmeye teşvik edebilecek mali tedbirlere olan ilgiyi artırmıştır. Bu bağlamda şekerli içeceklerin vergilendirilmesi, vergi politikasını halk sağlığı amaçlarıyla ilişkilendiren bir düzenleme aracıdır. Bu çalışma, söz konusu vergilendirmenin hukuki temellerini, amaçlarını ve sınırlarını, özellikle devletin vergilendirme yetkisi ile halk sağlığını koruma sorumluluğu arasındaki ilişkiye odaklanarak incelemektedir.

Çalışmanın temel hipotezi, şeker içeriğine dayanan ölçülü bir şekerli içecek vergisinin, vergi hukukunun temel ilkelerine ve ilgili Avrupa Birliği gerekliliklerine uygun biçimde tasarlanması hâlinde, Kuzey Makedonya için hukukten meşru bir önleyici halk sağlığı aracı olabileceğidir. Doktriner ve karşılaştırmalı hukuki analiz yoluyla seçilmiş Avrupa vergilendirme modelleri; kanunilik, eşitlik, ölçülülük, hukuki belirlilik ve vergi tarafsızlığı ilkeleri karşısında değerlendirilmektedir.

Şekerli içecekler uyumlaştırılmış bir AB özel tüketim vergisi rejimine tabi olmadığından üye devletler, uygulanabilir AB hukukuna, özellikle ayrımcılık yasağı, malların serbest dolaşımı ve devlet yardımlarına ilişkin kurallara uymak kaydıyla ulusal mali tedbirler getirebilmektedir. Bu hukuki değerlendirmeler ve karşılaştırmalı uygulamalardan hareketle çalışma, Kuzey Makedonya için nesnel olarak tanımlanmış ürün kategorilerine, şeker içeriğine göre farklılaştırılmış vergi oranlarına, yerli ve ithal ürünlere eşit muameleye ve etkin idari denetime dayanan olası bir hukuki model geliştirmektedir. Analiz, bu tür bir vergilendirmenin hukuki meşruiyetinin ve uygulamadaki etkinliğinin öncelikle şeffaf kanuni ölçütlere, ölçülü vergi oranlarına, etkin uygulamaya ve Kuzey Makedonya'nın AB'ye uyum süreciyle tutarlılığa bağlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: şekerli içecek vergisi, halk sağlığı, vergi hukuku, gıda hukuku, Avrupa Birliği, Kuzey Makedonya

1. Introduction

Taxation is conventionally understood as an instrument through which the State secures the financial resources necessary to perform public functions. That understanding, while fundamental, no longer exhausts the regulatory role of taxation. Contemporary tax systems increasingly use fiscal measures to influence conduct where the consumption or production of particular goods generates significant social, environmental, or health costs. The World Health Organization (WHO) recognises appropriately designed taxes on sugar-sweetened beverages (SSBs) as an important fiscal instrument for promoting healthier diets and reducing diet-related non-communicable diseases. Beyond discouraging excessive consumption, such taxes may also encourage manufacturers to reformulate their products by reducing sugar content. However, the WHO emphasises that SSB taxation should form part of a broader public health strategy, alongside complementary nutrition policies and health promotion measures, rather than being implemented as an isolated intervention (World Health Organization, 2022, 2024).

The issue is particularly relevant to North Macedonia, where childhood overweight and obesity remain significant public health concerns. According to findings published by the Institute of Public Health (2026) under the WHO European Childhood Obesity Surveillance Initiative (COSI), 31.2% of children aged six to nine had excess body weight, while 13.7% were living with obesity, exceeding the reported WHO European regional averages of 25% and 11%, respectively.

The WHO Regional Office for Europe (2024), in its assessment of nutrition, physical activity and obesity in North Macedonia, similarly identified overweight and obesity as important policy challenges requiring coordinated preventive action. These concerns reinforce the need to examine whether taxation could complement existing nutrition and health policies without placing disproportionate burdens on consumers or businesses. The introduction of an SSB tax, however, raises questions that extend beyond its potential influence on consumer behaviour. From a legal perspective, the central issue is whether the State may differentiate the tax treatment of beverages according to their sugar content while respecting constitutional guarantees and established principles of taxation.

The existence of a legitimate public health objective does not, in itself, justify every form of fiscal differentiation. The taxable products, applicable

thresholds, rates and exemptions must be defined through sufficiently clear legislative provisions, and distinctions between comparable products must rest on objective and legally defensible criteria. Particular attention must therefore be given to legality, equality, legal certainty and proportionality, as well as the administrative requirements necessary for consistent enforcement. These considerations are especially important where taxation is intended not merely to generate public revenue but also to influence commercial practices and consumer choices.

The European Union (EU) offers a useful comparative perspective because Member States have adopted different approaches to the taxation of SSBs. A study published by the European Commission's Directorate-General for Taxation and Customs Union (2025) reported that 12 Member States were taxing soft drinks, although the structure and scope of these measures varied considerably. Unlike the excise duties applicable to alcohol, tobacco and certain energy products, SSB taxation is not currently governed by a harmonised EU excise regime. Member States therefore retain considerable discretion in designing national measures, subject to applicable EU law. The experiences of Hungary, Ireland and France, provide a basis for examining different definitions of taxable products, sugar thresholds, rate structures and administrative arrangements.

This comparative dimension is particularly relevant to North Macedonia's European integration process. As an EU candidate country, North Macedonia is progressively aligning its domestic legal framework with the EU *acquis*. A national SSB tax should therefore be designed with particular attention to the equal treatment of domestic and imported products, transparent tax criteria and the avoidance of unjustified competitive advantages.

The study examines four interrelated questions. First, under what legal conditions can taxation legitimately serve as an instrument of preventive public health policy? Second, what lessons can be drawn from selected EU Member States concerning taxable products, tax bases, thresholds, rates and enforcement mechanisms? Third, does North Macedonia's existing VAT and excise framework contain measures capable of differentiating beverages according to their sugar content? Finally, what legislative model could reconcile public health objectives with constitutional legitimacy, administrative feasibility and prospective compatibility with EU law?

The research adopts a primarily doctrinal and comparative legal methodology. It examines relevant constitutional provisions, national tax legislation, EU legal instruments, official administrative materials and selected Member State practices. Particular attention is given to Hungary, Ireland and

France, where its regulatory approach offers useful comparative insights. The purpose is not to undertake an independent epidemiological or economic impact assessment, but to identify a legally coherent framework capable of supporting an appropriately designed fiscal measure in North Macedonia.

2. SSB Taxation as a Public Health Instrument

2.1. The Regulatory Function and Legal Rationale of SSB Taxation

Taxation is traditionally associated with the financing of public expenditure. Its principal function is to generate revenue through compulsory contributions imposed under the authority of law. Nevertheless, taxation may also pursue objectives that extend beyond revenue collection. In the field of public health, fiscal measures can be designed to influence consumption patterns by increasing the relative cost of products associated with adverse health outcomes. SSB taxation is an example of this regulatory use of fiscal powers.

The distinction between an ordinary consumption tax and a health-oriented tax lies primarily in the purpose and structure of the measure. While a general consumption tax applies broadly to taxable transactions, an SSB tax may differentiate beverages according to their sugar content. The legislature thereby seeks to influence purchasing decisions and encourage changes in product composition without prohibiting the manufacture, distribution or consumption of the beverages concerned. As Allcott et al. (2019) explain, the economic justification for such taxation involves not only the external costs associated with excessive sugar consumption but also the possibility that consumers may insufficiently account for longer-term health consequences when making purchasing decisions.

The WHO (2022) approaches SSB taxation as a policy instrument capable of serving interconnected health and fiscal objectives. Its effectiveness, however, depends substantially on legislative design. A tax imposed uniformly on beverage volume may increase prices but provides limited differentiation between products containing substantially different quantities of sugar. By contrast, a tax structured around sugar concentration can establish a closer relationship between the fiscal burden and the characteristic that the measure seeks to discourage. This distinction is relevant to the legal justification of the tax because the selection of the taxable base should be reasonably connected to the public interest pursued.

From the perspective of tax law, the regulatory purpose does not alter the fundamental legal character of the obligation. An SSB tax remains a compulsory public contribution and must therefore comply with the constitutional and statutory requirements governing taxation. The fact that a measure pursues a legitimate health objective cannot compensate for an uncertain tax base, arbitrary

differentiation or an unjustified restriction of economic freedom. Its regulatory purpose must be reflected in a coherent legislative structure rather than relied upon as a general justification for imposing additional fiscal burdens.

2.2. Mechanisms of Public Health Intervention and Their Legal Significance

The preventive rationale of SSB taxation rests on several mechanisms operating at different stages of the market. The most immediate concerns consumer prices. Where the tax is reflected in the retail price, consumers may respond by reducing purchases of taxed beverages or choosing alternatives with lower sugar content. The extent of this response depends on the tax structure, the degree of pass-through and the availability of substitutes.

A second mechanism concerns manufacturers. Where tax liability increases with sugar concentration, producers have a financial incentive to reformulate their products in order to qualify for a lower tax rate. This effect is particularly relevant to differentiated or tiered systems, in which a reduction in sugar content may produce a corresponding reduction in liability. Grummon et al. (2019) argue that linking taxation more closely to sugar content can improve the alignment between the fiscal burden and the underlying health objective. Comparative European experience likewise demonstrates the importance of tax design in creating incentives for reformulation (Thow et al., 2022).

Taxation may also perform an informational function. Clearly defined statutory thresholds can communicate the public health significance attributed to sugar concentration, although the practical influence of this signalling effect is less certain than the direct price mechanism. In addition, the revenue generated may support preventive health programmes, nutrition education or access to healthier alternatives. Such expenditure can strengthen the wider policy response, although earmarking revenue for health purposes is a separate legislative choice rather than an automatic consequence of introducing the tax (World Health Organization, 2022).

Empirical research provides support for the principal behavioural mechanisms. Andreyeva et al. (2022) identified substantial tax pass-through to consumer prices and reductions in sales of taxed beverages, together with evidence of reformulation under differentiated tax structures. Teng et al. (2019) similarly found that SSB taxation was associated with reductions in purchases and dietary intake, although the magnitude of these effects differed across the studies examined. These findings support the view that taxation can influence intermediate outcomes relevant to public health. They do not, however, establish that the

introduction of an SSB tax will independently produce a measurable reduction in obesity or diabetes in every jurisdiction.

This distinction is important for legal analysis. The suitability of a regulatory tax should be assessed in relation to the objective it is reasonably capable of advancing, rather than by requiring proof that taxation alone will resolve a complex public health problem. Evidence that a measure can affect prices, purchasing behaviour and product composition may provide a sufficient basis for examining its regulatory suitability. Whether the resulting fiscal burden is justified remains a separate question requiring consideration of proportionality, equality and the availability of less burdensome alternatives.

2.3. Constitutional and Tax-Law Principles Governing SSB Taxation

The introduction of a health-oriented tax requires the exercise of fiscal authority within the limits established by constitutional and general tax-law principles. In North Macedonia, the relevant framework includes legality, equality, legal certainty, proportionality and the protection of economic freedom. These principles do not necessarily prevent the legislature from imposing different tax burdens on beverages according to their composition. They do, however, determine the conditions under which such differentiation may be legally justified.

The principle of legality requires the essential elements of taxation to be established by law. Article 33 of the Constitution of the Republic of North Macedonia provides that taxes and other public contributions must be paid in a manner determined by law. In the context of SSB taxation, this requires particular attention to the definition of taxable beverages, the identification of liable persons, the taxable event, the tax base, applicable rates and exemptions. The legislature should determine the substantive conditions giving rise to liability, while administrative authorities may be entrusted with technical matters necessary for implementation. Leaving fundamental elements, such as sugar thresholds or tax rates, to unrestricted administrative discretion would raise concerns regarding the constitutional basis and predictability of the obligation.

The principle of equality, reflected in Article 9 of the Constitution, requires distinctions between taxpayers and taxable products to rest on objective and legally defensible grounds. Equality does not necessarily imply identical taxation of all beverages. Where the purpose of the measure is to discourage excessive sugar consumption, differences in sugar concentration may provide a relevant basis for differentiated treatment. A beverage containing substantially more sugar may therefore be subject to a higher rate than a comparable product with lower sugar content. However, beverages falling within the same statutory category should be

treated consistently, irrespective of brand, producer nationality or distribution channel.

The selection of thresholds requires particular care. A tiered tax inevitably creates differences in liability between products situated immediately above and below a statutory boundary. Such effects do not automatically render the measure discriminatory, but they reinforce the need for transparent classification criteria and a reasonable explanation of the chosen thresholds. Legislative differentiation is more readily defensible where the relevant criteria can be measured objectively and applied uniformly.

Legal certainty is closely connected to legality but concerns the practical ability of taxpayers to identify their obligations in advance. Expressions such as "unhealthy beverage" or "excessive sugar" may describe the policy concern but are insufficiently precise as operative tax definitions unless accompanied by measurable criteria. The legislation should clarify whether liability depends on total or added sugar, how sugar concentration is established, how concentrates and powdered preparations are classified, and which procedures apply where the declared composition is disputed. Clear rules for products that are reformulated after their initial classification are equally important. Without such provisions, uncertainty may undermine compliance and create inconsistent administrative treatment.

The principle of proportionality requires a reasonable relationship between the public interest pursued and the burden imposed. In this context, the inquiry concerns whether the tax is capable of contributing to health protection, whether its structure avoids unnecessary interference and whether the resulting burden is justified in light of the regulatory objective. Article 39 of the Constitution, which recognises the right to health care and the responsibility to protect and promote health, provides an important constitutional consideration. At the same time, Article 55 guarantees market freedom and entrepreneurship while permitting restrictions prescribed by law for specified public interests, including public health.

A differentiated SSB tax may be less restrictive than an outright prohibition because it preserves the legal possibility of manufacturing, selling and purchasing the product. Manufacturers may continue producing beverages with higher sugar content, reformulate them or introduce alternatives. Consumers likewise retain freedom of choice. Nevertheless, the fact that taxation is less restrictive than prohibition does not establish proportionality by itself. The actual rates, scope of the tax, administrative costs and effects on different categories of consumers and businesses must also be considered.

Finally, tax neutrality and non-discrimination require a distinction between deliberate regulatory differentiation and unequal treatment of comparable market participants. An SSB tax is not intended to be neutral between products with different sugar concentrations. Such neutrality would be inconsistent with the purpose of encouraging lower sugar consumption. The relevant requirement is that products sharing the same legally significant characteristics should bear equivalent tax obligations. A beverage should not receive preferential treatment merely because it is manufactured domestically, supplied by a particular company or distributed through a preferred commercial channel. This principle is especially important for North Macedonia in view of its progressive alignment with EU law.

2.4. Limits of Regulatory Taxation and Requirements for Effective Legal Design

Although SSB taxation may contribute to preventive health policy, its implementation presents legal and practical difficulties that cannot be resolved through the choice of tax rates alone. The definition of taxable products may influence consumer substitution, while poorly constructed exemptions can create opportunities for avoidance or unequal treatment. A narrowly defined tax may encourage consumers to switch to other products with comparable nutritional characteristics, whereas an excessively broad definition may capture products that the legislature did not intend to regulate.

Distributional consequences also require consideration. Consumption taxes may impose a relatively greater financial burden on lower-income households, particularly where taxed products account for a larger share of disposable income. However, the distributional assessment should not be confined to the amount of tax paid. Jain et al. (2020) demonstrate the importance of considering both financial incidence and the distribution of potential health benefits. For North Macedonia, this suggests that the design of an SSB tax should be accompanied by an assessment of household consumption patterns and the possible role of complementary measures, including improved access to drinking water and nutrition education.

The response of manufacturers and other market participants is another relevant consideration. Research examining the development of SSB tax policies in the WHO European Region identifies industry opposition and the use of economic arguments against proposed measures (Lauber et al., 2022). From a legal perspective, such opposition reinforces the importance of transparent legislative procedures, clearly stated objectives and a defensible evidential basis. As George (2019) observes in the context of legal challenges to SSB taxation, the design and

justification of public health measures can influence their capacity to withstand legal and political scrutiny.

The administrative structure must also remain proportionate to the expected regulatory benefits. A highly differentiated system may reflect differences in sugar content more precisely, but it can also increase classification, reporting and verification costs. Conversely, a simple volumetric tax may be easier to administer while offering weaker incentives for reformulation. The legislative choice therefore involves balancing the precision of the tax base against the practical capacity of the tax administration and the compliance obligations imposed on businesses.

For North Macedonia, these considerations favour an approach in which the taxable products and sugar thresholds are clearly established by statute, liability is determined through objective criteria, and equivalent products are treated consistently regardless of origin. The proposed framework should also include transparent verification procedures, proportionate administrative obligations and periodic evaluation of the measure's effects.

SSB taxation can therefore be legally justified as an instrument of preventive public health policy, provided that its regulatory purpose is translated into sufficiently precise and proportionate legislative rules. Its legitimacy depends not simply on the existence of evidence supporting behavioural change, but on the manner in which the legislature defines the taxable base, distributes the fiscal burden and protects constitutional guarantees. These requirements provide the legal foundation for the comparative examination of European taxation models undertaken in the following section.

3. EU Practices in the Taxation of SSBs

3.1. EU Legal Framework and the Limits of National Fiscal Autonomy

The taxation of SSBs remains largely within the fiscal competence of individual EU Member States. Unlike alcohol, tobacco and energy products, SSBs are not subject to a harmonized EU excise regime. Article 1(1) of Council Directive (EU) 2020/262 identifies the products covered by the general arrangements for excise duty, while Article 1(3) permits Member States to impose taxes on other products, provided that such taxation does not give rise to formalities connected with crossing frontiers in trade between Member States. Consequently, EU law does not prescribe a common tax base or minimum rate specifically applicable to SSBs (Council Directive (EU) 2020/262, 2020, Art. 1).

This legislative autonomy is nevertheless subject to the requirements of EU primary law. Article 110 of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) prohibits discriminatory internal taxation of products originating in

other Member States and taxation that indirectly protects domestic production. The provision does not prevent national legislatures from distinguishing beverages according to objectively defined characteristics, including sugar concentration. It does, however, require the tax structure to avoid imposing a greater fiscal burden on imported products merely because of their origin. Accordingly, a composition-based tax must apply consistently to comparable domestic and imported beverages (Treaty on the Functioning of the European Union, 2012, Art. 110).

A further consideration arises under EU State aid law. Article 107(1) TFEU prohibits, subject to its conditions and exceptions, State measures that confer selective economic advantages capable of distorting competition and affecting trade between Member States. In the field of taxation, this requires distinguishing between general features of a tax system and preferential treatment granted to particular undertakings. For SSB taxation, these principles are particularly relevant to exemptions and preferential rates. A distinction based on objectively defined product characteristics may be justified by the regulatory purpose of the legislation, whereas preferential treatment reserved for particular domestic manufacturers would raise more serious concerns. The legal position of each exemption must nevertheless be assessed within the structure and objectives of the tax as a whole.

These considerations are also relevant to North Macedonia. Although the country is not yet an EU Member State and is not subject to the full range of Member State obligations under the Treaties, the principles of non-discriminatory internal taxation and the control of selective fiscal advantages provide important reference points for legislative approximation. Designing a national SSB tax in accordance with these principles would support future compatibility with the EU legal framework.

3.2. Hungary: The Public Health Product Tax

Hungary provides an important example of taxation expressly designed to pursue public health objectives. Its Public Health Product Tax, introduced through Act CIII of 2011, extends beyond SSBs to several categories of food and drink products. The legislation differentiates taxable products according to specified compositional characteristics, including sugar, salt and caffeine content. Rather than treating soft drinks as an isolated category, the Hungarian approach places them within a broader fiscal framework addressing selected products associated with unhealthy dietary patterns.

An important feature of the Hungarian model is its reliance on product definitions and compositional thresholds. The European Commission's Knowledge4Policy database records differentiated rates for certain soft-drink

categories, including rates of 8 and 23 Hungarian forints per litre associated with the applicable product classifications. These classifications demonstrate how tax liability may be linked to measurable product characteristics rather than to the commercial identity of the manufacturer (European Commission, Knowledge4Policy, 2026).

The practical significance of the Hungarian system also lies in its administrative continuity. The Hungarian National Tax and Customs Administration maintains dedicated reporting arrangements for the Public Health Product Tax, including the 26NETA return for the 2026 tax year. This illustrates that a health-oriented tax can operate within an established system of fiscal administration, although the breadth of the taxable product categories may increase classification and compliance requirements.

The effectiveness of the Hungarian tax has been examined in several empirical studies. Bíró (2015), using household-level consumption data, found that the introduction of the tax was associated with a reduction in purchases of processed foods and a modest increase in purchases of unprocessed alternatives. The findings suggested that consumer responses differed across income groups and that the overall dietary improvement was limited rather than transformative.

Subsequent research has provided a more detailed picture of the measure's longer-term effects. Csákvári et al. (2023) identified changes in purchases of certain taxed products but did not find evidence of a sustained general reduction across all unhealthy-food categories. Berezvai et al. (2024) further examined the longer-term relationship between taxation and consumption, highlighting the influence of economic conditions and consumer behavior on the persistence of tax effects.

From a legal perspective, Hungary demonstrates both the possibilities and the limitations of a broad health-product tax. Its principal strength lies in the use of statutory product categories and composition-based criteria. At the same time, the diversity of taxable products requires detailed definitions and administrative guidance to prevent uncertainty. For North Macedonia, the Hungarian experience supports the feasibility of a regulatory health tax but does not necessarily justify adopting an equally extensive product scope at the initial stage.

3.3. Ireland: Sugar-Based Differentiation and Administrative Design

Ireland offers a more narrowly defined model through its Sugar Sweetened Drinks Tax (SSDT), introduced in 2018. Unlike Hungary's broader public health product tax, the Irish measure specifically targets qualifying beverages and differentiates liability according to total sugar concentration. Its structure is

particularly relevant to countries considering the introduction of a relatively straightforward, composition-sensitive tax.

Under the Irish system, beverages containing at least 5 grams but less than 8 grams of total sugar per 100 millilitres are subject to a rate of €16.26 per hectolitre. Beverages containing 8 grams or more per 100 millilitres are taxed at €24.39 per hectolitre. The applicable rate is determined by the sugar concentration of the beverage in its ready-to-consume form (Office of the Revenue Commissioners, 2026).

This approach has several legal and administrative advantages. First, the tax base is expressed through a measurable characteristic that can be established using nutritional information. Second, the two positive rate bands create a financial incentive for manufacturers to reduce sugar concentration. Third, the statutory distinction between products below and above the thresholds allows taxpayers to determine the applicable rate with relative predictability.

The treatment of concentrates is especially important. Under the Irish rules, the relevant sugar concentration is calculated by reference to the beverage prepared according to the manufacturer's labelled instructions. This prevents the tax treatment of a product from depending solely on whether it is marketed as a ready-to-drink beverage or as a concentrate requiring dilution. The approach contributes to consistent treatment of products that are economically comparable when consumed.

The Irish experience also provides evidence concerning market responses. Houghton et al. (2023), examining the operation of the tax in practice, identified limitations in the extent to which fiscal differentiation was reflected in observed retail prices. Their findings suggest that the relationship between statutory tax liability and consumer prices may be influenced by retailers' pricing strategies. Consequently, the effectiveness of an SSB tax should not be assessed exclusively by assuming that the entire fiscal burden will be passed on to consumers.

For North Macedonia, the Irish model offers a particularly useful legislative reference. Its principal advantage is the combination of a limited number of sugar thresholds, specific volumetric rates and rules governing the assessment of concentrated products. These features could be adapted to the Macedonian legal system without requiring the introduction of a broader tax on unhealthy food products. Nevertheless, the precise monetary rates would require independent assessment in light of domestic market conditions.

3.4. France: Graduated Taxation According to Sugar Content

France illustrates a more strongly differentiated approach to the taxation of non-alcoholic beverages containing added sugar. Rather than applying a single

rate to all taxable beverages, the French system establishes different fiscal burdens according to the quantity of added sugar contained in the product.

For 2026, the applicable rates are €4.07 per hectolitre for beverages containing less than 5 kilograms of added sugar per hectolitre, €21.38 for beverages containing at least 5 but not more than 8 kilograms, and €35.63 for beverages containing more than 8 kilograms. These rates are established under the relevant provisions of the *Code général des impôts* and published in the official tax administration guidance (Direction générale des Finances publiques, 2025).

The French model is legally significant because it demonstrates how the tax burden may be graduated according to the characteristic identified as relevant to the regulatory objective. Higher concentrations of added sugar result in a substantially greater fiscal charge, thereby creating an incentive for manufacturers to reconsider product formulation.

The distinction between added sugar and total sugar is particularly important. Unlike the Irish model, which uses total sugar concentration for determining the applicable rate, the French approach relies on added sugar within the relevant contribution. This difference has implications for statutory definitions, nutritional documentation and the treatment of beverages containing naturally occurring sugars. It also illustrates that the selection of the taxable characteristic is a legislative decision that must be consistent with the stated public health rationale.

Another important feature is the adjustment of rates over time. French legislation provides for inflation-related indexation, helping preserve the real value of the tax without requiring a separate legislative amendment for every annual adjustment. Such a mechanism may contribute to regulatory continuity, although it must be drafted with sufficient precision to ensure that taxpayers can determine the applicable rate.

The French experience therefore offers two relevant lessons for North Macedonia. First, the degree of differentiation between sugar bands can be used to strengthen the incentive for reformulation. Second, the long-term effectiveness of a specific tax may depend on whether its rates are periodically adjusted. However, neither the French thresholds nor its monetary rates should be transferred automatically without considering the structure of the Macedonian beverage market and the administrative capacity required to apply the chosen tax base.

3.5. Comparative Legal Assessment

The principal characteristics of the SSB taxation regimes of Hungary, Ireland and France demonstrate that European approaches to SSB taxation differ in their legislative scope, tax bases, rate structures and administrative arrangements. Hungary employs a broader public health product tax, whereas

Ireland and France provide more specifically defined beverage-tax models. Despite these differences, the examined systems demonstrate the importance of clearly defined taxable products and objective criteria for determining tax liability.

From a legal perspective, sugar-content differentiation is particularly relevant because it establishes a direct relationship between the regulatory objective and the fiscal burden. Clearly defined thresholds, transparent rate structures and consistent treatment of comparable products contribute to legal certainty and equality. Equally important are the identification of the taxable person, the treatment of concentrates and the establishment of proportionate administrative procedures. These elements determine whether a health-oriented tax can operate as an enforceable fiscal measure rather than merely express a public health objective.

The comparative experience also indicates that legislative effectiveness depends on more than the initial choice of tax rates. Product reformulation, changes in consumption patterns and administrative experience may require periodic evaluation and adjustment. Accordingly, the principal lesson of European practice is not the superiority of a single national model, but the importance of aligning the tax structure with its regulatory purpose while maintaining legal certainty, non-discrimination and administrative feasibility.

4. The Legal Framework in North Macedonia and a Proposed Model for SSB Taxation

4.1. Existing Fiscal Framework and Constitutional Basis

The taxation of beverages in North Macedonia is currently governed primarily by the general framework of value added tax (VAT) and the excise system. The standard VAT rate is 18%, while a preferential rate of 5% applies to legally specified categories of goods and services, including certain products intended for human consumption (Delev, Jakupova Domazet, 2024). The applicable treatment depends on statutory product classification rather than the sugar concentration of an individual beverage (Ministry of Finance of the Republic of North Macedonia, 2026). Consequently, VAT does not establish a direct fiscal incentive for manufacturers to reduce the sugar content of their products.

The national excise framework covers alcohol and alcoholic beverages, tobacco products, and energy products and electricity. SSBs are not included among these categories (Customs Administration of the Republic of North Macedonia). This absence does not necessarily represent a deficiency in existing tax legislation, since neither VAT nor harmonised excise duties are designed to address every public-health concern. It does, however, leave room for a separate fiscal instrument directed specifically at excessive sugar consumption.

The public-health rationale is supported by national evidence. According to the Institute of Public Health (2026), 31.2% of children aged six to nine in North Macedonia have excess body weight, while 13.7% live with obesity. Although these findings cannot establish a direct causal relationship between SSB consumption and childhood obesity, they demonstrate the importance of preventive nutrition policies. A beverage tax should therefore be considered as one component of a broader public-health strategy, rather than as an independent solution to diet-related non-communicable diseases.

4.2. Proposed Legal Model: Taxable Products, Rates and Administration

This study proposes the adoption of a Law on the Public Health Tax on SSBs as a separate legislative instrument. Its principal objectives would be to discourage excessive consumption of added sugars through beverages, encourage product reformulation, promote lower-sugar alternatives and support preventive public-health measures. A separate law would allow the legislature to define these objectives and the corresponding tax obligations without altering the general structure of VAT or treating SSBs as an existing category of harmonized excise goods.

For the purposes of the proposed legislation, a sugar-sweetened beverage should be defined as a non-alcoholic beverage intended for human consumption to which caloric sugars have been added during production or preparation. The scope would include carbonated soft drinks, sweetened flavored waters, energy and sports drinks, sweetened ready-to-drink teas and coffees, fruit drinks containing added sugar, and concentrates or syrups intended to produce such beverages.

The presence of added caloric sugar would determine whether a product falls within the statutory scope, while total sugar concentration in the ready-to-consume beverage would determine the applicable tax band. This distinction is legally significant. It would prevent beverages containing exclusively naturally occurring sugars from automatically becoming taxable under a measure specifically directed at added sugar, while providing an objective measurement criterion for products within its scope. Concentrates would be assessed according to the beverage obtained when prepared in accordance with the manufacturer's instructions. The use of total sugar concentration and ready-to-consume measurements is also reflected in Ireland's administrative approach (Office of the Revenue Commissioners, 2026).

Plain water, unsweetened milk and beverages without added caloric sugar would fall outside the proposed scope. Specific statutory exclusions should also address infant formula, products for special medical purposes and authorized medicinal preparations. Such exclusions must be defined precisely to prevent

arbitrary classification and unequal treatment. Beverages containing non-caloric sweeteners but no added caloric sugar would initially remain outside the proposed tax, without prejudging the possibility of a separately justified regulatory measure.

A specific volumetric tax differentiated by sugar concentration is preferable to an ad valorem charge because it links the fiscal burden more directly to the characteristic that the legislation seeks to regulate. Comparative research indicates that differentiated sugar thresholds may also encourage manufacturers to reformulate products to qualify for lower tax bands (Grummon et al., 2019; Thow et al., 2022).

Table 1. Proposed SSB Tax Structure for North Macedonia

Total sugar concentration	Proposed tax rate
Below 5 g/100 ml	0 MKD/litre
5 g to less than 8 g/100 ml	8 MKD/litre
8 g/100 ml or more	12 MKD/litre

Note. The proposed rates are illustrative legislative recommendations and do not represent existing Macedonian law. They require assessment of domestic market conditions before adoption.

The proposed structure establishes two positive tax bands and an untaxed category below 5 g/100 ml. The distinction between the bands reflects the principle that a higher concentration of sugar may justify a greater fiscal burden. At the same time, manufacturers would retain the possibility of reducing their tax liability through reformulation. The 5 g and 8 g thresholds draw on comparative European experience, particularly Ireland's differentiated system, but the proposed denar amounts are not presented as economically optimal rates.

The essential elements of the tax-including taxable products, liable persons, tax rates, exemptions and the taxable event-should be prescribed by Parliament. Administrative regulations could govern laboratory methods, product declarations and electronic reporting, but should not independently establish new taxable categories or alter statutory rates. This distinction is necessary to preserve legal certainty and the principle of legality in taxation.

Tax liability should arise when a covered beverage is first supplied or released for consumption in North Macedonia. Domestic manufacturers and importers would ordinarily be responsible for payment, while exports should be excluded from the final tax burden, subject to appropriate documentary requirements. The same substantive tax rules should apply to domestic and imported beverages.

The Customs Administration would be an appropriate authority for implementation, given its existing responsibility for excise administration and

product-related fiscal supervision. Nevertheless, its competence to administer the proposed tax would need to be expressly established by legislation. Registration, electronic declarations, compositional documentation and proportionate laboratory controls would provide the principal means of enforcement (Customs Administration of the Republic of North Macedonia).

4.3. Legal Implications and Implementation Considerations

The principal legal advantage of the proposed model lies in the relationship between its regulatory objective and the method of taxation. Rather than differentiating between producers or commercial brands, the tax would distinguish beverages according to an objectively measurable characteristic. Products with the same sugar concentration would receive the same treatment, irrespective of their origin. This approach strengthens the measure's consistency with equality, proportionality and legal certainty, while also anticipating the requirements of non-discriminatory internal taxation under Article 110 TFEU.

The proposed legislation should also take account of North Macedonia's European integration process. Article 1(3) of Directive (EU) 2020/262 recognizes the possibility of national taxation of products outside the harmonized excise categories, subject to the conditions applicable to trade within the Union. Although North Macedonia is not presently an EU Member State, drafting the legislation with future accession requirements in mind would reduce the need for subsequent structural amendments (Council of the European Union, 2020).

Nevertheless, the legal justification for an SSB tax cannot rest exclusively on its intended health benefits. The legislature must also consider its economic and administrative consequences. Higher retail prices may place a proportionately greater financial burden on lower-income households that continue purchasing taxable beverages. Domestic producers may face reformulation costs, while tax authorities would require sufficient technical capacity to verify sugar concentration and resolve classification disputes. These considerations do not necessarily undermine the proposed measure, but they require transparent assessment before enactment.

Accordingly, a joint regulatory impact assessment by the Ministry of Finance, Ministry of Health, Customs Administration and Institute of Public Health should precede the introduction of the tax. It should examine beverage prices, consumption patterns, household expenditure, anticipated reformulation, administrative costs and expected revenue. International evidence supports the potential of SSB taxation to influence purchasing behavior, but the magnitude of those effects cannot be assumed to be identical in the Macedonian market (Andreyeva et al., 2022).

The legislation should also require an evaluation after two full years of implementation, followed by periodic reviews. Particular attention should be given to changes in beverage sugar concentration, quantities sold within each tax band, consumer substitution, distributional effects and administrative compliance. Revenue should not constitute the sole measure of success: a reduction in receipts resulting from widespread reformulation may indicate that the tax is achieving its regulatory purpose. Transparent reporting on the use of revenue for preventive health measures would further strengthen public accountability.

Ultimately, the proposed tax should be understood not merely as an additional source of public revenue, but as a legally structured instrument of preventive fiscal policy. Its justification depends on maintaining a coherent relationship between the public-health objective, the statutory definition of taxable products, the differentiation of rates and the safeguards governing implementation. For North Macedonia, the appropriate legislative approach is therefore a carefully defined, non-discriminatory and administratively feasible tax that draws on European experience while remaining responsive to national legal and economic conditions.

5. Conclusion

SSB taxation represents an increasingly significant intersection between fiscal policy and preventive public-health regulation. Its legal justification rests on the ability of the legislature to pursue a legitimate health objective through clearly defined, objectively measurable and proportionate tax measures. International evidence indicates that appropriately designed SSB taxes can influence purchasing behaviour and encourage product reformulation, although their effectiveness depends on the structure of the tax and the wider regulatory environment.

The comparative examination of Hungary, Ireland and France demonstrates that European countries have adopted different legislative approaches to SSB taxation. Despite differences in their scope and rate structures, these systems illustrate the importance of legal certainty, transparent product classification and a coherent relationship between sugar concentration and tax liability. They also confirm that national fiscal autonomy must be exercised consistently with applicable principles of non-discrimination and proportionality.

For North Macedonia, this study proposes the introduction of a separate public-health tax on beverages containing added caloric sugars, with liability differentiated according to total sugar concentration in the ready-to-consume product. The proposed structure establishes an untaxed category below 5 g/100 ml, a rate of 8 MKD per litre for beverages containing 5 to less than 8 g/100 ml, and 12 MKD per litre for beverages containing 8 g/100 ml or more. These rates are

illustrative legislative proposals rather than existing law or empirically established optimal rates. Their adoption would require a prior regulatory impact assessment, appropriate administrative safeguards and periodic evaluation.

The principal conclusion of this study is that North Macedonia has a legally defensible basis for introducing a carefully designed SSB tax within its existing constitutional and fiscal framework. Such a measure should not be regarded merely as an additional source of public revenue, but as an instrument capable of supporting preventive health policy while respecting legality, equality, proportionality and legal certainty. Its long-term legitimacy and effectiveness would ultimately depend on evidence-based implementation, equal treatment of domestic and imported products, and continued assessment of its economic and public-health consequences.

References

- Allcott, H., Lockwood, B. B., & Taubinsky, D. (2019). Should we tax sugar-sweetened beverages? An overview of theory and evidence. *Journal of Economic Perspectives*, 33(3), 202–227. <https://doi.org/10.1257/jep.33.3.202>
- Andreyeva, T., Marple, K., Marinello, S., Moore, T. E., & Powell, L. M. (2022). Outcomes following taxation of sugar-sweetened beverages: A systematic review and meta-analysis. *JAMA Network Open*, 5(6), e2215276. <https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2022.15276>
- Berezvai, Z., Vitrai, J., Tóth, G., Brys, Z., Bakacs, M., & Joó, T. (2024). Long-term impact of unhealthy food tax on consumption and the drivers behind: A longitudinal study in Hungary. *Health Policy*, 146, 105098. <https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2024.105098>
- Bíró, A. (2015). Did the junk food tax make the Hungarians eat healthier? *Food Policy*, 54, 107–115. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2015.05.003>
- Council of the European Union. (2020). Council Directive (EU) 2020/262 of 19 December 2019 laying down the general arrangements for excise duty (recast). *Official Journal of the European Union*, L 58, 4–42. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2020/262/oj>
- Csákvári, T., Elmer, D., Németh, N., Komáromy, M., Mihály-Vajda, R., & Boncz, I. (2023). Assessing the impact of Hungary's public health product tax: An interrupted time series analysis. *Central European Journal of Public Health*, 31(1), 43–49. <https://doi.org/10.21101/cejph.a7284>
- Customs Administration of the Republic of North Macedonia. Subject to excise taxation. <https://www.customs.gov.mk/en-GB/pocetna/zananas/content/documents/predmet-na-odanocuvanje-so-akciza.nspix>
- Delev, J., Jakupova Domazet, N. (2024). Comparative Legal Analysis of Tax Measures Taken in Crisis Conditions. 12 (21-22), 292-304. <https://doi.org/10.62792/ut.jus.v12.i21-22.p2782>

- European Commission, Directorate-General for Enlargement and Eastern Neighbourhood. (2026). North Macedonia: EU–North Macedonia relations and accession milestones. [North Macedonia - Enlargement and Eastern Neighbourhood](#)
- European Commission, Directorate-General for Taxation and Customs Union. (2025). Study on health taxes from an EU perspective [Study on Health Taxes from an EU Perspective - Taxation and Customs Union](#)
- European Commission, Directorate-General for Taxation and Customs Union. (2025). Study on health taxes from an EU perspective. https://taxation-customs.ec.europa.eu/news/study-health-taxes-eu-perspective-2025-05-16_en
- European Commission, Joint Research Centre. (2026). Implemented policies to address sugars intake. Knowledge4Policy. https://knowledge-for-policy.ec.europa.eu/health-promotion-knowledge-gateway/sugars-sweeteners-10_en
- European Commission. (2016). Commission notice on the notion of State aid as referred to in Article 107(1) of the Treaty on the Functioning of the European Union (2016/C 262/01). Official Journal of the European Union, C 262, 1–50. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52016XC0719\(05\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52016XC0719(05))
- European Union. (2012). Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. Official Journal of the European Union, C 326, 47–390. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT>
- George, A. (2019). Not so sweet refrain: Sugar-sweetened beverage taxes, industry opposition and harnessing the lessons learned from tobacco control legal challenges. *Health Economics, Policy and Law*, 14(4), 509–535. <https://doi.org/10.1017/S1744133118000178>
- Grummon, A. H., Lockwood, B. B., Taubinsky, D., & Allcott, H. (2019). Designing better sugary drink taxes. *Science*, 365(6457), 989–990. <https://doi.org/10.1126/science.aav5199>
- Houghton, F., Moran Stritch, J., & Nwanze, L. (2023). An examination of Ireland's sugar sweetened beverage tax (sugar tax) in practice. *Journal of Public Health*, 45(3), e551–e556. <https://doi.org/10.1093/pubmed/fdad097>
- Institute of Public Health of the Republic of North Macedonia. (2026, March 4). Body weight, nutrition, physical activity, and social determinants of obesity in children: Findings from the European Childhood Obesity Surveillance Initiative. <https://www.iph.mk/en/news/index/1715>
- Jain, V., Crosby, L., Baker, P., & Chalkidou, K. (2020). Distributional equity as a consideration in economic and modelling evaluations of health taxes: A systematic review. *Health Policy*, 124(9), 919–931. <https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2020.05.022>
- Lauber, K., Rippin, H., Wickramasinghe, K., & Gilmore, A. B. (2022). Corporate political activity in the context of sugar-sweetened beverage tax policy in the WHO European Region. *European Journal of Public Health*, 32(5), 786–793. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckac117>

- Ministry of Finance of the Republic of North Macedonia. (2026). Value added tax. <https://finance.gov.mk/en-GB/oblasti/danok-na-dodadena-vrednost>
- Office of the Revenue Commissioners. (2026). Sugar Sweetened Drinks Tax: Rate of tax. <https://www.revenue.ie/en/companies-and-charities/excise-and-licences/sugar-sweetened-drinks-tax/rate-of-tax.aspx>
- Republic of North Macedonia. (1991, as amended). Constitution of the Republic of North Macedonia, Arts. 9, 33, 39, and 55. https://www.sobranie.mk/the-constitution-of-the-republic-of-macedonia-ns_article-constitution-of-the-republic-of-north-macedonia
- Teng, A. M., Jones, A. C., Mizdrak, A., Signal, L., Genç, M., & Wilson, N. (2019). Impact of sugar-sweetened beverage taxes on purchases and dietary intake: Systematic review and meta-analysis. *Obesity Reviews*, 20(9), 1187–1204. DOI: 10.1111/obr.12868. [Impact of sugar-sweetened beverage taxes on purchases and dietary intake: Systematic review and meta-analysis - PubMed](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32111111/)
- Thow, A. M., Rippin, H. L., Mulcahy, G., Duffey, K., & Wickramasinghe, K. (2022). Sugar-sweetened beverage taxes in Europe: Learning for the future. *European Journal of Public Health*, 32(2), 273–280. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckab211>
- World Health Organization. (2022). WHO manual on sugar-sweetened beverage taxation policies to promote healthy diets. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240056299>
- World Health Organization. (2024). Fiscal policies to promote healthy diets: WHO guideline. <https://www.who.int/publications/>

Primary Responsibility

The Responsibility of Food Business Operators for Food Safety in EU Food Law

Prof. Dr. Bernd VAN DER MEULEN

European Institute for Food Law; University of Copenhagen; University of Parma

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23532513>

Abstract

Article 17 of Regulation (EC) No 178/2002 (the General Food Law) places the primary responsibility for food safety on food business operators (FBOs), while Member States are responsible for enforcement. This contribution explores the consequences of this principle on the basis of the text and legislative history of EU food law and the case law of the Court of Justice of the European Union. For FBOs, responsibility entails both an obligation to achieve food safety and an obligation to verify that this result is achieved; according to the Court, it extends to products received from suppliers and may give rise to strict punitive liability. For the legislature, it implies that food law should, as far as possible, set objectives rather than prescribe methods, an approach reflected in the HACCP-based self-regulation required by the Food Hygiene Regulation. For inspection, it means that, absent actual contamination, compliance should be assessed primarily on the basis of the FBO's HACCP plan. Responsibility is therefore both a burden and a privilege for FBOs.

Keywords: EU food law, General Food Law, Food business operator, Primary responsibility, HACCP

Avrupa Birliği Gıda Hukukunda Gıda İşletmecisinin Birincil Sorumluluğu

Özet

178/2002 sayılı Tüzük'ün (Genel Gıda Hukuku) 17. maddesi, gıda güvenliğine ilişkin birincil sorumluluğu gıda işletmecilerine yüklemekte, uygulamanın denetimini ise üye devletlere bırakmaktadır. Bu çalışma, söz konusu ilkenin sonuçlarını AB gıda hukukunun metni ve yasama tarihi ile Avrupa Birliği Adalet Divanı içtihadı temelinde incelemektedir. Gıda işletmecileri bakımından sorumluluk, hem gıda güvenliğini sağlama hem de bu sonucun gerçekleştiğini doğrulama yükümlülüğünü kapsamaktadır; Divan'a göre bu sorumluluk tedarikçilerden alınan ürünleri de içine almakta ve kusursuz nitelikte cezai yaptırım sorumluluğuna yol açabilmektedir. Yasa koyucu bakımından ilke, gıda

hukukunun mümkün olduğunca yöntemleri değil amaçları belirlemesini gerektirmektedir; bu yaklaşım Gıda Hijyeni Tüzüğü'nün öngördüğü HACCP temelli öz düzenlemede somutlaşmaktadır. Denetim bakımından ise fiili bir bulaşma tespit edilmedikçe uyumun öncelikle işletmecinin HACCP planı esas alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle sorumluluk, gıda işletmecileri için hem bir yük hem de bir ayrıcalıktır.

Anahtar Kelimeler: AB gıda hukuku, Genel Gıda Hukuku, Gıda işletmecisi, Birincil sorumluluk, HACCP

1. Introduction

Responsibility is a key-concept in EU food law. Regulation (EC) 852/2004 on the hygiene of foodstuffs (Regulation (EC) No 852/2004, 2004) reiterates some of the general principles of EU food law. This regulation states in Article 1(1)(a): primary responsibility for food safety rests with the food business operator.

This provision in turn is an implementation in food hygiene legislation of a principle expressed for EU food law more in general in the basic Regulation 178/2002 (Regulation (EC) No 178/2002, 2002) popularly known as ‘the General Food Law’ (‘GFL’). The text of Article 17 GFL is reproduced in the box here below. For our topic, mostly paragraph 1 is relevant. Paragraph 2 is added for sake of completeness.

1. Food and feed business operators at all stages of production, processing and distribution within the <i>businesses under their control shall ensure</i> that foods or feeds satisfy the requirements of food law which are relevant to their activities <i>and shall verify</i> that such requirements are met.   2. Member States <i>shall enforce</i> food law, and monitor and verify that the relevant requirements of food law are fulfilled by food and feed business operators at all stages of production, processing and distribution.   For that purpose, they shall maintain a system of official controls and other activities as appropriate to the circumstances, including public communication on food and feed safety and risk, food and feed safety surveillance and other monitoring activities covering all stages of production, processing and distribution.   Member States shall also lay down the rules on measures and penalties applicable to infringements of food and feed law. The measures and penalties provided for shall be effective, proportionate and dissuasive.

First of all, this provision provides a distribution of roles. Food Business Operators (‘FBOs’) are responsible for compliance, Member States are responsible for enforcement. But there is more to it than this. In this contribution I will explore consequences derived from the principle of FBO responsibility. This exploration is based on the text and history of the law and its interpretation in case law.

2. Consequences for FBOs

The allocation of responsibility with FBOs first of all identifies the FBO as the player that has to ‘do’ food safety. However there is more to it than that. Article 17 locates the responsibility of the FBO ‘within the business under their control’. The text of Article 17(1) GFL seems to differentiate between two levels: “*shall ensure* that foods (...) satisfy the requirements of food law”. Already from this phrasing follows an obligation of FBOs to achieve actual results. The second layer is “*and shall verify* that such requirements are met.” This implies that FBOs must have systems to self-control. One could paraphrase the thinking in this provision as ‘look twice’ meaning first the obligation to achieve food safety and second the obligation to verify that this result is actually achieved.

In between the two layers Article 17(1) provides the following words: “requirements of food law which are relevant to their activities”. One could read these words as meaning that the FBO is only responsible for its own results and not responsible for the results achieved by suppliers upstream.

However, the Court of Justice of the European Union (CJEU) sees this differently. The issue was addressed, among others, in a ruling from 2014 (Case C-443/13 Reindl, 2014; Jansen & van der Meulen, 2026). In the case at issue inspectors took samples in a supermarket from an industry-branded product, prepacked fresh Turkey breast. Laboratory tests showed microbiological contamination above the legal limit. The supermarket was not involved in the production or packaging of the product nor had it attached its retail-brand to the product. Austrian authorities imposed a fine on the FBO. The CJEU had to answer the question whether EU law allowed sanctions to be imposed on the retail for a mistake it had not made. The CJEU ruled that in this situation strict punitive liability is acceptable. This implies that FBO responsibility is not limited to the results of own activities but also includes the safety of products received from suppliers. This is one of the expressions of the concept of chain-responsibility (not further discussed here).

Although Article 17 does not mention *liability*, from this ruling also follows that shortcomings in *responsibility* may result in liability for punitive sanctions. Obviously, it may also result in civil liability for damages.

The ruling of the CJEU furthermore calls for attention to the question “who is the food business operator?”. Legal definitions of food business and of FBO are provided in Article 3(2) and Article 3(3) GFL. They are reproduced in the box below. All italics in quoted texts have been added.

For the purposes of this Regulation:

(...)

2. ‘food business’ means any undertaking, whether for profit or not and whether public or private, carrying out any of the activities related to any stage of production, processing and distribution of food;

3. ‘food business operator’ means the natural or legal persons responsible for ensuring that the requirements of food law are met within the food business under their control;

FBO is generally understood to be the owner of the food business (van der Meulen & Szajkowska, 2020). In the case at issue, however, the fine was imposed on Ms. Reindl who is not the owner but the local branch manager, in other words an employee. This is not the time and the place to address this issue, however a potential for unfair outcomes seems to present itself.

3. Consequences for food law

Part of the thinking behind the allocation of responsibility with the FBO is expressed in the recitals of the GFL. Recitals are only available in the original version of the GFL as published in the Official Journal of the EU (Regulation (EC) No 178/2002, 2002). The text of recital 30 is reproduced in the box below.

A food business operator is best placed to devise a safe system for supplying food and ensuring that the food it supplies is safe; thus, it should have *primary legal responsibility* for ensuring food safety. Although this principle exists in some Member States and areas of food law, in other areas this is either not explicit or else *responsibility is assumed by the competent authorities* of the Member State *through the control activities* they carry out. Such disparities are liable to create barriers to trade and distort competition between food business operators in different Member States.

From the explanatory memorandum to the initial proposal (European Commission, 2000) by the European Commission that ultimately became the GFL, it becomes more clear what the legislature had in mind with the concept ‘competent authorities’. See the quote reproduced in the box below.

“In some areas of European food law, notably in hygiene legislation, the primary responsibility for ensuring compliance with food law, and in particular the safety of the food, rests with the food business. To complement and support this principle there must be adequate and effective controls organised by the competent authorities of the Member States. In other areas of food law this principle is not so widely applicable. This proposal will extend this principle to all food law, and lead to a general review of food law to establish *if this principle is respected or whether there are rules* where Community legislation has *unnecessarily taken responsibility away from the feed or food business by prescribing how a given objective has to be achieved instead of fixing the objective.*”

From this quote it becomes clear that the allocation of primary responsibility with the FBO has consequences for the form and content of food law itself. As far as possible the law should limit itself to setting objectives, rather than methods that the FBO should apply. The FBO is best placed to know what is needed in its

specific situation to achieve food safety, so it should be given the discretion to decide on methods. The logical consequence of this is drawn in the Food Hygiene Regulation mentioned above which in Article 5(1) stipulates that food business operators shall put in place, implement and maintain a permanent procedure based on the HACCP principles. HACCP stands Hazard Analysis and Critical Control Point. It is a form of enforced self-regulation (van der Meulen & Wernaart, 2020). Enforced in the sense both that it is a legal obligation to self-regulate in the form of a HACCP-plan and in the sense that this self-regulation is the basis for inspection and enforcement as addressed in the next paragraph.

4. Consequences for inspection

The CJEU ruled in 2011 in a case (Case C-382/10 Albrecht and Others, 2011; Jansen & van der Meulen, 2026) where a retailer had been fined for selling bread in a way that inspectors considered unhygienic. The bread was not prepackaged. Consumers could take the bread and put it a plastic bag themselves. Inspectors considered that under the given conditions of sale there was a high risk of contamination. After assessing the applicable law, the CJEU considered as is reproduced in the box below.

22: It follows that (...) where the competent authorities do not appear to have concluded that there was actual contamination, it cannot be concluded that food business operators have infringed (...) on the basis only of the finding that a potential purchaser could conceivably have touched the foodstuffs by hand or sneezed on them, without considering the measures taken by those operators (...) in order to prevent, eliminate or reduce to acceptable levels the hazard which the contamination (...) may present and without determining that the measures taken in that regard were insufficient in the light of all the available relevant data.

For all practical purposes this means that in situations other than those where actual contamination has been found, the compliance by the FBO should first and foremost be assessed on the basis of the HACCP-plan. The opinion of the inspector is not law. Only if after assessment of the HACCP-plan it is established that the plan is faulty and does not sufficiently manage the risk, sanctions may be called for.

To phrase it differently, the obligation of the FBO to take responsibility through self-regulation implies the privilege to be judged on the basis of that self-regulation.

5. Conclusion: responsibility is both burden and privilege

While at first sight the allocation of responsibility for food safety to FBOs may seem like stating the obvious, there is much more to it than meets the eye. FBO responsibility in EU food law is a multi-layered principle. EU food law places with

the FBO the burden to decide what is necessary to ensure food safety in the business. This burden entails the obligation to self-regulate and to verify results. The flip side of this coin is the right of the FBO to be assessed on the basis of the self-regulation. Legislation should not unnecessarily limit the FBOs responsibility by proscribing means rather than results. Inspectors should respect the FBOs primary responsibility and not supplant it by the decision they might have preferred had they been standing in the FBOs shoes.

References

- Case C-382/10, Erich Albrecht and Others v Landeshauptmann von Wien, ECLI:EU:C:2011:639 (Court of Justice of the European Union, October 6, 2011).
- Case C-443/13, Ute Reindl v Bezirkshauptmannschaft Innsbruck, ECLI:EU:C:2014:2370 (Court of Justice of the European Union, November 13, 2014).
- European Commission. (2000). *Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council laying down the general principles and requirements of food law, establishing the European Food Authority, and laying down procedures in matters of food* (COM/2000/0716 final). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2000:0716:FIN>
- Jansen, O., & van der Meulen, B. (Eds.). (2026). *Leading cases food law: EU and the Netherlands*. Brill.
- Regulation (EC) No 178/2002 of the European Parliament and of the Council of 28 January 2002 laying down the general principles and requirements of food law, establishing the European Food Safety Authority and laying down procedures in matters of food safety. (2002). *Official Journal of the European Communities*. <http://data.europa.eu/eli/reg/2002/178/oj>
- Regulation (EC) No 852/2004 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the hygiene of foodstuffs. (2004). *Official Journal of the European Union*. <http://data.europa.eu/eli/reg/2004/852/2021-03-24>
- van der Meulen, B., & Szajkowska, A. (2020). The general food law: General provisions of food law. In B. van der Meulen & B. Wernaart (Eds.), *EU food law handbook* (pp. 167–203). Wageningen Academic Publishers. <https://doi.org/10.3920/978-90-8686-903-9>
- van der Meulen, B., & Wernaart, B. (Eds.). (2020). *EU food law handbook*. Wageningen Academic Publishers. <https://doi.org/10.3920/978-90-8686-903-9>

The Role of EU Food Law in Consumer Protection

Asst. Prof. Dr. Dijana GJORGJIEVA

Faculty of law, International University Vision in Gostivar, Republic of North Macedonia

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23532515>

Abstract

The protection of human health presupposes the availability of food that is safe for consumption. The existence of safe food for consumption is a particularly important issue in the European Union, especially with regard to the import of products from countries that are not members of the European Union. This is because, once food is imported into a Member State of the European Union, it becomes subject to the rules governing the European single market.

Accordingly, the subject of analysis in this paper is the legal framework of the European Union, as well as the competent authorities and bodies responsible for ensuring that safe food intended for consumers is imported. Particular emphasis is placed on the secondary legislation of the European Union concerning the protection of consumers from unhealthy and unsafe food, as well as on the manner in which this legal framework should be further developed and reformed.

Keywords: healthy food, consumers, imports, European Union, reforms.

AB Gıda Hukukunun Tüketici Korumasındaki Rolü

Özet

İnsan sağlığının korunması, tüketim için güvenli gıdaların bulunabilirliğini gerektirir. Tüketim için güvenli gıdaların varlığı, özellikle Avrupa Birliği üyesi olmayan ülkelerden ürün ithalatı söz konusu olduğunda, Avrupa Birliği'nde özellikle önemli bir konudur. Çünkü gıda, bir Avrupa Birliği üye devletine ithal edildikten sonra, Avrupa tek pazarını yöneten kurallara tabi olur.

Buna göre, bu makalede analiz konusu, Avrupa Birliği'nin yasal çerçevesi ve tüketiciler için güvenli gıdaların ithal edilmesini sağlamaktan sorumlu yetkili makamlar ve organlardır. Tüketicilerin sağlıksız ve güvenli olmayan gıdalardan korunmasına ilişkin Avrupa Birliği'nin ikincil mevzuatına ve bu yasal çerçevenin nasıl daha da geliştirilmesi ve reforme edilmesi gerektiğine özel önem verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: sağlıklı gıda, tüketiciler, ithalat, Avrupa Birliği, reformlar.

Introduction

The issue of safe and healthy food is a central topic in consumer protection law and the regulation of the European Union's internal market. This is particularly important in situations where the European Union, or one of its Member States, imports agricultural and food products or raw materials from non-EU countries. This is because, once food enters the European Union's common market, it can be freely and easily distributed to consumers throughout the Union.

For this reason, the question of which mechanisms exist under European Union law to ensure the importation of safe and healthy food, as well as which competent bodies and institutions are responsible for this matter, is both relevant and justified. This is because, in such situations, the protection of consumer rights cannot be ensured solely through national legislation but also requires a unified and coordinated European system for consumer protection. Such a system must guarantee that food circulating on the market is safe, that consumers receive accurate information, and that mechanisms are in place to ensure the rapid withdrawal of dangerous products from the market.

The central thesis of this paper is that European Union food law does not merely constitute a system of rules aimed at preventing unsafe food from entering the market, but rather an integrated legal mechanism for consumer protection. This mechanism simultaneously safeguards consumers' physical safety, economic interests, and right to make informed choices, while seeking to establish a balance between the protection of public health and the functioning of the European Union's internal market.

1. The Concept and Significance of the Right to Food in the European Union

The right to food is multidimensional in nature and, within the European Union, is the subject of study under what is known as food law and/or the right to food as a human right. This is a field that concerns not only European Union internal market law but also consumer law, commercial law and, more broadly, agricultural policy and public health.

European Union food law regulates the production, processing, labelling, marketing and safety of food. Accordingly, the aim of this body of law is to establish rules for determining which food is safe for consumption and may therefore be placed on the common market. Within the European Union, this field is highly developed and aims to protect food safety, human health and consumer

interests, while also ensuring the proper functioning of the internal market (Gupta, 2022).

Food law, as defined above, is not identical to the right to food as a human right. Its purpose is to ensure the safety and legality of food for consumption and its circulation on the market (Mechlem, 2004). The right to food as a human right focuses on ensuring that every person has access to adequate and sufficient food. In the context of the European Union, the right to food is linked to human rights, social policy, the fight against poverty and access to basic necessities of life (Van der Meulen, 2013).

The right to food, as a subject of study within consumer protection law and food law in the European Union, is not regulated by a single legal act. Consequently, consumer protection in relation to food is addressed through various legal instruments of the secondary law of the European Union. The most important of these is Regulation (EC) No 178/2002, which establishes the general principles and requirements of EU food law and lays the foundations for food safety.

The issue of food safety and the legality of food for consumption and its circulation on the market is particularly important when importing products from countries that are not members of the European Union. In such situations, questions arise concerning the relationship between food law and trade law, which establishes specific rules governing the importation of food from abroad (van Loon, 2025).

2. Regulation of the Right to Food in the European Union and Competent Institutions

The right to food in the European Union is regulated by both primary and secondary EU law, and is particularly well developed in the area of food safety. European food legislation covers several areas that ensure healthy and safe food, including food safety and hygiene, the health safety and quality of food, labelling, composition and nutritional information, the control of pesticide residues, contaminants and other hazardous substances, animal health and plant health, food traceability throughout the entire production and distribution chain, and protection against food fraud and misleading consumers. Consequently, European legislation on healthy and safe food plays a key role in protecting consumer rights (O'Rourke, 2016).

From the consumer protection perspective, the provisions of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) and the Charter of Fundamental Rights of the European Union are particularly important within primary EU law.

Specifically, Article 169 of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) concerns consumer protection, including the protection of consumers' health, safety and economic interests, while Article 168 governs the protection of public health and enables the adoption of measures to ensure a high level of health protection.

On the other hand, the Charter of Fundamental Rights of the European Union establishes fundamental rights relevant to food-related policies, particularly Article 35, which concerns health protection, and Article 38, which guarantees a high level of consumer protection.

Within the secondary law of the European Union, the principal legal instrument concerning food is Regulation (EC) No 178/2002, which establishes the general principles of food law, risk assessment, the prohibition of placing unsafe food on the market, traceability and the responsibilities of food business operators. Equally important are Regulation (EC) No 853/2004 on the general rules on food hygiene; Regulation (EU) 2017/625 on official controls, including controls of imported food and measures in cases of non-compliance; Regulation (EU) No 1169/2011 on the provision of food information to consumers, including labelling and allergen information; Regulation (EC) No 396/2005 on maximum residue levels of pesticides in or on food and feed; and Regulation (EU) 2023/915 on maximum levels for certain contaminants in food.

The most significant legal instrument in this field is Regulation (EC) No 178/2002, known as the General Food Law Regulation. It establishes the general principles and requirements of food law, establishes the European Food Safety Authority (EFSA), and lays down the procedures relating to food safety.

Several European Union institutions participate in the regulation and protection of the right to food. The most important include the European Parliament, which adopts food legislation; the European Commission, which proposes legislative acts, develops food safety policy and monitors the application of EU law; the European Food Safety Authority (EFSA), whose role is scientific rather than legislative, particularly with regard to food-related risks; the Council of the European Union, which adopts legislative acts proposed by the European Commission; and the Standing Committee on Plants, Animals, Food and Feed (PAFF), which delivers opinions on proposed implementing measures concerning the enforcement of European legislation in the areas of food safety, animal health and plant health (European Commission, n.d.; European Parliament & Council of the European Union, 2002).

3. Food Safety and Legality in Consumption and Placing Food on the Market

A distinction must be made between food safety and food legality. In certain situations, a product may be safe for consumption but fail to meet legal requirements concerning labelling, documentation or import procedures. Conversely, proper documentation alone does not guarantee that food is safe. This is particularly important when importing food from a non-European Union (EU) country into an EU Member State, since once food enters the EU single market, it may potentially reach the home of any consumer.

Food safety and legality in consumption and placing food on the market, with particular emphasis on the import of products from non-EU countries, is a topic that can be examined from several different perspectives, namely food legality, food safety, imports from non-EU countries, placing food on the market and consumer protection (Pettoello-Mantovani & Olivieri, 2022).

Food legality is an aspect that demonstrates the need for products to comply with the applicable legislation, quality standards, and rules concerning labelling, composition and origin. This means that food, as well as its production, import, labelling, storage and placing on the market, must comply with the applicable legal requirements.

Food safety means compliance with hygiene and health standards, the prevention of microbiological, chemical and physical contamination, and the protection of consumers' health. In other words, food must not be harmful to human health or unfit for human consumption. Food safety is an essential component of food legality, but it is not the only requirement. For example, food may be microbiologically safe but still be illegal if it contains an unauthorised additive, has incorrect labelling or is sold without meeting the mandatory requirements. In this regard, every country must have specific national legislation governing this area (a Food Safety Law) and a competent food safety authority (a Food Agency or another competent body). At the European Union level, Regulation (EC) No 178/2002 is of particular importance, while responsibility lies with the competent authorities of the Member States, with the European Commission playing a role and the European Food Safety Authority (EFSA) providing scientific support.

Imports from non-EU countries involve compliance with import requirements, the provision of the necessary documentation, veterinary and phytosanitary controls, and inspections at border control posts, where applicable. Placing food on the market involves verifying whether products meet the legal

requirements before they are offered for sale. Consumer protection involves providing accurate information about products, ensuring traceability of their origin and withdrawing unsafe food from the market. Food Safety and Legality in Consumption and Placing Food on the Market, with Particular Emphasis on Imports from Non-EU Countries

4. Food Sold on the Domestic Market That Comes from Imports from Countries outside the European Union

The fact that food originates from a non-EU country does not, in itself, mean that the food is unsafe. The decisive factors are the applicable legal requirements, the risk posed by the product and the results of the relevant controls. In other words, the minimum procedural requirements for importing products must be satisfied.

When a product is imported from a non-EU country, for example from North Macedonia into Germany, Austria or another EU Member State, the procedure depends on the type of product, its origin, the country of dispatch and the risk it poses to human health, animal health, plant health or the environment.

When a product is imported from a non-EU country into an EU Member State, two distinct procedures are carried out in parallel: the customs procedure, which determines the customs classification, origin, customs duties and conditions for the release of goods for free circulation; and the official control procedure, which verifies whether the product meets the specific requirements of the European Union, such as food safety requirements, veterinary and phytosanitary conditions, chemical regulations or technical standards.

The difference between the customs procedure and the official control procedure lies in what is being checked, why it is being checked and which requirements must be met for the goods to be imported and sold in the European Union.

The customs procedure concerns the customs and financial treatment of goods upon importation. Through this procedure, customs authorities verify: Which tariff classification applies to the product (customs classification). The country of origin of the product and whether a preferential customs duty rate may apply (origin of goods). The value to be used as the basis for calculating customs duties (customs value). The amount payable upon importation, including customs duties and other import charges. Whether the conditions for releasing the goods for free circulation have been met (customs status of the goods). Therefore, the purpose of the customs procedure is to determine whether the import has been

correctly declared, whether customs obligations have been fulfilled and whether the goods may acquire the status of Union goods through their release for free circulation.

Unlike the customs procedure, the official control procedure aims to determine whether a product meets the applicable legal requirements for importation, placement on the market or use within the European Union. The official control procedure concerns the conformity of a product with specific EU regulations. Rather than focusing on customs duties, this procedure determines whether the product is safe and complies with the legal requirements for importation, placement on the market or use. Depending on the type of product, the competent authorities verify the following: Food safety: Whether the food is safe for consumers. Veterinary requirements: Whether products of animal origin comply with veterinary and health requirements. Phytosanitary requirements: Whether plants and plant products meet the requirements for protection against pests and diseases. Chemical regulations: Whether restrictions on hazardous substances and chemicals have been met. Technical standards and safety: Whether the product complies with the applicable safety, labelling and conformity requirements.

The control procedure may include documentary checks, physical inspections, sampling and laboratory testing. Not all checks apply to every product; only those relevant to the specific product are carried out.

Let us assume that a company in North Macedonia imports cheese from a non-EU country for sale in Germany. Through the customs procedure, the authorities determine the tariff category of the cheese, its customs value, its origin and the applicable customs duties. During the official control procedure, the competent authorities verify whether the cheese meets the requirements for importing products of animal origin, including the necessary certificates, production conditions and health safety requirements.

Therefore, although both procedures take place during the importation of goods from a non-EU country, they have different objectives and are independent of each other in terms of the matters they examine. For this reason, when importing food or food raw materials from a third country into the European Union, paying customs duties alone is insufficient. Depending on the product, all applicable requirements for importation and placement on the market must also be fulfilled.

When food is imported from a third country into the European Union, official controls are carried out by the competent authorities of the Member State

through which the product enters the EU, as well as by other specialised authorities, depending on the type of product and the risk it poses. In most cases, these are the national competent authorities of the importing Member State.

EFSA conducts scientific risk assessments relating to food, including risks associated with microbiological contamination, mycotoxins and pesticide residues. However, EFSA does not physically inspect consignments at the border and does not decide whether they may be released onto the market.

Depending on the product, the competent authorities may include: Veterinary authorities, responsible for products of animal origin. Food safety authorities, responsible for food and other products within their remit. Phytosanitary authorities, responsible for plants and plant products. Other specialised inspection authorities, depending on the type of product. Authorised national authorities conduct official controls at border control posts. For consignments subject to mandatory border controls, the following checks are carried out at the relevant border control post: Documentary checks: Verification of certificates and accompanying documents. Identity checks: Verification that the product corresponds to the accompanying documents, including its markings and seals. Physical checks: Inspection of the goods, sampling and laboratory analyses, where applicable. Not all food of non-animal origin must pass through a border control post. This depends on the product category and the applicable legislation and measures. Where necessary, official laboratories analyse samples taken from consignments. These analyses may examine: Pesticide residues. Aflatoxins and other mycotoxins. Salmonella and other pathogenic microorganisms. Heavy metals and other contaminants, where relevant. The results provide the competent authority with a basis for deciding on the appropriate subsequent action. Laboratories generally do not independently act as the authorities responsible for authorising the release of consignments.

The European Union has documented cases in which food imported from non-EU countries was found to be unsafe because of pesticides, bacteria or toxins. For example, in 2022, the European Commission recorded 430 notifications relating to pesticide residues in fruit and vegetables from Türkiye. In certain cases, pesticides were detected during border controls, while in others they were detected after the products had reached the market. Fish from Fukushima and other food products from Japan were subject to specific food safety restrictions in the European Union from March 2011 until 3 August 2023, following the nuclear accident at the Fukushima Daiichi nuclear power plant. However, this does not mean that all fish from Fukushima were prohibited or that they were considered

unsafe to eat throughout that entire period. Similarly, sesame seeds from India and Ethiopia have been subject to increased controls because of the risk of *Salmonella*, a bacterium that can cause food poisoning. In this regard, European legislation establishes specific import conditions for sesame seeds from Ethiopia because of this risk. Sesame seeds and products derived from them have also been included in broader notifications concerning microbiological contamination. Peanuts and peanut products originating from Egypt are likewise subject to specific import controls because of aflatoxins. These toxins are produced by certain types of mould and can pose a serious health risk. European legislation provides for increased checks on such products. In 2024, the European Commission also identified a risk associated with pesticide residues in certain types of yardlong beans originating from Bangladesh, including the species *Lablab purpureus*.

The European Union currently uses the Rapid Alert System for Food and Feed (RASFF) to exchange notifications concerning risks associated with food and animal feed. This database can be searched by country of origin, product, pesticide or bacterium.

In addition, the European Commission provides information on food import controls, explaining when and why increased controls are introduced. Commission Implementing Regulation (EU) 2024/3153 is a specific legal document addressing risks associated with imports from third countries.

Conclusion

European Union food law represents a complex and integrated legal system whose objective is not limited solely to prevent risks related to food safety but also encompasses the broader protection of consumers' rights and interests. By establishing clear rules and standards for production, processing, distribution, and labelling of food, the European Union seeks to ensure a high level of public health protection, prevent fraudulent commercial practices, and enable consumers to make informed decisions when choosing food products. Furthermore, through official controls of products, compliance with safety requirements and legal conditions for import, placing them on the market, or use is verified, particularly in cases where products are imported from non-EU countries.

At the same time, the European Union's legal framework plays a significant role in ensuring the smooth functioning of the internal market by harmonizing rules among Member States and creating conditions for the free movement of food. In this regard, consumer protection and the functioning of the internal market should not be regarded as conflicting objectives, but rather as two

interconnected aspects of a unified legal system. Their harmonization contributes to increasing consumer confidence, ensuring legal certainty for economic operators, and promoting stability in the food market.

The reform of the European Union's secondary legislation on healthy and safe food should focus on clearer and more harmonized regulations, science-based decision-making, more efficient inspection controls, digital traceability, and stronger consumer protection.

References

- Van Loon, H. (2025). Consumer protection. In B. van der Meulen, B. Wernaart, & L. Kramer (Eds.), *Elgar concise encyclopedia of food law* (pp. 49–52). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781802209709.00017>
- Van der Meulen, B. M. J. (2013). The structure of European food law. *Laws*, 2(2), 69–98. <https://doi.org/10.3390/laws2020069>.
- Gupta, A. (2022). Consumer protection for food safety under European law. *International Journal of Integrated Studies and Research*, 2(1), 1–13. <https://doi.org/doi/10.2022-62677698/IJ/02-01/001>
- O'Rourke, R. (2016). Consumer protection through food law in the European Union. In G. Steier & K. K. Patel (Eds.), *International food law and policy* (pp. 541–558). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-07542-6_23
- Mechlem, K. (2004). Food security and the right to food in the discourse of the United Nations. *European Law Journal*, 10(5), 631–648. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0386.2004.00235.x>
- Pettoello-Mantovani, C., & Olivieri, B. (2022). Food safety and public health within the frame of the EU legislation. *Global Pediatrics*, 2, Article 100020. <https://doi.org/10.1016/j.gped.2022.100020>
- European Parliament and Council of the European Union. (2002). Regulation (EC) No 178/2002 of the European Parliament and of the Council of 28 January 2002 lay down the general principles and requirements of food law, establishing the European Food Safety Authority and laying down procedures in matters of food safety. *Official Journal of the European Communities*, L 31, 1–24. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2002/178/oj>
- Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. (2016). *Official Journal of the European Union*, C 202, 47–388. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:12016E>
- Charter of Fundamental Rights of the European Union. (2016). *Official Journal of the European Union*, C 202, 389–405. https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/char_2016/oj/eng

The Role of Food Labelling in Consumer Protection: Legal and Practical Perspectives

Zerina HAJDARI

Master's Student, Sustainable Food Production Systems, University "Haxhi Zeka", Pejë, Kosovo

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23532517>

Abstract

Food labelling is one of the principal legal instruments for protecting consumers in modern food markets. Because consumers generally cannot independently verify the composition, production methods, nutritional characteristics, origin, or safety of food products before purchase, accurate and accessible food information is essential for informed decision-making. This paper examines the role of food labelling in consumer protection from legal and practical perspectives, focusing on the European Union and Turkish regulatory frameworks and taking into account relevant international standards developed by the Codex Alimentarius Commission. The analysis addresses mandatory food information, allergen declarations, date marking, nutrition labelling, origin information, misleading presentation, and the responsibilities of food business operators. Particular attention is given to the principle that food information must not merely exist, but must also be visible, legible, understandable, and sufficiently clear to prevent consumers from forming a false impression about a product. The paper further considers emerging challenges associated with online food sales, digital food information, front-of-pack nutrition labelling, and food literacy. A comparative examination of EU and Turkish rules demonstrates substantial convergence in the objectives of consumer protection, food safety, transparency, and prevention of misleading practices. The paper concludes that effective food labelling requires a combination of clear legal standards, responsible conduct by food business operators, effective administrative enforcement, and consumer education.

Keywords: food labelling; consumer protection; food safety; food information; Turkish food law

Özet

Gıda etiketlemesi, modern gıda piyasalarında tüketicilerin korunmasını sağlayan temel hukuki araçlardan biridir. Tüketiciler, satın alma öncesinde gıdaların bileşimini, üretim yöntemlerini, besin özelliklerini, menşeyini veya

güvenliğini çoğu zaman bağımsız olarak doğrulayamadıkları için doğru ve erişilebilir gıda bilgisi bilinçli karar verme açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma, gıda etiketlemesinin tüketicinin korunmasındaki rolünü hukuki ve pratik açılardan incelemekte; Avrupa Birliği ve Türk mevzuatını, Codex Alimentarius Komisyonu tarafından geliştirilen ilgili uluslararası standartları da dikkate alarak ele almaktadır. Çalışmada zorunlu gıda bilgileri, alerjen bildirimi, tarih işaretleri, beslenme bildirimi, menşe bilgisi, yanıltıcı sunum ve gıda işletmecilerinin sorumlulukları incelenmektedir. Özellikle gıda bilgisinin yalnızca mevcut olmasının yeterli olmadığı; tüketicinin ürün hakkında yanlış bir izlenime kapılmasını önlemek için bilgilerin görünür, okunabilir, anlaşılabilir ve yeterince açık olması gerektiği vurgulanmaktadır. Çalışma ayrıca çevrimiçi gıda satışları, dijital gıda bilgileri, ambalaj önü beslenme etiketlemesi ve gıda okuryazarlığı gibi yeni gelişmelerden kaynaklanan sorunları ele almaktadır. Avrupa Birliği ve Türk mevzuatının karşılaştırılması, tüketicinin korunması, gıda güvenliği, şeffaflık ve yanıltıcı uygulamaların önlenmesi bakımından önemli ölçüde yaklaşma bulunduğunu göstermektedir. Sonuç olarak etkili gıda etiketlemesi; açık hukuki kuralların, gıda işletmecilerinin sorumlu davranışlarının, etkin idari denetimin ve tüketici eğitiminin birlikte uygulanmasını gerektirmektedir.

Anahtar Kelimeler: gıda etiketlemesi; tüketicinin korunması; gıda güvenliği; gıda bilgisi; Türk gıda hukuku

1. Introduction

Food is an essential component of everyday life and, unlike many ordinary consumer goods, may directly affect human health and safety. Consumers purchase food products in circumstances in which they frequently cannot independently verify the ingredients, production methods, nutritional composition, origin, or safety characteristics of the product. The consumer therefore depends to a significant extent on information supplied by the producer, importer, distributor, retailer, or food service operator.

Food labelling represents one of the principal legal mechanisms through which this information is communicated. The label can provide information concerning the name of the food, ingredients, allergens, quantity, nutritional values, date marking, storage conditions, instructions for use, origin, and the identity of the responsible food business operator. Consequently, food labelling has both an informational and a protective function. It enables consumers to make purchasing decisions while simultaneously reducing risks associated with unsafe, unsuitable, or misleadingly presented food.

The European Commission describes food labelling as an important means of ensuring that consumers receive accurate and honest information and are able to make informed choices. Regulation (EU) No. 1169/2011 on the provision of food information to consumers establishes general principles, requirements, and responsibilities concerning food information and specifically food labelling (European Commission, 2026a).

The importance of food labelling has also increased as food markets have become more complex. Modern consumers encounter products containing numerous ingredients, additives, allergens, nutritional claims, health-related representations, alternative proteins, plant-based products, and products marketed through digital channels. In such an environment, the consumer's ability to understand the information provided on the package becomes a significant element of effective consumer protection.

Food labelling also demonstrates the interdisciplinary character of food law. Its regulation involves public health, administrative law, consumer law, commercial law, competition, advertising, and, in certain circumstances, intellectual property. The legal regulation of labels therefore seeks to reconcile several objectives: protecting human health, ensuring fair competition, preventing deception, facilitating informed consumer choice, and allowing legitimate commercial communication.

This paper examines the role of food labelling in consumer protection from legal and practical perspectives. It focuses particularly on three regulatory levels: international standards developed within the Codex Alimentarius framework, the European Union food-information regime, and the Turkish food-labelling framework. The paper also considers contemporary issues such as nutrition labelling, front-of-pack information, online food sales, digital information, and food literacy.

2. Food Labelling as an Instrument of Consumer Protection

The basic legal function of food labelling is to correct the information imbalance between food businesses and consumers. A food producer generally possesses considerably more information about a product than the person purchasing it. The producer knows the ingredients, formulation, production process, nutritional composition, storage requirements, and relevant characteristics of the product. The consumer usually does not have direct access to this information.

This information asymmetry creates a legal justification for mandatory disclosure. If food businesses were permitted to provide only information they considered commercially advantageous, consumers could have difficulty identifying allergens, nutritional characteristics, ingredients, or the actual nature of the food. Mandatory labelling rules therefore establish a minimum level of information that must be made available.

The World Health Organization identifies food labelling as an important means through which consumers can receive information concerning the characteristics of food and make informed purchasing decisions. Food labels may communicate information relating to ingredients, quantity, durability, origin, nutritional composition, storage, and other characteristics. They may also contain marketing claims, which creates a need to distinguish between informative communication and potentially misleading commercial presentation (World Health Organization [WHO], n.d.).

The protective function of labelling can be divided into at least four dimensions.

First, labelling protects physical health and safety. Information about allergens, ingredients, storage conditions, and date marking can be essential for preventing health risks.

Second, labelling protects economic interests. Consumers should be able to determine what they are purchasing and compare products without being misled about their composition, quantity, or characteristics.

Third, labelling supports autonomous decision-making. Consumers may have religious, ethical, environmental, nutritional, medical, or personal reasons for selecting particular foods. Accurate information allows consumers to act according to those preferences.

Fourth, labelling contributes to market transparency. When businesses are subject to common information requirements, competition is less dependent on deceptive or ambiguous representations and more dependent on the actual characteristics of products.

Accordingly, the legal regulation of food labelling should not be understood merely as a technical packaging requirement. It constitutes part of the broader legal architecture through which the food market operates.

3. International Standards: The Codex Alimentarius Framework

Food markets are increasingly international. Products may be produced in one country, processed in another, packaged in a third, and sold to consumers in a fourth. This internationalisation creates a need for common approaches to food information.

The Codex Alimentarius Commission, established jointly by the Food and Agriculture Organization of the United Nations and the World Health Organization, plays an important role in developing international food standards and guidelines. The Codex Committee on Food Labelling develops standards and guidelines relating to food information and nutrition labelling (Codex Alimentarius Commission, 2015, 2024).

The General Standard for the Labelling of Pre-packaged Foods provides a major international reference point for food-labelling regulation. Codex also maintains guidelines on nutrition labelling and has increasingly addressed food information provided through digital and electronic means (Codex Alimentarius Commission, 2024).

The Codex approach is important because it demonstrates that food labelling is not solely a domestic consumer-law issue. Rather, it forms part of the international governance of food safety and trade.

An important principle in international food labelling is that information should assist consumers in making appropriate choices while avoiding false, misleading, or deceptive representations. The Codex Guidelines on Nutrition Labelling expressly identify the provision of information enabling consumers to make informed choices as one of the objectives of nutrition labelling and emphasise that nutrition information should not be false or misleading (Codex Alimentarius Commission, 2015).

The development of guidelines concerning e-commerce is particularly relevant to contemporary consumer protection. Codex has adopted guidelines addressing the provision of food information for pre-packaged foods offered through e-commerce, recognising that consumers may purchase products without physically examining the packaging (Codex Alimentarius Commission, 2024).

This development illustrates a broader transformation in food information law. Traditional labelling rules were designed primarily around physical packaging in physical retail environments. Digital commerce changes the point at which information must become available. If consumers can order food online, essential

information may need to be accessible before the purchase is completed rather than only after delivery.

4. The European Union Legal Framework

The European Union has developed one of the most comprehensive regulatory frameworks concerning food information. Regulation (EU) No. 1169/2011 on the provision of food information to consumers establishes general principles and requirements for food information and clarifies the responsibilities of food business operators.

The Regulation seeks to guarantee consumers' right to information while establishing harmonised requirements across the internal market. It applies to food business operators at the stages of the food chain where their activities concern the provision of food information to consumers and covers foods intended for the final consumer and foods supplied to mass caterers (European Commission, 2026a).

For pre-packed foods, mandatory information includes, among other matters, the name of the food, list of ingredients, allergen information, quantity of certain ingredients where required, net quantity, date of minimum durability or use-by date, storage conditions, the name and address of the responsible food business operator, certain origin information, instructions for use where necessary, alcoholic strength for relevant beverages, and nutrition information (European Commission, 2026a).

This list demonstrates that the EU treats food information as a multidimensional consumer right. It is not sufficient to identify the product by name. Consumers must receive information allowing them to understand its composition and characteristics.

4.1 Mandatory information and transparency

Mandatory information serves as the minimum information threshold. The purpose is not to force consumers to read every piece of information on a label, but to ensure that essential information exists and is available when needed.

The legal requirement is particularly significant because food labels operate before the purchase. In contrast to remedies available after a consumer has suffered harm, labelling regulation is preventive. It attempts to reduce the possibility of harm or deception by requiring disclosure in advance.

4.2 Allergens

Allergen information is among the clearest examples of the relationship between labelling and consumer safety. The EU framework requires allergens contained in food to be communicated, including for pre-packed foods through the list of ingredients and, for relevant non-pre-packed foods, through mandatory allergen information (European Commission, 2026a).

This information may be particularly important because consumers with food allergies may experience serious adverse reactions after exposure to specific substances. Consequently, allergen labelling has a stronger safety dimension than many other forms of commercial information.

The EU framework requires allergens in the list of ingredients to be emphasised through a distinct typographical presentation, making them more readily identifiable. The system therefore illustrates that the legal question is not only whether information exists, but also whether it is sufficiently visible to be useful.

4.3 Date marking

Date marking also performs an important protective function. The distinction between “best before” and “use by” dates is relevant because the two expressions concern different concepts.

The “best before” date generally concerns the quality of food, whereas the “use by” date relates to safety. The European Commission identifies date marking as one of the core pieces of information required for consumers and explains that these markings help consumers understand the quality or safety period of food products (European Commission, 2026a).

Clear date marking can reduce both food-safety risks and unnecessary food waste. However, consumers must understand the legal and practical meaning of the different forms of date marking. This illustrates the importance of food literacy alongside formal legal requirements.

5. Nutrition Labelling and Consumer Choice

Nutrition information represents another major dimension of food labelling. Nutritional information can enable consumers to compare products according to energy, fat, saturated fat, carbohydrates, sugars, protein, and salt.

Under Regulation (EU) No. 1169/2011, the majority of pre-packed foods must carry a nutrition declaration containing energy value and specified nutrient

quantities. The European Commission explains that this information is generally presented in a tabular format, subject to exceptions where the available space does not permit such presentation (European Commission, 2026b).

The importance of nutrition labelling extends beyond individual purchasing decisions. WHO considers nutrition labelling an important policy instrument that can help consumers make informed purchases and healthier dietary choices. It also identifies front-of-pack labelling as a form of supplementary information that may make nutritional information easier to understand (WHO, 2019).

However, nutrition information also presents a legal and practical challenge. A label can be technically accurate while still being difficult for an ordinary consumer to understand. Complex numerical information may satisfy a formal disclosure requirement without necessarily producing meaningful consumer comprehension.

For this reason, the debate concerning front-of-pack labelling is significant. Front-of-pack systems attempt to provide simplified information at the point where the consumer is making a purchasing decision. WHO describes front-of-pack labelling as a policy tool intended to facilitate consumer understanding of nutritional information and support healthier choices (WHO, 2019).

The legal challenge is to establish a system that provides useful simplification without creating an inaccurate or excessively simplistic representation of the nutritional quality of food. WHO has also noted that certain nutrition-labelling approaches can create false perceptions of healthfulness or confuse consumers, demonstrating that the design and implementation of labelling systems matter as much as their existence (WHO, 2021).

Therefore, effective nutrition labelling requires a balance between completeness and comprehensibility.

6. Misleading Labelling and Consumer Protection

One of the most important functions of food law is preventing consumers from being misled about the nature or characteristics of food.

A label can potentially mislead consumers through words, images, symbols, colours, product names, claims, or combinations of these elements. Misleading presentation does not necessarily depend on an explicit false statement. An overall presentation may create an impression that does not correspond to the actual composition of the product.

This problem is particularly important where a product visually suggests the presence of an ingredient that is not actually present or where a substitute ingredient is used. The legal response in such cases demonstrates the importance of regulating not only written statements but also the overall presentation of food.

EU law requires food information not to be misleading, particularly regarding the characteristics of the food and its nature, identity, properties, composition, quantity, durability, origin, and method of manufacture or production (European Commission, 2026c).

This principle reflects a broader concept of consumer protection: consumers should not be required to possess specialist knowledge in order to discover that the general impression created by a product is inaccurate.

Consequently, legal assessment of labels should consider the perspective of the average consumer and the totality of the presentation. A product's image, name, wording, and other visual elements may collectively communicate a message even if no single element is independently false.

7. The Turkish Food-Labeling Framework

Turkey provides a particularly relevant case for comparative analysis because its food-labelling rules have developed with significant attention to European Union standards.

The Turkish Ministry of Agriculture and Forestry states that food-labelling rules are regulated through the Turkish Food Codex Regulation on Food Labelling and Consumer Information, which was prepared in alignment with the European Union. The framework establishes mandatory information requirements, general rules concerning food information, and responsibilities of food business operators (Republic of Türkiye, Ministry of Agriculture and Forestry, 2017).

The Turkish regulation was published in the Official Gazette on 26 January 2017. Its stated purpose includes establishing rules for the high-level protection of consumers in relation to information about food, including differences in perception and information needs. It also establishes general rules, requirements, and responsibilities concerning food information, particularly labelling (Republic of Türkiye, Ministry of Agriculture and Forestry, 2017).

This framework demonstrates the central role of consumer information within Turkish food law.

7.1 Recent developments

The Turkish regulatory framework has continued to evolve. In April 2024, changes were introduced with the stated objective of meeting consumers' information needs, ensuring accurate information, improving food literacy, and achieving a high level of consumer protection (Republic of Türkiye, Ministry of Agriculture and Forestry, 2026).

Among the recent developments are requirements concerning the presentation of the food name and net quantity in the principal field of vision and restrictions concerning representations that could create misleading impressions about the characteristics of food (Republic of Türkiye, Ministry of Agriculture and Forestry, 2024).

The Turkish Ministry of Agriculture and Forestry also updated its implementation guidance in March 2026. The updated guidance addresses issues including the presentation of certain products, terminology, food images, and mandatory information concerning ingredients and energy values in certain food-service establishments (Republic of Türkiye, Ministry of Agriculture and Forestry, 2024).

These developments are particularly relevant to the principle that effective labelling regulation must respond to practical forms of consumer deception and changing market practices.

For example, the Turkish guidance addresses the use of images and expressions that could create the impression that a product contains an ingredient when the product instead obtains a similar flavour through an aroma. The regulatory approach illustrates the idea that consumer protection must address the overall impression created by a label rather than only literal written statements (Republic of Türkiye, Ministry of Agriculture and Forestry, 2024).

8. Food Business Operators and Legal Responsibility

An effective food-labelling system requires clear allocation of responsibility. If information on a label is incorrect, consumers and authorities must be able to identify which actor is responsible for compliance.

The EU framework expressly addresses the responsibilities of food business operators concerning food information. Regulation (EU) No. 1169/2011 establishes responsibilities throughout the relevant stages of the food chain (European Commission, 2026c).

This approach is important because the modern food supply chain may involve multiple actors. A manufacturer may produce a food, another company may package it, an importer may place it on a foreign market, and a retailer may sell it to consumers.

Legal responsibility therefore has a preventive function. Food businesses should verify the accuracy of labels before products enter the market rather than relying exclusively on governmental inspection after products are sold.

The Turkish framework similarly places obligations on food businesses and requires compliance with relevant regulatory guidance. The Turkish Ministry has stated that food operators must comply with provisions contained in the relevant guidance concerning food labelling and consumer information (Republic of Türkiye, Ministry of Agriculture and Forestry, 2026).

This allocation of responsibility corresponds to a broader principle of food law: those who control the production and marketing process are generally better positioned than individual consumers to identify and prevent information-related risks.

9. Origin Labelling

Origin information can also influence consumer decisions. Consumers may care about where a food was produced or where its principal ingredients originated for reasons relating to quality, safety, ethics, culture, environmental concerns, or personal preference.

The EU framework does not impose a universal requirement that every food product always carry country-of-origin information. Instead, origin information is mandatory in specified circumstances, including where omission could mislead consumers, as well as for certain categories of food subject to specific requirements (European Commission, 2026d).

This approach reflects the tension between transparency and proportionality. Requiring extensive origin information for every ingredient could make labels excessively complex and costly, while insufficient origin information may prevent consumers from understanding the actual provenance of a product.

Therefore, origin labelling must balance the consumer's interest in transparency with the practical requirements of food production and trade.

10. Food Labelling in E-Commerce

Digitalisation has transformed food purchasing. Consumers can now purchase food without physically entering a shop and, in many cases, without seeing the physical packaging before completing the transaction.

This creates a new legal question: when must food information be provided?

The EU framework applies food information requirements to distance selling and seeks to ensure that consumers have access to relevant information when purchasing food online (European Commission, 2026a).

The Codex Alimentarius Commission has also developed guidelines specifically addressing food information for pre-packaged foods offered through e-commerce. The guidelines emphasise the need for mandatory information to be clear, prominent, and readily legible and address the suitability of language for consumers in the country where food is marketed (Codex Alimentarius Commission, 2024).

This development is important because traditional packaging-based regulation can become insufficient when the consumer's decision is made on a screen rather than in front of a physical package.

Digital food information should therefore not be treated as a separate consumer-protection issue. It is an extension of the basic principle that consumers should receive essential information before making their purchasing decision.

11. Accessibility, Legibility, and Food Literacy

The effectiveness of food labelling depends not only on the legal quantity of information but also on its accessibility.

Information may be legally present but practically ineffective if it is too small, poorly positioned, excessively technical, or difficult to understand. This creates a distinction between formal compliance and substantive effectiveness.

The Codex guidance concerning online food information provides that required information should be clear, prominent, and readily legible under normal conditions of use (Codex Alimentarius Commission, 2024).

Similarly, EU food information rules establish requirements concerning the presentation and legibility of mandatory information. The objective is not merely to place information somewhere on the package but to make it accessible to the consumer.

Food literacy is also relevant. Consumers need a basic ability to understand terms such as “use by,” “best before,” nutritional values, allergens, ingredients, and certain voluntary claims.

The Turkish Ministry has expressly identified increasing food literacy as one of the objectives associated with recent changes to the food-labelling framework (Republic of Türkiye, Ministry of Agriculture and Forestry, 2026).

This suggests that consumer protection should be understood as a combination of regulation and education. Legal rules can require accurate information, but consumers must also be able to interpret that information.

12. The Relationship Between Mandatory and Voluntary Information

Food labels contain both mandatory and voluntary information.

Mandatory information is established by law and represents the minimum information required for consumer protection. Voluntary information, by contrast, may be provided by businesses for marketing or other commercial purposes, subject to legal restrictions.

The distinction is particularly important for nutrition and health claims. Words such as “low fat,” “high fibre,” “natural,” “organic,” “sugar-free,” or similar statements may influence consumer perception. The more commercially attractive a claim is, the greater the importance of ensuring that consumers are not given a misleading impression.

The Codex Guidelines on Nutrition Labelling emphasise that nutrition information and claims should not be false, misleading, or deceptive (Codex Alimentarius Commission, 2015).

The EU framework similarly requires voluntary food information not to mislead consumers and provides conditions concerning the use and presentation of such information (European Commission, 2026e).

This demonstrates that freedom of commercial communication is not absolute in food markets. Because food claims can influence consumer behaviour and potentially health outcomes, legal regulation places limits on how such claims may be presented.

13. Challenges in the Effective Enforcement of Labelling Rules

Even a comprehensive regulatory framework cannot protect consumers effectively without enforcement.

Food-labelling compliance can involve administrative inspections, laboratory analysis, documentary checks, market surveillance, consumer complaints, and sanctions. The difficulty is that misleading presentation is not always easy to detect through laboratory testing alone. A laboratory may determine the chemical composition of a product, but legal assessment may also require consideration of the words, images, design, and overall presentation.

This means that food control authorities require both scientific and legal expertise.

Another challenge is the rapid development of food marketing. New products and marketing techniques may appear faster than regulatory systems can adapt. Plant-based products, alternative proteins, novel foods, digital commerce, influencer marketing, and sophisticated packaging designs create new questions regarding consumer information.

The Turkish Ministry's continuing updates to its labelling guidance illustrate the dynamic character of this field. The guidance has been amended in response to practical problems involving product presentation, terminology, food images, and consumer information (Republic of Türkiye, Ministry of Agriculture and Forestry, 2026).

The EU system also continues to develop as policymakers consider new forms of food information and digitalisation (European Commission, 2026c).

Effective enforcement therefore requires a regulatory system capable of responding to technological and commercial change without compromising legal predictability.

14. Comparative Observations: Turkey and the European Union

The comparison between Turkey and the European Union reveals substantial similarities in the structure and objectives of food-information regulation.

Both systems emphasise mandatory food information, consumer protection, prevention of misleading practices, allergen information, nutritional information, and the responsibility of food business operators.

Turkey's regulatory framework explicitly developed with attention to EU alignment. The Turkish Ministry has described its food-labelling rules as being prepared in accordance with EU harmonisation principles (Republic of Türkiye, Ministry of Agriculture and Forestry, 2026).

At the same time, Turkish regulatory practice demonstrates an emphasis on addressing concrete forms of misleading presentation in the domestic market.

Recent rules concerning product names, images, flavour representations, and the use of certain expressions demonstrate a regulatory interest in preventing consumers from forming an inaccurate impression about the nature or composition of food (Republic of Türkiye, Ministry of Agriculture and Forestry, 2024).

The EU framework, meanwhile, operates within a harmonised internal market and is complemented by a substantial body of European-level guidance and sector-specific legislation.

The comparison indicates that effective food-labelling law requires both general principles and detailed implementation rules. General principles such as “do not mislead the consumer” provide the legal foundation, while detailed rules concerning allergens, nutrition, origin, product names, and presentation provide predictability for businesses and authorities.

15. Practical Recommendations

Several principles can be identified for strengthening food labelling as a consumer-protection instrument.

First, mandatory information should remain accurate and comprehensive, particularly for information directly connected with health and safety.

Second, information should be visible and legible. A legal obligation to disclose information is of limited practical value if consumers cannot reasonably find or read it.

Third, food information should be understandable. Excessively technical terminology may satisfy formal requirements without producing meaningful consumer protection.

Fourth, the regulatory assessment should consider the overall impression created by the label. Consumer deception may arise from the interaction between words, images, colours, symbols, and product presentation.

Fifth, digital food sales should provide essential information before purchase, rather than requiring consumers to wait until the product is delivered.

Sixth, authorities should strengthen food literacy so that consumers can understand the information provided.

Seventh, enforcement should be sufficiently flexible to address new technologies and marketing practices while maintaining clear legal standards.

Finally, international cooperation remains important. Codex standards, EU regulation, and national food laws should continue to interact in a way that promotes food safety, consumer protection, and predictable international trade.

16. Conclusion

Food labelling is a central component of contemporary food law and consumer protection. It transforms information that is primarily held by food businesses into information that can be accessed and used by consumers.

The legal significance of food labelling extends beyond packaging. It encompasses the protection of health, economic interests, informed decision-making, market transparency, and fair competition. Mandatory information concerning ingredients, allergens, nutritional composition, dates, storage, quantity, and origin provides consumers with the basic information necessary to evaluate food products.

The European Union's Regulation (EU) No. 1169/2011 demonstrates a comprehensive approach based on the consumer's right to food information and on clearly defined responsibilities for food business operators (European Commission, 2026c).

The Turkish framework follows a comparable direction and has developed through substantial alignment with EU principles. Recent Turkish reforms and guidance demonstrate increasing attention to consumer information, food literacy, and the prevention of misleading representations (Republic of Türkiye, Ministry of Agriculture and Forestry, 2026).

Internationally, Codex Alimentarius provides an important framework for harmonising approaches to food labelling and nutrition information, including emerging issues such as digital food information and e-commerce (Codex Alimentarius Commission, 2015, 2024).

Nevertheless, the existence of detailed rules does not automatically guarantee effective consumer protection. The practical effectiveness of food labelling depends on accuracy, visibility, legibility, comprehensibility, enforcement, and consumer literacy. A label that contains technically correct information but communicates it in a confusing or misleading manner may fail to fulfil the substantive objective of consumer protection.

The future development of food labelling law should therefore focus not merely on increasing the amount of information provided, but on improving the quality, accessibility, clarity, and reliability of information. This is particularly

important as food markets become more international, digital, technologically innovative, and commercially sophisticated.

Ultimately, effective food labelling should enable consumers to answer a fundamental question before purchasing a product: What exactly am I buying, and is this product suitable for me? Food law fulfils its consumer-protection function when the legal system ensures that the answer can be obtained from information that is accurate, understandable, accessible, and trustworthy.

References

- Codex Alimentarius Commission. (2015). Guidelines on nutrition labelling (CXG 2-1985). FAO/WHO.
- Codex Alimentarius Commission. (2024). Guidelines on the provision of food information for pre-packaged foods to be offered via e-commerce (CXG 104-2024). FAO/WHO.
- European Commission. (2026a). Mandatory food information. Directorate-General for Health and Food Safety.
- European Commission. (2026b). Nutrition labelling. Directorate-General for Health and Food Safety.
- European Commission. (2026c). Food information to consumers—Legislation. Directorate-General for Health and Food Safety.
- European Commission. (2026d). Origin labelling. Directorate-General for Health and Food Safety.
- European Commission. (2026e). Labelling. Directorate-General for Health and Food Safety.
- Republic of Türkiye, Ministry of Agriculture and Forestry. (2017). Turkish Food Codex Regulation on Food Labelling and Consumer Information. Official Gazette, No. 29960.
- Republic of Türkiye, Ministry of Agriculture and Forestry. (2024). Turkish Food Codex Regulation on Food Labelling and Consumer Information: Amendments and explanatory information.
- Republic of Türkiye, Ministry of Agriculture and Forestry. (2026). Turkish Food Codex Food Labelling and Consumer Information Regulation: Updated guidance.
- World Health Organization. (2019). Guiding principles and framework manual for front-of-pack labelling for promoting healthy diets. WHO.
- World Health Organization. (2021). Implementing nutrition labelling policies: A review of contextual factors. WHO.
- World Health Organization. (2022). Nutrition labelling: Policy brief. WHO.

Protecting Food Identity Across Borders: Intellectual Property and the International Food Supply Chain

Shrouk ABDELAZIZ

Legal Consultant, One World Intellectual Property, Cairo, Egypt

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23532521>

Abstract

The internationalisation of food supply chains has transformed food products from locally produced goods into commercial assets that carry geographical reputation, traditional knowledge, innovative formulations, distinctive packaging and branding. Each of these elements may engage a different form of intellectual property, yet protection becomes fragmented when products cross borders, because rights are territorial and national systems differ.

This paper examines the protection of food-related intellectual property across the international food supply chain, with particular attention to geographical indications, trademarks, trade secrets and industrial designs. It proposes an analytical “IP map” that identifies the relevant intangible assets at each stage, from production and processing to packaging, branding, distribution and trade. Türkiye and Egypt serve as comparative perspectives, not isolated national case studies, to show how food identity may be protected in cross-border markets. The paper also considers how European Union and international frameworks, including the recent EU regulation on geographical indications, affect food products originating outside the EU.

Responding to the symposium’s question whether food law is an autonomous discipline or a cross-cutting field, the paper argues that food-related intellectual property is fragmented across rights, actors, durations and enforcement mechanisms. It concludes that effective protection of food identity requires an integrated approach that treats the overlapping rights along the supply chain as a coordinated whole, rather than as separate legal categories.

Keywords: Food law; Geographical indications; Intellectual property; Food supply chains; European Union law

Sınırlar Ötesinde Gıda Kimliğinin Korunması: Fikri Mülkiyet ve Uluslararası Gıda Tedarik Zinciri

Özet

Gıda tedarik zincirlerinin uluslararasılaşması, gıda ürünlerini yerel olarak üretilen mallardan; coğrafi itibar, geleneksel bilgi, yenilikçi formülasyonlar, ayırt edici ambalaj ve marka gibi unsurları bünyesinde barındıran ticari varlıklara dönüştürmüştür. Bu unsurların her biri farklı bir fikri mülkiyet hakkını gündeme getirebilir; ancak ürünler sınırları aştığında, hakların ülkesel niteliği ve ulusal hukuk sistemleri arasındaki farklılıklar nedeniyle koruma parçalı hale gelmektedir.

Bu çalışma, uluslararası gıda tedarik zinciri boyunca gıdayla bağlantılı fikri mülkiyetin korunmasını; özellikle coğrafi işaretler, markalar, ticari sırlar ve endüstriyel tasarımlar bakımından incelemektedir. Üretim ve işlemeden ambalajlamaya, markalaşmaya, dağıtım ve ticarete kadar her aşamadaki ilgili gayri maddi varlıkları belirleyen analitik bir “fikri mülkiyet haritası” önermektedir. Türkiye ve Mısır, birbirinden bağımsız ulusal vaka çalışmaları olarak değil, gıda kimliğinin sınır ötesi piyasalarda nasıl korunabileceğini göstermek üzere karşılaştırmalı perspektifler olarak ele alınmaktadır. Çalışma ayrıca, coğrafi işaretlere ilişkin yakın tarihli AB düzenlemesi dâhil olmak üzere Avrupa Birliği ve uluslararası çerçevelerin, AB dışı menşeli gıda ürünlerini nasıl etkilediğini değerlendirmektedir.

Sempozyumun, gıda hukukunun özerk bir disiplin mi yoksa farklı hukuk dallarını kesen bir alan mı olduğu sorusundan hareketle çalışma, gıdayla ilgili fikri mülkiyetin haklar, hak sahipleri, koruma süreleri ve uygulama mekanizmaları bakımından parçalı olduğunu savunmaktadır. Etkili gıda kimliği korumasının, tedarik zinciri boyunca örtüşen hakları ayrı hukuki kategoriler olarak değil, eşgüdümlü bir bütün olarak ele alan entegre bir yaklaşım gerektirdiği sonucuna varılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gıda hukuku; Coğrafi işaretler; Fikri mülkiyet; Gıda tedarik zincirleri; Avrupa Birliği hukuku

1. Introduction

A wheel of cheese, a sack of dates or a box of traditional sweets leaves a farm or workshop as a physical object and arrives in a foreign market as something more: a name with a reputation, a way of making things, a recognisable pack and a network of commercial relationships. Food is therefore a commercial, cultural

and intellectual asset at the same time, and its intangible value is most exposed at the moment it is monetised, when the product crosses a border.

That moment is increasingly the normal condition of the food economy. Production, processing, packaging, branding, distribution and retail are frequently carried out by different actors in different jurisdictions, each of whom handles part of what makes the product valuable. Intellectual property law, by contrast, is built from separate instruments: geographical indications (GIs), trade marks, trade secrets, designs and patents, each with its own subject matter, owner, duration and territory. A single food product can engage several of them at once, yet none of them corresponds to the identity of the product as a whole.

This paper asks how the identity of a food product, and the intellectual property embodied in it, can be protected when the product moves across borders and between the actors of a supply chain. It addresses three sub-questions: which intangible assets arise at each stage of the chain; where and why protection fragments when the product moves; and what a coordinated approach can add to the existing legal toolkit.

The argument is that the main difficulty is not the absence of rights but their distribution. Rights held by different actors, with different formalities and different territorial reach, meet at the points where control of the product, or of information about it, passes from one actor to the next. It is at these handover points that identity leaks. Protecting food identity across borders is therefore best understood as the management of interfaces along the chain rather than the pursuit of a single right. The paper develops this idea through an “IP map” of the food supply chain (Section 4) and a six-step framework for coordinated protection (Section 7), and it uses the argument to respond to the symposium’s question whether food law is an autonomous discipline or a cross-cutting field (Section 8).

The analysis is doctrinal and comparative. It examines the multilateral instruments, namely the Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) and the Paris Convention, the relevant European Union (EU) legislation, and the national legislation of Türkiye and Egypt. The two countries are used as complementary vantage points rather than as separate case studies: Türkiye operates a registration system modelled on EU law and has a record of registering names in the EU, while Egypt is a significant agricultural exporter whose exporters may need to assemble protection from several instruments. The paper does not survey the national registers exhaustively, does not examine the case law of national courts, and does not address food-safety

regulation except where it intersects with identity. Its proposals are analytical frameworks, not existing legal institutions.

2. Food Identity as a Bundle of Intangible Assets

“Food identity” is used here as an analytical concept, not as a legal category. It refers to the attributes by which buyers, regulators and competitors recognise a food product as distinct from its substitutes, and which sustain its price and reputation. Three layers can be distinguished, and each engages a different family of legal instruments.

The first is *origin-linked identity*: the place, climate, local varieties and collective reputation associated with a product. It belongs to a community of producers rather than to any one firm, and it is reached by geographical indications (protected designations of origin and protected geographical indications), collective marks and certification marks. The second is *know-how-linked identity*: the formulation, process or method of production. It is reached by trade secrets (World Trade Organization [WTO], 1994, art. 39.2), by patents or utility models where the invention meets their requirements, and, for traditional methods and compositions, by schemes such as the EU’s traditional specialities guaranteed and Türkiye’s traditional product names. The third is *presentation-linked identity*: the name, logo, pack, shape and appearance by which a product is recognised on the shelf. It is reached by trade marks (including shape and get-up marks), industrial designs and copyright, and, where the destination legal system recognises it, by trade dress or unfair-competition protection.

The know-how layer is internally divided, and the division determines which instrument is appropriate. Traditional know-how, shared within a producing community, is protected by being made public: it is written into a specification and governed collectively, so that those who meet it may use the name. Proprietary know-how is protected by the opposite means. It must remain confidential, and it depends on non-disclosure agreements, access controls and information-security measures that bind every partner in the supply chain who handles it. The first works by disclosure and collective governance, the second by concealment and contract. A product can contain both, and they cannot be managed in the same way (Section 5.5 returns to this tension).

These layers differ in who holds them and in how the law can reach them. Origin-linked identity is collective and public, know-how-linked identity may be collective or confidential, and presentation-linked identity is individual and

exposed to the market. A single product, such as a regionally named cheese sold under a brand in a distinctive pack, normally carries all three layers at once.

Food identity must be distinguished from the legal category of a GI. Under TRIPS, a GI identifies a good as originating in a territory, region or locality where a given quality, reputation or other characteristic of the good is essentially attributable to its geographical origin (WTO, 1994, art. 22.1). Not every traditional or famous product meets this test, and a GI addresses only the origin-linked layer. Scholarship has long debated whether GIs are best understood as devices protecting collective reputation, informing consumers or allocating territorial entitlements, and how the “origin link” should be conceived (Gangjee, 2012; Zappalaglio, 2021). Nor is the GI the only origin-related instrument. Türkiye also registers traditional product names, a category modelled on the EU scheme for traditional specialities guaranteed and applicable to a wider range of products (Aktekin & Doğan Alkan, 2017). They are names used in the market for at least thirty years and defined by a traditional method, composition or raw materials (Akkuş & Özer, 2026), so they belong to the know-how layer even though they are registered as names. Registration also shows how tradition becomes administrative text. In an analysis of all 521 TÜRKPATENT records in the meals-and-soups group, Akkuş and Özer (2026) found detailed production specifications but sparse monitoring counterparts: 80% of the records with usable monitoring text showed no explicit counterpart for any of the specified features examined. The authors caution that this is not evidence of ineffective monitoring in the field, but it illustrates that making traditional know-how public does not by itself settle how its use is controlled. Identity not captured by a registered GI is not thereby unprotected, but it must be sought in other instruments with different requirements.

The practical consequence is that the identity of a food product is distributed across several rights and, as the following sections show, across several actors. Understanding where each layer sits in the supply chain is the first step towards protecting it.

3. The International and EU Legal Framework

3.1 The Multilateral Baseline

The multilateral framework sets minimum standards but leaves protection national. TRIPS requires Members to provide legal means to prevent the use of GIs that misleads the public as to the true origin of a good or that constitutes unfair competition within the meaning of article 10*bis* of the Paris Convention (WTO, 1994, art. 22.2). TRIPS contains significant limits: it preserves earlier good-faith

trade marks (art. 24.5), allows terms that are customary common names in a Member's territory to be excluded (art. 24.6), and imposes no obligation to protect a GI that is not, or has ceased to be, protected in its country of origin (art. 24.9). The last provision matters for exporters, because recognition at home is a precondition of recognition abroad.

Beyond GIs, TRIPS protects undisclosed information that is secret, has commercial value because it is secret and has been subject to reasonable steps to keep it secret (art. 39.2), and requires protection for independently created industrial designs that are new or original (arts. 25–26). The Paris Convention adds national treatment, priority periods for filings, the repression of unfair competition (art. 10*bis*) and a rule against the registration of a mark by an agent or representative of the owner without authorisation (art. 6*septies*) (World Intellectual Property Organization [WIPO], 1979). Taken together, these instruments allow a product to be protected in several ways but create no right that travels with it: each protection is acquired, recognised and enforced in each jurisdiction separately.

3.2 The EU Framework and Non-EU Products

The EU offers the most developed regional framework and is a principal destination market for exporters from Türkiye and Egypt. Regulation (EU) 2024/1143 consolidates its GI regime for wine, spirit drinks and agricultural products, together with traditional specialities guaranteed. It does so through a single registration procedure open to applicants in a Member State or a third country, and it contains dedicated rules on the relationship between GIs and trade marks (European Parliament & Council of the European Union, 2024a). Implementing Regulation (EU) 2025/26 expressly contemplates applications for third-country products, including from producer groups established in third countries (European Commission, 2024). Union-wide GI protection is therefore available to non-EU products, but only through registration against a product specification and subject to opposition.

Registered names are protected against misuse, imitation and evocation, and the Court of Justice reads this broadly. It covers figurative signs that evoke the protected area (*Queso Manchego*, Case C-614/17, 2019) and, where consumers are likely to be misled, the reproduction of a product's characteristic appearance (*Morbier*, Case C-490/19, 2020). Both cases concerned the predecessor Regulation (EU) No 1151/2012.

The remaining layers rest on separate instruments: EU trade marks, including collective and certification marks (European Parliament & Council of the

European Union, 2017); trade secrets (European Parliament & Council of the European Union, 2016); and designs under Regulation (EC) No 6/2002, as amended by Regulation (EU) 2024/2822 (Council of the European Union, 2002; European Parliament & Council of the European Union, 2024b). None of this is automatic for a non-EU producer. An unregistered name competes as an unprotected geographical term, subject only to general rules against misleading practices, and each of the other rights must be secured separately.

4. The IP Map of the Food Supply Chain

The IP map translates the three layers of food identity into the stages of the supply chain. Table 1 identifies, for each stage, the identity assets at stake, the instruments through which they may be protected, the actor who typically controls them, and the handover risk, meaning the point at which protection is most likely to weaken as control passes to the next actor. The map is a diagnostic, not a prescription: whether an instrument is actually available depends on the asset, on the applicable law and, in some cases, on whether the name has been registered or the information kept secret.

Table 1

The IP Map of the Food Supply Chain

Stage	Identity asset at stake	Main instruments	Typical controller	Handover risk
Production	Origin, local varieties, traditional methods	GI or traditional product name; collective or certification mark; grower contracts	Producer community, cooperative or collective body	Individual operators use the name without collective control or a specification
Processing	Formulation, process know-how	Trade secret; patent where requirements are met; contract	Processor or brand owner	Information disclosed to co-packers or suppliers without adequate safeguards
Packaging	Pack shape, graphics, labelling	Design; trade mark; copyright; unfair competition	Brand owner, packaging designer	Rights remain with the designer, or are unregistered in export markets
Branding and marketing	Name, logo, origin claims	Trade mark; GI; rules on misleading practices	Brand owner	Mark unregistered in the destination, or in conflict with a local GI or third-party mark
Distribution and export	Supplier data, licences, know-how, rights of use	Contract; confidentiality; trade secret	Exporter, distributor	Distributor or agent registers or exploits the mark or name locally
Import	Use of name and design in the destination	Locally registered or recognised rights; border measures	Importer	Home protection not recognised; no local right to enforce
Retail	Origin claims and appearance at the point of sale	Enforcement of registered rights; rules on misleading practices	Retailer, brand owner	Imitations and evocations sold beside the genuine product

Three features of the map deserve emphasis. First, control changes hands at nearly every stage. The community that holds the origin-linked layer is not the processor that holds the know-how, who in turn is not the distributor that controls market access. Second, the instruments differ in how protection arises. GIs, trade marks and designs require registration or formal recognition in each territory where protection is sought, whereas trade secrets exist only while the information remains secret and reasonable steps are taken to keep it so. Third, most of the weak points

lie not within a stage but between stages, where an asset moves from one actor, and often from one jurisdiction, to another. These handover risks are the practical content of fragmentation, and the next section examines how they arise when a product crosses a border.

5. Cross-Border Fragmentation: Five Fault Lines

Five fault lines recur when the map is followed across a border.

5.1 The Territorial and Market-Entry Gap

Rights exist only where they are granted or recognised. A trade mark registered in the country of production confers no right in the destination market, and in systems that favour the first to file, the party that files first may be a competitor or the exporter's own distributor. The Paris Convention responds with national treatment, priority periods and a prohibition on registration by an agent or representative without the owner's consent (WIPO, 1979, arts. 4 and 6*septies*), but these tools work only if the owner acts in time and in each market. International registration under the Madrid system, to which Egypt is a party, simplifies filing but leaves protection territorial, since each designated jurisdiction examines and enforces separately.

5.2 Name Conflicts

The same geographical name may be a registered GI in one market, a third party's trade mark in another and a generic term in a third. TRIPS accommodates all three outcomes by preserving earlier good-faith marks and excluding terms that are customary common names in the importing territory (WTO, 1994, arts. 24.5–24.6). National and regional systems then regulate coexistence in their own ways. Türkiye's Law No. 6769 contains rules on the relationship between GIs and trade marks, including the position of marks registered in good faith (Republic of Türkiye, 2016, art. 48), and Regulation (EU) 2024/1143 contains a dedicated provision on the relationship between GIs and trade marks. For an exporter the lesson is that a geographical name is not a safe brand until its status has been checked in each target market.

5.3 The Recognition Gap

Protection at home does not travel. Under TRIPS there is no obligation to protect a GI that is not protected in its country of origin (WTO, 1994, art. 24.9), and abroad the name must be registered or otherwise recognised under the destination's rules. Egyptian law, for example, allows foreign GIs to be registered

subject to specific conditions (Schneider & Ho Tu Nam, 2024), and the EU requires registration through its own procedure. A working home register, a clear product specification and a body able to apply for and defend the name are therefore prerequisites of international protection, not optional extras. The Turkish name *Antep Baklavası/Gaziantep Baklavası* illustrates the route: it was entered in the EU register as a PGI in 2013 on the application of the Gaziantep Chamber of Commerce, and no statement of objection was received (European Commission, 2013).

5.4 Imitation Without the Name

Imitators rarely need the name. The *Morbier* case concerned a cheese marketed under a different name that reproduced the black line characterising the protected product, and the Court of Justice accepted that reproducing a characteristic appearance can, in some circumstances, fall within the protection of a registered name if consumers are likely to be misled (Syndicat interprofessionnel de défense du fromage Morbier v Société Fromagère du Livradois SAS, Case C-490/19, 2020). The decision shows both the reach of registered GIs and their limits: the protection belongs to the registered name and is available only where that name is protected. An unregistered product, or a registered product in a market that has not recognised the name, must rely on designs, trade marks and rules against unfair competition and misleading practices. These have different requirements and are often poorly suited to the shared appearance of a traditional product, since a design must be new and a traditional appearance typically is not.

5.5 Tradition Versus Secrecy

Trade secret protection requires that information be secret, have commercial value because it is secret and be subject to reasonable steps to keep it so (WTO, 1994, art. 39.2; European Parliament & Council of the European Union, 2016, art. 2). A traditional recipe or method shared by a producing community usually fails the first condition, while a proprietary formulation shared with co-packers and distributors will fail the third unless contracts and internal controls are in place. Tradition and secrecy therefore pull in opposite directions. The collective know-how that makes a product distinctive is the know-how least likely to be protectable as a secret, and it is for that reason that a GI or traditional-name registration, with its public specification, is the more natural instrument for it.

Enforcement multiplies these difficulties. Proof of reputation, ownership and infringement may be required in several countries, before different authorities and under different rights, and the cost falls on the party least able to bear it, often a

small producer or cooperative. The fault lines are not separate problems but expressions of one: protection depends on who holds which right, where, and with what authority at the moment the product changes hands.

6. Türkiye and Egypt as Comparative Perspectives

Türkiye and Egypt are used here as two vantage points on the same problem. Both are members of the WTO and of the Paris Convention, and each regulates the relevant rights in a consolidated statute. They stand, however, in different positions in relation to the EU and have different experiences of turning a statutory framework into registered names and recognised rights. Table 2 summarises the comparison, and the discussion that follows draws out what it shows about the broader problem.

Table 2

Türkiye and Egypt: Comparative Perspectives on Food-Related IP

Dimension	Türkiye	Egypt
Core statute	Industrial Property Law No. 6769 (in force January 2017), consolidating marks, GIs, designs and patents	Law No. 82 of 2002, as amended (including by Law No. 178 of 2020): patents and undisclosed information (Book One); marks, trade names, GIs and designs (Book Two)
Origin-linked identity	Registered GIs and traditional product names, modelled on EU schemes; official emblem used with the registered name	GI registration open to domestic and foreign names, with specific conditions for foreign names
Trade marks and GIs	Marks containing registered GIs refused; rules on earlier good-faith marks (art. 48)	Misleading marks and GIs not registrable; well-known marks protected without registration
Know-how and secrets	Principally unfair-competition rules (Commercial Code, arts. 54–63) and contract	Undisclosed information protected under Book One
Route to the EU	National registration followed by EU applications: 20 names registered, 45 applications pending (February 2024)	Third-country GI route available under Regulation (EU) 2024/1143; comparable record of EU registrations not identified in sources consulted

Türkiye illustrates a state-supported pathway from local registration to EU recognition. Law No. 6769 consolidated the earlier decree-laws on marks, patents, GIs and designs, introduced traditional product names alongside GIs and, in line

with EU practice, requires registered names to be used with an official emblem (Aktekin & Doğan Alkan, 2017; Republic of Türkiye, 2016). The Turkish Patent and Trademark Office (TÜRKPATENT) reported in February 2024 that twenty Turkish names were registered as GIs in the EU and that forty-five applications were pending (TÜRKPATENT, 2024); among the registered names, as the office has announced, is Gemlik olives (TÜRKPATENT, n.d.). The Turkish experience shows that EU registration is attainable for a non-EU name, but also that it follows, rather than replaces, a functioning national system and that it is an institutional undertaking which individual producers rarely carry alone. It also shows what remains outside the GI: a registered name does not protect the trade marks, designs and know-how of the firms that use it, and Turkish law protects business secrets principally through the unfair-competition rules of the Commercial Code and through contract (Republic of Türkiye, 2011).

Egypt illustrates the position of an exporting economy with a comprehensive statute and a need to assemble protection from several rights. Law No. 82 of 2002, as amended (including by Law No. 178 of 2020), covers undisclosed information in Book One and marks, trade names, GIs and industrial designs in Book Two (Arab Republic of Egypt, 2002). Registration as a GI is open to domestic and foreign names, with specific conditions for the latter (Schneider & Ho Tu Nam, 2024); signs that mislead the public about origin may not be registered as marks or GIs; and well-known marks are protected even if unregistered in Egypt. The route has been used in practice: Egyptian academic and trade literature reports that Matrouh figs were registered as a GI in 2020 and that Matrouh olive oil has also been registered,” and cite the Olive Oil Times article. For a non-food illustration of the mark route, the Egyptian Cotton logo is protected internationally under the Madrid system (registration No. 756059), is stated to certify 100% Egyptian Barbados cotton, and may be used only by authorised persons under a licensing scheme (World Intellectual Property Organization [WIPO], n.d.). Institutionally, Law No. 163 of 2023 created the Egyptian Authority for Intellectual Property to take over functions previously divided among several ministries and offices (Arab Republic of Egypt, 2023), a step towards the consolidated home base on which recognition abroad depends. What public sources do not show is how far registered names, specifications and control bodies now cover the origin-linked layer across Egyptian food exports, and a comparable record of Egyptian names registered in the EU was not identified in the sources consulted. This is an empirical question that deserves systematic study, because, by the logic of TRIPS article 24.9, the recognition of Egyptian names abroad depends first on their recognition at home.

Read together, the two systems show that fragmentation takes different forms. In Türkiye the question is how far a well-developed home register translates into recognition and enforcement abroad, and how the firms that use a registered name protect their own assets. In Egypt the question is how to build the home base on which international recognition depends, and which instruments exporters should use in the meantime. The first calls for coordination between collective and firm-level rights; the second for deciding, asset by asset, which instrument fits. Both are applications of the same map. Neither national statute, nor the EU framework, removes the need to manage the interfaces between rights, between actors and between jurisdictions.

7. Towards an Integrated Approach to Food-Related IP

The IP map suggests a practical sequence that a producer, exporter or adviser can apply before a product enters a new market. It is proposed as an analytical tool, not an existing legal regime. *Identify* the intangible assets of the product by layer and stage, and who controls each. *Classify* each asset by the instrument that can realistically protect it, recording honestly where none can: a widely known traditional method is not a trade secret, and a famous name is not a GI until the legal test is met. *Protect* by securing the rights that require formalities, beginning at home because home recognition conditions recognition abroad, and using collective or certification marks where a GI is not yet available. *Manage* the interfaces by contract: ownership of local filings, authorised use, quality control, confidentiality, and assignment of any registration made by a distributor or agent on termination. *Enforce* through monitoring and evidence of reputation and ownership; digital traceability and AI-assisted monitoring can support detection and proof, but they supply evidence, not rights. *Internationalise* market by market, checking the availability and generic status of the name, priority windows, the EU third-country GI route and local enforcement options, and repeat the cycle as the supply chain expands.

Consider, as a stylised example, an Egyptian cooperative exporting a regionally named sweet through a distributor in Türkiye and importers in the EU. It would pursue a GI at home and, in the interim, a collective mark; register the brand and pack design in each target market; avoid relying on secrecy for a communal recipe; and provide in the distribution contract that any local filing of the name or pack belongs to the cooperative. The contribution of the framework is to make the sequence, and the gaps, visible before the product ships.

8. Implications for Food Law as a Cross-Cutting Field

The symposium asks whether food law is an autonomous discipline or a cross-cutting field. From the standpoint of intellectual property, the answer here is qualified. The identity of a food product is a point at which rules from several branches of law converge: intellectual property decides who may claim a name, method or appearance; contract law shares those rights along the chain; unfair-competition and consumer-protection rules police misleading claims about origin and quality; trade law and destination-market rules decide whether protection is recognised abroad; and food-safety and food-information rules, such as Türkiye's Law No. 5996 and Egypt's Law No. 1 of 2017, shape how origin and quality claims can be made in practice (Arab Republic of Egypt, 2017; Republic of Türkiye, 2010). In EU law the link is closer still, since a GI specification is at once a title of protection, a quality standard and the basis of a control system (European Parliament & Council of the European Union, 2024a).

These rules are not identical, and not every question about food is a question of intellectual property. But a producer protecting the identity of a product across borders needs them to work together. The unity of food law is therefore better understood as functional than doctrinal: it comes from a shared object, food, and a shared problem, the coordination of rules designed separately. Whether that amounts to autonomy this paper does not claim to settle, but it suggests that practitioners and policymakers need integrated literacy across the branches rather than expertise in any one.

9. Conclusion

Protecting food in international markets means protecting more than the physical product. It means protecting the collection of intangible assets that gives the product its identity, reputation and economic value, and doing so across the whole supply chain and across jurisdictions. The paper has argued that identity is distributed across three layers, held by different actors and protected by different instruments; that the resulting fragmentation shows itself at the handover points of the chain and in five recurring fault lines when products cross borders; and that the experiences of Türkiye and Egypt, set against EU and international frameworks, display the same structural problem in different forms.

Three recommendations follow. First, exporters and their advisers should prepare an IP map before a product enters a new market, assigning each asset to an instrument and a holder and treating home registration as the first step. Second, policymakers should strengthen the conditions on which international recognition

depends, by maintaining accessible registers and specifications, supporting collective bodies able to apply for and defend names, and pursuing recognition arrangements with key destination markets. Third, contracts along the chain should be treated as part of the intellectual property strategy, with standard terms on ownership of local filings, authorised use and confidentiality.

The study has limits. It is doctrinal, it relies on published legal texts and official announcements, and its observations on the practical operation of the Turkish and Egyptian GI systems should be tested empirically, including by a systematic review of national and EU registers. Within those limits, the IP map offers a way of seeing a food product as the legal system sees it, in pieces, and of reassembling it before it travels.

References

- Akkuş, Ç., & Özer, E. Z. (2026). Registering culinary heritage: Documentary governance in Turkish geographical indication records. *Frontiers in Sustainable Food Systems*, 10, Article 1940231. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2026.1940231>
- Aktekin, U., & Doğan Alkan, G. (2017, September). Protection of traditional product names under the new IP Code No. 6769. *Intellectual Property Magazine*, 42–43.
- Arab Republic of Egypt. (2002). *Law No. 82 of 2002 on the protection of intellectual property rights*. WIPO Lex. <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/1301>
- Arab Republic of Egypt. (2017). *Law No. 1 of 2017 on the National Food Safety Authority*.
- Arab Republic of Egypt. (2023). *Law No. 163 of 2023 establishing the Egyptian Authority for Intellectual Property*.
- Council of the European Union. (2002). *Council Regulation (EC) No 6/2002 of 12 December 2001 on Community designs*. Official Journal of the European Communities, L 3. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2002/6/oj>
- European Commission. (2013). *Commission Implementing Regulation (EU) No 1399/2013 of 18 December 2013 entering a name in the register of protected designations of origin and protected geographical indications [Antep Baklavası/Gaziantep Baklavası (PGI)]*. Official Journal of the European Union, L 349, 58. https://eur-lex.europa.eu/eli/reg_impl/2013/1399/oj
- European Parliament & Council of the European Union. (2016). *Directive (EU) 2016/943 of 8 June 2016 on the protection of undisclosed know-how and business information (trade secrets) against their unlawful acquisition, use and disclosure*. Official Journal of the European Union, L 157. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/943/oj>
- European Parliament & Council of the European Union. (2017). *Regulation (EU) 2017/1001 of 14 June 2017 on the European Union trade mark*. Official Journal of the European Union, L 154. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2017/1001/oj>

- European Parliament & Council of the European Union. (2024a). *Regulation (EU) 2024/1143 of 11 April 2024 on geographical indications for wine, spirit drinks and agricultural products, as well as traditional specialties guaranteed and optional quality terms for agricultural products*. Official Journal of the European Union, L 2024/1143. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1143/oj>
- European Parliament & Council of the European Union. (2024b). *Regulation (EU) 2024/2822 of 23 October 2024 amending Council Regulation (EC) No 6/2002 on Community designs*. Official Journal of the European Union, L 2024/2822. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/2822/oj>
- Fundación Consejo Regulador de la Denominación de Origen Protegida Queso Manchego v. Industrial Quesera Cuquerella SL and Juan Ramón Cuquerella Montagud, Case C-614/17, ECLI:EU:C:2019:344 (Court of Justice of the European Union, 2 May 2019).
- European Commission. (2024). *Commission Implementing Regulation (EU) 2025/26 of 30 October 2024 laying down rules for the application of Regulation (EU) 2024/1143 of the European Parliament and of the Council as regards registrations, amendments, cancellations, enforcement of the protection, labelling and communication in respect of geographical indications and traditional specialties guaranteed*. Official Journal of the European Union, L 2025/26. https://eur-lex.europa.eu/eli/reg_impl/2025/26
- Turkish Patent and Trademark Office. (2024, February 8). *Bursa Şeftalisi being registered in the EU*. <https://tpe.gov.tr/en/news/bursa-seftalisi-being-registered-in-the-eu>
- Gangjee, D. S. (2012). *Relocating the law of geographical indications*. Cambridge University Press.
- Republic of Türkiye. (2010). *Law No. 5996 on veterinary services, plant health, food and feed*.
- Republic of Türkiye. (2011). *Turkish Commercial Code (Law No. 6102)*.
- Republic of Türkiye. (2016). *Industrial Property Law (Law No. 6769; Official Gazette, 10 January 2017)*. WIPO Lex. <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/16609>
- Schneider, M., & Ho Tu Nam, N. (2024). *Protecting geographical indications in Africa*. Oxford University Press.
- Syndicat interprofessionnel de défense du fromage Morbier v. Société Fromagère du Livradois SAS, Case C-490/19, ECLI:EU:C:2020:1043 (Court of Justice of the European Union, 17 December 2020).
- Turkish Patent and Trademark Office. (n.d.). *“Gemlik Zeytini” have been officially registered by the European Union*. <https://turkpatent.gov.tr/en/news/gemlik-zeytini-have-been-officially-registered-by-the-european-union>

- World Intellectual Property Organization. (1979). *Paris Convention for the Protection of Industrial Property of March 20, 1883, as revised at Stockholm on July 14, 1967, and as amended on September 28, 1979*. <https://www.wipo.int/treaties/en/ip/paris/>
- World Intellectual Property Organization. (2020). *Law No. 82 of 2002 on the protection of intellectual property rights (consolidated Arabic text, amended through 2020)* [in Arabic]. WIPO Lex. <https://www.wipo.int/wipolex/ar/legislation/details/22066>
- World Intellectual Property Organization. (n.d.). *Cotton from the land of the Pharaohs*. WIPO IP Advantage. <https://www.wipo.int/web/ip-advantage/w/stories/cotton-from-the-land-of-the-pharaohs>
- World Trade Organization. (1994). *Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (Annex 1C to the Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization)*. https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/trips_e.htm
- Zappalaglio, A. (2021). *The transformation of EU geographical indications law: The present, past and future of the origin link*. Routledge.

Yazarlar Hakkında / About the Authors

Prof. Dr. Yücel OĞURLU

Prof. Dr. Yücel OĞURLU, 1970 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Aslen Balıkesirli olan OĞURLU, 1992 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Akademik kariyerine 1992 yılında Atatürk Üniversitesinde başlayan Prof. Dr. Yücel OĞURLU, 1995 yılında Mali Hukuk Yüksek Lisans Programı ve 1999 yılında Kamu Hukuku Doktora Programlarını Marmara Üniversitesinde tamamladı. Doktora sonrası çalışmalarını misafir öğretim üyesi olarak Hollanda Tilburg Üniversitesinde ve Ahmet Yesevi Üniversitesinde tamamladı. 1999-2004 yılları arasında Yrd. Doç. Dr., 2004-2006 yılları arasında da Doç. Dr. olarak Atatürk Üniversitesi Hukuk Fakültesinde görev yapan OĞURLU, 2006 yılında İstanbul Ticaret Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Doç. Dr. olarak göreve başladı. Aynı bölümde 2010 yılında Profesörlük kadrosuna atanan OĞURLU, 2013-2016 yılları arasında Uluslararası Saraybosna Üniversitesi Rektörü olarak görev yaptı. İstanbul Ticaret Üniversitesinde farklı dönemlerde Dekanlık ve Rektör Yardımcılığı görevlerinde bulunan Prof. Dr. Yücel OĞURLU aynı üniversitede 2019-2023 yılları arasında da Rektörlük görevini yürüttü. Alanında ulusal ve uluslararası projelerde yönetici ve yürütücü olarak görev alan; çok sayıda bilimsel çalışması bulunan OĞURLU'nun hukuk alanı dışında edebiyat ve linguistik alanında da yayınları ile uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkiler konusunda köşe yazıları bulunmaktadır. İngilizce (ileri düzey), Arapça (orta), Rusça (temel), Boşnakça (temel), Kazakça (iyi), Özbekçe (iyi), Kumukça (orta), Nogayca (orta), Lezgice (iyi) ve Farsça (temel) dillerini bilmektedir. Prof. Dr. Yücel OĞURLU, 11.01.2023 tarihinde yayımlanan Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile Balıkesir Üniversitesi Rektörlüğüne atanmıştır.

Dr. Öğr. Üyesi Gözde KUMAŞ

Gözde Kumaş, Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Lisans eğitimini Sakarya Üniversitesi Turizm

İşletmeciliği Bölümünde 2018 yılında, yüksek lisans eğitimini Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Turizm İşletmeciliği programında 2020 yılında tamamlamıştır. Doktora derecesini 2026 yılında Kocaeli Üniversitesi Turizm İşletmeciliği programından almıştır. Şubat 2024'te Balıkesir Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak başladığı akademik görevini, Haziran 2026 itibarıyla doktor öğretim üyesi olarak sürdürmektedir.

Kumaş'ın başlıca araştırma alanları turizm işletmeciliği, gastronomi turizmi, sürdürülebilir turizm, turizm pazarlaması, tüketici davranışları ve turizmde dijital dönüşümdür. Çalışmalarında yerel gastronomik değerlerin markalaşması, gıda kültürünün korunması, yeşil turizm uygulamaları, hizmet kalitesi, otel işletmelerinde yönetim ve örgütsel davranış konularına odaklanmaktadır. Ayrıca turizmde yapay zekâ uygulamaları, sürdürülebilirlik ve destinasyon yönetimi üzerine araştırmalar yürütmektedir.

Ulusal ve uluslararası bilimsel dergilerde yayımlanmış makaleleri, bilimsel kitapları ve kitap bölümleri bulunan Kumaş, ulusal ve uluslararası bilimsel kongrelerde bildiriler sunmuştur. Üniversite destekli çeşitli bilimsel araştırma projelerinde araştırmacı ve proje yürütücüsü olarak görev almaktadır. Araştırmaları, turizm ve gastronomi alanlarında sürdürülebilirlik, yerel değerlerin korunması, yenilikçi yönetim yaklaşımları ve tüketici davranışlarının anlaşılması konularına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Kumaş, akademik çalışmalarının yanı sıra Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Bölüm Başkan Yardımcılığı ve Turizm Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdür Yardımcılığı görevlerini yürütmektedir.

Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT

Prof. Dr. Cevdet Avcıkurt, 1968 yılında Sakarya-Kaynarca'da doğdu. 1988 yılında Uludağ Üniversitesi Balıkesir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nu bitirdi ve aynı okulda 1989 yılında araştırma görevlisi olarak göreve başladı. Milli Eğitim Bakanlığı'nın yurt dışı bursunu kazanarak gittiği İngiltere'de yüksek lisansını 1992 yılında University of Surrey'de tamamladı. 1997 yılında Balıkesir Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik anabilim dalında doktora derecesini alan Avcıkurt, 2000 yılında doçent ve 2006 yılında ise profesör unvanını aldı. Üniversitenin değişik kademelerinde yöneticilik görevlerinde bulunan Avcıkurt, 2003-2013 yılları arasında Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Müdürlüğü görevini yaptı. 25 Nisan 2013 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nun yerine kurulan Turizm Fakültesi'ne ilk dekan olarak atandı ve 19 Aralık 2020 tarihine kadar bu görevini yürüttü.

Turizm alanında sektör deneyimine de sahip olan Avcıkurt'un yurt içi ve yurt dışında yayımlanmış çok sayıda eseri bulunmaktadır. Çeşitli Avrupa Birliği projelerinde proje yürütücülüğü de yapan Cevdet Avcıkurt, 2023 Ocak ayından beri Balıkesir Üniversitesinde

Rektör Yardımcılığı görevini yürütmektedir. İyi derecede İngilizce ve Almanca bilen Avcıkurt, evli ve iki çocuk babasıdır.

Prof. Dr. Cevdet Avcıkurt was born in Kaynarca, Sakarya in 1968. He graduated from Uludağ University Balıkesir School of Tourism Management and Hotel Management in 1988 and started working as a research assistant at the same school in 1989. He completed his master's degree at the University of Surrey in England in 1992, having won a scholarship from the Ministry of National Education. Avcıkurt received his doctorate in Tourism Management and Hotel Management from Balıkesir University in 1997, became an associate professor in 2000, and a full professor in 2006. Having held various administrative positions within the university, Avcıkurt served as the Director of the Balıkesir University School of Tourism Management and Hotel Management from 2003 to 2013. On April 25, 2013, by a decision of the Council of Ministers, he was appointed as the first dean of the Faculty of Tourism, which was established in place of the School of Tourism Management and Hotel Management, and he held this position until December 19, 2020. Avcıkurt, who also has sector experience in the field of tourism, has numerous publications both domestically and internationally. He has also served as a project manager in various European Union projects. Since January 2023, Cevdet Avcıkurt has been serving as the Vice Rector of Balıkesir University. Fluent in English and German, Avcıkurt is married and has two children.

Prof. Dr. Mehmet Sarıoğlu

Akademik Kariyer

2023 – Profesör, Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi / Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü

2017 – 2023: Doçent, Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi / Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü

2012 – 2017: Doktor Öğretim Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi / Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü

2005 – 2012: Araştırma Görevlisi, Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi / Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü

Eğitim

Doktora: 2007 – 2011, Balıkesir Üniversitesi

Yüksek Lisans: 2004 – 2007, Balıkesir Üniversitesi

Lisans: 2000 – 2004, Balıkesir Üniversitesi

Dr. Zeynep Çelik GÜLSEVEN

2010 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu. 2012 yılında İstanbul Ticaret Üniversitesi Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans Programı'nı tamamladı. 2010-2018 yılları arasında sırasıyla İstanbul Ticaret Üniversitesinde hukuk müşaviri ve Türkiye Halk Bankası A.Ş. Genel Müdürlüğünde müşavir avukat olarak çalıştı. 2018-2026 yılları arasında İstanbul Ticaret Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak görev yaptı.

9 Ocak 2026 tarihinde İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Doktora Programı kapsamında hazırladığı “Türk İdare Hukukunda Mücbir Sebep” başlıklı doktora tezini oybirliğiyle başarılı bulunarak savundu ve doktora eğitimini tamamladı.

İdare hukuku alanında; idari faaliyetler, idarenin sorumluluğu, idari sözleşmeler, mücbir sebep, idari yaptırımlar, disiplin hukuku, gıda hukuku ve yapay zekânın idari faaliyetlerde kullanılması konularında akademik çalışmalarını sürdürmektedir.

Arş. Gör. Elif AKKAYA

AKADEMİK GÖREV

Araştırma Görevlisi | Kasım 2025 – Devam Ediyor

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku Anabilim Dalı

EĞİTİM BİLGİLERİ

Doktora | 2026 – Devam Ediyor

İstanbul Üniversitesi

Kamu Hukuku Doktora Programı

Tezli Yüksek Lisans | 2023 – 2026

Antalya Bilim Üniversitesi

Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi: İdare Hukukunda Manevi Tazminat

Lisans | 2017 – 2021

Antalya Bilim Üniversitesi

Hukuk Fakültesi

AKADEMİK ÇALIŞMA ALANLARI

İdare Hukuku

İdarenin Sorumluluğu

İdare Hukukunda Manevi Tazminat

Kamu Hukuku

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Kurum: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

E-posta: elif.akkaya@izu.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Sinem CAMCI

2010 yılında İstanbul Ticaret Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldum. 2014 yılında avukatlık stajını tamamlayarak İstanbul Barosuna kaydoldum. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk programında başladığım yüksek lisans eğitimimi “Genel İşlem Koşulları” başlıklı tezimin oybirliği ile kabul edilmesi ile tamamladım. Aynı Üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Doktora programını 2021 yılında oybirliğiyle kabul edilen “Sözleşmeye Katılma” başlıklı tezimle tamamladım. 2022 yılından itibaren Doğu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Kürsüsünde Dr. Öğretim Üyesi olarak çalışmaya başladım. Eş zamanlı olarak İstanbul Ticaret Üniversitesi’nde de dersler verdim. Halihazırda tam kadrolu olarak öğretim üyesi olarak devam etmekte olduğum Doğu Üniversitesi’nde bir sene altı ay boyunca dekan yardımcılığı görevini ifa ettim. Bununla birlikte “Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi” editörler kurulu başkanlığı ve birçok komisyon görevinde çalıştım. Şu anda Doğu Üniversitesinde Medeni Hukuk Anabilim dalında Medeni Hukuk ve Borçlar Hukuku alanında Lisans ve Yüksek lisans dersleri vermekte ve Üniversitede çeşitli komisyonlarda görev yapmaktayım.

Bağlı bulunduğum kurum: Doğu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mail adresi: scamci@dogus.edu.tr

ORCID numarası: 0000-0002-2177-5855

Dr. Esra GÜLTEKİN

Esra Gültekin, lisans öğrenimini Yeditepe Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Yüksek Lisans öğrenimini İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde “CISG Açısından Dürüstlük Kuralının Uygulama Alanı” başlıklı teziyle tamamlamıştır. Doktora öğrenimi ise İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde “Yapay Zekanın Kişiliği ve Hukuki Sorumluluk” başlığıyla tamamlamıştır. Halen Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Medeni Hukuk Anabilim Dalı'nda çalışmaktadır:

Prof. Dr. Mustafa YASAN

Prof. Dr. Mustafa Yasan, 1973 yılında Amasya'nın Suluova ilçesinde doğmuştur. 1992 yılında Amasya Anadolu Lisesinden mezun olmuştur. Lisans eğitimini 1996 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde, yüksek lisansını 2001 yılında ve doktorasını 2007 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Bölümünde tamamlamıştır. Akademik kariyeri boyunca Celal Bayar Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi ve İzmir Demokrasi Üniversitesinde görev almış; 2019 yılında Ticaret Hukuku alanında doçent unvanını kazanmıştır. 31 Ekim 2024 tarihinde Ticaret Hukuku profesörü olarak Balıkesir Üniversitesi Hukuk Fakültesinde göreve başlayan Yasan, Fakülte Dekanı, Özel Hukuk Bölüm Başkanlığı ve Ticaret Hukuku Anabilim Dalı Başkanı olarak görev yapmaktadır. Birleşik Krallık, İtalya, Polonya, Litvanya, Sırbistan, Romanya, Makedonya, Özbekistan ve Kazakistan'da akademik çalışmalar gerçekleştirmiş; 2023 yılında Taşkent Devlet Hukuk Üniversitesi bünyesinde araştırma bursiyeri olarak bulunmuştur. Ticaret hukuku, şirketler hukuku, kıymetli evrak hukuku, uluslararası ticaret hukuku ve rekabet hukuku alanlarında çalışmalar yürüten Yasan'ın Türkçe ve İngilizce çok sayıda akademik yayını bulunmaktadır. Akademik faaliyetlerinin yanı sıra ticaret, şirketler ve tüketici hukuku alanlarında uzman arabulucu ve konkordato komiseri olarak da görev yapmaktadır.

Prof. Dr. Canan KÜÇÜKALİ

Prof. Dr. Canan Küçükali is a full professor of intellectual property law and a former member of the judiciary. She served as a judge between 1984 and 2022, gaining extensive experience particularly in disputes concerning intellectual and industrial property rights. She currently serves as the Head of the Department of Intellectual Property Law at Istanbul Sabahattin Zaim University. She is also a registered attorney and mediator. She is also a WIPO trainer, a Ministry of Justice mediator trainer, and a member of several international intellectual property organizations such as AIPPI, IPIRA, and ATRIP.

Her research focuses on intellectual property law, including copyright, trademark law, patent law, and the relationship between artificial intelligence and intellectual property. She is the author of several books, including *Likelihood of Confusion in Trademark Law*, *Compensation Lawsuits Arising from the Infringement of Intellectual Property Rights*, *Exhaustion of the Right of Distribution of Intellectual Property Right Holders in the Light of Comparative Law*, and *Unitary Patent and the Unified Patent Court*.

Prof. Küçükali has published numerous articles in peer-reviewed journals and contributed chapters to international books. She has also served as an editor of international academic journals and books in the field of law. Her research interests further include employee inventions, compulsory licensing, Traditional Knowledge, IP and artificial Intelligence, collective rights management, and contemporary challenges in intellectual property law.

Berna Tuğçe KÜÇÜKALİ

Berna Tugce Kucukali is a DCL candidate at McGill University's Faculty of Law. Her research interests include intellectual property law, critical legal theory, and science and technology studies.

Before beginning her doctoral studies, Tugce earned her LL.B. from Galatasaray University Faculty of Law in Istanbul. During her undergraduate studies, she was an exchange student at

the University of Strasbourg Faculty of Law. She is a member of the Istanbul Bar and practised as an intellectual property lawyer in Istanbul.

Tugce completed her LL.M. at the University of British Columbia under the supervision of Professor Graham Reynolds. Her master's thesis, *The Protection of AI-Generated Works under European Copyright Law: Toward the Adoption of a Neighbouring Rights Approach*, examined the copyright protection of works produced by and with generative AI technologies.

Eman OBAID

My name is Eman Obaid. I am 27 years old, Palestinian, and was born and raised in Ramallah, Palestine, in 1999. I graduated with a Bachelor's degree in Law from Birzeit University in 2021. In 2024, I began pursuing a Master's degree in Global Affairs at Bahçeşehir University in Türkiye.

I also completed a one-year internship at the Islamic Cooperation Youth Forum (ICYF), where I gained valuable experience in international cooperation, youth diplomacy, and the work of international organizations.

My academic interests include international law, international relations, cybersecurity, geopolitics, and human rights. I am particularly interested in the intersection of international law and emerging technologies, especially cyber warfare and its implications for international security. I am also passionate about diplomacy, peacebuilding, and addressing global challenges through legal and political frameworks.

Dr. Cüneyt Şamil OĞURLU

Dr. Cüneyt Şamil Oğurlu, yüksek lisans derecesini 2019 yılında Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalında Doç. Dr. Murat Balcı danışmanlığında hazırladığı “Fikir ve Sanat Eserlerinin Ceza Hukuku Kapsamında Korunması” başlıklı çalışmasıyla, doktora derecesini ise 2025 yılında İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalında Prof. Dr. Dr. h.c. mult. Bahri Öztürk danışmanlığında tamamladığı “Dijitalleşmenin Ceza Muhakemesinin Temel İlkelerine Etkisi ve Savunma Hakkı” konulu teziyle almıştır. 2018 yılından bu yana İstanbul Ticaret Odası bünyesinde Hukuk Müşaviri olarak görev yapmakta, aynı zamanda İstanbul Barosu'na kayıtlı

olarak mesleki ve akademik faaliyetlerini sürdürmektedir. Çalışmalarını ağırlıklı olarak Ceza Hukuku ve Ceza Muhakemesi Hukuku ana alanı çerçevesinde şekillendirmekte; bu kapsamda bilişim ve teknoloji hukuku, dijital dönüşümün yargılama süreçlerine ve temel hak güvencelerine etkileri, özel ceza hukuku uygulamaları ile kurumsal hukuk alanında araştırma ve incelemeler gerçekleştirmektedir.

Prof. Dr. Jordan DELEV

Prof. Dr. Jordan Delev is Associate Professor of Law and Dean of the Faculty of Law at International Vision University in North Macedonia. He previously served as Assistant Professor and Vice Dean at the same institution. He holds a PhD in International Trade Law and European Union from Istanbul Commerce University, where his doctoral research examined the protection of intellectual property through a comparative analysis of the Turkish Patent and Trademark Office and European Union law. He also earned a Master's degree in Business Law (Commercial Law) and a Bachelor of Laws from the Faculty of Law "Iustinianus Primus" at Ss. Cyril and Methodius University in Skopje.

Prof. Delev's research focuses on intellectual property law, EU law, international trade law, digitalization and e-commerce, innovation policy, and the evolving legal framework of emerging technologies. His recent scholarly work addresses EU design reform, green lending regulation, taxation of e-commerce, and contemporary developments in information technology law. He actively participates in international conferences across Europe and Türkiye, contributing to academic dialogue on digital transformation, sustainable development, and innovation governance.

Through his academic leadership and research, Prof. Delev promotes interdisciplinary approaches to intellectual property education and the strengthening of legal frameworks aligned with European and global standards.

Dr. Öğr. Üyesi Nazife JAKUPOVA DOMAZET

Asst. Prof. Dr. Nazife Jakupova Domazet has been an Assistant Professor at the Faculty of Law, International Vision University, North Macedonia, since 2026. She previously worked at the same university as a Teaching Assistant, Technical Secretary, and Secretary of the Faculty of Law. She earned her PhD in Law, specializing in Financial Law, from Paris American International University with a dissertation entitled "Taxation of Cross-Border E-Commerce:

The ViDA Reform in the EU VAT System and Emerging Tax Issues.” She also earned a Master’s degree in Finance and Financial Law and a Bachelor of Laws from the Iustinianus Primus Faculty of Law at Ss. Cyril and Methodius University in Skopje. Her master’s thesis was entitled “International Efforts to Harmonize E-Commerce Taxation.”

Her research focuses on financial and tax law, international taxation, business law, and the economic analysis of law, with additional interests in EU law, commercial law, banking law, and corporate governance. Her scholarly work addresses digital taxation, cross-border e-commerce, intellectual property rights and their taxation, financial regulation, crypto-assets, digital currencies, corporate digital transformation, and the legal implications of digitalization and artificial intelligence. She also examines comparative legal approaches to taxation and business regulation. She has authored and co-authored publications in scientific journals and conference proceedings and has participated in numerous international academic conferences, congresses, and symposia, contributing to scholarly discussions on contemporary developments in law and taxation.

Prof. Dr. Bernd VAN DER MEULEN

Bernd van der Meulen leads research and education on the interface between law and the life sciences, the regulation of the food chain in particular. He has made significant contributions to the development of the functional field of ‘food law’ into an academic discipline in its own right.

Since 2001 he has applied his background in public law (comprising constitutional law – human rights in particular; administrative law – including competition law and freedom of information; European Union law and International law) to the domain of the life sciences in general and specifically to the food chain.

Visit my page at www.berndvandermeulen.eu

For some of my books see www.wageningenacademic.com/eilf

You can access my papers on SSRN at <http://ssrn.com/author=823788>

NVLR: Dutch Food Law Association www.NVLR.nl

EFLA: European Food Law Association <http://www.efla-aeda.org/>

VAR: Dutch Administrative Law Association <http://www.verenigingvoorbestuursrecht.nl/>

Dr. Öğr. Üyesi Dijana GJORGJIEVA

Education:

Law graduate: Faculty of law, St. Cyril and Methodius University, Skopje, Republic of North Macedonia

Master of Law: Faculty of law, St. Cyril and Methodius University, Skopje, Republic of North Macedonia

Master Thesis: European enforcement order for uncontested claims

Supervisor: Prof. Dr Tatjana Zoroska Kamilovska

PhD in law - Civil law – civil procedural law: Faculty of law, St. Cyril and Methodius University, Skopje, Republic of North Macedonia

PhD Thesis: Legal nature of the right to legal protection in civil proceedings

Supervisor: Prof. Dr Arsen Janevski

Scientific research work:

Ass. Professor Dr. Dijana Gjorgjieva is the author of two university books and more than 60 papers primarily in the field of civil procedural law, comparative civil procedural law, EU civil procedural law, arbitration law, alternative dispute resolution.

Published university books:

"COMPARATIVE CIVIL PROCEDURE LAW - Book I - Occurrence and legal nature of civil procedure in the civil law and common law systems", published in 2024 by the International University "Vision".

"COMPARATIVE CIVIL PROCEDURE LAW - Book II - Right to legal protection in civil procedure in the civil law and common law systems", published in 2025 by the International University "Vision".

Currently:

Assistant Professor in civil law at International Vision University, Faculty of Law, Republic of North Macedonia

More information in EUROPASS CV:
<https://vision.edu.mk/21749312/controller/cv/Dijana%20Gjorgjieva%20europass%20cv.1718352170.pdf>

Zerina HAJDARI

Zerina Hajdari is a first-year Master's student in the Sustainable Food Production Systems program at Haxhi Zeka University in Peja, Kosovo. She holds a Bachelor's degree in Food Technology from the same university. During her Bachelor's studies, in her second year (fourth semester), she had the opportunity to study as an exchange student in Opole, Poland, at the University of Opole. She completed her fourth semester there, taking the majority of her courses at the Faculty of Chemistry (Wydział Chemii Uniwersytetu Opolskiego). This international academic experience provided her with valuable new knowledge, broadened her academic perspective, and allowed her to gain experience in a different educational and cultural environment. Her academic interests focus on food safety and quality, food labelling, consumer protection, sustainable food production, and the legal and regulatory aspects of the food sector. During her academic studies, she has gained practical experience in food quality control through professional practice at the Laboratory for Food Quality Control at the Kosovo Institute of Agriculture in Peja, where she participated in the analytical testing of food samples and the assessment of physicochemical parameters. She has also completed professional training in dairy processing, covering various aspects of milk processing and the production of dairy products. In 2024, she participated in the 3rd International Summer University UNISUM at Haxhi Zeka University, completing the course "Sustainable Food Production Systems: From Farm to Fork". She is currently preparing a research paper for the International Symposium on Food Law, entitled "The Role of Food Labelling in Consumer Protection: Legal and Practical Perspectives." The paper focuses on the role of food labelling in protecting consumers, with particular attention to legal requirements, transparency, consumer information, and food safety.

Shrouk ABDELAZIZ

Shrouk Abdelaziz is an Egyptian legal professional specialising in intellectual property law, with a background in international law. She holds a Bachelor of Laws from Cairo University and a Master's degree in International Law, and is currently pursuing further postgraduate studies in Intellectual Property Law. She works as a Legal Consultant at One World Intellectual

Property, where her work focuses on intellectual property matters across the Gulf region. Her research interests include geographical indications, intellectual property protection across borders, and the intersection of intellectual property with emerging technologies and international legal frameworks.

ULUSLARARASI GIDA HUKUKU SEMPOZYUMU

Tam Metin Bildiri Kitabı · Full Text Proceedings Book

Sempozyumun amacı, bu dağınık normatif malzemeyi tek bir kavramsal çerçevede tartışmaya açmak; gıda hukukunun bağımsız bir disiplin mi yoksa kesişimsel bir hukuk alanı mı olduğu sorusunu özel hukuk, kamu hukuku, fikrî mülkiyet hukuku ve Avrupa Birliği hukuku boyutlarıyla birlikte ele almaktır. Sempozyum, disiplinlerarası bir yaklaşımla hukukçuların yanı sıra gastronomi, gıda bilimi ve sosyal bilimler alanından araştırmacıları da bir araya getirmektedir.

The Symposium aims to open this fragmented body of norms to discussion within a single conceptual framework, and to address whether food law constitutes an autonomous discipline or a cross-cutting field of law, taking into account its private law, public law, intellectual property law and European Union law dimensions. Adopting an interdisciplinary approach, the Symposium brings together legal scholars as well as researchers from gastronomy, food science and the social sciences.

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

e-ISBN 978-975-6993-49-1

